

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAHİT KAYA’NIN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

SERPİL İLHAN

İzmir
2022

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAHİT KAYA’NIN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

SERPİL İLHAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ali TÜRKEL

İzmir
2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Cahit KAYA’nın Eserlerinde Değerler Eğitimi” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

10/11/2022

Serpil İLHAN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 09/12/2022

Tez Başlığı:

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Değerler Eğitimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **186** sayfalık kısmına ilişkin, **09/12/2022** tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı**) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 12'dir**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz

Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒ X

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒ X

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☒ Kaynakça dâhil, ☒ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒ X EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☐	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Serpil İlhan
Öğrenci No :2018950065
Anabilim Dalı :Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Programı :Türkçe Öğretmenliği
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ x Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Serpil İlhan

09.12.2022

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ali Türkel

09.12.2022

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: 0232 311 11 11 veya 0232 311 11 12) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Yaşamımın boyunca bir an bile desteklerini benden eksik etmeyen kıymetli ailemin, sevgili dostlarımla ve bende iz bırak bütün öğretmenlerimin affına sığınarak tezimde üç kişiye teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Gerek lisans gerekse de yüksek lisans döneminde bana olan inancı ve desteğinden ötürü danışman hocam sayın Doç. Dr. Ali TÜRKELE'e, yine lisans dönemimden beni yüreklendirerek bakış açımı değıştiren ve kariyer noktasında önemli kararlar almamı sağlayan çok değerli hocam Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN'a ve küçük yaşına rağmen varlığı ile bana güç veren biricik yeğenim Ali Demir BEKTAŞ'a çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem	1
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri.....	1
1.4. Sınırlılıklar	1
1.5. Varsayımlar.....	2
1.6. Tanımlar.....	2
BÖLÜM II.....	3
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	3
2.1. Değer.....	10
2.1.1. Değer Kavramı.....	10
2.1.2. Değer ve Değerler.....	11
2.1.3. Değerlerin Önemi.....	11
2.1.4. Değerlerin İşlevleri.....	12
2.1.5. Değerlerin Özellikleri.....	12
2.1.6. Değerlerin Sınıflandırılması.....	14
2.1.6.1. Spanger'ın Değer Sınıflandırması.....	15
2.1.6.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	15
2.1.6.3. Schwatz'ın Değer Sınıflandırması.....	16
2.1.6.4. Nelson'un Değer Sınıflandırması.....	16
2.2. Değerler Eğitimi.....	17
2.2.1. Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	17
2.2.1.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama.....	17
2.2.1.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama.....	17

2.2.1.3. Değerler Analizi.....	17
2.2.1.4. Ahlaki Muhakeme.....	18
2.3. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi.....	18
2.3.1. Çocuk ve Çocuk Edebiyatı.....	18
2.3.2. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi.....	19
2.3.3. Değerler Eğitimi ve Türkçe.....	20
2.4. Cahit Kaya.....	22
2.4.1. Cahit Kaya'nın Eserleri.....	23
2.4.2. Kitap Özetleri.....	23
Arkadaşlarımla Oyunu.....	23
Atmaca Dede.....	25
Babam Gıdaklıyor.....	27
Dedem Bilgisayar Öğreniyor.....	30
Dedem Kükrerse.....	32
Duman.....	34
Ninemizin Hazinesi.....	34
Sen Karışma.....	36
Sokakta Tek Başına.....	39
Tavadaki Muzlar.....	40
Uçurtmam Uçan Daire.....	43
BÖLÜM III.....	44
YÖNTEM.....	44
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni.....	44
3.2. Çalışma Grubu.....	44
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları.....	45
3.4. Verilerin Analizi.....	45
3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği.....	48
BÖLÜM IV.....	47
BULGULAR.....	47
Adil Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	49

Aile Birliğine Önem Verme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	52
Alçakgönüllü Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	63
Arkadaşlık ve Dostluk Değeri İle İlgili Bulgu ve Yo.....	65
Azim ve Kararlılık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	69
Bağımsız ve Özgür Düşünebilme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	71
Barış Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	72
Bilimsellik ... Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	73
Cesur Olmak ve Liderlik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	79
Çalışkanlık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	83
Dayanışma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	85
Doğruluk ve Dürüstlük Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	87
Estetik Duyguların Geliştirilmesi ... Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar..	90
Fedakârlık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	91
Girişimcilik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	93
Güven Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	94
Hedef Belirleme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	98
Hoşgörü Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	99
İffetli Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	101
İletişime Açıklık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	103
Kanaatkâr Olma ... Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	105
Kendini Tanıma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	106
Misafirperverlik ... Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	111
Nazik Olmak Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	111
Özdenetim Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	113
Özgüven Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	114
Paylaşımçı Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	117
Planlı Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	119
Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar....	121
Saygı Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	127

Sevgi Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	129
Sorumluluk Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	136
Şefkat ve Merhamet Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	138
Takım Ruhu Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	141
Temiz Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	142
Tutumlu Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	145
Vefa Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	148
Yardımsverlik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	150
Zamanı İyi Kullanabilme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	153
BÖLÜM V.....	164
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	164
5.1. Tartışma	164
5.2. Sonuç	164
5.3. Öneri.....	158
KAYNAKÇA.....	168
EK 1.	172

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Cahit Kaya'nın Eserlerinin Listesi.....	16
Tablo 2 Çalışmada İncelenen Kitapların Listesi.....	44
Tablo 3 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı.....	51
Tablo 4 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı.....	55
Tablo 5 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Akıl Yürütme Değerinin Dağılımı.....	62
Tablo 6 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Alçakgönüllü Olma Değerinin Dağılımı.....	64
Tablo 7 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Arkadaşlık ve Dostluk Değerinin Dağılımı.....	69
Tablo 8 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Azim ve Kararlılık Değerinin Dağılımı.....	71
Tablo 9 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Bağımsız ve Özgür Düşünebilme Değerinin Dağılımı.....	72
Tablo 10 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Barış Değerinin Dağılımı.....	74
Tablo 11 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı.....	79
Tablo 12 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Cesur Olma ve Liderlik Değerinin Dağılımı.....	83
Tablo 13 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı.....	87
Tablo 14 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı.....	89
Tablo 15 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Doğruluk ve Dürüstlük Değerinin Dağılımı.....	92
Tablo 16 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değerinin Dağılımı.....	93
Tablo 17 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Fedakarlık Değerinin Dağılımı.....	95
Tablo 18 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Girişimcilik Değerinin Dağılımı.....	96
Tablo 19 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Güven Değerinin Dağılımı.....	101
Tablo 20 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Hedef Belirleme Değerinin Dağılımı.....	102
Tablo 21 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı.....	105
Tablo 22 Cahit Kaya'nın Eserlerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı.....	106
Tablo 23 Cahit Kaya'nın Eserlerinde İletişime Açıklık Değerinin Dağılımı.....	108
Tablo 24 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı.....	110
Tablo 25 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Kendini Tanıma Değerinin Dağılımı.....	112
Tablo 26 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı.....	114
Tablo 27 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Nazik Olma Değerinin Dağılımı.....	117
Tablo 28 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Özdenetim Değerinin Dağılımı.....	118
Tablo 29 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı.....	119
Tablo 30 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Özgüven Değerinin Dağılımı.....	122

Tablo 31 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Paylaşımçı Olma Değerinin Dağılımı.....	124
Tablo 32 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Planlı Olma Değerinin Dağılımı.....	126
Tablo 32 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı..	132
Tablo 34 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Saygı Değerinin Dağılımı.....	135
Tablo 35 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Sevgi Değerinin Dağılımı.....	141
Tablo 36 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı.....	144
Tablo 37 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Şefkat ve Merhamet Değerinin Dağılımı.....	147
Tablo 38 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Takım Ruhu Değerinin Dağılımı.....	149
Tablo 39 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Temiz Olma Değerinin Dağılımı.....	152
Tablo 40 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Tutumlu Olma Değerinin Dağılımı.....	155
Tablo 41 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Vefa Değerinin Dağılımı.....	157
Tablo 42 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı.....	160
Tablo 43 Cahit Kaya'nın Eserlerinde Zamanı İyi Kullanma Değerinin Dağılımı.....	162
Tablo 44 Cahit Kaya'nın Eserlerindeki Değerlerin Metin Türlerine Göre Dağılımı.....	162
Tablo 45 Cahit Kaya'nın Eserlerindeki Değerlerin Metin Türleri Açısından Bazı Değişkenlere Göre Dağılımı.....	163

ÖZET

CAHİT KAYA’NIN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Tezde Cahit Kaya’nın seçilmiş 12 eserinin değerler eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Cahit Kaya ile ilgili bugüne kadar akademik bir araştırmanın yapılmayışı sebebiyle çalışmanın alana katkı sunacağına inanılmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Kitaplar değerler eğitimi açısından tek tek analiz edilmiştir. Kitapta o değere ilişkin ifadeler ilgili başlığın altında değerlendirilmiştir. Eserler metin türleri dikkate alınarak öykü ve roman olarak karşılaştırma yoluyla incelenmiştir. İncelemeye alınan eserlerde en fazla görülen değerın sevgi olduğu tespit edilmiştir. Sevgi dışında akıl yürütme ve sağlıklı olmaya önem vermenin de sıkça işlendiği görülmüştür. Metin türleri bakımından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Genel olarak Cahit Kaya’nın eserlerinin değerler eğitimi açısından alana katkı sağlayacak düzeyde olduğu sonucu çıkarılabilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Değerler Eğitimi, Cahit Kaya.

ABSTRACT

VALUES EDUCATION IN CAHİT KAYA’S WORKS

In the thesis, Cahit Kaya's 12 selected works were examined in terms of values education. It is believed that the study will contribute to the field since no academic research has been conducted on Cahit Kaya so far. In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. The books were analyzed one by one in terms of education of values. Expressions related to that value are evaluated under the relevant title in the book. The Works were examined by comparison as stories and novels, taking into account the text types. It has been determined that the most common value in the analyzed works is love. It has been seen that reasoning out of love and giving importance to being healthy are also frequently covered. Apart from love, reasoning and giving importance to being healthy have also been observed frequently. It was observed that there was no significant difference in terms of text types. In general, it can be concluded that Cahit Kaya's works are at a level which will contribute to the field in terms of values education.

Keywords: Values, Values Education, Cahit Kaya.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Değerin kişiden kişiye ve toplumdan topluma farklılık gösteren çok yönlü bir kavram olduğu söylenebilir. Değerler eğitimi ise kişilerde bulunması beklenen olgulardır denebilir. Genel bir inanışla değerler eğitiminin ailede başladığı ve sonrasında çevre, okul ortamı ile birlikte bu durumun genişlediği düşünülmektedir.

Toplumların bazı değerlere önem verdiği ve bunların yücelttiği söylenebilir. Bunlar dile de yansıyabilmektedir. Öyle ki dilimize ve özellikle atasözü ile deyimlerimize kadar kendine yer bulan çok sayıda değerden söz edilebilir. Dilimize kadar yansıyan bu etki edebiyatta da kendine yer bulmuş ve çocuklar için üretilen eserlerde aranan ölçütlerin başında değerler eğitimi gelmektedir yorumu yapılabilir. Çünkü edebiyatın ve edebi ürünlerin üretilmesinin bir amacı vardır ve söz konusu çocuklar olunca bu amaç daha çok değerler noktasında birleşir denebilir. Çocuk edebiyatı yazarı da tıpkı toplum gibi bazı değerlerin çocuklar tarafında edinilmesini istediği için değerleri belli olayların içinde kullanarak doğrudan ve dolaylı olarak eserlerinde yansıtabilmektedir.

Bu çalışmada Cahit Kaya'nın eserleri ele alınacak ve değerler eğitimi ışığında analizi yapılacaktır.

1.2. Amaç ve Önem

Çocuk edebiyatı alanında verilen eserlerin belli özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunların başında da değerler eğitiminin geldiği söylenebilir. Cahit Kaya isimli yazarın çocuk edebiyatı alanında ve farklı metin türlerinde pek çok eseri bulunmakta ve bu açıdan tüm bu eserlerin içeriğine bakılacak olursa değerler eğitimi ışığında ne durumda olduğu bu tezin temel amacını oluşturmaktadır.

Çocuk edebiyatı alanında eser veren pek çok yazar akademik çalışmalara ve tezlere konu olmuştur. Değerler eğitimi ise bir çocuk edebiyatı eserinin olmazsa olmaz özelliklerinden olup özellikle son yıllarda birçok araştırmada kendine yer bulmuştur. Tez konusu olarak seçilen Cahit Kaya ile ilgili akademik anlamda araştırmalarının çok fazla yapılmadığı ve eserlerinin değerler eğitimi açısından incelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla bu tez ile birlikte çocuk edebiyatı alanında eserler üretmiş bir yazar tanıtılacak, eserleri de değerler eğitimi açısından incelenecektir. Bu sayede alana katkı sağlanacağına inanılmaktadır.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Bu çalışmada “Cahit Kaya'nın eserleri incelenmiş ve bu eserlerdeki değerler belirlenmiştir. “Cahit Kaya'nın eserlerinin değerler eğitimi açısından katkısı nelerdir?” sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Bu problem sorusuna daha ayrıntılı cevaplar verebilmek için aşağıdaki alt problemlere ulaşılmıştır:

1. Cahit Kaya'nın öykülerinin değerler eğitimi açısından katkıları nelerdir?
2. Cahit Kaya'nın romanlarının değerler eğitimi açısından katkıları nelerdir?

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada Cahit Kaya'nın on iki eseri incelenecek olup diğer kitaplarına yer verilmemiştir. Ayrıca bu tezde eserlerin yalnızca içerikleri analiz edilmiş olup dış yapı unsurları bu kapsamın dışında tutulmuştur.

1.5. Varsayımlar

Çalışmaya dâhil edilen eserlerin değerler eğitimi kapsamında alana katkı sağlayacak bir nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Değer: Olması istenen ve eylemler bakımından ölçek gibi faydalanılan durumlardır. Bu konuda değerleri sosyal bilimler alanında ilk kullanan araştırmacı Znanieski olmuştur. Znaniecki değer kelimesinin kökenine ilişkin bir sav ortaya atmıştır. Buna göre değer kelimesi Latince'den ve "valere" sözcüğünden türemiştir (Bilgin, 1995, s. 83).

Kültür: Köksal'a göre "ekin, insanı saran birtakım bilgilerin (bilim, teknik) insanlar arası davranışların, tutumların, öğretilerin, gelenek, görenek, örf ve adetlerin, inançların, kurumların (din, felsefe, sanat, töre)" tamamından örülü bir yumaktır (Köksal, 2003, s. 81).

Eğitim: "Çocukların ve gençlerin toplumda yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiyedir" (TDK, 2011, s. 761).

Ahlak Eğitimi: "Çocuklara ahlaksal değerleri kazandırmayı ve çocukları ahlaki yönden geliştirmeyi amaçlayan eğitimidir" (Cevizci, 2010, s. 27).

Karakter Eğitimi: "İyi davranışları beraberinde getirdiğine inanılan, görece olmayan değerleri açıkça öğretmek doğrudan ve sistematik olarak gençlerin davranışını şekillendirmek için tasarlanmış herhangi bir okul tarafından başlatılan bir programdır" (Lockwood, 2009, s. 103).

Değer Eğitimi: "İnsana özgü olanakları, diğer bir ifadeyle, kişiye özgü tüm etkinlikleri insani etkinlikler olarak amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerini sağlamak, insandaki davranış ve duyguları ortaya çıkarmak, hayata yön vermek ve biçimlendirmek amacıyla yapılan etkinlikleri kapsamaktadır" (Kuçuradi, 1985, s. 81).

Çocuk Edebiyatı: "Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu edebiyattır" (Şirin, 1994, s. 9).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer

2.1.1. Değer Kavramı

Değer kavramının kökenine inildiğinde şu bilgilere ulaşılmaktadır:

“Değer kavramı, Kuçarı’nın çalışmasında iktisattan etiğe geçmiş bir terim olarak kabul edilir” (aktaran Karatay, s. 941). “Değer, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valare” kökünden türetilmiştir” (aktaran Keskinoglu, 2008).

Değer kavramına felsefe, sosyoloji ve psikoloji açısından yaklaşan tanımlar da yapılmıştır:

“Felsefeye baktığımızda tek bir değer tanımı yapmak imkânsızdır. Bunun nedeni ise “Değerlerin kaynağı nedir?” sorusudur. Bu soruya verilecek cevap ise iki başlık altında toplanabilir: Nesnelci ve öznelci değer anlayışları. Nesnelci anlayışa göre değerler öznenin bağımsızdır. Öznelci anlayışa göre ise değerler, onu kuran bir özne sayesinde vardır. Bu özne bir birey olabileceği gibi bir toplum da olabilir” (Gündoğan, 2007).

“Sosyolojik açıdan değer “kişiye ve gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey” olarak tanımlanmaktadır. Çağdaş Sosyoloji Sözlüğü’nde Theodorson değeri; “özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel ölçü sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri” olarak tanımlamaktadır” (aktaran Aydın 2003,s. 122).

“Sosyoloji, sosyal psikoloji, antropoloji, psikoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlarda değerler üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Her bir alanda farklı tanımlar yapılmakla birlikte bu tanımların ortak noktasının değerlerin işlevi üzerinde durmaları olduğu görülmektedir” (Aydın, 2011).

“Psikoloji ise değer problemini felsefeden farklı bir şekilde ele almaktadır. Psikolojide değerlerin önemi, onun objektif bir esasa dayanıp dayanmamasında değil, insan davranışlarına yol gösterici olarak oynadığı roledir” (Güngör, 1998).

Değerleri açıklarken bireysel veya toplumsal açıdan olguya bakan tanımların olduğu görülmektedir:

“Sosyal bir varlık olan bireyin sosyal çevresiyle etkileşimi sonucunda özümlediği ve davranışlarına şekil veren belirli kurallar” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, değerlerin bireysel olduğunu; güdü, karar verme, tutum, inanç, gereksinim gibi kavramların ağır bastığını ortaya koymaktadır. Toplum tarafından kabul edilen ve benimsenen değerler ise toplum için en gerekli, en faydalı olarak kabul edilen şeylerdir; ancak bunlar zamanla değişikliğe uğrayabilir. Bu nedenle değerler durağan ve herkes tarafından aynı şekilde algılan ve yorumlanan bir kavram değildir” (Akbaş, 2004, s. 45).

Yapılan tanımlar içinde değerlerin toplumsal yönüne vurgu yapan tanımların daha fazla olduğu göze çarpmaktadır:

“Değerler, yalnızca bireysel hayatı etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda toplum hayatının şekillenmesine katkıda bulunan önemli faktörlerden birisidir” (Arslan ve Yaşar, 2003, s. 10). “Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, geçmişten günümüze kadar gelen, bireylerin birbirleriyle ideal anlamda ilişkiler kurmalarını sağlayan ve bu yönüyle insanlar arasındaki bağların daha güçlü hale gelmesini sağlayan sosyal kabuller “değer” olarak ifade edilmektedir” (Kumbasar, 2011, s. 9). “Değer toplumun üyeleri tarafından paylaşılan, toplumun gereksinimlerinin karşılanması açısından yararlı görülen ve duyularla yakından ilişkili ölçülerdir” (Çiftçi, 1999, s. 112).

2.1.2. Değer ve Değerler

Kimi araştırmacıların değer ve değerler kavramını ayrı ayrı ele aldıkları görülmektedir:

“Değer belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimidir. Değerler ise davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler ayrıca, bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir” (Erdem, 2007, s. 96-97). Kuçuradi (1998) ise değer kavramı ile değerlerin birbirinden farklı olduğunu şöyle ifade etmektedir (aktaran Oktay 2007, s. 131):

“Öznenin olguya yüklediği niteliği değer olarak tanımlıyoruz. Ancak değer ile değerler arasında fark vardır. Değer yani bir şeyin değeri, onun kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasındaki yeridir. Değerler ise var olan şeyler, imkânlardır. İnsanın değeri başka, insanın değerleri başkadır.”

2.1.3. Değerlerin Önemi

Değerlerin başta bireyi ve sonrasında da toplumu etkilemesiyle toplumda güven ve huzuru sağlamak noktasında önemli olduğu söylenebilir.

“Bir toplumdaki bireyleri birbiriyle bütünleştiren, toplumun sürengenliğini sağlayan öğelerin başında değerler gelir. Değerler toplum içinde birliği ve beraberliği oluşturarak çözülme ve dağılmaların önüne geçer. Değerler, toplumda kabul gördüğü için uygulanması ve devamlılığının sağlanması istenen manevi olgulardır. Kimi zaman yasaların bile yeterli gelmediği durumlarda toplumdaki birlikteliği, düzeni sağlayan, oluşabilecek olumsuz durumlarda toplumu ayakta tutabilen, huzuru ve güveni devamlı kılan ortak kabullerdir” (Kırmızı, 2014, s. 219).

Değer kavramını ihtiyaç ve güdülenme gibi kavramlarla bağdaştıran Maslow, değerlerin önemini şu şekilde açıklar:

“Değer, ihtiyaç ve güdülenme kavramları birbirleriyle ilişkili ve benzer özelliklere sahiptir. Maslow’a göre; insanın farklı ihtiyaçları onun farklı değerleri öğrenmesine ve yaşamında uygulamasına yöneltir” (aktaran Çalışkur, 2010).

Değerlerin kültür için de büyük önem arz ettiği düşünülebilir:

“Kültür, dilden dile, toplumdan topluma yayılan değerler bütünüdür. Ekin, insanı saran birtakım bilgilerin (bilim, teknik) insanlar arası davranışların, tutumların, öğretilerin, gelenek, görenek, örf ve adetlerin, inançların, kurumların (din, felsefe, sanat, töre) tamamından örülü bir yumaktır” (Köksal, 2003, s. 81).

Değerlerin öneminden söz eden görüşlerde kültür olgusu çokça yer tuttuğu ve kültürün eğitim boyutuna değinildiği görülür:

“Gelişim aşamalarına göre farklı seviyeleri olan toplumlar kendilerine özgü bir anlayışla insan yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Bu süreçte, toplumsal anlayışa uygun bireyler yetiştirmek için kullanılacak en temel kurum eğitimidir. Eğitime yön veren ise kültürdür. Her toplum kendi özünü, kültürünü koruyarak varlığını devam ettirme isteğinde olduğundan, bu özün korunmasında eğitim öne çıkmaktadır. Günümüzde eğitimin en önemli işlevi koruma, değiştirme ve geliştirme işlevidir. Eğitim, bir taraftan toplumun sahip olduğu çeşitli bilgileri korurken diğer taraftan da bunları sistemli bir şekilde geliştirerek kullanılacak hâle sokar” (Akyüz, 1991, s. 157).

“Eğitim, geçmiş tecrübe ve birikime dayanarak geleceği görmek ve planlamak, aynı zamanda geçmişteki birikimi gelecekte daha kullanışlı hâle getirebilmektir. Geçmişteki birikim en kapsamlı biçimde kültürde kendini gösterir. Din, hukuk, devlet, ahlak, bilim, dil edebiyat, sanat, ekonomi ve teknik vasıtalar kültür objeleridir ve nakledilebilir mülkiyetlerdir. Kültür olgusu olmanın kıstası, onlara sinmiş olan değerlerin toplumun üyeleri tarafından geçerli kabul edilmesidir. Bu geçerlilik talebi ve gereği toplumun sonraki kuşaklarını da kapsar. Dolayısıyla yansıyan ya da nakledilen şey, aslında değerlerdir” (Köktürk, 2006, s. 274).

2.1.4. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin toplumsal işlevinin altını çizen araştırmacılar bulunmaktadır:

“Fichter ve Rokeach için değerler, toplumsal yaşamda, hayati bir öneme sahiptir. Değerler bireylere davranışlarında yön vermede yardımcı olduğu gibi davranışlarının sonucunda oluşabilecek durumlara karşı da dayanma gücü verir. Ayrıca değerler toplumda birer sosyalleşme aracıdır. Aynı değerlere bağlı kişiler bir araya gelirken bu değere sahip olmayanlar bu gruptan uzaklaştırılır. Böylece toplum tarafından kabul görmüş değerler sınıfsal anlamda bir statü sağlarken bu değere sahip olmayanlara da bir ceza niteliği taşır” (Doğan, 2007, s. 62).

Fichter (2009, s. 175-176) değerlerin işlevlerine yönelik olarak şöyle bir sıralama yapmıştır:

- a) Değerler bireyin ve toplulukların sosyal değerlerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır.
- b) Değerler kişilerin dikkatini önemli ve yararlı olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerine çeker.
- c) Her toplumda ideal düşünme yollarına değerler tarafından rehberlik edilir.
- d) Birey kendisiyle benzer değerlere sahip olan bireylerle beraberdir. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve devamını sağlayan en önemli öğelerden biridir.

2.1.5. Değerlerin Özellikleri

Değerlerle ilgili yapılan birçok araştırmada değerlerin birtakım özelliklerine değinilmiştir. Genel olarak değerlerin insan hayatı için olmazsa olmaz bir öneme sahip olduğu ve toplumsal anlamda da önemli rolleri üstlendiği konusunda görüşlerin birleştiği yorumu yapılabilir.

“Değerleri daha iyi kavrayabilmek için değerlerin özelliklerinin bilinmesi yararlı olacaktır. Bu noktada Schwartz ve Bilsky (1987)’nin değerler üzerinde uzlaştığı özellikler şu şekilde aktarılmıştır:

1. Değerler, inançlardır. Ancak tamamen nesnel fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıkları zaman duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler bireylerin amaçları ve bu amaca ulaşmak için gösterdiği davranış biçimleriyle ilişkilidir.
3. Değerler, kişinin davranış ve durumlarının üzerindedir.
4. Değerler; insanların, davranışların ve olayların tercihi ya da değişmesine rehberlik eden standartlardır.
5. Barındırdıkları önem dâhilinde kendi içlerinde sıralanırlar.
6. Değerler, değişime açıktırlar. Zamanla var olan ihtiyaçlar doğrultusunda farklılıklar olabilir” (aktaran Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 60).

Değerlerin özelliklerden bahsederken toplum için öneminden söz eden araştırmacıların görüşleri şöyledir:

“Toplumsal yaşamın filtresi olarak değerler, toplumsal hareketin ve fikriyatın amacı ya da nesnesi olarak tanımlanamaz. Değerler ulaşmak istenen varlıklar değil, ulaşmak istenenleri önemli kılan unsurlardır. Bireysel değerlerden de amaç ve nesnelerin yerini gösteren kurallar ve ölçütler olarak faydalanılır” (Fichter, 2006, s. 175). “Toplumsal değerler, birey ve toplumca bilinir, kabul edilir ve toplumsal kurallar gibi bunlara da uyulması beklenir. Toplumsal değerler evrensel mahiyet taşıyabilir. 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca benimsenen “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” vasıtasıyla tespit edilen değerler de evrensel niteliktedir” (Göz, 2014).

“Toplumsal değerler de tarihsel süreçte oluşur. İnsan doğduğunda toplum, kendine ait değerleri ona hazır olarak sunar. Değerlerin, hem maddi hem manevi boyutu vardır çünkü toplum tarafından değerli sıfatı verilmiş fikirler, normlar ve etkinliklerden oluşur. Kültürel dünya olarak da adlandırılan olgular ve değerler evreni kısa zamanda oluşmaz. Kültürel yapı unsurlarının, değerlerin ve davranış biçimlerinin sayısız bilinçte yer alabilmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Yaşanmış zaman dilimi kendi içinde kültürel olguları da taşımıştır. Kültür dünyasında olup bitenler bir başka deyişle kültür dünyasının unsurlarının gelişimi, yenilenmesi vb. tarih içinde vuku bulur” (Köktürk, 2006).

“Toplumsal yapıyı oluşturan ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim, din gibi temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri de içerir. Ancak nasıl bu kurumların işleyişini birbirinden bağımsız düşünemiyorsak, değerleri de birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir” (Özensel, 2003).

“Millet ya da daha başka türden ortak bilinç taşıyan bir sosyal grup, mensuplarını içsel bağlarla birbirine bağlamadan köklü bir beraberlik oluşturamaz. Ortak ideler etrafında toplanmış bir toplulukta bireysel farklılıkların yanında en temelde ortaklık görülür. Eylemler ve tercihler, şekil ve içerik olarak değişebilir ama asıl önde gelenleri genel çizgisi itibarıyla ortak ruhu gözetir. Böyle bir toplulukta her bir birey, bütünü oluşturan ve tamamlayan aynı

zamanda da bütünün ruhunu kendi içinde hisseden ve taşıyan bir parçadır” (Köktürk, 2006, s. 269).

Değerlerin zaman içinde değişime uğrayabileceği de ilgili alan incelendiğinde karşımıza çıkmaktadır:

“Değerler, kişisel hedef ve bu hedeflere yönelik eylemlerle alakalıdır. Kişi, tavır ya da olayların seçiminde veya değişiminde yönlendirici mahiyette ölçütler olarak görev alırlar. Kendi içinde anlam bakımından bir sıralamaya sahiptirler. Bu da öncelikleri belli bir değer kümesini meydana getirir. Uluslar ve ulusun her bir üyesi ortaya koyduğu değer öncelikleri rejimleriyle tasvir edilebilir. Değerler aynı zamanda değişim ve gelişime açıktır, zamanla beliren ihtiyaçları gidermek amacıyla değerın öncelik sırası değişebilir” (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

“Mesela evrensel kafa yapısına sahip bir düşünür kabul edilen Antik çağ filozofu Aristo, özgürlüğü çağının şartlarına uygun biçimde algılayabilmişti: “Özgürlük iyi bir şeydir ama insanların bir kısmının özgür olmaması (köle kalması) gerekir, yoksa gemilerin küreklerini çekecek kimse bulunamaz ve tabi sosyal hayat da yürümez.” diye düşünüyordu. Motor gücünün bilinmeyişi, özgürlük ile ilgili normları da farklı algılamayı getiriyordu” (Aydın, 2011, s. 45).

Değerler hakkında yapılan yukarıda verilmiş olan tanım ve açıklamaları, Aydın (2003,s. 123) aşağıda verilmiş olan maddelerde çok iyi şekilde özetlemektedir:

- İnanışlar içeren ve dolayısıyla da aşkınlıklar taşıyan olgulardır.
- Fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirmelerine imkân verirler.
- Genelde ilgi gösterilen, arzu edilen şeylerdir.
- Her alanla ilgilidirler ama alanların kendine özgü değerleri vardır.
- Farklı kaynak ve içeriklere sahip olsalar da bir biçimde sosyaldirler.

2.1.6. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin tanımlanmasındaki çeşitlilik sınıflandırılmasında da kendini gösterir denebilir. Değerlerin birçok alanla ilgili olması bu farklılığın sebebidir yorumunda bulunulabilir. Zaman içinde farklı araştırmacıların değişik sınıflandırmaları değerler için kullanılır olmuştur.

“Yapılan çalışmalarda özellikle toplumsal araştırmalarda önemli gelişmeler sağlansa da mevcut çalışmalar incelendiğinde değer sınıflamalarıyla ilgili olarak karşımıza bir sürü değer sınıflamasına ilişkin görüş çıkmaktadır. Bir bireye varlığı kabul edilen, var olan değerleri sıralaması için verdiğimizde bireyin yukardan aşağıya doğru sıraladığı değer, birey için her şeyden daha fazla önem arz ettiği için sıralama da o yönde olur” (Ulusoy, 2007, s. 41).

“Değerlerin sınıflandırılmasında çıkış noktası olarak değerlerin saptanması, kademelendirilmesi, kurumsal fonksiyonları, değer yön tayinleri, değer düzeninin meydana gelişi ve değer sahaları görülmektedir. Değerlerin sınıflandırılmasındaki bu ayrım büyük bir nispette değerlerin men bağı noktasındaki perspektiften kaynaklanmaktadır” (Köylü, 2016: 31).

Yapılan kimi sınıflandırmaların psikoloji ve sosyolojide kullanımından hareketle oluşturulduğu dikkati çekmektedir:

“Psikolojide değer testi ilk defa Spranger tarafından kullanılmıştır. Spranger’den ve daha sonra ondan ilham alarak ‘Study of Values’ adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzley’den sonra değerleri altı grup halinde toplamak âdet olmuştur: Estetik, Teorik (İlmî), İktisadî, Siyasî, Sosyal ve Dinî değerler” (Güngör, 1993, s. 84).

“Sosyolog Ülken (1965) ise değerleri içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üçe ayırmaktadır” (aktaran Poyraz 2007, s. 85–86):

“Carl Rogers (1969) değerleri şu 3 kategoriye ayırmaktadır: İşlevsel (faal) değerler: Bireyin bir nesneyi diğerine tercih etmesini mümkün kılar. Tasarlanan (hayal edilen) değerler: Temsili bir nesne, ideal veya iyi olan için kişinin tercihleridir. Objektif değerler: Gerçekte olsa bile arzu edilir olması tasarlanmaksızın, objektif olarak tercih edilen değerlerdir” (Keskin, 2008).

Fichter (2009) değerleri şöyle sınıflandırmıştır:

- Değerler zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir,
- Sosyal değerler devamlılık arz eden ortaklaşa fonksiyonlar esasında düzenlenebilir,
- Değerlerin en anlamlı sınıflandırılma şekli kurumsal fonksiyonlarına göre sıralamaktır.

Alan yazınında en fazla kullanılan ve diğer araştırmacıların çalışmalarında yer verdiği dört sınıflandırmanın önemli olduğu söylenebilir. Bunlar: Spanger’ın Değer Sınıflandırması, Rokeach’ın Değer Sınıflandırması, Schwatz’ın Değer Sınıflandırması ve Nelson’un Değer Sınıflandırmasıdır.

2.1.6.1. Spanger’ın Değer Sınıflandırması

“Psikolojide değer ile ilgili test ilk defa Alman eğitimci filozof Spranger tarafından kullanılıp uygulanmıştır. Spranger deneklerini her birinde var olan değer türlerine göre şahsiyet tiplerine ayırmış ve altı değer çeşidinden birine herkesin girebileceğini söylemiştir” (Süleymanoğlu, 2021).

“Types of Men” kitabının yazarı Alman Psikolog Edward Spranger değerleri altı gruba ayırmıştır ve onun değer sınıflaması estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dinî değer şeklindedir. Bu değer grupları daha sonraki yıllarda Allport ve arkadaşları tarafından bir ölçeğe dönüştürülmüştür: Bunlar estetik değer, bilimsel değer, ekonomik değer, siyasi değer, sosyal değer, dinî değerdir” (Akbaş, 2004, s. 30-31).

2.1.6.2. Rokeach’ın Değer Sınıflandırması

“Rokeach (1968) bütün dünyadaki insanların 36 benzer ana değeri paylaştıklarını ileri sürmekte, bununla beraber insanların bu değerlerin göreceli (nispi) önemi üzerinde anlaşmak zorunda olmadıklarını (yani bu değerlerin önemi kişilere göre değişkendir) belirtmektedir. Rokeach bu 36 değeri 2 kategoriye ayırmıştır: İnsan yaşamının arzulan durumları (son değerler) ve arzulanılan davranış biçimleri (aracı/yardımcı değerler)” (Brand 1999, Naylor ve Diem, 1987).

“Rokeach ‘amaç (gaye) değerler’ ve ‘araçsal (vasıta) değerler’ olmak üzere değerleri iki gruba ayırmıştır” (Göngör, 2000, s. 72).

“Amaç değerler, tercih edilen hedefler olup sosyal ve kişisel değerlerdir. Kişi veya toplum merkezli, kişilerarası veya öze dönüklük amaç değerlerin odak noktasıdır” (İşcan, 2007, s. 103). “Araç değerler ise ahlaki değerler ve yeterlik değerleridir; hayatın amacından çok, davranış biçimleriyle ilintilidir. Özellikle de davranışların yanlış ve kötü şeklinde ifade edilen sosyal boyutlarını içerir” (Ergün, 2003, s. 76).

2.1.6.3. Schwartz’ın Değer Sınıflandırması

Değerleri on başlık altında sınıflandırmıştır (Schwartz, 1992, s. 65):

1. Güç (Power): Kaynaklar, insanlar ve toplumsal konum üzerinde denetim gücü (Değerler: Zengin olmak, sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, insanlar tarafından benimsenmek ve toplumdaki görüntüyü koruyabilmek).
2. Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi (Değerler: Zeki olmak, başarılı olmak, sözü geçen biri olmak yetkin olmak ve hırslı olmak).”
3. Hazcılık (Hedonism): Hazza ve bireysel zevke yönelim (Değerler: Hayattan tat almak, zevk).
4. Uyarılma (Stimulation): Yenilik arayışı ve heyecan (Değerler: Değişebilen bir hayat yaşamak, cesur olmak).
5. Öz yönelim (Self-direction): Eylemde ve düşüncede bağımsızlık.
6. Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlı olmak, doğa ve tüm insanların iyiliği istemek, hoşgörü.
7. İyilikseverlik (Benevolence): Kişini yakın çevresindeki diğer bireylerin iyiliğini gözetmesi.
8. Geleneksellik (Tradition): Dinsel veya kültürel töreye bağlılık ve fikirlere saygı.
9. Uyuma (Conformity): Toplumsal beklentilere ayrı olup başkalarına zarar verebilecek eylem ve dürtülerin sınırlandırılması (Değerler: Yaşlılara, anne ve babaya değer vermek, kibarlık, kendini denetleyebilme ve itaatkâr olma).”
10. Güvenlik (Security): Toplumdaki kişinin, ilişkilerin huzuru ve sürekliliği

2.1.6.4. Nelson’un Değer Sınıflandırması

Nelson’ın (1974) değerler sınıflaması ise Rogers’ın sınıflamasından farklıdır. Nelson (1974) değerleri kişisel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler şeklinde sınıflamıştır:

“Kişisel değerler belirli bir bireyin değerleridir ki birey arkadaşlarını, grubu veya genel sosyal değerleri dikkate almaksızın bu değerlere bağlanmak arzusundadır. Grup değerleri belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup bir aile, bir dini grup, bir siyasi grup, bir kulüp veya organizasyon veya bir etnik grup olabilir. (...) Sosyal değerler genel olarak üzerinde anlaşmaya varılmış, toplumun büyük bir kısmı tarafından paylaşılan değerlerdir; bu değerler toplumu şekillendirir, tanımlar ve o toplumun yapısını etkiler” (aktaran Naylor ve Diem, 1987, s. 349–350).

2.2. Değerler Eğitimi

2.2.1. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

2.2.1.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

“Öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Tümünden gelimci bir anlayış vardır ve bu anlayış doğrultusunda değerlerle ilgili bilgiler aktarılır sonrasında örnekler sunulur. Gösteri, anlatım, soru sorma gibi yöntemleri içermektedir” (Çakıcı, 2010, s. 24).

“Telkin yoluyla değer öğretiminde neyi öğrenip öğrenemeyeceğini sorgulama olmadan, yetişkinler aracılığıyla aktarılanların öğrenilmesine dayanır” (Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s. 71).

2.2.1.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

Bu yaklaşımda amaç aşağıda yer alan yedi aşamayı kullanarak öğrencilerin kendi deneyimleriyle değerleri özümsemelerini sağlamaktır. Bu basamaklar şunlardır:

- “Seçme 1. Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü)
2. Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme. Ödüllendirme
4. En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme
5. Serbestçe (özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme. Hareket
6. Serbestçe (özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzı (tavır) hareket edebilme
7. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek” (Akbaş, 2004, s. 99).

“Değerleri belirginleştirme yaklaşımı öğrencinin gizliliğine girme, öğretmeni bir gelişim danışmanı veya psikiyatrist rolüne soktuğu, ahlaki olan ve olmayanları ayırtıramadığı ve bütün değerlerin bir tutulması gibi konular açısından eleştirilmiştir” (Akbaş, 2008, s. 15).

2.2.1.3. Değerler Analizi

“Değer analiz yaklaşımında, öğrenci kendi seçtiği değeri öğrenmeye çalışır. Bu aşamada da karşılaştırma ve akıl yürütme sürecini kullanırlar. Bu yaklaşımı somutlaştırmak gerekirse öğrenciye balık verilmiyor balık vermek yerine balığın nasıl tutulacağı öğretiliyor” (Çakıcı, 2010, s. 26).

“Değer analizi yaklaşımı, sosyal bilimler eğitimcileri tarafından, değerler eğitimine ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları incelenerek geliştirilmiştir. Değer analizi yaklaşımında öğrenci, yapay veya gerçek bir sorunla karşı karşıya kaldığında duygusal olmadan, akıcı bir biçimde mantıksal düşünme süreçlerini kullanarak sorunu çözümlemeye çalışmaktadır” (Aydın ve Gürler Akyol, 2014).

2.2.1.4. Ahlaki Muhakeme

“Bu yaklaşım Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Burada amaç öğrencilere ahlaki hikâyeler aracılığıyla onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmaktır. Bu yaklaşımda amaç öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilke geliştirmelerine destek olmaktır. Öğrencinin ahlaki gelişimi, değerlendirmelerindeki dayanaklarından elde edilebilir. Önemli olan öğrencinin çözümü değil o çözüme neden ulaştığıdır. Bu yaklaşım okulun her seviyesinde uygulanabilir” (Akbaş, 2004, s. 100-101).

2.3. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi

2.3.1. Çocuk ve Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatının ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle bu edebiyatın hitap ettiği ve çocuk olarak tanımladığı kitlenin tam olarak ne olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Çocuk kelimesine ilişkin alanda karşımıza çıkan belli başlı tanımlar şunlardır:

“Çocuk denilince bedensel ve zihinsel gelişimini henüz tamamlamamış birey akla gelmektedir. Türkçe sözlükte ‘bebeklik çağı’ ile ‘ergenlik çağı’ arasındaki gelişim döneminde bulunan oğlan veya kız “olarak tanımlanmaktadır” (TDK, 1998, s. 495). Fiziksel ve düşünsel açıdan 0-16 yaşındaki bireylere çocuk denir (Yalçın ve Aytaş, 2008, s. 13).

Çocuk büyük insanlardan evladı ve farklı olarak daha gelişimini sonlandırmamış, henüz olgunlaşma aşamasına gelememiş, ergin sayılmayan yani yaşı tutmayan kişilerdir (Yörükoğlu, 2000, s. 13). Çocuk deyince minyatür insan algılanmamalıdır. Çünkü çocuk yalnızca yetişkin kavramı ile bağlantılı şekilde açıklanamayacak bir varlıktır. O kimseye benzemeyen bir zeka kapasitesine sahiptir ve karakter özellikleri ile ayrışır (Yavuzer, 2002, s. 11).

Çocuk sözcüğünün tanımlanmasından sonra bu kitleye yönelik eserlerin genel bir adı olan çocuk edebiyatının ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. İlgili alan tarandığında şu tanımlar tespit edilmiştir:

“Edebiyat ise Arapça ‘edeb’ kökünden gelmektedir. Edep de ‘terbiye’ demektir. Bu durumda edebiyat, çocuk terbiyesinde etkili olarak kullanılabilecek bir sanattır. Edebiyat, “olay, duygu, düşünce ve imajların dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı, yazın, literatür”dür (TDK, 1998, s. 670).

Edebiyat hobi olarak yapılabilecek bir meşguliyet aracıdır denebilir. Edebiyat insanın ruhuna iyi gelir. Hayata karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmesini sağlayabilir. Çünkü problemleri yaşantılardan bizi bir nebze de olsa edebiyat kurtarabilir. Bununla birlikte küçük yaştaki bireyler tecrübesiz olduklarından edebiyat aracılığıyla birçok şeyi öğrenebilirler. Onlar için bu adeta bir pusuladır. Edebiyat sayesinde çocuk birtakım faaliyetlere katılmak isteyebilirler. Çocuk edebiyatının bir önemli faydası da dil gelişimindedir demek olasıdır (Oğuzkan, 2001, s. 5).

2.3.2. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi

“Çocuk edebiyatı çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu edebiyattır” (Şirin, 1994, s. 9).

Herkesin bildiği edebiyat tanımlardan farklı görülmemesi gereken çocuk edebiyatı, belli bir yaş grubuna hitap ettiği ve öğretici amaçlar taşıdığı için ayrı bir terimle ifade edilebilir. Çocuklar için yazıldığı sanılan her kitabı çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirmek mümkün değildir. Mutlaka çocuğa yönelik bir eğilim ve onlara uygun bir dil bulunmalıdır denebilir (Gündüz, 2005, s. 136).

İlgili alan yazın incelendiğinde değerler eğitimi ifadesinin son yıllarda kullanılır olduğu ve önceki yıllarda başka şekilde ifadelerle karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır. Önceki yıllarda değerler eğitimi ifadesinin kullanılmadığı görülmektedir. Bunun yerine ahlak eğitimi veya karakter eğitimi denmekteydi. Kısaca tanımlamak gerekirse değerleri aktarabilmek adına yapılan teşebbüse denen eğitim değerler eğitimi denebilir (Keskin, 2008).

Yaşça küçük bireylerin his ve fikirlerine hitap edebilecek her tarzda ve sunumdaki ürünlerden değerleri öğretmek noktasında faydalanılabilir. Çünkü çocuk edebiyatı ürünleri onlara yönelik olarak yazıldığından bunun etkili olması beklenebilir. Çocuk edebiyatı ürünlerinde çocuğun kendini kahramanların yerine koyması ve her türlü durumu ona göre algılamaya çalışması nedeniyle faydalı olacağına inanılmaktadır (Kasapoğlu, 2013, s. 101).

Değerlerin, eğitim yolu ile çocuklara kazandırılması neticesinde ortaya çıkması beklenen birçok olası faydası bulunmaktadır. Değerlerin eğitim sürecindeki önemine ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır:

Günümüzde hoş olmayan birçok durumun yaşandığı söylenebilir. Ne yazık ki bu sorunlar sadece ülkemizin değil küresel anlamda tüm dünyanın başına derttir. Bir milleti ötekenden üstün gören tutumlar, her türlü cinsiyet ayrımcılığı, sert ve kaba tavırlar, şiddet bunlardan bazılarıdır. Bunun en başta sebebi değerleri bünyesinde özümseyemeyen kişilerdir denebilir. Eğitimde değerler eğitimi yer almalıdır şeklinde yorum yapılabilir. Çocukların her türlü gelişimi ve birey olabilmeleri için bu gerekli olabilmektedir. Şayet bu eğitim başarı ile verilirse meyvesini önce kişinin kendisi sonra da halk yer denebilir (Doğanay, Seggie ve Caner, 2012, s. 80).

Değerler eğitiminin ailede başlamasından dolayı ailenin önemine vurgu yapan çok sayıda kaynak olduğu söylenebilir. Aşağıda yer alan ifadelerde kimi araştırmacıların aile üzerine temellendirdiği görüşleri sunulmuştur:

Okumanın birçok faydası bulunur. Okuma zihnin doğrudan devreye girdiği bir süreç olduğundan beyin gelişimine katkısı büyük olabilmektedir. Okuma dil gelişiminin de çok önemlidir denebilir. İçinde yaşadığımız ailemiz, bizlerin okuma kültürü kazanmasında en büyük faktörden biridir. Aileden sonra kültürü oluşturan toplum, eğitim aldığımız kurumlar ve bu kurumların içindeki insanlar önem arz edebilir (Tanju, 2010, s. 31).

Değerlerin ilk uğrak noktası yuvamızda olan kişiler yani ailemizdir demek olasıdır. Ailedeki değerler eğitimi çok da düzenli olmayabilir. Ancak eğitim kurumlarında değerler

oldukça planlı ve programlı bir şekilde bireye kazandırılır denebilir (Sallabaş, 2012, s. 60). Program geliştirmede sıkça gördüğümüz açık veya örtük programlar burada da karşımıza çıkmaktadır. Her iki uygulamada da bir şekilde bireylerin eğitilmesi amaçlanmaktadır. Buradaki eğitimlerde konular hem öğrenci hem de toplum faydası ve bilinci ile oluşturulmaktadır denebilir. Neye gereksinim duyuluyorsa o konu eğitime dâhil edilebilir (İdi Tulumcu ve Tulumcu, 2015, s. 537). Eğitimde değerlerin sağlam bir şekilde çocuklara kazandırılması adına başta ailelerin desteği gerekir yorumunda bulunulabilir. Aynı zamanda eğitim programı da buna katkı sunacak düzeyde olmalıdır şeklinde fikir yürütülebilir (Ekşi ve Okudan, 2011, s. 181).

Değerlerin tohumunun en başta ailede atıldığı bir gerçektir. Ancak ailedeki değerler eğitimin plansız, programsız olduğu oysa okullarda verilen değerler eğitiminin daha sistematik şekilde ilerlediği noktasında görüşlerin birleştiği söylenebilir. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

Eğitimde her şey belli bir plana göre ilerler. Değerler eğitimi de sistemli bir şekilde buralarda verildiğinden önemli olduğu söylenebilir. Bu konuda öğretmenlere önemli görevler düşer. Öğretmen rehberdir ve öğrencide iyi bir intiba bırakmak adına doğru hal ve hareketlerde bulunursa bu olumlu etkiyi daha da artırabilir. Ders işlenirken kullanılan etkinlikler ve kitaplar aracılığıyla değerler eğitimi okullarda verilebilmektedir (Şen, 2007, s. 15). Çocuk edebiyatının seçkin ürünlerinin değerler eğitiminde kullanılması gerekebilir. Değerler eğitimi bakımında içerikçe zengin eserler bunu başarabilir niteliktedir (Karatay, 2011, s. 1446).

Değerleri öğretmek noktasında edebiyatın ve çocuk edebiyatının kullanılmasının gerekliliğinden söz eden bazı görüşler şöyledir:

Çocukların hoşça vakit geçirmenin çocuk edebiyatının işlevlerinden biri olduğu söylenebilir. Ancak amaç yalnızca iyi vakit geçirmeleri değildir. Didaktik bir yönü de olmalıdır. Bu bütünü bir eğitime değil de belli faydaları onlara sunmak için olabilir. Yaşadıklarını ve etrafını anlamlandırmasında ve iyi hareketlerde bulunmasında bu didaktik tavır etkileyebilir. Metin türleri içinde masallar ulusal öğeleri ve gelenek-görenekleri dolaylı yoldan çocuklara aktarabilir. Dil gelişiminde de masallar önemli bir yere sahiptir denebilir (Karatay, 2007, s. 466). Yalnızca masallar değil başka metin türleri de bu işlevi yerine getirecek potansiyelde olabilmektedir. Yerinde ürünler seçmek burada önem kazanabilir. İçinde bulunduğumuz kültüre ait ve bunları taşıyan her türlü yazılı ve sözlü eserler değerler eğitiminde kullanılabilir. Edebiyatımızın nitelikli kitapları da işe koşulmalıdır. Her yaşın algılayabileceği ve onlara uygun sözcüklerin seçilmesi gerekebilir. Yeni kelime öğrenmeleri de istenen çocuklar için bir metinde bildiği kelime sayısı nicelikçe daha çok olmalıdır. Bilmediği kelimelerin sayısı bir sınırdan tutularak metnin içerisine yedirilmelidir şeklinde yorum yapılabilir (Temizyürek, 2003, s. 166).

2.3.3. Değerler Eğitimi ve Türkçe Dersi

Değerler eğitimi noktasında öğretim programları içerisinde Türkçe dersine bakılacak olursa 2005 yılındaki öğretim programının değerleri farklı bir başlık altında almadığı dikkati çekecektir. Çünkü programda değerler örtük bir uygulama ile verilmeye çalışılmıştır. 2005

Türkçe Dersi Öğretim Programında genel amaçlar kısmında yer alan bazı maddelerde değerler eğitiminin kastedildiği söylenebilir (MEB, 2009, s. 12):

2. Madde: Öğrencilerin Türkçeyi sevmelerini ve onu doğru, güzel ve etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak,
5. Madde: Bilimsel, yapıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme, kendini ifade etme, iletişim kurma, iş birliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilerini geliştirmek,
10. Madde: Bireysel, toplumsal ve kültürel yönlerden gelişmelerini sağlamak,
11. Madde: Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; milli duygu ve düşüncelerini güçlendirmek,
12. Madde: Yazılı ve sözlü eserlerle Türk ve dünya kültürünü tanımalarını sağlamak.

Dört temel dil becerine ek olarak dil bilgisini öğretmeye çalışan, öğrencilerin kendilerini yazılı ve sözlü ifade etmelerine sağlayan Türkçe dersi, ana ders olarak geçmekte ve ortaokulda ders saati olarak ilk sırada geldiği söylenebilir. Serbest okuma metinleri, dinleme metinleri veya diğer metinler aracılığıyla dersler işlenmekte ve kazanımlar bu şekilde verilmektedir şeklinde düşünülebilir. Türkçe dersi içinde değerler eğitiminin dolaylı yoldan yani sezdirilerek verilmeye çalışıldığını görülecektir. Okunan metinlerin içinde veya deyim ve atasözlerinde bazı değerler hissettirilmeye çalışılmaktadır denebilir.

İletişimin büyük önem arz ettiği Türkçe dersinde metinler aracılığıyla öğretim yapılmaktadır. Bu metinlerinin hepsi başka nitelikleri ön plana çıkarır. Değerler noktasından bakılacak olursa Türkçe dersinin büyük bir görevi üstlendiği görülebilir. Çünkü metinler aracılığıyla işlenen Türkçe dersinde bu metinlerde gerek ulusal gerek de uluslararası değerler yer alır denebilir. Farklı metin türleri ile gelenek ve göreneklere uygun tarzda olanlar çocukların bunları özümsemesini kolaylaştıracaktır demek olasıdır (Kırmızı, 2014, s. 221).

2.3 4.Çocuk Kitaplarının Taşıma Gereken Özellikler

Çocuklar için yazılmış her türlü ürünün yaş grubu da göz önüne alındığında dikkate alınması gereken materyaller olduğu düşünülebilir. Gelişigüzel yazılamazlar ve yazılmamalıdır da demek mümkündür. Bu alandaki eserlerin çocuklara faydalı olmaları ve amaçlarına ulaşabilmeleri için belli başlı özellikleri bünyelerinde taşımaları gerekmektedir şeklinde yorumda bulunabilir.

Çocuklar için hazırlanmış yazılı içeriklerde değerler eğitiminin hem öğrenci özelinde hem de topluma yönelik belli gereksinimleri yerine getirmesi beklenebilir. Çocuğun kendini sevip kabullenmesi ve çevresi ile iyi ilişkiler kurmasına bu metinler destek olmalıdır denebilir (Karatay, 2007, s. 946).

Çocuklara yönelik yazılmış kitaplarda dil milli bir şuur taşınmalıdır. Gelecek kuşaklara bu değerın taşınması ana dille mümkün olmaktadır. Böylece kültür aktarımı yapılabilmektedir (Temizyürek, 2003, s. 165). Çocuk edebiyatına ilişkin hazırlanmış kitapların dil ve anlatım bakımından bazı özelliklere sahip olması beklenebilir. Konuşma dili belli bir sınırdan ve kullanılan kelimelerin çocukların düzeyine uygun olması gerekmektedir şeklinde yorumlanabilir (Kıbrıs, 2010, s. 43).

Eğitimde ders amacıyla kullanılan kitapların belli bir tarzı ve hedefi olabilmektedir. Hedef bilgi öğretimidir denebilir. Her ders kitabı, dersin içeriğine göre öğrencilere bir şey öğretmek için hazırlanır şeklinde yorum yapılabilir. Ders kitaplarının dışında çocukların iyi zaman geçirebilmesi için hazırlanmış kitaplar da vardır. Ki bunlar çocuk kitaplarıdır diye tanımlanabilir. İşte bu kitaplarda didaktik ve üstenci bir üslup kullanmak doğru olmayabilir. Okuma sevgisi kazandırılmalı derken çocuklar okumaya küsebilirler. (Dilidüzgün, 2004, s. 42-43).

Yazılı bir ürünün belli yaş grubundaki kişiler üzerindeki verimliliği, gerçekçi ve düzgün kurgulanmış bir karakterle bireylere hayatı ve insanın sahici yönlerini sezdirebilmesinden geçmektedir demek olasıdır (Sever, 2013, s. 35).

Bir çocuk kitabında olması gereken nitelikler Dilidüzgün (2007, s. 98) göre şöyle sıralamıştır:

1. Kitap otoriter yaklaşımdan uzak olmalı, yazar her şeyi bilen kişi değil okurla öğrenen kişi olmalı,
2. Kitabın iletisi, yazarın kafasındaki düşünceyi açıkça ortaya koyar nitelikte olmamalı,
3. Yazarın anlatımı kısıtlayıcı değil çok yönlü olmalı,
4. Yazar çocuğu ciddiye almalı; eserde çocuk anlama, dil vb. yönüyle çok fazla zorlanmamalı,
5. Kitaplardaki konular çocuk gerçekliği ve ihtiyaçları dikkate alınarak seçilmeli,
6. Çocuğa belli görüşler dikte edilmemeli,
7. Aşırı öğreticilikten uzak durulmalı,
8. Okuma zevki kazandırabilecek nitelikte olmalı,
9. Kitaplarda estetik kaygı dikkate alınmalı,
10. Nitelikli kitapları yetişkinler de okuyabilmelidir.

2. 4. Cahit Kaya

Cahit Kaya Sinop'ta dünyaya gelmiştir. 1960 darbesinden iki ay sonra doğan yazarın doğum günü net olarak bilinmemektedir. Beş kardeşin en büyüğü olan yazarın dedesi Kastamonu Gököy Köy Enstitüsünde eğitmendir. Ailesinden pek çok kişinin öğretmen olması ve okumaya değer vermeleri, yazarın edebiyata yönelmesinde etkili olmuştur denebilir. Evinde koli koli kitaplar bulunan ve dost meclislerinde üniversite eğitimi alsın veya almasın herkesin çağdaş yazarlardan söz ettiği bir ortamda bulunması yazarın edebiyata olan ilgisini daha da arttırmıştır şeklinde yorum yapılabilir. Köyde doğup büyüdüğü için ve ailenin en büyük çocuğu olmasından dolayı köydeyken çeşitli işler yapmış ve bu durum üniversiteye gidince işleri kardeşlerine devretmesiyle son bulmuştur. Yazar, hayvanları otlatmaktan arta kalan her vaktini okuyarak geçirmiş ve bundan sebep çok sayıda hayvanı kaybettiği de olmuştur. Okuduğu öykülerden ilginç bulduklarını arkadaşlarına anlatmaya bayılan yazar okulların açılması hep dört gözle beklemiştir. İlkokul mezunu olan babasının

desteğiyle okumayı kafasına koyan yazar, anlattığı kadarıyla Türkçe derslerini bir başka sevmektedir. Ortaokulda Türkçe dersinde yazdığı bir kompozisyonun öğretmeni tarafından beğenilmesi ve özgü dolu sözcüklerle karşılanması hayatının dönüm noktası olmuştur diye yorumlanabilir. Lisede de buna benzer olayları yaşaması yazmayı sürmesinde etkilidir. Lise öğreniminin ardından üniversitede edebiyat bölümünü kazanan Cahit Kaya, 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi “Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği” bölümünden mezun olmuştur. Üniversite öğrenimini bitirdikten sonra ülkenin çeşitli yerlerde öğretmenlik mesleğini icra etmiştir. Ulusal törenlerde yapılan klasik konuşmaları verimsiz bulduğu için yaratıcı etkinliklerle dikkat çeken yazar zaman zaman tepki de gördüğünü belirtmiştir. Bir 10 Kasım töreninde skeç oynatmış ve büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Öğretmen olan yazarlarımızdandır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yazarın Duman adlı öyküsü BU Yayınevi 2012 Çocuk Edebiyatı Öykü Yarışması’nda mansiyon ödülünü almıştır. Yazarın aynı zamanda yazıp yönettiği oyunları bulunmaktadır.

Yazar, kitaplarında doğrudan bir tezi savunmayı değil olayların içine sindirilmesi gerektiğine inanır. Merak unsurunda mutlaka olması gerektiğini düşünür. Roman ve öykü ona göre eğlenceli olmalıdır. Sanat anlayışı konusunda gülmece öyküler yazmasının sebebini şöyle açıklar: “Gülmece, insanı gülünç olmaktan kurtarır.” Barış yanlısı olduğu dile getiren yazarımız barış içinde yaşamının koşulunun okuma ve yazmaya bağlı olduğunu düşündüğünden yazma çalışmalarına devam etmekte kararlı olduğu ifade etmektedir. Yazarın farklı metin türlerinden günümüze kadar yayınlanmış 20 kitabı bulunmaktadır.

2.4.1. Cahit Kaya’nın Eserleri

Tablo1: *Cahit Kaya’nın Yayınlanmış Eserleri*

Kitabın Adı	Yayın Evi	Basım Yılı	Metin Türü
Arkadaşlarımın Oyunu	Patik Kitap	Ağustos 2016	Öykü
Atmaca Dede	Patik Kitap	Ağustos 2016	Öykü
Babam Gıdaklıyor	Patik Kitap	Ağustos 2018	Roman
Çınar’ın Günlüğü	KDY Yayınları	Ağustos 2020	Roman
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Bu Yayınevi	Mart 2017	Öykü
Dedem Kükrerse	Patik Kitap	Ağustos 2016	Öykü
Duman	Bu Yayınevi	Ağustos 2018	Öykü
Ekip Ruhu	Patik Kitap	Kasım 2018	Roman
Halay	KDY Yayınları	Ekim 2021	Tiyatro
Kara Yıldız	Bu Yayınevi	Ekim 2021	Öykü
Kartallar Takımı	Bu Yayınevi	Mart 2020	Roman
Kartallar Takımı 2:Hayalet Avcısı	Bu Yayınevi	Eylül 2022	Roman
Ninemin Hazinesi	Patik Kitap	Aralık 2018	Öykü
Orman Macerası	Bu Yayınevi	Kasım 2020	Roman
Sen Karışma	Patik Kitap	Ağustos 2016	Öykü
Sokakta Tek Başına	KDY Yayınları	2022	Roman
Tavandaki Muzlar	BU Yayınevi	Temmuz2018	Öykü
Tembeller Sınıfı	KDY Yayınevi	Ekim 2022	Tiyatro
Uçurtmam Uçan Daire	Patik Kitap	Kasım 2018	Roman
Yağmur ve Çocuk	Bu Yayınevi	Kasım 2017	Şiir

2.4.2. Kitap Özetleri

Arkadaşlarımın Oyunu

Kitap 47 sayfadan oluşmakta ve içerisinde iki ayrı bölüm bulunmaktadır. İlk bölüm kitaba adını da veren Arkadaşlarımın Oyunu'dur. İkinci bölüm ise Apaçık Otelidir.

Arkadaşlarımın Oyunu

Kitabın ana kahramanın adının yer almadığı eserde bir doğum günü kutlanacaktır. Doğum günü için Selin, Mehmet bazı arkadaşlar eve toplanmıştır. Mehmet, ana kahramanın babasının arkadaşının çocuğudur. Araları çok iyi olmasa da hatta doğrudan doğum günü çocuğu tarafından davet edilmese de babasının ricası ile kutlamaya Mehmet de katılmıştır. Mehmet, yaşının küçük olmasına ve yasal olarak uygun olmayışına rağmen babası ile avlara katılmış ve silah kullanmış birisidir. Kitapta çekirdekten yetişme olarak adlandırılmaktadır. Silah kullanabilmesi ile övünecek kadar kendine güvenen Mehmet, arkadaşlarını küçümsemeyi de ihmal etmez. Doğum günü çocuğunun ailesinin tutumu ile tam tersi bir tutum ile yetiştirilmiş olan Mehmet, olur olmadık yerlerde de bu yeteneğini göstermek ister. Av maceralarını arkadaşlarına anlattığı sırada bunların yalan veya abartı olduğunu düşünen kişiler olmuştur. Çünkü Mehmet bir atışla onlarca kuşu öldürdüğünü iddia eder. Bildircinların av sırasında nasıl bir tavır sergilediğinden bahsederek arkadaşlarını ikna etmeye çalışır. Kutlamaların yapıldığı evin duvarında bir silah asılıdır ancak çocukların kullanması anne ve babaları tarafından yasaklanmıştır. Oysa Mehmet misafir olarak geldiği bu evde gözünü o silaha dikmiştir ve marifetlerini herkese göstermek istemektedir. Cebinde fişek bulunan Mehmet, doğum günü sahibinin kısa süreliğine odadan çıkmasını fırsat bilerek silahı eline alır. Ancak doğum günü çocuğu böylesi güzel bir günde Mehmet'in yaptığı şeyi çok saçma bulur. Ortamı yumuşatmak ve konuyu değiştirmek için gitar çalmayı ve müzik açmayı düşünür. Fakat Selin ve Mehmet'in isteği yüzünden bunu gerçekleştiremez. Mutfaktan elma isteyen çocuklar doğum günü çocuğunun başına elma koymasını ister ve olanlar olur. Çünkü silah kuru sıkı olarak adlandırılan cinstendir ve insanlara zarar da verebilir. Bir patlama sesi duyulur ve ev sahibi yerde baygın yatar. Uyanınca "Selin, Selin" diye inler. Patlama sesinin baruttan geldiğini öğrenen çocuk arkadaşına çok kızar. Daha sonra kapı çalar. Gelenler polislerdir. Komşulardan şikâyet geldiğini ve silah sesi duydukları iddiasıyla evde arama yapmak istediklerini söylerler. Her çocuğa tek tek gidip silahı kimin kullandığını öğrenmeye çalışırlar. Kimse bir şey görmediğini, duymadığını söyler. En son silah kullanan kişinin kulağının kanayacağı bilgisinden hareketle okları Mehmet'e döndürürler. Mehmet, babasının ona silah öğrettiğini, küçük bir köy kuşu vurduğunu ancak annesinin bu konuda babasına kızdığını söyler. Polisler hem çocuğun hem de babanın suçlu olduğunu ve ceza yiyeceklerini belirtir. Hatta annenin bile para cezası ödeyeceğini söylerler. Bunları duyan Mehmet hüngür hüngür ağlar. Polis olarak gelen kişiler gerçek polis değildirler. Üst katta oturan ve çocuklardan birkaç yaş büyük olan öğrencilerdir. Tiyatro okuluna giden bu gençler doğum günü sahibinin iletisiyle tiyatrodaki kullanmak için aldıkları polis kıyafetlerini giyerek onları korkutmak ve bir ders vermek istediklerini söylerler. Silah kullanmanın tehlikesinden söz ederken kendilerinin tiyatro da bile gerçek silahı kullanmadıklarını ya ağaçtan ya da elleri ile silah yaptıklarını belirtirler. Bu konuşmalardan sonra tiyatro okulu öğrencilerine yiyecek ikram edilir ve bir daha o eve silah girmez.

Apaçık Otel

Apaçık Otel’nde dört kişilik bir aile anlatılmaktadır. Anne bir kargo şirketinde asgari ücretle çalışan birisidir. Baba ise bir yıl önce işten ayrılan ve henüz iş bulamamış birisidir. İki çocukları olan aile kıt kanaat geçinmektedirler. Bir gün annenin iş yerinin tüm çalışanlarını dönüşümlü olarak birer haftalığına tam pansiyonlu otelde tatil yaptıracakları haberini alırlar. Başta habere inanmasalar da sonradan işin gerçek olduğunu görürler. Ailecek hiç böyle bir tatil yapmışlardır. Açık büfeden istedikleri kadar yiyecek ve içecek tüketirler. Tabaklarına fazla fazla doldururlar ve öyle ki yürüyemeyecek duruma gelirler. Maddi durumları sebebiyle anne yiyemediği eti, baba da meyve suyu ve asitli içecekleri bolca tüketir. Çocuklarının sebze yemekleri de kızarlar. Onların da bolca yemek yemesini öğütlerler. Mideleri tıka basa dolduklarından soda içerek rahatlamaya çalışırlar. Çocuklar yemek dışında otelin havuzunda yüzüp eğlence alanlarında da vakit geçirirler. Akşamları ise odalarındaki buzdolabına koymak üzere çikolata ve benzeri yiyecekler, içecekler alırlar. Gece de anne ve baba yemek yemekteler. Otelden ayrılacakları sırada annelerini görmeyen çocuklar annelerinden endişe ederler. Anneleri sinir krizi geçirmektedir. Çünkü otelde gece 12’den sonra yenilen ve içilen her şey ve tualete gitmek bile paralıdır. Bunun öğrenen anne sinirlerine hâkim olamamıştır. Çıkan bilanço annenin aylarca çalışınca kazanacağı para kadardır. Otel sahipleri sözleşme imzalatmaya çalışmışlar ve en sonunda annenin iş yeri yıl sonuna kadar annenin maaşını kesmiş ve borçlar bu şekilde ödenmesi kararlaştırılmıştır. Hal böyle olunca aile tatil dönüşü kemer sıkma politikası izlemek durumunda kalmıştır. Pazarda annesi ile dolaşan çocuk, insan kalabalığını aşmak isterken düşer ve düşeceği sırada refleks olarak bir yere tutunur. Tutunduğu şeyin bir kadının çantası olduğunu görür. Kadın çocuğu hırsızlıkla suçlayınca çocuk da onların organ mafyası olduklarını söyler. Olaylar büyür ve her iki taraf da karakolluk olurlar. İki tarafın da olayları yanlış anladıkları anlaşılınca serbest bırakılırlar. Bir gün anne, çocukları ile pazarda dolaşırken dönerin mis konusu burunlarına kadar gelir. Annenin çocuklarına döner alacak parası yoktur, anne pazarda her şeyi pazarlık usulü ile daha ucuza mal etmenin derdindedir. Fakat çocukları için döner almak ister ve elini çantasına atar. Bir bakar ki çantasında hiç para yoktur. Bir elini karnına koyar ve semazenler gibi çarşıda dönmeye başlar. Ağzından “Döner, döner...” sesleri eksik olmaz. Etraftaki kişilerin her biri bu olayı kendilerine göre yorumlarlar. Kimi sara hastası olduğunu kimi kaçan kızının döneceğine olan inancından dolayı böyle sesler çıkardığını düşünür. Bazıları çocukların döner, döner diye annelerinin başının etini yedikleri için annenin böyle tepki verdiğini, bazıları da annenin kolesterol hastası olduğu için doktoru izin vermediğinden canının döner istediğini söyler. Anne en sonunda kendine gelir. Çocuklar da annelerinin üzülmemesi adına döner yemek istemediklerini, içindeki etin ne eti olduğunun bile belli olmadığını söyler. Anne, eve gelince babaya sitem eder. Bir haftalık rüya gibi bir tatilin bitmesinin ardından annenin canı et çeker. Abla sürekli etkinlik yapmak ister. Baba da asitli içecekler içme arzusundadır. Küçük çocuk ise nispeten daha iyi durumdadır. Kitabın sonunda babanın evdeki musluğu açıp neyi hayal ediyorsa onun aktığını düşünmesi yer alır.

Atmaca Dede

Kitap 48 sayfadan oluşmakta ve iki ayrı bölümü bulunmaktadır. İlk bölümün adı “Atmaca Dede”, ikinci bölüm ise “Maydanoz” adındadır.

Atmaca Dede

Kitaba adını veren Atmaca Dede, Armutlu köyünde yaşayan, bağı ve bahçesi olan, beş yıl önce eşini kaybetmiş ve uzun zamandır da çocukları ile torunlarını göremeyen yaşlı bir adamdır. O sene köyde kar yağışı çok şiddetli geçmiştir. Özellikle dedenin meyve ağaçları kara gömülmüştür. Köylüler onunla dalga geçip, çok sonra meyvelerinin tutacağını söyleyerek dedeyi kızdırırlar. Gel zaman, git zaman yeniden kış bastırır. Üstelik mevsim bahardır. Köyde herkesin bahçesi kar yüzünden hasar görmüştür. Bir tek Atmaca Dede'nin bahçesindekiler meyve vermiştir. Önce badem sonra ise kiraz, ceviz vb. birçok meyve yalnızca Atmaca Dede'de vardır. Köydeki çocukların canları bu meyvelerden çekmiştir. Yalçın isimli çocuğun amcası çocukların aklına girerek dedenin çok yaşlı olduğunu ve onların bahçeye girmesi durumunda dedenin müdahale edemeyeceğini söyleyerek çocukları kandırmıştır. Amcadan akıl alan çocuklar bahçeye girmişler ve meyve yemişlerdir. Bahçede Atmaca Dede'yi gören çocuklar badem isteyince dede babalarının gelip istemesi ister. Dedenin asıl niyeti meyveleri çocuklardan sakınmak değil meyve ağaçlarını korumaktır. Çünkü çocuklar meyveyi kopartmak isterken dallarına zarar verebilirler. Durum gerçekten de dedenin korktuğu gibi olmuş ve bir gün bahçeye gelen dede ağaçların zarar gördüğünü, dallarının kırıldığını görmüştür. Bir gün Yalçın ve Arda gizlice bahçeye girmiş ve ne yazık ki dedeye yakalanmışlardır. Her iki çocuk da dedenin gazabından korunmak için ağacın dalına çıktısalar da kollarında derman kalmadığı için kendilerini yere atmak zorunda kalmışlardır. Arda düşüp ayağını incitir. Onu eve bırakan kişi yine Atmaca Dede olmuştur. Başka bir gün bahçesine izinsiz girenleri kısıvrak yakalamaya ant içen dede pusuda bekler. Karşısında köyün çocuklarını görmeyi umarken ayılarla karşılaşır. Ayının birinin yavrusunu kucağına alır. Ve koşmaya başlar. Yalçın durumu fark edince avazı çıktığı kadar bağırır ve köylüden yardım ister. Armutlu köyünde herkes tüfeklerini ayılardan dedeyi ve köyü kurtarmak için seferber ederler. Köpekler de dedenin imdadına yetişir. Yalçın köpeklerin isimleri bildiğinden onları komutan gibi yönlendirir. Silah seslerinden korkan ayılar köyü terk ederler ancak iki tanesi bir türlü gitmek bilmez. Bunun sebebi ise ayıların yavrularının köyde kalmış olmasıdır. Yavrularına kavuşan ayılar da köyden uzaklaşırlar. Dede bu olaydan sonra yaralanır, köylüler ona her gün yemek getirirler. Dedenin çocukları ve torunlarının yemesi için bunları sakladığını ancak onların olmayışından dolayı çürümeye mahkûm edilen meyvelerini köyün çocukları tarafından kardeş payı yaptıkları görülür.

Maydanoz

Bir bankada güvenlik görevlisi olarak çalışan Şaban Bey, eşinin gelen konuklara zeytinyağlı barbunya yapmak istemesi ve yemeğin olmazsa olmazı maydanozu alabilmek için Sinan Bey uğraşır. Başına binbir türlü olay gelir. Yaşadıkları yerde haftada bir kurulan, büyük pazarlar vardır. Herkes ihtiyacını buralardan karşılar. Manav yoktur. Pazarın kurulmadığı günlerde manava benzeyen ve çok acil birkaç ihtiyacın görülebileceği küçük dükkânlar vardır. Şaban Bey, bu dükkânlara gider ancak taze maydanozu bulamayınca toz olanını alır. Eşi bu duruma çok sinirlenince başka kişilerden yardım almayı düşünür. Patronunu arar, eski arkadaşlarına sorar. Bir bakkalın verdiği fikirle mahallede bulunan bir evin bahçesindeki maydanozları koparabilmek için fener bile satın alır. Hava karardığı için hangi otun maydanoz olduğunu kestiremez. Onu bu vaziyette gören biri hırsız olduğunu düşünerek adamı polise şikâyet eder. Hiçbir şeyden haberi olmayan Şaban Bey, gelen

polislerin bir çatışmaya gideceğini düşünür. Kendisi de yakın dövüş eğitimleri aldığı için onlara yardım edip kahraman olma derdindedir. Polisler üzerine ateş edince bile namlunun onun için çekildiğini anlamaz. Hırsız olarak verilen ihbardaki kişi ile benzerliğini düşününce işin sırrını anlamıştır. Silahını çıkarıp teslim olur. Polislere utancından önce yanlış ifade verse de sonra gerçeği anlatır. Patronun da olayın bir maydanoz yüzünden olduğunu söylemesi ile Şaban Bey serbest bırakılır. Yaşlı bir amcanın evinde bulunan ve saksıda duran maydanozu alır. Yaşanan durumun ilginçliği sebebiyle polisler kıkır kıkır gülerler. Aslında çiçek bakmayı çok seven Şaban Bey, bu olaydan sonra bahçesinde saksıda yeşillikler besleyecektir. Öyle ki adı Doğal Şaban’a çıkmıştır.

Babam Gıdaklıyor

152 sayfadan oluşan kitapta, on bir bölüm üzerinden olaylar anlatılmıştır. Bunlar sırası ile şöyledir: “Babam Gıdaklıyor”, “Babam Pirelendi”, “Doğal Beslenme”, “Gıdaklayan Zil”, “Zabıta Evde”, “Hırsız Var”, “Balkondaki Bahçe”, “Horozlarla Babamın Savaşı”, “Ötme Çil Horozum Ötme”, “Deprem Habercileri”, “Çiftlik”.

Babam Gıdaklıyor

Birinci bölüm olan Babam Gıdaklıyor’da bir anne, baba, abla ve küçük kardeş vardır. Küçük kardeş olan Tüünk, kuşlara meraklı olduğundan evde bir kuş beslemek ister. Bir gün arkadaşının babası ona mavi renkli muhabbet kuşu getirir. Ona eski bir Türkçe ad olan “Arga” adını verirler. Tüünk ona yem verir, su içirir. Ancak annesinin odayı havalandırmak için açtığı pencereden uçar, gider. Bu duruma çok üzülen Tüünk için annesi babadan kanatlı bir şeyler almasını ister. Ancak baba kuş değil tavuk almıştır. Evin sadece misafirler için kullanılan küçük bir odasını tavuklara ayırmıştır. Babanın amacı tavukları besleyip, onların yumurtalarını satıp gelir elde etmektir. Böylece hem doğal beslenmiş olacaklar hem de kazanç sağlayacaklardır. Ancak yaşadıkları yer bir apartmandır. Ve komşuları tavukların sesinden rahatsız olup eve kadar dayanırlar. İlk gelmelerinde Tüünk, televizyonu açık bıraktığını ve sesin oradan geldiğini söyler. Olay böylece kapanır. Ancak daha sonra apartmandaki bütün kadınlar eve gelip şikâyetle bulunurlar. Bu kez Tüünk, internetten indirdiği kuş sesini babasının telefonunun zil sesi yapar. Babasının numarasını çaldığında kuş sesini duyan komşuları çok şaşırırlar ve adamın kafayı kuşlarla bozduğunu düşünerek uzaklaşırlar. Baba bu olayın üzerinden işe gitmek için minibüse bindiğinde telefonu çalar. Telefon sesi kuş sesidir. Önce bu sesin kendi telefonundan geldiğini anlamaz. Etraftaki kişilerin şaşkın bakışları ve alaycı sözleri ile durumu kavrar. Eli ayağına dolaştığından telefonu bir türlü kapatamaz ve utancından kıpkırmızı olur. Annesi ise tavukların, eşinin başına daha çok iş açacağını düşünmektedir.

Babam Pirelendi

Halime Teyze, Tüünk’ün annesinin hem yakın arkadaşı hem de komşusudur. Sık sık onların evine gelir. Üst üste Halime Teyze oğlu Can’ı yollayarak annesini çağırmaya başlayınca baba şüphelenir. Bir gün Tüünk evde televizyon seyredeceği sırada kumandayı aramak için elini kanepeden aşağı uzatınca bir kavanozun içinde bitler görür. Bunu babasına söyler. Tüünk, ablasından şüphelenir ancak baba, annenin yaptığına emindir. Bu konuda oğlundan olaydan kimseye bahsetmemesi yönünde söz alır. Tüünk de cep telefonu sözünü alınca babasının dediğini yapar. Onun oyununu ortaya çıkartmak için Tüünk’ün fen bilgisi

ödevi için onların yanında olmasını ister. Tüürnk, pireden çok korkmakta hatta uyuduğunda pirelerin ona zarar vereceğini düşündüğünden uyuyamamaktadır. Halime Teyze, tavuk besleme işine son derece karşıdır. Ancak onun da köpeğı Kıvırcık, Tüürnk'ün ailesi tarafından istenmemektedir. Selime Hanım'ın da evde kedi beslediğı bilinmektedir. Okulda öğretmeni pireler hakkında bilgi aktarır. Pirelerin ve bitlerin bazı hastalıkları kanla insana bulaştırdığını öğrenir. İşin aslı daha sonradan anlaşılacaktır. Gerçekten de pireleri annesi eve sokmuştur. Babayı bu şekilde yıldırarak tavuk besleme işinden vazgeçireceğine inanır.

Doğal Beslenme

Anne evde tavuk besleme işine son derece karşıdır. Baba ile anne bu yüzden kavga etmektedirler ancak sınava hazırlanan kızları varken bu durumu belli etmemektedirler. Baba bir ara oğlu Tüürnk'e bir oyun oynamasını ister. Bu oyuna göre Tüürnk hasta numarası yapacak ve doktora gidecektir. Doktor da iyileşmek için doğal yumurta ve tavuk yemesini öğütleyecektir. Tüürnk o gün hasta taklidini başarı ile yapmış ve annesini inandırmıştır. Annesi oğlunu doktora götürdüğünde doktor doğal beslenmesi gerektiğini söylemiştir. Aslında anne ucuz ve sağlıklı besinler tüketilmesinden yanadır ancak doğal yumurta ve etin kokusunu beğenmez.

Gıdaklayan Zil

O sıralar evde herkes anahtarını unutmaktadır. Buna çözüm olarak baba elektrikçiyi çağırıp zili tamir ettirmiştir. Ancak bir sorun vardır. Baba, farklı öten bir kuş sesi olmasını rica etmiştir etmesine ama çalan ses tavuk gıdaklamasıdır. Aşağıdan tavuk gıdaklaması, yukarıdan ise muhabbet kuşu sesi geliyordur. İşten eve gelen anne olanları duyunca zili kırmaya kalkmıştır. Baba ise bir daha olmayacaktır diyerek eşini ikna etmiştir. Komşular da merdivende ailenin duyabileceğı bir sesle işi gırgıra almaktadır. Elektrikçi üç gün daha gelmeyecektir.

Zabıtarlar Evde

Bu bölümde babanın adına yer verildiğı görülür. Arlat Ataman. Bir gün eve zabıtarlar gelirler. Evde evcil hayvan beslemenin yasak olmasından dolayı evi aramak isterler. Tüürnk hayvanları bir şekilde saklamayı başarmıştır. Odaya giren zabıtarlar yerde hayvan tüyü bulurlar. Arlat Bey, bunun kuş tüyü olabileceğini ifade eder. Zabıtarlar bu kez de tavuk yumurtası bulurlar. Arlat Bey, bunların hormonlardan dolayı büyük olduğunu, aslında onların kuş yumurtası olduklarını söyler. Gelen seslerden rahatsız olduğunu ifade eden zabıtalara cevap olarak köy televizyonu izlediklerini söylerler. En sonunda Tüürnk, babasını kurtarabilmek için bu yumurtaları odasına kendisinin getirdiğini ve civciv olması için böyle bir şeyi ondan gizli yaptığını söyler. Tüürnk gelenlerden şüphelenir. Tüm bunlar olurken Tüürnk arkadaşı Begüm'e ileti yollar. Çünkü Begüm akıllı bir kızdır. Zabıtarların fotoğrafını Begüm'e yollar. Gelenlerden arama izinleri olup olmadığını sorar, kimliklerini görmek ister. Begüm'ün babası polis olduğu için eve gelenlerin zabıta olmadığını söyler. Zabıta kılığına girmiş kişiler Tüürnk'ün elindeki bütün belgeleri silerler. Apartmanda Halime ve Selin isimli teyzeler konuşurken Tüürnk kulak misafiri olur. Tüm bunlar komşularının babası Arlat Bey'i yıldırma politikasından başka bir şey değildir. Ancak işin ucunda telefon olduğundan Tüürnk, ses çıkarmaz.

Hırsız Var

Türünk bir gün okuldan dönerken anahtarı unuttuğunu fark eder. Komşuları Halime Teyze anahtarı kapının üstünde unuttuğunu söyler. Eve giren Türünk, kuşları ve tavukları göremez. Her yere bakar ama yokturlar. Cam ve kapı açık olduğundan kaçmış olabileceklerini düşünür. Duruma çok üzülen Türünk babasının kızacağından da endişelidir. Halime Teyze, Türünk'ü yalnız bırakmaz. Annesini arayarak durumu anlatır. Annesi olanların iyi olduğunu söyler ve babasını da kızmaması konusunda ikna edeceğini belirtir. Babası ile birlikte kuşlarla, tavukları aramaya çıkarlar. Daha sonra tavukların ve kuşların, annesi ve Halime Teyze tarafından yarı fiyatına bir dükkâna satıldığını öğrenirler. Arlat Bey ve Türünk her ikisine de bir ders vermek ister. Polisi çağırıp hırsızlık suçu ile her ikisine ceza verilmesini isterler. Elbette gerçekte böyle bir şeyin yaşanmasını istemezler. Amaçları onlara ders vermektir. Annenin adı ilk kez bu bölümde geçmektedir. Avkar Hanım ceza olarak oğluna üç yıl içinde cep telefonu alacak, Halime Teyze de meşhur keklerinden Arlat'a getirecektir.

Balkondaki Bahçe

Komşuları olan Halime Teyze, balkonu ile ünlüdür. Balkonunda çeşit çeşit çiçekler bulunan Halime Teyze'ye özenen Arlat Bey, ondan saksı rica eder. Kendisi de belediyede çalışan Arlat Bey, çocukluktan kalma bir alışkanlıkla bahçe işlerinde de anladığını ifade eder. Tavuk ve kuşlar dışında başka bir şeyle ilgilenmesi hem Avkar Hanım'ın hem de Halime Teyze'nin çok hoşuna gider. Komşularını beş çayına davet eden Arlat Bey, onlara çilek ve salatalık ikram eder. Herkes tatlarına bayılır ve nereden aldıklarını merak ederler. Arlat Bey, bunları bir yerden satın almamıştır, bahçedeki saksında yetiştirmiştir. Herkes çiçek yetiştirecek diye düşünürken o sebze yetiştirmiştir. Böylece tavuk ve kuş pisliklerini bir aydır atmamasının nedeni belli olmuştur. Sebzeleri, tavuk ve kuşların yemesi için her gün onların kaldıkları odaya götürmesinin sebebi de anlaşılmıştır. Gerçeği öğrenen komşuları onun köylülükten kurtulduğunu zannederken hiçbir şeyin değişmediğini gördüklerinden mutsuzdurlar.

Horozlarla Babamın Savaşı

Arlat Bey, tavukların huzursuz olmaması ve yumurtalarının tadının daha da güzelleşmesi için horoz almayı kafasında koyar. Bunun için bir köye gidecek ve horoz alacaktır. Türünk de ömründe ilk kez köye gideceği için babasının bu teklifine olumlu bakar ve yola düşerler. Türünk, köylerin yıkık dökük evlerden oluştuğunu düşünse de gördüğü manzara onu şaşırtır. İnsanların farklı konuştuklarını önceden zannetse de onun gibi konuştuklarını fark eder. Horoz almak için bir nine ve dedenin evine giderler. Torunları Suna Togay ile birlikte yaşanan aile onlara ikramda bulunur. Suna Togay ve Türünk hemen tanışıp bahçede gezintiye çıkarlar. Türünk'ün köy hayatını bilmediği her hareketinden belli olur. Dalından koparttığı inciri ve zeytini yutmakta güçlük çeker. Çünkü her ikisi de olgunlaşmamıştır. Suna, "Artık olmayan şeylerin yenmeyeceğini anladı." diyerek ona takılır. Türünk'ün her tavuğa bir horoz olacağı düşüncesi de Suna'yı güldürür. Hâlbuki sayısı ne kadar fazla olursa olsun bir horozun yeteceğini Suna çok iyi bilmektedir. Arlat Bey, kartona doldurduğu tavukları bahçeye salar. Ancak iş çıkışından çıkar ve önce bahçedeki daha sonrada köydeki bütün horozlar tavuklara saldırmaya başlar. Arlat Bey, oğlu Türünk'ten

yardım ister ve bir şekilde oradan ayrılırlar. Ayrılırken yanlarına çilli bir horoz almayı ihmal etmezler.

Ötme Çil Horozum Ötme

Köyden getirdikleri çilli horozu eşinden saklayan Arlat Bey, onu gizlice tavukların yanına götürür Ötmeyeceğini de düşündüğü için içi rahattır. Ancak bir gün gelen “üü ürü” sesi ile anne irkilir. Ve tavukların odasına gidince gördüğü manzara onun çileden çıkmasına yetmiştir. Tüünk de küçücük çilli horozun kısa zamanda nasıl bu kadar büyüdüğüne hayret eder. Annesi tavuklardan sonra horozu görünce evde kızılca kıyamet kopar. Sesler apartmanı inletmektedir. Tavukların her biri evin bir köşesine dağılmıştır. Komşuları Nahit Amca bir kazak yardımı ile horozu ancak tutabilir. Arlat Bey de biraz uğraşarak tavukları yakalar. Sesler o kadar fazladır ki Halime Hanım polis çağırmayı düşünür. Yerdeki cam parçalarını toplamak da yine Arlat Bey’e düşmektedir.

Depremi Habercileri

Tavuklar ve kuşlar o gün çok huzursuzdur. Sanki duvarda bir delik var da kaçmaya çalışıyor gibidirler. Köpek ve kedilerin de sesleri çok rahatsız edicidir. Arlat Bey, oğlunun hikâye kitabı okuyacağına hayvanlarla ilgili bilgi sahibi olabileceği kitaplar okumasını öğütler. Arlat Bey, Halime Teyze’nin köpeğinden, Selin Teyze’nin kedilerinden dolayı kuşların huzursuz olduğunu düşünmektedir. Tüünk ise bilgisine güvendiği arkadaşı Begüm’den yardım alır. Begüm, hayvanların depremi önceden hissettiklerini ve bu sebeple hemen evi boşaltmalarını söyler. Arlat Bey başta inanmasa da Tüünk ve Halime Teyze dâhil komşuların hepsi dışarı çıkmıştır bile. Kısa süre içinde deprem olur. On beş saniye süren sarsıntı herkesi korkutur. Baba, tuvaletini yapmak için evde biraz zaman kaybetmiş ancak sonunda o da alana varabilmiştir. Diğer kişiler neden haber vermedikleri için Halime Teyze’ye kızarlar. Halime Teyzeler önceden Gölcük’te depremi yaşamış olduklarından haber verdikleri için Tüünk’e teşekkür ederler.

Çiftlik

Annesinin sık sık Halime Teyze ve diğer komşularla görüşmesi Tüünk’ün dikkatini çekmiştir. Bir ara dört beş araba toplanıp bir yere gitmişlerdir. Daha sonra herkesi pikniğe davet ederler. Yaşadıkları yerdeki komşuları, doktorları ve hemşireleri de çağırırlar. Bir köye giderler. İki katlı ve bahçesi olan bir evin önünde dururlar. Annesi ve Halime Teyze başta olmak üzere komşuları on sekiz dönümlük çiftliği, on yıllığına kiraladıklarını duyururlar. Halime Teyze amaçlarının doğal beslenmek olduğunu ifade eder. Hem sebze hem de meyve yetiştirmek istediklerini söyler. Tavuk ve inek de besleyeceklerdir. Böylece günlük taze süt ve yumurta alabileceklerini savunurlar. Çiftlikte herkesin eşit hakkı söz konusudur. İleride bir problem olmaması için şimdiden gerekli önlemleri aldıklarını ifade ederler. Aradan zaman geçer ve çiftlikteki hayvanlar büyür, ağaçlar çiçek açar. Herkes ailece toplanıp buraya gelerek güzel vakit geçirirler. Çiftliğin adı da oy birliği ile belirlenir. Adı “Canata”dır.

Dedem Bilgisayar Öğreniyor

72 sayfalık kitapta “Korku”, “Acılı Ketçap”, “Takatuka”, “Dedem Bilgisayar Öğreniyor” ve “Sevdim Bu Şarkıyı” adlı beş bölüm bulunmaktadır.

Korku

Mehmet, annesinin babası ile hastane randevusuna gitmesi sebebiyle evde yalnız kalmak istemese de mecbur bırakılmıştır. İzlediği filmlerin etkisiyle evde yalnız kalan çocukların hırsızlarla mücadele etmesi zihninde derin izler bırakmış olacak ki kapıda duyduğu seslerin hırsızlara ait olduğunu düşünmeye başlamıştır. Adıyla hitap edilmesine rağmen bu kişilerin yine de hırsız olduklarını düşünür. Hırsızlara zaman kaybettirmek için evin her yerini dağıtır. Sonra mutfığa doğru giderken ayağı kayar ve başını buzdolabına çarpar. Yaralanan Mehmet, evdeki bıçakları tek tek masanın üzerine koyar. Başı kanayan çocuk son hamle salondaki koltuğun içine saklanır. Hırsızlar koltuğu kaldırdıkları sırada onların üstlerine atlamayı planlamaktadır. Gözünü açtığı anda kendini hastane odasında bulur. Annesi oğlunu bu halde görünce polisi arar. Polis de hastaneye geldiğinde Mehmet'i sorguya çeker. Olanların bir yanlış anlaşılma olduğu anlaşılınca konu kapanır. Mehmet'in yalnız kalma korkusunu ortaya çıkaran bu olay tüm aileye bir ders olur.

Acılı Ketçap

Deniz, okula giden bir çocuktur. Öğretmeni ona bir ödev vermiştir. “Okumanın Yararları” konulu bir yazı yazması istenmiştir. Ancak öğretmeni klasik cevaplar istememektedir. Deniz babasına ve okuma yazma bilmeyen babaannesine ödevini danışıp fikir almak istemiştir. Bir gün babaanne ile birlikte ailecek yemek yemektedirler. Babaanne bir an fenalaşır ve kusacak gibi olur. Onun kalp krizi geçirdiğini zanneden baba, annesinin elinden tutar. Kadın, eli kolu bağlandığından daha da fenalaşır. En sonunda kendine gelir ve bir bardak su ister. Baba, annesine su getirmek isterken ayağı takılıp yere düşer. Tutunmak isterken de yoğurdu eşine bulaştırır. Babaannenin aslında kalp krizi geçirmediği, çok sevdiği ketçaplı makarna yerken rahatsız olduğu anlaşılır. Çünkü ketçap acıdır. Ve babaanne acılı ketçap yiyememektedir. Baba ise ketçap kutusunun üzerinde kocaman “acılı” yazısını ona hatırlatır. Fakat babaanne okuma yazma bilmiyordur. Deniz, ödevinde neyi yazacağını bulmuştur bile.

Takatuka

Arif Dede köyde yaşayan, yetmiş beş yaşlarında bir amcadır. Takatuka denen küçük bir eşek arabası vardır. Eşegine de Halkalı adı verilmiştir. Ön ayaklarında kurdela gibi beyaz şeritler olduğundan adı öyle kalmıştır. Köydeki bütün çocukların tek eğlencesi takatukaya binmektir. O sene köye ilk kez Umut adında bir çocuk gelir. Deniz, Umut ile ilgilenmekte ve onun takatukaya binmesini sağlamaktadır. Arif Dede takatukası ile övünmektedir. Onun sesli komut ile çalıştığını, “Deh!” deyince gittiğini, kaza yapmadığını ve herkesçe kullanılabileceğini ifade ederek eşek arabasını övmektedir. Umut’un babası o sene son model bir araba satın almıştır. Kartla çalışan, otomatik bir arabadır. Arif Dede, şaka amaçlı Umut’a arabaları takas etmek istediklerini söyler. Umut takatukayı çok sevdiğinden bu işe olumlu bakar. Ancak dedenin böyle bir niyeti yoktur. Çocuğun yaşı da küçük olduğundan onu kırmak istemez. Umut takatukayla arabayı değiştirmeye ısrar edince dede, yaşlı ve hasta olduğunu ve o arabayı kullanmayacağını belirtir. Umut’un tek bir şartı vardır. Köye geldiğinde takatukayı kullanacaktır.

Dedem Bilgisayar Öğreniyor

Yaşı ilerlemiş olan devlet memurlarına bilgisayar kullanmayı öğretmek amacıyla bir kurs açılır. Kurstaki öğrencilerden biri de iki çocuklu birisidir. Çocuklarının biri üniversitede okumakta biri de evlidir. Yaşlı adam başta bilgisayarın gerekliliğe pek inanmasa da zamanla faydalı kullanıldığında çok işe yarayan bir şey olduğunu anlamıştır. Çocukların ödev yapmak için artık kitaplardan başka internetten de yararlanabileceğini görmüştür. Böylece hem zamanı etkili kullanmak açısından hem de ağaçların kesilmeyişini göz önünde bulundurunca kursa katılan ve emekliliğe az bir zaman kalmış olan kişi, bu işe sıcak bakmaya başlar. İnternette hazır ödevlerin nasıl olduğunu merak eden adamcağız arama motoruna bir şeyler yazdığı sırada ekranda açık saçık görüntülerin belirdiğini fark eder. Çok utanan adam hemen sayfayı kapatmak istese de art arda sayfalar açılır. Çocuğu yaşındaki öğretmen hanımdan ve sınıf arkadaşlarından çekinen kişi önce bilgisayarı bagaja koyarak bir tamirciye götürmeyi düşünse de sonradan bundan vazgeçmiştir. En son çareyi elektrik çarpmış gibi yapmakta bulmuştur. Bu numaraya öğretmenini de inandırmıştır. Yaşlı adam bilgisayarda başına gelen bu sıkıntının sebebinin virüsler olduğunu öğrenmiştir.

Sevdim Bu Şakayı

Bir çocuk, amcasının çiftliğinde doğal arıtma yönteminde kullanılmak üzere evin balkonunda on beş gün boyunca çöp biriktirmiştir. Yemeklerden arta kalanlar, meyve ve sebze atıklarını biriktirdikten sonra anne ve babasının yardımıyla küçük parçalar halinde böldürerek poşetlere koymuşlardır. Amcanın çiftliğine gitmek üzere yola koyulan aileyi polisler durdurur. Başta hız sınırından dolayı ceza yiyeceklerini zanneden aile polislerin onlara silah doğrultmasıyla korkar. Polisler arabanın bagajını açmak isterler. Poşetin içinde ne olduğunu bilmek istediklerinden peşi sıra sorular sorarlar. O tarihlerde üç çocuğun kayıp olduğu haberini aldıkları için arabada ceset bulacaklarını sanırlar. Oysa poşetlerde olan şey yalnızca çöptür. Olayın bu şekilde tatlıya bağlanmasının ardından amcanın çiftliğine giderler. Amca, yeğeninin köy hayatını bilmeyişinden fırsat bilerek onu kandırmaya çalışır. Sürekli gerçeği çarpıtarak çeşitli konular hakkında konuşur. Yemekte konuklara tirit ikram edilir. Çocuk tadını o kadar beğenir ki her ay çiftliğe gelmek ister. Amca boş bir arsayı eşinin de desteği ile kocaman bir çiftliğe dönüştürmüştür. Okudukları bölümler gereği topraktan anladıkları için tarım ve hayvancılıkta epey ilerlerler. Sıcak havadan bunalan çocukların yüzmeleri için amca bir havuz bile yapmıştır. Konukları uğurlarken amca doğal ürünler vermeyi ihmal etmez. Çöplerden kokan araba bir güzel temizlenmiştir. Şimdi ise çiçek karışımı bir koku etrafı kaplamaktadır. Bunlar gece otlarıdır.

Dedem Kükrerse

64 sayfadan oluşan kitapta iki bölüm vardır: “Dedem Kükrerse” ve “Küçük Yazar” bölümlerin adlarıdır.

Dedem Kükrerse

Mustafa adında bir oğlu ve Can adında bir torunu olan dede hafıza kaybı yaşamakta ve birçok şeyi unutmaktadır. Ailecek pikniğe gittikleri esnada derede yün gören dede, beceriksiz bir çobanın yünleri kaçırdığını düşünür. Dereye giren yaşlı adam yünleri toplamaya başlar. Dede, torunu Can’a çok düşkündür. O olmadan yemek bile yiyemez.

Dede, unutkanlık hastalığına rağmen yünler ile ilgili hiçbir şeyi unutmamıştır. Yünlerin yararlarını saya saya bitiremez. Dereden çıkardığı yünleri kurutan dedenin bu hal ve hareketlerini gelini hiç onaylamaz. Can piknik yaptıkları yerde arkadaşlarını görür ve onların yanlarına gider. Çocuklardan bazılarının dedeye laf etmesine Can çok bozulur. Bu sırada çoban karşıda belirir. Dede ona kızar ancak çoban yünlerin önemsiz olduğunu söyleyip bile isteye yünleri dereye attığını belirtir. Dede yünün ne kadar önemli bir malzeme olduğunu bildiğinden bunları satmaya karar verir. Ailecek alışveriş merkezinin yolunu tutarlar. Sonuçta oranın çok büyük bir yer olduğunu ve mutlaka yünleri de satın alanların çıkacağına inanırlar. Bir mağazaya girdiklerinde çeşit çeşit yünden yapılmış kazak ve elbiseyi görünce gözleri kamaşır. Bu giysilerdeki yün kalitelidir ancak fiyatı pahalıdır. % 70 indirim olmasına rağmen bir giysinin fiyatı ortalama bir çalışanın aylık maaşı kadardır. Dede mağazanın müdürü ile görüşmek ister ve ona fiyatların niçin bu kadar pahalı olduğunu sorar. En sonunda dede kendi işini kendi görmek istercesine yünlerin satışını adeta bir sokak satıcısı edasıyla yine kendisi yapacaktır. Alışveriş merkezinin girişinde bağıra çağıra yünlerini satmaya çalışan dedenin başına bir anda herkes üşüşür. Polisler gelir ve Can, dedesinin suçsuz olduğunu kanıtlamak için polislerle konuşur. Polisler Can'a babasının nerede olduğunu sorarlar. Bu sırada biri de kamera ile olan biteni kaydetmektedir. Bunların haberci oldukları sonradan anlaşılacaktır. Dede bir süreliğine Can'ın halasının evinde yaşamak için oradan ayrılır fakat torunu Can olmadan yapamadığını dile getirir. Akşam televizyon kanallarında dedenin haberi dönmektedir. Tartışma programlarında bu konunun konuşulması şaşırtıcıdır.

Küçük Yazar

Beş gün önce bir öykü yazma yarışması düzenlenmiştir. Yarışmaya sınıf öğretmenini kıramayan bir çocuk da katılmıştır. Çocuğun lakabı kitap kurdudur. Çok fazla kitap okuduğundan öğretmeni onu önermiştir. Okulu temsilen bu yarışmaya katılan çocuğa nöbetçi öğretmen eşlik eder. Yarışma konusu "En iyi arkadaş kitaptır." ana fikri ile ilgilidir. Bir saat süren yarışma bitince çocuk nöbetçi öğretmenini arar. Çünkü çok acıkmıştır. Fakat onu göremez. Onu göremeyince ilk kez tuvaletteki çeşmeden su içer. Yanında simit yiyen bir çocuğu görünce acıktığını iyice anlar. Yarışma sonuçları iki saat sonra açıklanacağı için çocuk eve de gidemez. Nihayet tören anı gelmiştir. Çocuğun bu sefer de uykusu gelir. Herkesin içinde uyuyunca tepki çeker. Birinci olan kişinin kendisi olduğunu öğrenince çok şaşırır. Hatta uzun bir süre birinci olan öğrenciyi arar. Sahneye çıkınca onu kimse alkışlamaz. Jüri çocuktan kimliğini göstermesini ister. Yanında kimliği olmayınca öyküyü yazanın kendisi olduğunu ispatlamak için öyküsünü anlatmaya başlar. Jüri üyelerinden biri en sonunda öyküyü yazanın o olduğunu anlar ve onu dayak yemekten kurtarır. Çocuğa ödülü vermeye razı olurlar. Bir kitap armağan ederler. Okula giden çocuk kimseyi orada göremez. Sürpriz yapılacağını düşünür ancak kimseyi bulamaz. Tezahürat sesi duyunca bunun kendisi için olduğunu zanneder. Ancak işin aslı öyle değildir. Çünkü okulun kız voleybol takımı geçen yıl il birincisi olan takımı yenince müdür öğrencileri maça götürmüştür. Gelen sesler de onlar içindir. Bu sırada eve gelmediği için telaşlanan anne okula gelip oğlunu sormuş ve ancak maç için herkesin gittiğini öğrenince oğlunun da orada olabileceğini düşünmüştür. Bu olaydan etkilenen çocuk bir daha hiçbir yarışmaya katılmamıştır. Rehber öğretmen devreye girer ve müdürün yanlış yaptığını ifade eder. Onun gibi yazarlara ihtiyaçları olduğunu söyler. Öğretmenin bu güzel sözlerinden sonra yarışmaya katılmaya ikna olur.

Duman

2012 yılında “Bu Yayınevi” tarafından düzenlenen Çocuk Edebiyatı Öykü Yarışmasında 2.mansiyon ödülü alan bu kitap 48 sayfadır. Dede, Damla ve Duman adında bir köpek arasında geçen bir öyküdür. Damla iki senedir gelmediği köye, dedesini ziyaret etmek amacıyla gelmiştir. En son bıraktığında üç aylık yavru olan köpek epey büyümüştür. Damla köpeklerle ilgili sorular sorar. Bir gün tarlaları sulamak için motoru çalıştırır. Damla elindeki bardağı düşürür. Uğraşmasına rağmen almayı beceremez. Duman, Damla’nın imdadına koşar. En sonunda bardağı alırlar ve Damla içinde su olan bardaktan bir miktar suyu şaka amaçlı Duman’ın üstüne serpiştirir. Suyu tadan Damla bu suyun tadının şehirdekilere benzemediğini anlar. Duman ismini babaanne vermiştir. Duman çok akıllı ve sahiplenici bir köpektir. Sahibi olmadan tarlada nöbet tutacak kadar görev adamıdır. Her yaz torunlar ve çocuklar köye gelirler. En sevdikleri şey közlenmiş mısır yemektir. Dedenin mısır tarlasına bir öküz ve inek girince Duman onlara saldırır. Kızgınlığı geçen Duman ile Damla şakalaşır. Biraz sonra Damla’nın anne ve babası kapıda belirler. Mısır kırma işi için ateşin yakılması gerekmektedir. Baba beceremeyince dede kuru otları tutuşturmak suretiyle ateşi yakar. Mısırdan sonra köyde bir gelenek haline gelen çay içme faslı başlar. Damla o kadar çok hizmet etmiştir ki artık yorulur. Damla ile dedesinin arası çok iyidir ve bu sebeple baba dedeyi kıskandığını söyler. Damla kendi mısırını kendisi közler fakat mısır kapkara olmuştur. Damla Duman’ın üzerinde çok sayıda sineğin olduğunu görünce ona su atar. Islak elleri ile Duman’ın üzerindeki pislikleri temizler. Damla tahta parçasının suya batmayışını hayranlıkla seyreder ve bu anlara Duman’ın da şahit olmasını ister. Damla ve Duman suya atlama yarışına girerler. Kazanan Damla’dır. Damla Duman’a çarpmayayım derken suya düşer. Tır tır titrerken dedesinin eski giysilerini giymeye mecbur kalır. Tüm bu yaşadığı olaylar ona ilginç geliyordur. Hatta ıslandığına sevinir gibidir. Çünkü günlüğüne yazacak bir şey bulmuştur.

Ekip Ruhü

183 sayfadan oluşan kitapta on sekiz bölüm yer almaktadır. Metin türü roman olan eserde, olaylar gelişim zamanına göre sıralanmıştır. Sırasını ile şu bölümler yer almaktadır: Gömeç İlkokulu, İlk Çalışma, Oyuncu Listesi, Çisil’in İzin Belgesi, İlk Maç, İkinci Maça Hazırlık, İkinci Maç, Üçüncü Maça Hazırlık, Üçüncü Maç, Dördüncü Maça Hazırlık, Dördüncü Maç, Beşinci Maça Hazırlık, Beşinci Maç, Altıncı Maça Hazırlık, Altıncı Maç, Yedinci Maça Hazırlık, Yedinci Maç ve Ödül Töreni.

Birinci Bölüm: Gömeç İlkokulu

Gömeç İlkokulunda “Sınıflar Arası Futbol Turnuvası” düzenlenecektir. Pek çok okul bu turnuvaya katılmak için can atarken 4/A sınıfının katılmadığı görülür. Çünkü 4/A sınıfında turnuva için yeterli sayıda gönüllü erkek öğrenci yoktur. Çisil adlı kız öğrenci çok yetenekli olsa da cinsiyetinden ötürü bu yarışmaya katılamayacağı için 4/A’nın hiçbir umudu kalmamıştır. Geri kalan sınıflar onlarla dalga geçerler. 4/F’nin sınıf başkanı Turgay da dalga geçenler arasındadır. 4/A’nın öğretmenini Ahmet Öğretmen’dir. Ahmet Öğretmen, sınıfını bezgin bir halde bulunca sınıfında her öğrencinin bu turnuvaya katılmasını şart koşar. Artık kızların da futbol oynayabileceğini söyler, onlara güvendiğini belirtir. Turnuvaya dair bütün detaylar, “Turnuva Kuralları” başlığı ile panoya asılmıştır. Ahmet Öğretmenin ricası üzerine

öğrenciler başarılı olabilmek için kendi aralarında beyin fırtınası yaparlar. Hatta bunun için her gün son dersten sonra toplamaya karar verirler. Beyin fırtınasında şu sonuçlar elde edilmiştir: Ata ablasının bir arkadaşının futbol okulu olduğunu söyler. Kaptan Efe olarak belirlenir. Utku arkadaşlarından eğer bir hata yaparsa onu hoş görmelerini rica eder. Çisil maçın sahada değil saha dışında kazanıldığını belirtir.

İkinci Bölüm: İlk Çalışma

Gömeç İlkokulunda futbol turnuvası için üçüncü ve dördüncü sınıflar kendi aralarında çalışmaktadır. 4/A sınıfı da tüm öğrencileri ile birlikte çalışmaya katılır ve hatta futbol dışında da birbirlerine destek olurlar. Müdür yardımcısından top alarak futbol oynamayı bilmeyenlere futbolun nasıl oynanacağını öğretirler. Özellikle Çisil, Ata'nın bulduğu notları okuyarak arkadaşlarına topa vurmaya öğretmiştir.

Bölüm Üç: Oyuncu Listesi

Beden eğitimi öğretmeni turnuvada yarışacak sporcuların listesini istemiştir. Cuma günü İstiklal Marşı törenin bitiminde her sınıfın listelerini teslim etmesi gerekmektedir ancak 4/A'nın kaptanı Efe listeyi oluşturmamıştır. Çünkü içinde korku ve güvensizlik vardır. Kaleci olarak Candan oynamayı kabul etse de geri kalan ekip için henüz net bir şey yoktur. Turnuvaya katılacakların izin belgeleri almaları şarttır. Efe, beden eğitimi öğretmeninden listeleri hazırlamak adına ek süre ister fakat bu mümkün olmaz. Mecbur kalan Efe hemen on kişilik takım listesini oluşturmuştur. Bu listede kendisi dışında sırası ile Barış, Utku, Candan, Koray, Ata, Mehmet, Çisil, Öykü ve Kasım yer almaktadır. Listedeki ilk altı öğrenci ailelerinden izin belgeleri alan öğrencilerdir. Ne yazık ki bu altı kişi arasında Çisil yoktur. Kaptan Efe, Ahmet Öğretmen'den Çisil'in ailesi için izin belgesini almasını rica eder.

Bölüm Dört: Çisil'in İzin Belgesi

Ahmet öğretmen eşi ile birlikte Çisil'in yaşadıkları eve giderler. Anne ve babasına kızları Çisil'in çok yetenekli olduğunu ve futbolda ilerleyebileceğini belirtir. Anne ve babanın ekonomik durumları iyi değildir, yaşadıkları evin de koşulları kötüdür. Hâl böyle olunca anne ve baba kızlarının futbolla değil dersle ilgilenmesini isterler. Ahmet Öğretmen'in futbolun yararına ilişkin getirdiği iki sayfalık liste de onları ikna edemez. Bunun üzerine Ahmet Öğretmen eşi ile izin isteyerek evden ayrılır.

Bölüm Beş: İlk Maç

4/A ve 4/D kendi aralarında maç yaparlar. Listede Öykü ve Çisil de vardır. Çisil'in izin kağıdı yokken Öykü'nün vardır ancak Öykü de futbola dair hiçbir şey bilmemektedir. Futbol takımı olan Barış Ağabeyleri ile telefonda sık sık konuşarak taktik almaya çalışırlar. Maç günü 4/A'da tezahüratlar yapan yani kışkırtıcıların başı olan Mustafa, takımı coşturur. Maçın ilk beş dakikasında kendine çok güvenen 4/D gol atamaz. Altıncı dakikada Koray, kafa golü ile durumu 1-0 yapar. Maçın devamında bilinçsizce kırmızı kart yiyen ve hakemin penaltı kararı vermesine sebep olan kişi yine Koray'dır. Maçın bundan sonrasını yan tarafta iki gözü iki çeşme ağlayarak geçiren Koray kendini suçlamaktadır. Penaltıyı 4/D'nin kaptanı Dinç kullanır. Dinç kaleci Candan'ın tüm çabalarına karşılık topu ağlarla buluştur. Daha

sonra art arda gol atılmaya devam eder. Sonuç olarak 4/D, 4/A'yı 6-1 yenmiştir. Koray tüm arkadaşlarından özür diler.

Bölüm Altı: İkinci Maça Hazırlık

Birinci maçta yenilen takımın öğretmeni Ahmet Öğretmen, öğretmenler odasına gittiğinde diğer öğretmenler tarafından eleştiri yağmuruna tutulur. İlk maçta öğretmenlerinin başında olmayışlarının takımı geriye düşürdüğünü ve ayrıca haksız yere kırmızı kart yemelerinin onları etkilediğini söyleyerek Ahmet Öğretmen'i kızdırırlar. Okul gazetesinde yenildiği halde 4/A'ya övgü dolu sözler söylemiştir. Yaptıkları tezahüratların, yenilseler de buna aldırış etmeyişlerinin, hakeme itiraz etmeyişlerinin altı çizilir. Ahmet Öğretmen, tüm sınıftan özür dileyip bir sonraki maçta takımının başında olacağını söyler. Öykü de bugüne kadar verdiği emekler için öğretmenine teşekkür eder. Tüm sınıftan alkış kopar. Sınıf arkadaşlarından Suna, arkadaşlarına sürpriz yapıp her birine top hediye eder. Toplar çok kalitelidir ve hepsinin üzerinde oyuncuların ismi yazmaktadır. Barış Ağabeylerinden aldıkları taktikle ve Suna'nın gönderdiği toparla okul bahçesinde bol bol deneme yaparlar. Demet'in getirdiği sütleri içerler.

Bölüm Yedi: İkinci Maç

4/A ve 4/C yarışacaktır. 4/C'nin kaptanı Tuna'dır. Bu sefer Ahmet Öğretmen'in başında olduğu 4/A maça iyi başlar ancak Ahmet Öğretmen'in yönlendirmeleri başarılı olmayınca ilk devreyi 6-0 kaybederler. Verilen arada öğretmenleri onlara kızar ve yaptığı fedakârlıklara rağmen başarısız olmalarından dem vurur. 4/C'nin "Kızlar takımı girsin." sloganları onları kızdırır. İkinci yarı daha iyi bir mücadele sergileyen 4/A takımı önce durumu 6-2 yapar ve peş peşe atılan gollerle 6-5'e kadar durumu getirirler. Maçın sonlarına doğru 4/A'da bir oyuncunun, karşı takımdan birinin ayağı ile ona müdahale etmesi sebebiyle bir kargaşa olur. Ahmet Öğretmen penaltı diye tutturur. İki sınıfın öğretmenleri karşı karşıya gelirler. En sonunda hakem iki öğretmeni de sahadan uzaklaştırır. Efe ve Çisil hakemin penaltı vermesinin doğru bir karar olduğunu söylese de öğretmenlerini bu konuda ikna edemezler. Yaşanan bu kargaşadan dolayı 4/A'ların enerji ve istekleri düşer. Maçın geri kalanında topa bile öylesine vururlar ve ne yazık ki maçı kaybederler. Erkekler gidince Öykü sınıftaki kızları toplar ve Çisil'in izin belgesi sorununu çözme önerisinde bulunur.

Bölüm Sekiz: Üçüncü Maça Hazırlık

İlk iki maçı kaybeden takımda Çisil'in mutlaka oynaması gerekiyordu. Bunun için izin belgesi olması lazımdır. Öykü, bir plan yaparak Çisil'in evine gitmeyi başarır. O giderken Suna, Zeynep ve Defne de olacaktır. Hatta kızların anneleri de Çisil'in annesini ikna etmek için onlarla gelmiştir. Çisil, hiçbir arkadaşına evinin yerini söylememektedir, hep bir bahane ile onları atlatmaktadır. Öykü, bir plan ile sınıftaki Zeynep ile Çisil'in bir hafta çok yakın olmasını sağlamıştır. Plan işlemeye başlamıştır, Çisil Zeynep'i eve davet etmiştir. Annesi de Zeynep geleceği için hazırlık yapmıştır. Zil çaldığında Çisil karşısında Zeynep dışında diğer kız arkadaşlarını görünce şaşırmıştır. Bütün kızları içeri buyur etmiştir. Kızlar Çisil'in annesinin yaptığı yemeklerden yemişlerdir. Yemek bitince konuşmak için Çisil'in odasına giderler. Çisil odada ablası ile kalmaktadır. Ranzada uyuduklarını belirtir. Odadan geçen su boruları kızların dikkatini çeker, hemen konuyu değiştirip futbolla ilgili konuşmaya

başlarlar. Günün sonunda Suna'nın annesi Çisil'in annesini ikna etmiş ve ona izin belgesini imzalatmayı başarmıştır. Bu haber tüm sınıfı sevince var.

Bölüm Dokuz: Üçüncü Maç

4/A bu sefer 4/B ile yarışacaktır. 4/B'nin kaptanı Yılmaz'dır. 3-1-1 düzeninden 2-1-1 düzenine geçiş yapmışlardır. Çisil takımı yönlendirmektedir. Beşinci taktik adını verdikleri hamle ile Ata, ilk golü atmıştır. Çisil ve Koray'dan korkan 4/B'ler hiç beklemedikleri Ata'dan gol yemişlerdir. Sonra eşitlik sağlanmıştır. İkinci defa aynı taktik ile ikinci golü atarlar, durum sonradan 3-3'e gelir. 4/B'ler iki kez berabere kalmışlardır, 4/A'larsa hiç galibiyet alamamışlardır. İki takımın hedefi bu kez kazanmaktır. Maçın sonunda Ahmet Öğretmen ile B'lerin öğretmenleri kavga etmeye başlarlar. Aslında geçen maçtan tecrübeli olan Ahmet Öğretmen, maçı öğretmenler odasından izlemektedir ancak maçın son anlarında gelişen olaylara kayıtsız kalamaz, kendini sahada bulur. 4/A'lar ve 4/B'ler kendi öğretmenlerini yaka paça olay yerinden uzaklaştırmışlardır.

Bölüm On: Dördüncü Maça Hazırlık

Dördüncü maç perşembe günü G sınıfı ile olacaktır. Şu ana kadar bir puan olan takımdan bazıları ne yaparlarsa yapsınlar birinci olmalarının mümkün olmadığını söylemektedirler. Öykü ise buna karşı çıkmıştır. En sonunda bir oylama yapılmış ve bunun bir yarış olduğu, kazanmak kadar kaybetmenin de olağan olduğunu söyleyerek yarışmaya devam etme konusunda karar almışlardır. Barış Ağabeylerinin söyledikleri çalışmaları harfiyen yerine getirmişlerdir. Sağlıklı beslenmeye özen göstermişlerdir. Turgay ve takımı 4/A ile uğraşmışlar ve onlara laf atmışlardır. Bunun altında kalmayan 4/A'lardan Öykü cebinden bir kâğıt çıkarıp bir şeyler yazar. Okulun müzik öğretmeni ile konuşup bunu marş olarak bestelemek isterler.

Bölüm On Bir: Dördüncü Maç

Dördüncü haftanın ilk maçı 4/A ile 4/G arasındadır. Her iki takım da listenin son sıralarında yer almaktadır. 4/A bu oyunda 1 + 2 + 1 + 1 şeklinde oynamışlardır. Maçın ilk yarısı 3-0 A'ların galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Daha sonra 4-0 olan maçta en son 6-2 ile oyunun bittiği görülmektedir. Maçı öğretmenler odasından izleyen Ahmet Öğretmen, oyuncuları kutlamak istediği sırada G'lerin öğretmeni ile karşılaşır. Ahmet Öğretmen, G'lerin öğretmeni kutlamak isterken öğretmenden sert bir tepki ile alır. Her iki öğretmen ağzı dalaşına girerler, öğrenciler kendi öğretmenlerini oradan uzaklaştırırlar.

Bölüm On İki: Beşinci Maça Hazırlık

İlk kez galibiyet alan A'lar sevinçliydimler. Barış Ağabeylerinin verdiği çalışmaları ve egzersizleri hepsi yapmaktaydı. O kadar çok çalıştılar ki tar sırtlarından akıyordu. 4/B'lerin kendi sınıflarıyla dalga geçtiğini görmekteydiler. 4/A'lar ise onlara cevap vermiyorlardı.

Bölüm On Üç: Beşinci Maç

Beşinci maç 4/B ile 4/F arasındadır. 4'lerin kendilerini üstün gören tavırlarından dolayı geri kalan sınıfların hepsi 4/B'yi desteklemektedir. İki takım arasında oynanan maç

berabere bitmiştir. 4-4 olan sonuçla B'ler dördüncü, F'ler ilk beraberliklerini almışlardı. Bu maç sırasında öğretmenler odasında bazı konuşmalar olmuş ve genel olarak 4/A'nın hakkının yendiği, hakemin taraf tuttuğu, 4/B'lerin kural dışı yol izleyerek başarılı oldukları konuşulmuştur. Daha sonra A'lar ile H'lerin maçı için toplanılmıştır. Puan sıralamasında sonlarda olan bu iki takımın karşılaşması çoğu kişinin ilgisini çekmemiştir. 4/A maçı 5-0 kazanmıştır. Ahmet Öğretmen, öğrencilerini tebrik etmiştir. Karşı takımın öğretmeni Ahmet Öğretmen'in yakın arkadaşdır. Onunla kibar bir şekilde konuşmak istese de her iki öğretmen tartışmaktan geri duramazlar araya öğrencileri gider.

Bölüm On Dört: Altıncı Maça Hazırlık

Okul gazetesinin spor sayfasını görevli öğrenciler yönetmektedir. Özellikle karikatür ve maç yorumları okuyucular tarafından çok beğenilmektedir. 4/A ve 4/D'ler bahçede karşılaşılır. 4/D'ler, 4/F ile denk gelmemek için bu saatte okula gelmişlerdir çünkü 4/F'nin kendilerini şimdiden şampiyon gibi görmeleri onları rahatsız etmektedir. 4/D'nin kaptanı Olgun A'lara onların F'leri yenmesi durumunda ikili averajla şampiyon olabileceklerini söyleyerek onları yüreklendirir. 4/D'ler, A'ların önerisi üzerine Barış Ağabeylerinin videolarını izleyerek çalışmalar yaparlar. Bahçede 4/A'lar ve 4/D'ler karşılıklı egzersizler yaparak maça sıkı bir şekilde hazırlanırlar.

Bölüm On Beş: Altıncı Maç

Altıncı haftada A'lar E'leri, B'ler de G'leri farklı sonuçlarla yenmiştir. Cuma günü ilk maç H'lerle C'ler arasında yapılmıştır. Maçı H'ler 4-3 kazanmıştır. Haftanın son maçı ise D'lerle F'ler arasındadır. F'ler bir puan aldıkları zaman şampiyonluğunu ilan edeceklerdir. F'ler her maçta olduğu gibi 1 + 2 + 2 biçiminde D'ler ise 1 + 3 + 1 biçiminde Barış Ağabeylerinden öğrendikleri şekilde maça çıkarlar. İlk golü D'ler atar, ilk yarı 1-1 olur. 2-2 olan maçta son dört dakikaya girilmiştir. D'ler son dakika 3-2 öne geçerler. Yenilemez sanılan F'lerin ilk kez mağlup olması herkesi şaşırtır. Maç sonunda yenilen takımın öğretmeni uzatma süresi vermediği için, yenen takımın öğretmeni ise iyi maç yönetti gerekçesi ile hakemi tebrik etmek için solu hakemin yanında alırlar. Ortam gerilince herkes bundan etkilenir.

Bölüm On Altı: Yedinci Maç Hazırlık

Yedinci maç öncesi sınıflar kendi aralarında şampiyonun kim olacağına dair fikir yürütmektedirler. Tüm olasılıkları hesap edip gidişat hakkında yorumlar yapılır. 4/A ve 4/D'ler sağlıklı beslenerek ve yine çok çalışarak maça hazırlanırlar.

Bölüm On Yedi: Yedinci Maç

Perşembe günü D'ler, B'leri iki farkla yenmişlerdir. A'lar bir hafta bu maç için çalışmış ve hatta cuma günü okula gitmemişlerdir. Akıllarında sadece F'ler ile yapacakları maç vardır. Öğle yemeklerini Suna'nın annesinin evinde yemişlerdir. Suna, sınıf takımında bile değildir ancak hem Suna hem de ailesi takıma maddi ve manevi büyük desteklerde bulunmuşlardır. Öyle ki Çisil'in izin kâğıdını bile Suna'nın annesi almıştır. Bu maç için velilerin çoğu okula gelmişlerdir. Müdür, maçtan önce velilere çeşitli ricalarda bulunmuştur.

C'ler B'ler ile karşılaşmış ve B'ler C'leri iki farkla yenmiştir. On dakika sonra A'larla F'ler maç yapacaklardır. Sahanın kuzeyi F'lere, güney tarafı ise A'lara ayrılmış gibidir. A'lar Öykü'nün yazdığı, bestesini Suna ile müzik öğretmeni Mefharet Bozkurt'un yaptığı "Bizim Takım" marşını söylerler. F'ler 1 + 2 + 2, A'lar ise 1 + 3 + 1 biçiminde dizilirler. Kıvılcım'ın attığı gol ile F sınıfı 1-0 öne geçmiştir. Daha sonra Çisil'in üstün performansı ile durum 2-1 olur. Maçın devamında durum 2-2'ye gelir. Çisil'in bir kız olarak bu kadar iyi futbol oynaması, karşı takımı rahatsız etmiştir. Suna'nın annesi Çisil'i gururla seyretmektedir. İlk yarı tüm oyuncular çok yorulmuştur, durum 3-2'dir. Maçın bir yerinde F'ler oyuncu değişikliğine gitmişlerdir ve Turgay'ın yerine Çağrı'yı oyuna sokmuşlardır. Durum 4-2'ye gelmiştir. A'lar sondan gelip turnuvada birinciliğe oturmuştur.

Bölüm On Sekiz: Ödül Töreni

Gömeç İlkokulu eğitim tarihine geçecek günlerden birini yaşamaktadır. O yıl okula müdür olarak gelen Tonguç Karaman, her alanda yetenekli öğrencilerin ödüllendirileceğini söyler. Okul çok kalabalıktır. Veliler okula akın etmişlerdir. Bu yıl otuzdan fazla etkinlik ve yarışma düzenlendiği belirtilmiştir. Dereceye girenlere ödül verilecektir. Birinci olanlar sahnede anılarını, fıkralarını anlatmışlardır. Şiirler okunmuş ve şarkılar söylemiştir, şiir yazma yarışmasını Kekeme Metin kazanmıştır. Gol kralı ödülünü Turgay, en yetenekli oyuncu ödülünü Çisil, en güzel kışkış ödülünü Öykü kazanmıştır. En iyi amigo Mustafa olmuştur. Çisil'e Özel Almakay Koleji'nden teklif gelmiştir. Birçok kişi internette videoları dolaşan futbolcu kızı görmeye gelmiştir. En sonda Amigo Mustafa'nın öncülüğünde müdürün de adının geçtiği bir slogan herkesçe söylemiştir. Kışkışlar okulun bahçesini inletmiştir.

Ninemin Hazinesi

64 sayfalık kitapta iki bölüm yer alır: Ninemin Hazinesi ve Babası Zengin.

Ninemin Hazinesi

Ülgen ve ablası ninelerine giderler. Babası geçmişteki anılarını anlatırken define sözcüğünü duyan Ülgen heyecanlanır. Ninesinin hazinesi olduğunu düşünmektedir. Evin her köşesini aradıktan sonra ablasından akıl alır. Saklanmak için en iyi yerin tavan olduğu fikrine varırlar. Ülgen çatıya zor da olsa çıkar ve peşinden ablası da gelir. Tavan çok karanlıktır. İçinde kullanılmayan eşyalar ve dedenin tarım araçları bulunur. Tavandaki küpler iki çocuğu da heyecanlandırır. Küplerden bazıları doludur ancak ağızları kapalıdır. Tam kapağı açacakları sırada nineleri eve gelir. Torunlarını göremeyince saklambaç oynadıklarını düşünür. Son çare ninelerine nerede olduklarını söylerler. Nineleri kahkaha atar. Kızılçık, ninesine gülmesinin sebebini sorunca o da çatıda yazın yiyeceklerin olmadığını ve çocukların bundan dolayı çatıya çıkmayacağını söyler. Ülgen korkusundan aşağı inemez. Bu sırada Ülgen susamıştır. Bakraç yardımı ile nine ona su getirir. Bu kez de tuvaleti gelen Ülgen'i indirebilmek için ablanın aklına filmlerde izlediği sahneler gelir ve branda sermeyi teklif eder. Yatak serip kardeşinin oraya atlamasını bile düşünür. Başta bu düşünceye yanaşmasa da nine, yatağı kaldırmada torununa yardım eder. İpin bir ucu çatıdaki direğe diğeri de Ülgen'e bağlanmıştır. Ve Ülgen aşağı inebilmiştir. Koşa koşa tuvalete gider. Torunları ninesinden neden dedesinin ona kirli çıkı dediğini açıklamasını ister. O da her çeşit

tohumu geçmişten beri sakladığı için bu adı aldığını söyler. Çocuklar ise inanmazlar. Onlar hazine olduğunda ısrar ederler. Ninesi tavana çıkıp küplerin içindekilerinden az biraz getirmelerini rica eder. Ninesinin verdiği bakraç ve tahta kaşık ile çatıya çıkan abla üç dört kaşık alır. Ninesi tatlarına bakmak ister. Adı ekşi olan yiyeceği ekmeye sürüp yerler. Elma ekşisinin tadını çok beğenirler. Nine ekşinin faydalarını saymakla bitiremez. Ninenin uzun yıllardır ekşi yapmadığı bilindiğinden herkesi bir telaş alır. Nine bozulmadığını iddia etse de çocukları doktora götürmeye karar verirler. Arabada sorun olduğundan bir türlü yola koyulamazlar. Yoğurt getiren nine bunun zehirlenmeye birebir olduğunu söyler. Güç bela arabayı çalıştırır ve soluğu acil servisin önünde alırlar. Hastanedeki doktor babanın arkadaşıdır ve çocukların durumlarının iyi olduğunu söyler. En sonunda ninenin tohumlarını internet üzerinden satmaya karar verirler. Bir anlaşma yapılır. Buna göre her yaz çocuklar dedelerine yardım edecektir, para da çocuklara kalacaktır. Çocuklar biriktirdikleri parayı eğitimlerinde kullanmak amacıyla bankaya yatırır.

Babası Zengin

Çelik ve Tunç arkadaşlardır. Tunç'un babası çok zengin olmasına ve bir sürü evi ile arabasının bulunmasına rağmen çocuğuna para vermeyen bir babadır. Çelik de onun bu durumunu bildiği için aldığı her yiyecekte ona da alır ya da ikram eder. Tunç diğer arkadaşları tarafından dışlanmaktadır. Onu oyuna almak istemezler sadece kaleci bulamadıklarında onu aralarına alırlar. Ancak Çelik onu öyle bir korur ki o varken kimse ona bir şey yapamaz. Oynadıkları bir maçta basit bir hata yapınca Çelik ona kızar. O da özür dileyerek kendini affettirmeye çalışır. Çelik Tunç'a maddi olarak da çok destek olur. Top için para toplandığında onun parasını bile kendi cebinden verir. Arkadaşları onu aptallıkla suçlar çünkü maddi durumunun herkesten iyi olduğunu söylerler. Hatta ona "varyok" lakabını takarlar. Çelik ona hep destek olmaya devam eder. Tunç'un babası tutumluluk ederek bu noktaya geldiğini söyler. Ve çocuklarını da böyle yetiştirmek istemektedir. Tunç arkadaşından aldığı her şeyi bir yere not eder ve bir gün borcunu ödemek ister. Çelik'in babası karşı çıksa da annesi yardım etmesini desteklemektedir. Tunç, bir gün saha kirasını ödeyeceğini söyler ve süt ısmarlamak ister. Ve elinde yarımşar litrelik sütle gelir. Parayı annesinin verdiğini söyler. Parasının geri kalanını Çelik'e emanet eder. O gün ilk defa birinci sırada oyuna seçilen Tunç çok iyi bir iş çıkarmıştır. Maçın ortasında sahaya iri yarı, sakallı bir adam girer. Çelik bu kişiyi tanımaz. Bu adam meğerse Tunç'un babasıdır. Oğlunun kulağını çekip durmaktadır. Babası paraları almaya gelmiştir. Tunç parasının çoğunu harcadığını söyler. Öfkeli babaya karşı Tunç'u korumak arkadaşlarına düşer. Kendi aralarında para toplayıp adama verirler.

Sen Karışma

88 sayfadan oluşan kitapta birbirinden bağımsız 8 bölüm bulunmaktadır. Bölümlerin adları şöyledir: Dedelere Yer Ver, Gülünç Adlar, Kemancı, Küçük Patron, Marka, Sen Karışma, Sinek Avcısı ve Yaz Kardeşim.

Dedelere Yer Ver

Toplu taşıma araçlarında yaşlı kişilere yer verilmesi gerektiğini bilen çocuk o gün maç yaptığından çok yorgun olduğu için kimseye yer vermek istememektedir. Teyzesine gitmesi gerekir ve yolu uzundur. Hatta oturarak gitmek için yarım saat yol yürür. Arka

koltuklardan birinde boş yer bulur, oturur. Uykusu gelince otobüsteki kişilerden bazıları bunu yapmacık bulur. Otobüste bir dedeye yer verir. Ancak dede oraya oturmaz. Kendi yerini torunu için istediğini söyler. Yer veren çocuk bu işe çok bozalsa da saygısızlık yapmak istemediği için susar.

Gülünç Adlar

Eğitim hayatında istenen başarıyı yakalayamayan Yüksel bir ay önce bir otobüs firmasında işe başlamıştır. Başladığı işte bir hafta boyunca kursta eğitim görmüştür. Bu kursta işi nasıl yapması ve yolculara nasıl hitap edilmesi gerektiğini öğrenmiştir. Yüksel bu işi çok önemser hatta evde işle alakalı provalar yapmaktadır. Kardeşinden ve annesinden rica eder, onlar yolcu gibi hareket ederler. Yüksel'in işi hostesliktir ancak çalıştığı firma hostes denmesini istemediğinden suntu demişlerdir. Aldığı eğitimde de yaşı ne olursa olsun bütün müşterilere hanım, bey gibi ifadelerle yaklaşılması gerektiği öğretilmiştir. Herkesin adıyla hitap edilmesi ve isminin devamında bey veya hanım denmesi öğütlenmiştir. Bir gün Yüksel'in karşısına bir fırsat gelir, üç gün boyunca bir nevi sınava tabi tutulur. Eğer bu sınavda başarı gösterirse üç ay daha işe alınacaktır. Gelen yolcuların valizlerinin üzerindeki etiketten isimlerini gören Yüksel onlara hemen hanım veya bey şeklinde hitaplarda bulunur ancak öyle komik adlar vardır ki Yüksel buna çok şaşırır. Örneğin bir gün gelen yolculardan birinin adı Tilki İmdat'tır. "Tilki Bey hoş geldiniz." demek onun da tuhafına gider. Başka bir gün bir bey otobüse biner. Adamın adı Karabaş'tır. Haliyle Yüksel, "Karabaş Bey" demek durumundadır. Başka bir zaman Mahmut Bey adında biri yolculuk için otobüsü kullanır. Elinde büyükçe bir kutu vardır. Yüksel'den rica eder ve eşinin elindeki valiz ve kutuyu getirmesini söyler. Eşinin adının Maymun Hanım olduğunu belirtir. Yüksel kadının yanına gidip "Maymun Hanım" deyince kadın bozulur çünkü gerçek adı Durdu Hanımdır. Bunların hepsi Mahmut Bey'in bir oyunudur. Mahmut Bey eşyalarını taşıtmak için hamala para vermek yerine hamala vereceği parayla birer kahve içmeyi arzulamaktadır. Bundan dolayı karabaş yavrusu olan kutuyu taşımıştır, maymun olan kutu için de Yüksel'i kurban olarak seçmiştir. Bu işe çok bozulan Durdu Hanım çantayı Mahmut Bey'in kafasına indirmekten geri durmamıştır.

Kemancı

Keman ustası Kenan Bey bir gün oğlu Özgür'ün veli toplantısı için okula gider. Okuldaki rehber öğretmen Kenan Bey'i aramış ve mutlaka okula gelmesini söylemiştir. Aslında Kenan Bey veli toplantılarına gitmeyi hiç istemez çünkü oğlu Özgür'ün akademik başarısı düşüktür, her gittiğinde morali bozuk bir şekilde döndüğünden bunu bir eziyet olarak görür. Özgür Bey tek tek öğretmenlerin yanına gider. Matematik, fen bilgisi ve Türkçe öğretmeni ile görüşür. Üçü de Özgür için yakışıklı, sağlıklı ve iyi bir çocuk olduğunu söylerler. Arkadaşları tarafından sevilip sayıldığını belirtirler ve babasının çok şanslı olduğunu ifade ederler. Bu lafların ardına bütün öğretmenler şunu ekler: "Rehber öğretmen keman sipariş edecek, lütfen onun yanına gidin." Kenan Bey en son rehber öğretmenin yanına gider, kemanlarla ilgili konuşurlar. Kenan Bey ülkenin en iyi keman ustalarından biri olduğunu düşünür ve kemandan anladığını savunur. Her ağaçtan keman olamayacağını bilir. Kenan Bey başta öğretmenleri suçlar bir pozisyonundadır. Öğretmenlerin işlerini iyi yapmadığını, öğrencilere bir şey kazandırmadıklarını düşünür ve Kenan Bey için önemli olan şey karne notudur. Çocuğunun bütün derslerinin beş gelmesine arzular ancak durum hiç

böyle değildir. Çünkü Özgür’ün bütün dersleri zayıf bir tek müzik dersi yüksektir. En son müzik öğretmeninin yanına giden Özgür Bey müzik öğretmeninin övgü dolu sözleri ile şaşırır. Nihayet kalıplaşmış düşüncelerinin farkına varan Özgür Bey hatasını anlar. Oğlu Özgür arkadaşı Işıl ile birlikte Meşe Çay Bahçesine gitmiştir. Çünkü babası toplantı çıkışlarında çok sinirli oluyordur ve onun baskıcı tutumlarıyla mücadele etmek istemeyen Özgür ve arkadaşı Işıl kaçmak için burayı uygun bulmuşlardır. Baba yaptığından pişman olduğu için oğlunu aramaya karar verir ve çay bahçesine gider. Özgür babasını karşısında görünce çok şaşırır. Babası onu ne kadar sevdiğini, onunla gurur duyduğunu söyler. Armut dibine düşer misali müzik alanındaki yeteneğine vurgu yapar ve ondan şarkı söylemesini ister. Özgür bir şart koşar. Babasıyla birlikte şarkı söyleyebileceğini ifade eder. Baba ve oğul karşılıklı şarkı söylerler. Kenan Bey kemanını getirerek oğluna uzatır. Oğlu da yılların keman sanatçısı gibi keman çalıp şarkı söyler. Etraftaki herkes onları dinlemekte ve alkışlamaktadır. Özgür, Kenan Bey’den daha çok alkış almıştır. Hesabı ödemeye gidecekleri sırada çay bahçesi sahibi hesabın kapandığı söyler ve onlardan şöyle bir ricada bulunur. Her hafta buraya gelmelerini ister.

Küçük Patron

Arda üç kardeşten en küçüğüdür ve bisikleti yoktur. Arkadaşlarıyla buluşmak için sözleştikleri bir günde arkadaşlarının kendisini ektiğini görür ve dışarıdan onların korna seslerini duyar. Arkadaşları bisikletle mahallede tur atıyorlardır. Arda’yı da çağrılar ancak Arda’nın kendine ait bir bisikleti yoktur. Abisinin bisikleti vardır ve abisi bisikletini Arda ile paylaşmak istemez. Evde bu sebeple hır gür çıkmaktadır, Arda da bu görüntülere arkadaşlarının şahit olmasını istemediği için onlara “Birazdan gelirim.” der. Eve gittiğinde abisinden rica eder ancak abisi bisikleti ona vermek istemez. Annesi araya girse de durum değişmez. En son çare olarak büyük abla araya girer. Büyük abla babasıyla konuşmaktadır. Babası küçük yaşta zorluk yaşamış biridir ve hafta sonları bisiklete binmek için günlerce çalışmıştır. O yüzden eve birden fazla bisiklet almayı israf olarak görür, kardeşlerin kendi aralarında dönüşümlü olarak bisikleti kullanmasını ister. Lakin bisiklet büyüktür ve Arda’nın ayakları pedala yetişmemektedir. Büyük abla çocuk gelişimi bölümünü bitirmiştir. İki erkek çocuğu olan zengin bir ailede bakıcılık yapmaktadır. Son zamanlarda durgun olduğu gözlenen abla, başından geçen bir anıyı anlatır. Baktığı iki çocuktan küçük olanı abisinden oyuncağını istemiştir. Abisi bunu vermeye yanaşmamıştır, en son bakıcı abla devreye girerek abinin kardeşe oyuncağını vermesini sağlamıştır. Yaptığı bu şeyin doğru olduğunu düşünmektedir. Hatta bunun için övgü bile beklemiştir. Ancak büyük çocuk akşam olanları bir bir babasına anlattığında abla hiç beklemediği bir tepki ile karşılaşır. Baba çalışanına kızmıştır. Herkesin kendi malına sahip çıkması gerektiğini, eğer çocuklar böyle yetiştirirse o zaman onların bir yere gelemeyeceklerini ifade eder. Çünkü baba zengindir ve ileride çocuklarının şirketin başına geçmesini istemektedir. Elindekileri tutmasını ve sahip çıkmasını küçük yaşlarda öğrenmelerini ister. Bu olay ablaya büyük bir ders olmuştur. Babasına kısaca olayı anlatmıştır, baba da kızına hak verdiğinden Arda’nın bisiklet alma hayalleri suya düşmüştür.

Marka

İki kardeş olan bir ailede abla olan kişi okulda bir arkadaşıyla tartışmıştır. Bunun üzerine sınıf öğretmeni anneyi okula çağırmıştır. Annenin normalde çok sinirlenmesi

beklenirken tam tersi bir tutumda olması herkesi şaşırtmıştır. Bu olaydan sonra ilginç bir şekilde anne ve babanın eski kıyafetler giyerek dolaştıkları görülür. Öyle ki komşuları sıraya girmiş gibi her gün onlara yiyecek götürür. Bu Selin Teyze'nin bir önerisidir. Apartmandaki herkes belli günlerde belli yiyecekleri yapıp birbirlerine vereceklerdir. Bir gün de üst kat komşuları Murat Bey eski giysilerin olduğu bir torba verir. Murat Bey'in amacı şudur: Murat Bey anne ve babanın beğendikleri giysileri bunların içinden alıp beğenmediklerini çöpe atmalarını söyler. Komşuların ailenin maddi durumlarının bozulduğunu düşündüğünden onlara yardım etmek istemektedir. Bu olay babayı çok sinirlendirir ve onun eski giysilerini giymek istemez. İşin aslı sonradan anlaşılır. Abla bir marka yüzünden arkadaşıyla tartışmıştır. Rehber öğretmen de marka takıntısının aileden geldiğini bildiği için aileyi uyarmak istemiştir.

Sen Karışma

Anne ve çocuğu dayılarına gitmek üzere otobüse binerler. Otobüste yer olmayacağını düşünerek iki gün önceden biletlerini alırlar. Durum gerçekten de tahmin ettikleri gibi olur. Otobüs tıklım tıklımdır. Otobüse şalvarlı, şişmanca bir kadın biner. Bütün yolcular paralarını verirler ancak bu kadın parasını uzatmaz. Bunun üzerine şoför söylenir, kadın elini şalvarının içine sokarak paralarını karıştırır. Daha sonrasında bir avuç dolusu bozuk parayı şoföre uzatır, şoför bu kadar bozuk parayı verdiği için kadına sitem eder. Şoför yanında oturan kıza paraları saymasını ister. Kız uzun uğraşlar sonucunda parayı sayar. Bir buçuk TL olduğunu belirtir. Hâlbuki kadının ineceği yer beş liralık bir mesafedir. Kadın elini tekrar şalvarına atar ve biraz daha bozuk parayı şoföre uzatır. Yandaki kız parayı tekrar sayar ve toplamda dört TL olduğunu söyler. Bir TL eksiktir. Oradaki yolcular kadından yana çıkarlar ve kadının parasının olmadığını, bunun idare edilebilecek bir şey olduğunu ifade ederler. En son kadın bir yerde iner ancak bu indiği yer söylediği yerin çok daha uzağında bir yerdir. Bu sırada oğlan sürekli annesine bir şey anlatmak ister. “Anne bu kadın...” deyip söze atılır ama annesi onu her seferinde susturur. Kadın inince çocuk annesine bu kadını üç ay önce dayılarına giderken gördüğünü ve aynı şeyleri o zaman da yaptığını ifade eder. Annesi ise büyüklerin işine çocukların karışmaması gerektiğini söyler.

Sinek Avcısı

Yaşar'ın annesi ile öğretmeni markette karşılaşırlar. Annesi öğretmene Yaşar'ın durumunu sorar. Öğretmeni de yaka silkerek onun yaramazlıklarından bahseder. Yaşar dersi çok dinlemeyen, dikkati dağınık bir çocuktur. Dikkatinin neredeyse tamamı sineklerde, sinekleri avucunda toplamak onun için bir hobidir Hatta bu yüzden adı “Sinek Avcısı”na çıkmıştır. Sınıfta çok fazla sinek olunca herkes Yaşar'dan yardım ister. Öğretmen sınıfı ilaçlamaya karar verir, sinek ilacının kokusu günlerce sınıftan çıkmaz. Sinekleri yakalamasını söylerler. Yaşar bu sineklerin nereden gelebileceğini düşünüp durur sonra Ayşe ve Metin'i görür. Ayşe ve Metin elinde bir torbayla sınıfa gelirler, torbayı açarlar. Torbanın içerisinde bir sürü sinek vardır. Meğerse Ayşe ile Metin okulda öğretmenlerinin sinek deneyi yaptırdıklarını iddia ederek okula her gün sinek getiriyorlardır. İşin aslı böylece anlaşılmıştır.

Yaz Kardeşim

Bir gün bir adam bir rica üzerine iş gereği bir yere gidecektir. Her zaman kullandığı tur şirketinde yer olmayınca mecburen başka şirketten bilet almıştır ancak adamın ciddi

derecede trafik kazası korkusu vardır. Bu tur şirketi ile ilk kez yolculuk yapacağı için çok tedirgindir. Bir ara şoför gaza basar ve ufak çaplı bir sarsıntı geçirirler. Adam çok korkar ve şoförden daha yavaş gitmesini ister. Şoför onunla dalga geçer, özel aracıyla bir yere gidebileceğini ifade eder. Adam ne zaman bu tür olaylar olsa yazma için ilham geldiğine inandığından eline kâğıdı, kaleme alır ve yazmaya başlar. Eğer o an bunları not edemezse unutacağını bilir. Adam bir şeyler karalarken muavin, adamın yazdıklarını okur. Mola yerine gelmişlerdir. Adam yemek molası için dışarı çıkar, tekrar arabaya döndüğünde hiçbir yolcunun olmadığını görür. Bu duruma çok şaşırır. Şoför ve muavin adamı ısrar kıyamet aşağı indirir. Adam bundan çok korksa da mecbur kalıp iner. Adama yoğun derecede ilgi gösterilmiştir. Güzelce yemek yedirilmiştir. Adamlar yazı yazan bu kişinin yazar olduklarını düşünerek ona meslekleri ile ilgili dert yanarlar. Şoförlük mesleğinin zorluklarından, düşük ücretle çalıştıklarından bahsederler. Onlara göre tek avantajı istedikleri kadar yemek yiyebilmeleridir. Bu tip sorunları anlatarak adamın bunu yazmasını ve bu yazının yetkililerce okunup değerlendirilmesi beklerler.

Sokakta Tek Başına

Kitap 95 yafadan oluşur. Türü Romandır. Deren ve annesi Suna Kartal birlikte yaşamaktadır. Bir yıl önce iflas eden babaları ile görüşmemektedirler. Babası borsacı olduğu için alacaklıları anneyi Deren üzerinden tehdit etmektedirler. Annesi de bu durumdan çok korkar. Muhsin ve Dombu Haşim adındaki iki kötü insan bu hedef için çalışır. Şuna Hanım eşinden ayrılmıştır, eşinin borçlarını ödeyebilmek için iki kez kredi çekmiş, çok çalışmış ancak yine de borçları bitirememiştir. Bir gün kötü adamlar Suna Hanım'ı kaçırmaya çalışırlar ve ağzını bağlarlar. Deren annesini aradığında annesi "Oğlum kaç!" diyebilir sadece. Adamlardan biri diğerini kovalamaya çalışır. Deren'in okul servisindeki şoför, Deren'e yardım eder ancak feci bir dayak yer. Sonrasında ateş açılır, silahların ve Fırtına'nın yardımı ile adamlar yaralanıp oradan uzaklaşırlar. Fırtına Deren'in köpeğidir. Deren'in annesi Suna Hanım veterinerdir ve fırtınayı yıllar önce trafik kazasından sonra bulmuşlardır. Ondan sonra Deren ile Fırtına'nın arkadaşlığı hep devam etmiştir. Deren bu olaydan sonra sokakta kalır ve ne yapacağını bilemez. Fırtına Haşim'i ısırıştır. Haşim de kuduz olma ihtimaline karşı aşı olur, kendisini ısiran köpeği bulmaları istenir. Zabıta ile köpek avına çıkarlar. Nurdan Teyze isimli bir kadın bir köpeği korumak isterken vurulur. Fırtına silah sesini duyunca korktuğu için Deren'in izini kaybeder ancak sonra buluşurlar. Muammer ve Mutlu arkadaşların evinden ses çıkmayınca bütün zillere basarlar. En son bir kapı açılır ve yerde Suna Hanım'ı baygın bir şekilde bulurlar. Fırtına sonradan AVM'ye gider ve bir uyku tulumu çalar. Bunu Deren'e götürür. AVM'nin çıkışında iki kötü adam fırtınayı tanırlar, onu yakalamaya çalışırlar. Deren ve Fırtına "Kekik Mutfağı" adlı lokantaya giderler. Paraları olmadıklarını, sonra vereceklerini söylerler. Birkaç kez bu dükkâna gittikleri için daha sonrasında alacaklılar dükkân sahibi ile iş çevirirler. Bir gün yolda bir kapkaç olayı olur ve Fırtına, bir kadının çantasını getirir. Ödül olarak da Deren, teyzeden telefonunu kullanmasını ister. Annesini arayarak lokantaya olan borcunu ödemesini söyler. Annesi bunu tek başına yapamayınca taksi şoföründen yardım ister. Taksici ona yardım eder ancak daha sonra alacaklılar taksi şoförünü tehdit edip işin aslını öğrenirler. Bir gün Fırtına'yı yakalamayı başarılar. Onu kafese koyarlar. Yapılan incelemelerde Fırtına'nın kuduz olmadığı anlaşılır. Daha sonrasında Fırtına çampların arkasına doğru kaçmayı başarır. Yeşim adlı bir kadın gelir. Annesiyle ezbere bildikleri numarayı ona söyler. Annesi Deren'i özel bir okula yazdırmak

istemmiştir. Deren orada yatılı okuyacaktır. Kendisine yeni bir isim bulması istenir. Sergen isminde karar kılınır. Artık adı Sergen'dir. Günlerden bir gün bezden yapılmış oyuncak bir köpeğin üstüne "Babanın suçu çocukları yüklenir mi?" yazısı yazılır. Bu yazıyı Deren'e zarar vermek isteyen iki kötü insan okurlar.

Tavandaki Muzlar

96 sayfalık kitabın içerisinde on bölüm yer almaktadır. Koşu, Tavandaki Muzlar, Çikolata, Babama Yaptığımız Şaka, Pekmez, Beş Yüz Soru, Dedeye Yardım, Dedemin Düşü, Ekmek Kırıntıları, Dilenci Mehmet bu bölümlerin isimleridir.

Koşu

Okuldaki öğrencilerden biri ilçede düzenlenen koşu yarışmasında birinci olmuştur. Kupasını beden eğitimi öğretmeni teslim almıştır. Okul müdürü, öğretmenler ve arkadaşları, herkes bu çocuğu başarısından dolayı kutlamıştır. Çocuğun lakabı "Roket Çocuk"tur. Bir kız, çocuğun yanına gelip onun bu başarısını sebebini sorar. Hatta başkaları da sorar. Bu bilgiler daha sonrasında okulun internet sayfasına da koyulacak bilgilerdir. Ancak bunun cevabı net değildir. Çocuğun yaşam şartları onun doğal beslenmesine ve beden olarak aktif olmasına sebebiyet vermektedir. Çocuk köyde yaşamakta ve inekleri beslemek için erken kalkmaktadır. Annesi onu organik yiyeceklerle beslemiştir. Sokakta fino köpeğinden korktuğu için de yaşlılarına göre daha hızlı koşmaktadır. Başarısının sırrı kendi yaşantısındadır.

Tavandaki Muzlar

Bir gün babaları salondaki duvara muz asmıştır. Belki üç kg kadar gelen muzlar tavanda asılıdır. Çocuklar muzları çok severler ve hemen yemek isterler. Ancak boyları buna yetmez. Büyük olan çocuğun aklına beden eğitimi dersinde öğrendiği kasa minder hareketi gelir. Ama başarısız olur, sonrasında yastıkları üst üste koyup tavana ulaşmaya çalışır. Kendini yerde bulur. Daha sonrasında büyük çocuk kardeşinin desteğiyle omuzdan tutup çıkmaya çalışır. Ne yazık ki kardeşi buna yanaşmaz. Bu sefer muzları aldığı zaman kardeşine vermemeyi düşünür. En son çocuğun aklına bir fikir gelir ve yayın ucuna bıçağı bant ile bantlar. Sandalyeye gerek kalmadan muzları teker teker alır. İki çocuk muzların tadına bayılırlar. Bunların hepsi babanın birer oyunudur. Baba, televizyonda çocukların her şeylerin ellerinin altında olmasından dolayı beceriksiz yetiştiğini işitir. Bunun üzerine onların yaratıcılığının gelişmesi için böyle bir oyun oynar. Ancak bu işe annesi çok sevinmez çünkü ortalık batmıştır.

Çikolata

İki kardeş evde masanın üstünde bir not bulurlar. Babaları notta "Çikolataları Yiyebilirsiniz." demektedir. Ancak çikolata saklı bir yerdedir. İki kardeş çikolatanın nerede olabileceğini düşünürler, her yeri ararlar. En son vitrinde çikolataları bulurlar ancak bu bulma çalışmaları sırasında pek çok porselen takımı ve bardak kırılmıştır. Ortalık dağılmıştır. Baba ortalığı temizler. Baba bu tür şakaları onlarla yakınlaşmak ve becerilerin gelişmesi için yaptığını söyler. Bir gün çocuklardan biri tiyatroya gidecektir ve babasından para alması gerekir. Babası ise parayı da gizli bir yere bırakmıştır. Para ne mutfakta ne de vitrindedir.

Bunun üzerine çocuk giysi dolabına bakar ve babasının çok fazla giymediği ceketinin birinin cebinde parayı bulur. Hem de istediğinden çok daha fazla bir miktarda para vardır. Babasının bu şakalarının devamının gelmesi istenir. Tiyatro çıkışı babası oğlu ile karşılaşır. Baba, çocukta para olmayınca tiyatroya gidemediğini düşünmüştür. Lakin çocuk babasını ceketinin cebinde para bulduğunu ve o şekilde tiyatroya gittiğini söyler. Aslında babası o parayı oyun amaçlı o cekete koymamıştır. O para eskiden unuttuğu bir paradır. Bunun üzerine babası bir hafta boyunca ona harçlık veremeyeceğini söyler.

Babama Yaptığımız Şaka

Bir gün iki kardeş babalarına bir oyun oynarlar. Babaları öğleden sonra dernek toplantısına gidecektir. Babalarının cüzdanını, ayakkabılarını ve arabasının anahtarını saklarlar. Babası bunun içinde bir iş olduğundan şüphelenir. Üst kat komşusu, babanın ayakkabılarını getirir. Ayakkabının içerisindeki notta cüzdanın nerede olduğu ve anahtarı nereye koydukları yazmaktadır. Çocukların amacı yalnızca babalarının değil onların da şaka konusunda iyi olduğunu ispatlamaktır.

Pekmez

Bir öğrenci sınıfta çok fazla üşümektedir. Herkesin sıcak bulduğu sınıf ortamı ona soğuk gelmektedir. Kabanla sınıfta oturacak kadar çok üşüyen bu çocuğa öğretmeni kabanla oturmanın sakıncalarını anlatır. Bir gün ceketinin kolunu kaldırmak isterken ceketini ve sonrasında da pantolonunu yırtılan çocuk bunun büyük bir problem olduğunu anlar çünkü üşümek için kat kat giyinmektedir. Öğretmeni ona pekmez yemesini ve iki kat fanila giymesini öğütler. Bunun üzerine çocuk annesinden pekmez alması ister. Pekmezi başta tadını beğenmediği için yemek istemese de sonrasında her gün düzenli bir şekilde yer. Pekmezi yediği için midir bilinmez artık üşümektedir. Herkesin üşüdüğü günlerde bu sefer bu öğrenci hiçbir şekilde üşümektedir. Camları açmak istediğinde arkadaşları tepki gösterir. O kadar sıcaktan bunalır ki gömleğini çıkartmaya başlar, arkadaşları onun peşinden koşarlar. Çocuk kendini banyoya zor atar ve duş alır.

Beş Yüz Soru

Dursun çok çalışkan ve başarılı bir öğrencidir. Sürekli ders çalışmaktadır. Arkadaşları ise annesinden çok hoşlanmadığı için ve annesinin onun ders çalışmasını engelleyecek durumlardan rahatsız olduklarını bildiklerinden onu sürekli bir yere çağırırlar. Hatta bundan dolayı rehber öğretmenleri çocukları odalarına çağırıp Dursun'a zorla maç oynattıklarını söyler. Dursun futbolda çok iyi değildir ancak arkadaşları sonradan ona kızmamayı kararlaştırır. Kendi aralarında gruplar kurarak her gün Dursun'u farklı bir etkinliğe götürürler. Sinema, tiyatro vb. gibi. Annelerinin durumu anlamaması için proje yaptıklarını söylerler. Eve gittiğinde telefonla onu oyalarlar, telefonda bilgi içerikli sorular sorarak Dursun'un vaktini öldürmeye çalışırlar. Dursun'un iyi bir çocuk olduğunu bilirler ancak günde beş yüz soru çözdüklerini duydukları için ona antipati ile yaklaşırlar. Bu durumu Dursun'a sorduklarında Dursun günde yalnızca bir saat çalıştığını söyler. Ancak ona inanmazlar. Bir gün arkadaşlarından biri Dursun adına bir iddiaya girmiştir. Dershanedeki çocuk ile Dursun arasında bir yarışma yapılacaktır. Yirmi dakikada Dursun'un yüz soru çözeceğini iddia ederler. Arkadaşı bu durumu Dursun'a söylememiştir. Rica minnet

Dursun'a bunu kabul ettirirler. Ama Dursun altmış soruyu ancak çözebilmiştir ve bu durum onu çok üzmüştür. Arkadaşları da bir daha böyle bir şey yapmamaya karar verirler.

Dedeye Yardım

Tiyatro çalışması yapan Yaren ve arkadaşı öğretmenlerinin tavsiyesi üzerine insanları gözlemlemeye başlar ve onların hal ve hareketlerinden nasıl insanlar olduklarını çözümlemek isterler. Bir gün yolda yaşlı bir adam görürler, elinde poşetleri olan bu yaşlı adama yardım etmek isterler. Böylelikle hem yaşlı birine yardım etmiş olacaklar hem de onun hakkında yapmış oldukları varsayımların doğru olup olmadığını görecektirler. Yaren dedeye gidip elindeki poşetleri taşıyabileceğini söyler ancak dede buna yanaşmaz. Üstelik onları hırsız zannederek sopayla dövmeye başlar. Çocuklar hırsız lafını duyunca çok şaşırırlar. Amaçlarının hırsızlık olmadığını, tiyatro çalışması için öğretmenlerinin insanları gözlemlemesi gerektiğinden burada olduklarını söylerler. Dede pişman olur ve onlara çay ısmarlar. Daha sonrasında evine kadar onları bırakan dede çocuklara eşi aracılığıyla börek ikram eder.

Dedemin Düşü

Torun dedesinin anlattığı hikâyeleri dinlemeye bayılmaktadır. Dedesi geçmişinde çobanlık yapmış biridir ve hayvanlarla ilgili biraz da macera içerikli çok anısı vardır. Gece rüyasında hep bunları görür. Öyle gerçekçi rüyalar ki elini, kolunu hareket ettirir ve eşine istemeden de olsa zarar verir. Bu yüzden nine ile dede ayrı yataklarda uyumaktadır. Bu alışkanlık torununa da sirayet eder. O da rüya görmeye başlar. Rüyasında kurtların geldiğini, koyunların sürüsüne daldığını görür. Uyandığı zaman bunun bir rüya olduğunu anlar. Bu rüyayı gördüğü zaman nenesi ile uyuyan torun artık onunla da uyuyamaz. Çünkü ninenin her yeri morarmıştır.

Ekmek Kırıntıları

Baba çocuklarının ekmeğin yalnızca içini yemesine tepki gösterir. Ekmeği ziyan ettiklerini düşünür. Bir gün ailecek piknik yapmaya karar verirler. Gidecekleri sırada çocukların yemediği küçük ekmek kırıntılarını baba bir torbaya doldurur ve oradaki köpekler vermek üzere yanına alır. Piknikte çocuklar oynadıktan sonra acıkırlar, kahvaltı yapmak için anne ve babalarının yanına gelirler. Ekmek almayı unuttuklarını fark ederler. Ekmek olmayınca çocuklar yediklerinden bir şey anlamazlar. Sonra etleri pişirmek için arabaya gittiklerinde etleri de almayı unuttuklarını anlarlar. Böyle olunca baba getirmiş olduğu ekmek kırıntılarını harmanlayıp su serpiştirerek onları mangalda kızartmayı uygun bulur. Üzerine de tereyağı gezdirir. Çocuklar köpekler için getirilen ekmeği istemedikleri halde mecbur olduklarından yerler ve tadını çok beğenirler. Evde yüzlerine dönüp bakmadıkları ekmek kırıntıları şimdi onlar için çok leziz bir yemek haline gelmiştir. Böylelikle israf etmemeyi öğrenirler.

Dilenci Mehmet

Tiyatro oyunu için dilenci olmak gerekiyordur. Öğretmen dilenci kıyafeti bulmalarını ister. Bunun için çocuklar evlerindeki yeni kıyafetleri keserek dilenci kıyafetlerini benzetmeye çalışırlar ancak hocaları bunu kabul etmez. Onlara bit pazarına

gitmeyi tavsiye eder. Çocuklar bit pazarına gittiklerinde de aradıklarını bulamazlar. Sonradan kapı kapı dolaşıp yoksul insanlar gibi evlerden kıyafet toplamayı düşünürler ancak bu da sonuçsuz kalır. En sonunda oturdukları bir kafede bir garsonun onlara tavsiyesi üzerine Dilenci Mehmet'i bulurlar. Dilenci Mehmet'e para vererek kıyafetlerini satın almak isterler ancak dilenci onları dolandırır. Üstümü değiştirip geleyim derken kaçır. Başka bir gün yolda Dilenci Mehmet'i görürler ve paralarını isterler. Paranın olmadığını anlayınca kıyafetlerini soyarlar. Bunu sokakta gören bir kadın hemen polisi arar, polis gelir ve çocukları tutuklar. Çocuklar hırsız olmadıklarını, amaçlarının kötü olmadığını, tiyatro oyunu için dilenciden para karşılığı kostümlerini aldıklarını ama dolandırdıklarını söylerler. Öğretmeni ve ailelerini karşına gören çocuklar kendilerini bir şekilde polisler ispatlarlar. Kısa bir süre sonra tiyatro oyunları başlar, tiyatroyu en önden polisler izlemektedir.

Uçurtmam Uçan Daire

127 sayfadan oluşan kitapta Büyük Patlama, Uçan Daire, Uzaylı Çocuklar, Uzaylılarla Konuşma, Uzaylılar Sokakta, Uzaylılarla Savaş, Patates Silahı, Uzaylıların Bedenleri, Işınlanan İlk Dünyalı ve Uzaylılar Kaçar adlı bölümler yer almaktadır.

Büyük Patlama

İlçede her yıl nisan ayında düzenlenen uçurtma yarışmasına bu sene dört kişi katılacaktır. Yaşamayı kazanmak için Ege ve Anlak çok çalışırlar. Ece de onlara yardım eder. Herkes bir işin ucundan tutar. En iyi uçurtma kargıdan yapılacağı için çocuklar kargıyı aramaya başlarlar.

Uçan Daire

Çocuklar yarışma için yaptıkları uçurtmayı tutmakta zorlanırlar. Uçurtma gökyüzünde daireler çizince herkes "Uçan Daire!" diye bağırır. Çocuklar birbirlerine yardım ederek uçurtmayı aşağı indirmeye çalışırlar. Polisler ve meraklılar düşen uzay aracını bulmak için seferber olurlar. Çocuklar bir köşeye oturur ve elektriksiz bir yaşamdan söz ederler. Ece internette kargı ile ilgili araştırma yaparken ilginç bilgilere ulaşır ve bir bilmece sorar. Bilmeceye bir cevap gizlidir. Mevlana ile ilgili Yunus Emre ile alakalı bilgiler verilir. İlçeye düşen uçan daireyi aramaya çıkan insanlar sokakta bir sel yaratırlar. İğdir ve İlgaz da buna katılır. Özellikle küçük çocuklar dışarı çıkmaya çok korkarlar.

Uzaylı Çocuklar

Polisler kalabalığın uzaklaşması için üst üste uyarılar yapar. Bütün ilçede elektrik kesilmiştir. Bu da akla hırsızlık ihtimalini getirir. Evler bir anda boşaltılır, çocukların bulunduğu apartmanda kimliği belirsiz kişilerin olduğu söylenir. Yuvam Apartmanı'nda bir yanda sessizlik olur. Ece ise oyuna dalmıştır.

Uzaylılarla Konuşma

Emniyet Müdürü Uzaylılarla konuşmak için iletişim kurmaya çalışır ancak onların bizim dilimizi bilip bilmediğinden emin değildir. Güvenlik gerekçesiyle fotoğraf ve video çekmek de yasaklanmıştır. Emniyet Müdürü bir kâğıda "Uzaylılar Dünya hoş gelmek." yazar. Anlak da şaka olsun diye niçin dünyaya geldiniz sorusuna "Yakıt almak için geldik."

cevabını verir. Anlak Türkçenin dil yapısından bahseder. Bir anda ortalık karışır, ateş sesleri duyulur ve helikopterler görülür. Ece helikopteri kontrol etmekte zorlanmaya başlar. Emniyet Müdürü uçan daireye ateş edip etmemekte kararsız kalır. Bu sırada meraklı kalabalık olayı izlemektedir.

Uzaylılar Sokakta

Çayan “Uzaylılar!” diye bir çığlık atar. O an olayı izleyen bir kadın, kızının kaçırıldığını düşünerek uzaylılara ateş püskürür. İğdir ve İlgaç ikiz kardeşlerdir ve bu oyunun başkahramanlarıdır. Herkesi korkuturlar. Uzaylıların sokakta dolaştığına halk inanır. Anne, kızının kaçırıldığını düşünmektedir. Anne bu duruma çok üzülür. Kızının ondan başka kimsesinin olmadığını söyler. Kadın kızının ışınlandığını düşünmektedir. İlgaç kızın genetik yapısını kopyalamak ister.

Uzaylılarla Savaş

İlçede büyük bir patlama olur, trafo yanar ve elektrikler kesilir. Bu karanlık ortam içerisinde Anlak ara sıra başını çıkarttığında herkes bundan çok korkar. Çocukların hepsi halka güzel bir oyun oynamaktadır. Kendilerini uzaylı gibi tanıtip onları korkutacak cümleler kurarlar. Emniyet Müdürü ise halkını kurtarmak için ön plana atılır. Bir kahraman gibi savaşır. Begüm yaptıklarının şaka olduğunu açıklamak ister. Çocuklar insanların onlara inanmayışını anlayamaz. Ufo olduklarını söyleyenler bile olur.

Patates Silahı

İğdir ve İlgaç kaçırdıkları kızı genetiğini kopyalayarak bir gezegene ışınlayacağını söyler. Anne ile anlaşmaya varmaya çalışırlar. Anne onlara patates atar çünkü çilli patatesin onlara zarar vereceğini bilir. Kadın çocuklarla oyun oynamaktadır. Kadın onlara düşman olur ve iyilik perisinden başka kimsenin onları elinden kurtaramayacağını söyler. Bu bir nevi patatesi savaşıdır. Çocuklar dans ederek, şakalaşarak evlerine giderler. Olayı yakından izleyen anne ve kız birbirine sarılarak eve doğru gider. Herkes uzaylıları yakalayıp kahraman olmanın peşindedir.

Uzaylıların Bedenleri

Çocuklar Uzaylı oldukları için kendilerine kurşun işlemediğini söyleyeceklerdir. Aralarında anlaşmaya varırlar. Derste Ece’nin, sokakta ve yaratıcılıkta Anlak’ın üstünlüğü tartışılmazdır. Anlak kararlı bir yapıya sahiptir. Emniyet Müdürü ile aralarında konuşmalar olur. Bu işin şakasının kalmadığını düşünen Ece, aileleri arayıp yardım ister. Uzaylı olduğu zannedilen çocuklar telefona virüs bulaştırıp yollamışlardır. Polislerle Uzaylılar arasında mücadele giderek kızışır. Bir süreden sonra bu önemli görevler müdür yardımcısı Yusuf’a verilir. Uzaylılar ve emniyet mensupları arasında iletişim sürekli devam eder. Adeta birbirlerine meydan okurlar. Yusuf Girgin çocuk olduklarını söyler.

İşinlanan İlk Dünyalı

Kalabalık içerisinde biri Uzaylılar yakalayabileceğini iddia eder. Denize düşen yılanı sarılır sarılır diyerek herkes adamı dinler. Adam her şeye razı olarak mücadele edeceğini belirtir. Mitolojiden çeşitli bilgilerle bu olay karşılaştırılır. Savaş konusunda

Mustafa Kemal'in taktikleri benimsenir. Her olasılık düşünülür. Bu savaş patateslerle olacağı için sağlam patates arayışına girmişlerdir. Uzaylılarla Dünyalılar arasında barış olması istenir ve bu karşılıklı yiyecek alıp vermekle ancak olabilir. Çocuklar bir uzay gemisi tasarlarlar, isim önerisi Begüm'den gelir. Adı "Uygurus" olur. Uzaya 40 kişilik bir ekip gönderilecektir. Çayan tek başına gitmek istemez ve dostlarını da davet eder.

Uzaylılar Kaçar

Çocuklar ortak kararlar yarınki uçurtma yarışına katılmama kararı alırlar. Uçurtmaları gece görebilmek için led lambalar takarlar. Uzay gemisi yapmak için çeşitli çizimler yapılır. Uygurus gezegeninde kavganın dönüş olmayacağını söylenir. Sonradan elektrik gelince herkes buna şükreder. Çocuklar çatıdaki araçları ve girişleri toplayıp Anlak'ın dairesinin önüne bırakırlar. Çayan onu kurtaranlara teşekkür eder. Komşular tüm bu yaşananlar anlattığında çocuklar hep her soruya "Bilmiyoruz, görmedik, duymadık." cevabını vereceklerdir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölüm sırasıyla çalışmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, verilerin analiz edilmesi, geçerlik ve güvenirlik ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu tezde Cahit Kaya'nın 12 çocuk kitabı incelenmiştir. Bu kitaplar değerler açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu tez nitel bir çalışma örneğidir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesinde her çalışmada belirlenen hedefe yönelik durumlar için yazılmış kaynaklar incelenir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Doküman incelemesinde araştırmacı, araştırma amacına uygun olarak kaynaklar belirler, çeşitli okumalar yapar ve bazı notlar aldıktan sonra birtakım kriterlere göre bir değerlendirme yoluna gider (Karasar, 2009, s.183).

3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada Cahit Kaya'nın yayınlanmış kitapları incelenmiştir. Bugüne dek 20 kitabı yayınlanan yazarın 12 adet çocuk kitabı çalışma grubunu oluşturmaktadır. Teze konu edilen kitaplar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: *Çalışmada İncelenen Kitaplar*

Kitabın Adı	Yayın Evi	Basım Yılı
Arkadaşlarımın Oyunu	Patik Kitap	Ağustos 2016
Atmaca Dede	Patik Kitap	Ağustos 2016
Babam Gıdaklıyor	Patik Kitap	Ağustos 2018
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	BU Yayınevi	Mart 2017
Dedem Kükrerse	Patik Kitap	Ağustos 2016
Duman	Bu Yayınevi	Kasım 2018
Ekip Ruhü	Patik Kitap	Ağustos 2018
Ninemin Hazinesi	Patik Kitap	Aralık 2018
Sen Karışma	Patik Kitap	Ağustos 2016
Sokakta Tek Başına	KYD Yayınları	2022
Tavandaki Muzlar	BU Yayınevi	Temmuz2018
Uçurtmam Uçan Daire	Patik Kitap	Kasım 2018

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Tez için Cahit Kaya'nın eserleri bizzat yazarın gönderimi ile temin edilmiştir. Eserlerde var olan değerleri incelemek adına detaylı okumalar yapılmış ve gerekli notlar alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

İncelenen kitaplarda değerlerin geçtiği kısımlar fişleme tekniği ile kayıt altına alınmıştır. Teze dâhil edilen bütün eserler okunduktan sonra her kitapta yer alan değerler, ilgili değer başlığının içerisine eklenmiştir. Eserlerden yapılan alıntılarda esere sadık kalınmıştır. Her bir değer için ayrı bir tablo yapılmış ve hangi kitabın kaçınıcı sayfasında o değer geçtiği tabloya işlenmiştir. Böylece değerlerin işlenme sıklıklarını ortaya konmuştur.

Tezde Cahit Kaya'nın eserlerinin metin türü açısından karşılaştırması yapıldığı için tablolarda metin türüne ilişkin sütunlar yer almıştır. Öykü ve romanlarında geçen değerler tablolarda sayfa numaraları ve toplam sayıları bakımında yer almıştır. Çalışmada toplamda 12 eser incelenmiştir. Bu 12 eserin 4 tanesi roman, 8 tanesi öyküdür. Öykülerin sayfa sayıları toplamı 527, romanların sayı sayıları toplamı ise 557'dir. Farklı metin türlerine göre karşılaştırmaların yapılacağı böylesi araştırmalarda sayfa sayılarının birbirine yakın olması analiz sürecinde bilimselliği sağlamak noktasında gereklidir denebilir. Bu açıdan araştırmada sayfa sayıları birbirine denk olacak şekilde çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmada değerler alfabetik sıra ile yer almıştır. Her bir değer altında, ele alınan kitaplardaki ifadeler ve sayfa numaraları bilgileri bulunmaktadır. Değerlerin sonunda ise işlenme sıklıkları tabloda gösterilmiştir. Tabloda aynı zamanda doğrudan (kavram olarak) ve dolaylı olarak geçen değerlerin sayfa numaraları da eklenmiştir. Bir değer, kavram olarak o kitapta geçmişse doğrudan, kavram olarak geçmeyip anlamı itibarıyla o değeri çağrıştıracak nitelikte kullanılmışsa dolaylı olarak sütunlarına eklenmiştir. Tüm bunların toplamı da tablonun alt kısmında yer almaktadır. Birden fazla değeri çağrıştıracak nitelikte olan ifadeler de tablonun en sağında gösterilmiş ve sayfa numaraları ile belirtilmiştir.

3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Geçerlik, söz konusu araştırmanın ne kadar genellenebilir olduğu ile ilgilidir ve çalışmanın itimadını belirler. Güvenirlik ise araştırmanın ne derecede doğru olduğunu ortaya koyar ve aradaki tutarlılığı belirler (Creswell, 2017, Miles ve Huberman, 2019; aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu çalışmada nitel araştırma tercih edilmiştir. Ve nitel araştırmalarda geçerliği ve güvenirliği arttırmanın bazı yolları bulunmaktadır (Creswell, 2019). Tezde geçerliği ve güvenirliği sağlamak adına uzman görüşüne başvurulmuştur. Gerek veri toplama ve analiz süreçleri ile bulgular kısmında uzman görüşü alınmıştır. Üç kişiden oluşan konu alan uzmanları tezde ele alınan ifadeleri tek bir değer başlığı altında toplamaya çalışmışlardır. İkircikli durum yaratan değerler için uzman görüşü alınmıştır. Özellikle birkaç değeri bünyesinde barındıracak nitelikteki ifadelerin üzerinde durulmuş ve uzman görüşü ile birlikte karar varılmıştır. Birden fazla değeri yansıttığı düşünülen değerler de ayrıca belirtilmiştir. Kimi zamanda alanyazında bu konu ile ilgili çalışmalara bakılmış ve fikir elde edilmeye çalışılmıştır. Tartışma, sonuç ve öneriler kısmında da buna değinilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Adil Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Adalet kavramına yönelik TDK'nin farklı yıllarda yapmış olduğu tanımlar şu şekildedir:

“Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 23). “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme doğruluk, türe” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 18). “Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı vermedir” (TDK, 2011, s. 24).

Adil olmak tüm aşırılıkların ortasında bulunup genel anlamda uçlarda olmaktan sıyrılmayı sağlayan bir erdem olduğu için erdemlerin hepsinin içinde en ortak ve tam olandır (Çınar, 2013, s. 16). Adalet çok yönlü bir kavram olduğundan içinde adillik, eşit olmak, paylaşım gibi olguları da içine alır. Adaleti tanımlarken bu alt kavramlar da bir bakıma işin içindedir (Binyıl Şahin, 2019).

Evrensel boyutta değerler içinde mühim bir yerde bulunan adalet, kişinin içinde yaşadığı toplumda güvenli olmasıdır. İnsanlar arasında her türden ilişkiyi organize eden, iyiyi kötüden ayırmayı sağlayarak bireyleri doğruya sevk eden hukuk kurallarıdır (Demirel, 2006, s. 12).

Adil olma, güçten yana olmaktan çok hakların eşit olmasına, kuvvetli olanlardan ziyade kişilerin eşitliğine saygı duymaktır. Elbette hiç kimse her mevzuda eşit olamaz. Adil bir şekilde kim o konuda söz sahibi ise o iş, ona verilmeli, kim uzmansa o söz sahibi olmalıdır. (Hökelekli, 2013, s.50). Hürriyet ve adalet ifadeleri, genellikle birlikte kullanılmakta, tek başına kullanıldıklarında öteki kavramı anımsanmaktadır. Bireyler özgür bir ortamda yaşadıkları ve haklarını hukuk önünde korudukları vakit hürriyet hep olacaktır. Adaletin yeterince var olmadığı yerlerde, kişiler kendilerini tutsak hissederler (Kaçmaz, 2018).

Adil olmak kişiyi toplumca olumsuz kabul edilen davranışlardan alıkoyabilir. Bunlar kibirli olmak, gurur yapmak, taşkınlık çıkarmak ve kişileri küçük görmek gibi davranışlardır. Kişi adil olarak bu kötü durumların içinden kendini geri çekebilir ve yaşa içinde orta yolu bulmayı çalışır denebilir. Tevazu sahibi insan kendini büyük görmez ve aksine kendini çok iyi tanıdığından hangi konuda iyi, hangi konuda eksik bunu bilebilir yorumu yapılabilir. Ve bu eksikliklerini gidermek, olumsuz taraflarını azaltarak onu daha da iyi bir noktaya götürebilir. Tüm bunlar da onun kendini geliştirmesine ve bir kişilik oluşturmaya katkı sunabilir (Ecerkale, 2019).

Bir toplulukta adalet kavramı düzenli bir şekilde ifade ediliyorsa o zaman o toplulukta adaletin var olup olmadığı sorgulanmalıdır şeklinde bir fikir ortaya atılabilir. Bu ifadeler pek çok konuda mağdur olan insanların dile getireceği ifadeler olabilir. Böyle bir görüntü bize o toplumda güçlünün bir şekilde güçsüz olanı alt ettiğini düşündürülebilir. Düzenin olmadığı böylesi bir toplumda, kenetlenmemizi engelleyen, taşkınlığa sebebiyet

verecek hareketleri çoğaltan, terörü çağrıştıran bir ortam olması kaçınılmazdır denebilir (Hökelekli, 2008, s. 136).

Bir toplum, kurulduğu ilk dönemlerinden başlamak üzere yönetiminde öncelikli olarak adil olmayı ilke edinmek istemeyebilir. Adil olmak bir toplumun barış ve huzur içinde yaşaması için en önemli özelliklerin başında gelir demek mümkündür. Adaletin olmadığı bir yerde toplum içinde anarşi ve terör görülebilir. Bu da ülkedeki barışı zedeleyebilir ve birliğimizi bozabilir. Devleti yönetmeye yarayan kurallarda da Türk hükümdarlar Yolak ve Yargu gibi isimlerle anılır ve bir görevi de halk için adaleti sağlamaktır. Bu da adaletin devlet yapısı içinde önemine örnek olarak gösterilebilir (Taner, 2015, s. 293).

Türkiye Cumhuriyetinde anayasanın ikinci maddesi ile de görüleceği gibi adalet kavramı devletin temelini oluşturur. "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." Bu madden de görüleceği üzere adalet, bir toplumun, bir devletin her daim yaşayabilmesi için bir ön koşul niteliğindedir denebilir. Milletın ancak hukukla ilerlemesi mümkündür yorumu yapılabilir (Binyıl Şahin, 2019).

Adil olma değerini öğrencilere kazandırmak adına 2003 senesinde değerler üzerine birçok çalışma başlatılmış ve ders programlarında adil olma değerine yer verilmiştir (MEB, 2010, s. 23). 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda birtakım düzenlemeler yapılmış ve "Hak ve Özgürlük" temasının altında adalet kavramına yer verilmiştir. Adalet Türkçe Öğretim Programı dışında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Sosyal Bilgiler programında da kendine yer bulmuştur (MEB, 2006). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nın 2017 senesindeki düzenlemesinde on değer bulunmakta ve bu on değer içinde adalet, "adil olma, eşit davranma ve paylaşma" başlıkları ile yer almıştır (MEB, 2017).

Adil olma değerini eşitlik değeri ile bağdaştırabiliriz. Çünkü eşitlik adil olmayı gerektirebilir. Herkese ve her şeye karşı eşit mesafede durmak gerekebilir. Söz konusu ne olursa olsun olaylara kendi penceresinden bakmayı bir kenara bırakıp adalet çerçevesinde bakabilen insanlar adil kimseler olarak değerlendirilebilirler.

Toplumda huzuru sağlayan başlıca unsurlardan birinin adalet olduğu söylenebilir. Gerek toplumu oluşturan en küçük birim olan ailede gerekse de küçük veya büyük gruplarda adaleti her şeyin üstünde tutulmalıyız yorumunda bulunulabilir. Bilimsel ve gerçekçi bir bakış açısıyla ve her şeyin temeline adaleti koyarak olaylar bilgi süzgecinden geçirilebilir. Adil olmak neyi gerektiriyorsa ona uygun hareket etmekte büyük yarar vardır denebilir.

Adalet dilimize de yansımış, pek çok atasözü ve deyimde geçtiği düşünülmektedir: "Adalet ile zulüm bir yerde durmaz." ve "Zulüm ile adap olmaz." bu konuda söylenmiş atasözlerimizdendir. "Adalet dağıtmak" ve "Adaletine sığınmak"ın ise adalet konulu deyimlerimiz olduğu düşünülebilir. Adaleti konu aldığına inanılan diğer atasözlerimiz şu şekildedir: "Ağlayanın malı gülene hayır etmez.", "Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.", "Böyle gerek danaya, buzağının hakkını yemeğe.", "Hak diyene akan sular durur.", "Haklı söz haksız Bağdat'tan çevirir.", "Hak yerde kalmaz.", "Hak yerini bulur.", "Haramın temeli olmaz.", "Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur." (Girmen, 2013).

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta çiftlik kurmaya karar veren bir grup, elde edilecek geliri aralarında eşit bir şekilde paylaşacaklarını söylerler:

“Kuşlar hepimizin, parası nasıl benim olacak?, diye sordum. Meğer herkes çalışmasının karşılığı alacakmış.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 145).

Kitabın devamında bu eşit paylaşımın nasıl olacağı örneklerle açıklanmıştır:

“Halime teyze gülümseyerek, ‘Bu sorunlar olacak. Olmaması için, gerekli önlemleri aldık. Sözgelimi, sütün, yumurtanın giderini aylık ve yıllık olarak hesaplayacağız. Alacakız günde ortalama on beş litre süt veriyor. Ayda dört yüz elli litre yapar. Aile başı otuz litre süt düşer. İsteyen bunu otuz litre süt olarak alır. İsterse beş litre süt, on litre yoğurt, geriye on beş litre hakkı kaldı. (...)Süt mü, yoğurt mu, peynir mi alacağına kendi karar verir. İster yer, ister satar. Canı ister komşusuna armağan verir. Hiç almadı diyelim. Otuz litre süt alacaklı diye o arkadaşın o ayki sayfasına yazılacak. Sütün litresi bir buçuk liraysa kırk beş lira alacaklı olacak. Otuz tane tavuğumuz var. Günde ortalama yirmi yumurta oluyor. Ayda altı yüz yumurta yapar. Aile başı aylık kırk yumurta düşer. Siz Davut Bey dört kişilik ailesiniz. Ayda kaç yumurta tüketiyorsunuz? ‘Yirmi, yirmi beş yumurta yetiyor.’ ‘Demek ki her ay ortalama on yumurta alacaklı olacaksınız. Elli kuruştan beş lira yapar. Bir yıl boyunca herkesin aldığı ürün eşit olacak.’ “ (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 147-148).

Dedem Kükrerse adlı eserde yazdığı öykünün kendisine ait olduğunu ispatlamaya çalışan kişiye, jüri üyelerinden biri sahip çıkmış, onu kendine çekerken tokat yese de onun hakkını ona teslim etmiştir:

“Amca tokadı yedi ama helal olsun, yiğit adammış. Hakkımı yemedi, yedirtmedi.” (Dedem Kükrerse, “Küçük Yazar”, s. 57).

Ekip Ruhu adlı kitapta öğrenciler kendi aralarında turnuvada başarılı olabilmek adına kural dışı şeyleri yapabileceklerini dile getirirler. Ancak Çisil bunun adil olmadığı kanısındadır:

“Bu dediklerinizin şakası bile kötü... Sporda böyle şeylerle olur, ne bu bize yakışır, diye yanıtladı Çisil.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 17).

Ekip Ruhu adlı kitapta adaletli yaklaşımlar göze çarpar denebilir. Ortak verilen kararlara uymak konusunda öğrencilerin özenli davrandıkları düşünülebilir:

“Oynayacaklardı. Sınıfın kararına saygı duydular. Yenilseler de ezilseler de ortak karar olduğu için içleri biraz rahatlamıştı. İlerde kimse kimseyi suçlamayacaktı.” (Ekip Ruhu, “İlk Maç”, s. 35).

Ekip Ruhu’nda 4/A sınıfının hakemin kararının yerinde olduğunu söyleyerek adilce bir duruş sergiledikleri düşünülebilir:

“Çocuklar öğretmenlerinin ilk kez futbola ilgilenmesini sevindiler. Maçı anlattılar. Hiçbiri ne hakemi ne de karşı takımın öğretmenini suçladı. Kırmızı kartın, penaltının yerinde bir karar olduğunu söylediler. Çocukların hepsi de futbol konusunda uzman birer kişi gibi konuştu. Hiçbiri ne oyun sırasında ne de oyundan sonra Koray’ı suçlamadı. Şimdi de suçlamadılar.” (Ekip Ruhu, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 46-47).

Ekip Ruhu’nda son maça çıkacak olan iki takımın kaptanını, maçın hakemi uyarmaktadır. Kuralların herkes için geçerli olduğunun altı çizilmiştir denebilir:

“Bu maçın ikimiz içinde ne kadar önemli olduğunu biliyorum. Şu kadar izleyici önünde rezil olmak istemiyorsanız, kurallara uyacaksınız. Hiçbiriniz acımam, yanlış hareketinizde cezanız neyse veririm. Sonra pişman olmayın.” (Ekip Ruhu, “Yedinci Maç”, s. 159).

Ninemin Hazinesi adlı kitapta tarihi eser kaçakçıları adalet gereği ceza almışlardır:

“Mezar soyguncularının sevinci korkuya dönüşmüş. Ellerindekileri birkaç ayrı yere saklamışlar. Bir-iki parçayı verip kurtulmak istemişler. Sıkıştırdıkça diğer parçaları da çıkarmışlar. Tarihi eserlere zarar vermektan, çıkan eşyaları yetkililere bildirmemektan beşer yıl hapis yatmışlar.” (Ninemin Hazinesi, s. 9).

Sen Karışma adlı kitapta, keman ustası Kenan Bey, oğlu Özgür’ün okuluna gidip çocuğunun akademik başarısı hakkında bilgi edinmek istediği sırada adaletin ne kadar önemli olduğuna konu gelir çünkü baba, toplumda görünen adaletsizliğin öğretmenlere de sirayet ettiği kanısındadır:

“Toplumun en güvenilir kesimi böyle olursa, toplumun geri kalan kısmı ne olur? Devlet Senfoni Orkestrasına, şefi, çalgıcıları haksız yere aldığını düşün. Orada gürültü olur.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 28).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta emniyet müdürü ülkesinde adilce yapılan seçimlerden yani demokrasiden söz eder:

“(...)Bizim ülkede seçim vardır. Halkım ne isterse o olur. Halkın kararına saygı duyulur.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 59).

Uçurtmam Uçan Daire’de devlet yönetimine ait bilgiler yer almakta ve Hitler örneğinden yola çıkılarak devlette yönetici olmak hedeflenmiştir:

“(...)Bunlar sayesinde elde edilecek bilgiler, buluşlar; bu ülkeyi dünyanın en güçlü, en zengin ülkesi yapabilirdi. Başındaki kişiyi de dünyanın bir numaralı adamı yapıverirdi. 2. Dünya Savaşı’nı çıkaran Alman Devlet Başkanı Hitler, 1. Dünya Savaşı’na gönüllü er olarak katılmış. Savaş sonucunda Demir Haç madalyası almış, sonrasında da Almanya başbakanı olmuş. Daha sonra aldığı bir kararla başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yetkilerini birleştirerek führer olmuş. 2. Dünya Savaşı’nı başlatmış, başkomutan olmuş. Bizler de bu ülkenin kurtarıcısı olacağız. Ben führer

olacağım, sen İçişleri Bakanı olacaksın.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 80-81).

Tablo 3

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	145, 147, 148	-	145,147, 148	147, 148
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	57	-	57	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhı	Roman	17, 35, 46, 47, 159	-	17, 35, 46, 47, 159	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	9	-	9	-
Sen Karışma	Öykü	28	-	28	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	59, 80, 81	-	59, 80, 81	59, 80, 81
Toplam		14	0	14	5

Aile Birliğine Önem Verme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Evlilik ve kan bağıyla oluşan, karı, koca, çocuklar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir” (TDK, 2011, s. 57). Aile, ebeveyn ve çocukların oluşturduğu en ufak topluluktur (Demirel, 2006, s. 15).

Aile, birlikte bir yuvada yaşayan, kazançlarını bölüşen; evlilik sebebiyle veya kan bağı yoluyla oluşmuş, yasa ile belirlenmiş, toplumsal ve ekonomik yönleri de bulunan bir çeşit kurumdur diye tanımlanabilir (Özgüven, 2001, s. 1).

Bir toplumun temel yapı taşı ailedir denebilir. Ve bu yapıyı koruyup kollamak başta siyasilere, yasa koyucularına ve hatta sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir yorumu yapılabilir. Din de bu konuda gerekli ilgiyi ve sorumluluğu almalıdır denebilir (Gökce, 2017, s. 51).

Aile konusunda toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı beklentiler olabilmektedir. Ancak genel kabulde ailenin benzer işlevleri olduğuna inanılır. Bu işlevlerin başında da ailenin içinde yaşanan topluma yeni üyeler kazandırması vardır. Aileler, dünyaya getirdikleri çocuklarını bir birey gibi yetiştirmeli ve çocuklarını kendi ayakları üzerinde duracak konuma getirebilmek adına belli bir yaşa kadar yetiştirmekle sorumludur şeklinde görüşler vardır (Güngör, 2010, s. 208). Ailenin yerine getirmekle yükümlü olduğu diğer bir işlevi de kültürün oluşmasına katkı sağlamak olabilir. Toplumun onay verdiği

birtakım davranış kalıpları, inançlar, tutumlar ve değerler aile aracılığıyla çocuklara aktarılmalı, bu aktarımlar aracılığıyla gelenek ve görenekler bir sonraki kuşağa nakledilebilmelidir (Büyükdüvenci, 1991, s. 325).

Toplumda var olan değerleri aile zaten içinde barındırır denebilir. Toplumsal değerleri kuşaklara aktaranın yine aile olduğu söylenebilir. Aile dışarıdaki dünyanın ufak bir modelidir. Çocuk, başka kişilerle ne şekilde konuşması gerektiğini, nasıl davranacağını, örf ve adetleri, değerleri içinde yaşadığı ailesinden edinebilmektedir. Bundan dolayı bu tip değerler çok erken yaşlardan başlamak koşuluyla ailede öğretilmelidir denebilir. Yarınlarmızın büyükleri olan çocukların gelecekte temeli sağlam bir aile oluşturabilmesinin yolu öncelikle aile kurumuna son derece saygı duymasından ve alenin ne kadar gerekli olduğunu düşünmesinden geçer yorumunda bulunabilir (Kumbasar, 2011, s. 95).

Ailenin dünden bugüne asırlar boyunca gerekliliğini korumuş toplumsal bir yönü de olan kurum olduğu söylenebilir. Bunun sebebi ailede bulunan birliğin, beraberliğin, yakınlığın, sıcaklığın dolaylı ve doğrudan toluğa yansımalarıdır denebilir. Tüm bunların neticesinde milletler ve ülkeler oluşur fikri yaygın bir görüştür. Bundan dolayı aile iyiyi, doğru olanı, güzeli çocuklara hissettirmeli ve birlikte yaşamanın gerekliliğini fark ettirmede en önemli kaynak olmalıdır yorumları yapılabilmektedir (Hökelekli, 2013, s. 289).

Türk toplumunda anne ve babaya saygı olmazsa olmazdır diye düşünülebilir. Aile, devletin ve ordunun özündedir. Türklerde aile kurumunun devlet teşkilatına benzer bir disiplinde olduğu varsayılabilir (Ögel, 2016, s. 336).

Ailenin toplumun temeli olduğu söylenebilir. Doğru veya yanlış ilk bilgileri öğrendiğimiz, hayata karışmadan önceki deneme tahtamızdır gibidir de denebilir. Taklit yoluyla ve gizil öğrenmelerle birçok durumu aile aracılığı ile edinebiliriz. Dil, din, kültür vs. her şeyin ilk durağını aile oluşturur. Bütün güzelliklerin ve çirkinliklerin temeli aile atılır denebilir. Aile özümüzü oluşturması bakımından toluğa benzetilebilir. Tohumumuz nasılsa o doğrultuda bir gelişim gösterip yeşerebiliriz.

Aile kurumu bağlılıkla ve yakınlıkla kurulur diye söylenebilir. Ailenin en samimi ilişkileri kurduğumuz, kendimizi en rahat hissettiğimiz yuvamız olduğu düşünülebilir. En gerçekçi hallerimizi çoğu zaman ailelerimizin bilmesinin nedeni de budur denebilir. Diğer bütün ilişkiler sonradan kazanılır ve kendimizi olduğumuzdan başka biri gibi tanıtmamızı da mümkün kılabilir. Fakat gözlerimizi kucaklarında açtığımız ailelerimiz bizimle ilgili her detaya hâkimdir yorumunda bulunulabilir. Aile, sayısı az ancak işlevi çok yönlü bir oluşumdur denebilir. Bütün gelişimlerin temelini oluşturur. Bu yüzden aile kavramının önemlidir ve zamanın koşulları gereğince bu sıkı ilişkilerin gevşememesi toplumun da yararına olacaktır görüşü ileri sürülebilir.

Aileyi konu alan bazı deyimlerimiz şunlar olduğu düşünülmektedir: Aile hayatının devam ettiğini gösteren “bacası tütme”, genellikle anne ve babaların çocuklarını evlendirmesi anlamında “yuvasını yapmak” deyimleri dilimizde yer alır. Ailenin önemini anlatan atasözlerinden bazıları şunlardır denebilir: Ailenin bireyleri yetiştirme noktasında çok önemli bir faktör olduğunu anlatan “Cinstir, çeker.”, “Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.”, “Ön tekerlek nereden giderse, arka tekerlek de oradan gider.”, “Oğlan doğru, kız doğru; hamurunu sen yoğur.” gibi atasözleri vardır. Aile

ortamının bireyin kişiliğine olan etkisini anlatan “Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.”, küçük yaşlarda bireylerin eğitilmesinin önemini anlatan “Ağaç yaş iken eğilir.”, ailede kişilerin arasına kimsenin giremeyeceğini anlatan “Etle, tırnak arasına girilmez.”, kişilerin öğrenmelerini görme yolu ile önceden aileden edindiklerini ifade eden “İnsan göre göre, hayvan süre süre.” kullanılmaktadır.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta anne ve baba kavga etseler bile çocuklarına bunu yansıtmazlar. Aile birliğini her şeyin üstünde tutarlar. Sınava hazırlanan kızlarının kötü etkilenmemesi için bunu yaparlar:

“Tartışmaların en hararetli olduğu sırada, ablam okuldan gelince annemle babam susuyorlardı. Sınava gireceği için onun moralini bozmak istemiyorlardı. Birbirlerine ‘canım, cicim’ diye seslenmeye başlayıp gülümsüyorlardı. Onların en çok bu hallerini seviyordum. (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 55).

Babam Gıdaklıyor’da ailede çocukların babalarını örnek almasına dikkat çekilir:

“Çocukların çalıştırılması suçtur. Çocuk oyun oynar, ders çalışır. Babasına yardım ediyorsa babası da çocuğun isteğini yerine getirmeli. Çocuğa yalan söylemeyeceksin. Çocuk babayı örnek alır.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 150).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta dede, çocukları arabaya bindirmek konusunda anne ve babalarından izin aldıkları müddetçe onları arabaya bindireceğini söyler. Çocukların yetiştirilmesinde anne ve babanın önemi anlatılmıştır:

“Arif Dede, Umut’a ‘Burayı Sevdin mi?’ diye sordu. ‘Çok güzel, çok sevdim. Sağ ol dede, beni de arabaya aldığın için.’ ‘Ne demek aslanım! Annenle baban izin verdiği zaman hepinizi bindiririm.’ “ (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Takatuka”, s. 24).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor’da ailecek oturulan sofralar ve sofrada adabından söz edilmiştir. Yemek yemek için tüm aile üyelerinin gelmesini beklemek veya önce çocukların yemek yemesine özen göstermek gibi durumlardan bahsedilmiştir:

“Herkesin önünde tabak, kaşık, çatal, bardak vardı. Cam şişeler ayranla doluydu. Bekliyorduk. Herkes sofraya oturmadan servis yapmıyorlardı. Annemi bekliyormuşuz. (...)Annemin gelmesiyle servis başladı. İlk olarak bana verdiler. Önce konukların çocuklarına, sonra da konukların büyüklerine verilmiş. ‘Söz büyüğün, su küçüğün.’ dedikleri gibi yemeğin de önce küçüğün olduğunu hatırlattı amcam. Çocuklar açlığa dayanamazlarmış da ondan. Bu kez çocuk olduğum için sevindim.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 63-64).

Duman adlı kitapta kalabalık aile örneği görülür. Dede, her sene torunları ile keyifli vakit geçirdiğinden söz eder:

“Dedenin çocukları her yıl ağustos ayında köye ziyarete gelirdi. Çocukların ve torunların en sevdiği şey mısır közlemektir.” (Duman, s. 23).

Duman’da İngilizlerin beş çayı geleneğine benzer bir adetin Damla’nın ailesinde de olduğu ve maaile mısırdan sonra çay içtikleri anlatılmaktadır:

“Mısırdan sonra çay içme köydekiler için neredeyse bir gelenektir. Damla’nın babası bu alışkanlık için ‘İngilizlerin beş çayı olur da bizim olmaz mı?’ derdi. Çok az çay içen anne bile ‘Semaverinden mi yoksa suyundan mı bilmem ama bu çay çok lezzetli.’ der iki üç bardak içerdi. Mısırını yeğen çay içmeye başladı. Arada da Damla’dan su getirmesini rica ediyorlardı. Çay bardakları boşaldı, dolduruldu, boşaldı, dolduruldu. Gene de su istemekten vazgeçemediler.” (Duman, s. 36-37).

Ekip Ruhu adlı romanda Çişil’in ablası ile odayı ortak kullanmaları olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir denebilir:

“Ablanın olması ayrı bir şans... Hem canın sıkılmaz hem de karanlıktan korkmazsın, dedi.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maça Hazırlık”, s. 70).

Ekip Ruhu’nda son maç için ailelerin, okul bahçesine akın ettikleri görülür. Aileler, çocuklarını desteklemek için onları maçta yalnız bırakmamışlardır yorumu yapılabilir:

“Anne baba, amca dayı, teyze hala; uzak yakın tüm akrabalar okula akın etti. Büyükle, çocuklardan daha çok heyecanlı ve gururluydular.” (Ekip Ruhu, “Ödül Töreni”, s. 179).

Sen Karışma adlı kitapta bir çocuğun başarısından ilk önce gurur duyacak kişilerin, o çocukları yetiştiren aileler olduğu ifade edilir. Özgür’ün öğretmeni babası Kenan Bey’e böyle bir çocukları olduğu için çok şanslı olduklarını anlatır:

“Öğretmen Bey ‘Böyle sağlıklı, yakışıklı, yetenekli bir çocuğunuz olduğu için çok şanslısınız. Her anne babaya kısmet olmaz.’ ” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 34).

Sen Karışma’da ailedeki kardeşlik ilişkisi gündeme getirilmiştir. Ablaların ar bulucu olmasının ailede üstlenilen bir rol olduğu söylenebilir:

“Yaşasın ablacığım. Kurtarıcı meleğim. Her zaman beni tutardı. Şimdi ağabeyimle on dakika konuşur onun da gönlünü alırdı. Ne de olsa lisede çocuk gelişimini bitirdi.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 54).

Aynı kitabın devamında çalıştığı yerde iki küçük çocuğun babası ile kardeşler arasında paylaşım olmalı mı olmamalı mı konusunda fikir ayrılığı yaşayan ve başına gelen bu olayı ailesi ile paylaşan kişiye annesi destek çıkmış ve anne, kardeşler arasında mutlaka paylaşım olmalı düşüncesindedir:

“Annem ‘Öyle saçmalık olur mu?’ diye çıktı. ‘Benim çocuklarım kardeşleriyle acılarını, sevinçlerini, gerekirse bir lokma ekmeğini

paylaşacaklar. Kardeşin kardeşe yararı olmazsa öyle zenginlik batsın gitsin.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 56).

Sen Karışma adlı kitaptaki “Marka” isimli bölümünde ailelerin çocukları için en büyük rol model olduğu belirtilmiştir. Marka olan ürünlere yoğun talepte bulunmanın marka düşkününü olarak adlandırılması ve bunun da aileden geçtiği ifade edilmiştir:

“Rehber öğretmen, anneme, ablamın marka düşkün olduğunu söylemiş. Marka düşkünlüğü anneden, babadan geçiyormuş. Annemle babam da kızlarına örnek olabilmek için eski giysileri giymeye başlamışlar.” (Sen Karışma, “Marka”, s. 63).

Tavandaki Muzlar adlı kitabın “Dedemin Düşü” isimli bölümünde geniş aile betimlenir. Bu geniş ailede çocuk dedesi ve ninesine olan düşkünlüğünü anlatır:

“Okuldan geldiğimde dedemle karşılaştım. Gelmesine çok sevindim. Genelde yalnız gelirdi. Bu kez ninemle gelmiş. İkisini de çok severim. Dedemin anılarını saatlerce dinlerim.” (Tavandaki Muzlar, “Dedemin Düşü”, s. 66).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta uzaylılar ile yaşanan olaylara şahitlik eden anne ve kızın aile bağlarının ne kadar kuvvetli olduğu gözler önüne serilmektedir:

“Olayı yakından izleyen anne kız birbirine sarılarak evlerine doğru yürüdüler.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Patates Silahı”, s. 70).

Tablo 4

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	55, 150	-	55, 150	150
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	24, 63, 64	-	24, 63, 64	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	23, 36, 37	-	23, 36, 37	-
Ekip Ruhu	Roman	70, 179	179	70	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	34, 54, 56 63	-	34, 54, 56, 63	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	66	-	66	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	70	-	70	70
Toplam		16	1	15	2

Akıl Yürütme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsanlar önceki hayatları, tecrübeleri, gözlemledikleri neticesinde birtakım elle tutulan veya tutulmayan tasarımlar yapabilirler. Tasarımların içinde akıl ve mantığa uygun olacak şekilde yeni ilişkiler kurarak bazı yargılara ulaşabilirler. İşte bunun adı akıl yürütmedir (Gümüş, 2017). Akıl yürütmek en temelinde çıkarım yapmaktır diye özetlenebilir. Bilgileri yorumlamak ve bir sonuca varabilmektir. Düşünme ile doğrudan ilgili olduğu varsayılabilir. Çocuk edebiyatı ürünlerinde de akıl yürütmek çok önemsenmiş ve eserlerde sıklıkla kullanılmıştır denebilir.

Aklın ve mantık toplumların da önemseddiği değerlerin başında gelebilmektedir. Düşünmek, fikir yürütmek ve var olanları analiz edip olmayanları ortaya çıkarmak veya bağlantı kurup olayları ve durumları bağdaştırmak akıl yürütme ile olabilir. Hemen hemen her toplum aklın yüceliği konusunda fikir birliğine varmış gibidir fikri ortaya atılabilir. Düşünemeyen, anlamakta ve kavramakta sıkıntı çeken kişilerin hayatların pek çok yerinde sıkıntı yaşayacakları varsayıldığı için herkesin akıl gücüne inanmaları gerektiği ifade edilir. Bunun için akıllı insanlar toplumda söz sahibi kişiler olabilirler. İster ailede olsun ister daha büyük gruplarda dikkati çekmeyi başarabilir ve fikirleri ile insanları etkileri altına alabilirler.

Akıl yürütmeyi çağrıştıran bazı deyimlerimizin olduğu söylenebilir: Bir şeyin ne olduğunu anlayıp, içindeki sırrı çözmek “akıl erdirmek”, bir konuda önceden önlem alıp çareyi düşünmek anlamında “akıl etmek”, akıl öğretmek anlamında “akıl almak”, bir konuda başka birinin fikir ve görüşlerini sormak anlamında “akıl danışmak”, herhangi bir konuda fikir alıp bazı tahminlerde bulunmak “akıl yürütmek”, yerinde ve uygun davranmak “akıllık etmek” deyimlerimiz kullanılır. Akıl yürütmeyi konu alan atasözlerimiz ise şunlar olduğu düşünülmektedir: Bir şeyin başarmada aklın kişiye büyük bir güç getirdiğini ifade eden “Akıl adama sermayedir.”, Birinin o an aklına gelmeyen bir durum, bir başkasının aklına gelir anlamında “Akıl akıldan üstündür.”, herhangi bir durumda doğruyu bulmak adına tek bir yolun olduğunu ifade etmek anlamında “Aklın yolu birdir.”, aklın yaşla bir alakası olmadığını, yaşça küçük olanların da akıl verebileceğini belirtmek manasında “Akıl akıldan üstündür.” atasözleri kullanılmaktadır.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta babasının aldığı kuşların kaçmadığını gören çocuk, kuşlarla ilgili bazı çıkarımlarda bulunur:

“Meğer bu kuşlar kaçmıyormuş. Demek ki çok zeki kuşlar aldı. Öyleyse bunlar çok pahalıdır.” (Babam Gıdaklıyor, s. 16).

Babam Gıdaklıyor’da çocuk tavukların yerinde niçin tel kullanılmadığını akıl yürüterek anlar:

“(...)Eski çağlarda kalelerde her yanı taşla örtülü penceresi bile olmayan yerler varmış. Buralara zindan diyorlarmış. Tavukların yerine niçin tel yapmadığını şimdi daha iyi anlamışım.” (Babam Gıdaklıyor, s. 29).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta hırsızın bıraktığı kanıtlardan ne zaman eve giriş yapmayı tercih ettiği anlaşılmış ve çözüm yollarına ilişkin fikirler üretilmiştir:

“(...)Paspasın üstündeki ayakkabılarımızı düzelttiğini, kapıya vurduğunu duyuyordum. Demek ki annemin evden çıkmasını bekliyormuş. (...)Hemen yerimden fırladım. Düzenli yerde aranan nesne kolay bulunurdu. Öyleyse evi bir güzel dağıtmalıyım. Saklanmak benim için de daha kolay olurdu. Gelen hırsızsa, böylece takıları bulamazdı.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Korku”, 10).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor’da internetten istemediği dosyaların geldiğini gören dede, akıl yürüterek bilgisayar ve internette de virüslerin olabileceğini sonucuna ulaşmıştır:

“Bir sürü virüs varmış meğer. İnternetin koca bir deniz olduğunu öğrenmiştim. Üstelik korsanları bile varmış. Demek ki internette de bilgisayarda da virüs varmış. Hem de çeşit çeşit virüs. Çok da bulaşıcıymış.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 38).

Kitabın devamında çocuk, anne ve babasının tutumlardan şu çıkarımlara varmıştır:

“Annem beni çok seviyor ve kolluyor. Üzmemek için karşılık vermiyor, diye düşünüyordum. Babam da anneme karşılık vermediğine göre o da annemi çok seviyor, üzmemek için karşılık vermiyor kanısına varırdım.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 45).

Duman adlı kitapta Damla, insanların hakaret ifadesi olarak kullandıkları “kuş beyinli” tabirinin, kuşlara haksızlık etmek olduğunu akıl yormadı ile bulur. Çünkü köpekleri olan Duman kargaları kovalamadığı halde kuşların kaçma taklidi yaptıklarını, insanların ellerini sallayınca kaçmadığını ancak ellerine taş alabilirler olasılığını düşünerek yere eğildiklerinde kaçtıklarını dedesinden öğrendikten sonra böyle düşünmeye başlar:

“Damla bir süre düşündü, kaldı. İnsanlar birini küçümsemek için kuş beyinli derdi. Oysa o kuşların bir türü olan kargalar hiç de akılsız görünmüyordu.” (Duman, s. 28).

Duman adlı eserde Damla, derste öğrendiği bir bilgiyi kullanarak şöyle bir çıkarımda bulunmuştur:

“Gerçekten de Duman’ın çevresinde çok sayıda sinek vardı. Damla bu sineklerin köpeği rahatsız ettiğini düşünüyordu. Derken derste öğrendikleri bir şey geldi aklına: Sinekler pisliğe gelirdi. Damla ‘Duman da toprağı yattığı için pislenmiş olmalı.’ diye düşündü. (Duman, s. 41).

Kitabın devamında bu işe çözüm bulmak noktasında Damla yine aklını kullanmıştır:

“Ansızın aklına bir fikir geldi: Duman’ı ıslak elleriyle temizleyebilirdi. Köpeği yanına çağırdı. Ellerini bir kez daha ıslatıp Duman’ın tüylerine sürmeye başladı. Baktı ki köpecik bundan rahatsız olmuyor, aynı şeyi birkaç kez daha tekrarladı.” (Duman, s. 41).

4/A sınıfına giden Efe, yapılacak futbol turnuvası için fikir yürütmüş ve kazanmak adına nasıl bir yol izleyeceğini akıl yürütme yoluyla düşünmüştür denebilir:

“(...)Kafasında sınıfın durumunun ne olacağı vardı. Arkadaşları gözün önünden gelip geçti. Kimi nerede oynatacağını düşündü.” (Ekip Ruh, “Gömeç İlkokulu”, s. 8).

Ekip Ruh isimli kitapta öğrenciler ders çıkışı toplanarak yarışma için birbirlerinin fikirlerini almak isterler. Bunun için beyin fırtınası adı verilen bir yönetimi kullandıkları görülür. Bu yöntemi tercih etmeleri akıl yürütme değeri ile bağdaşabilir:

“Öğretmenim, bu ders durum değerlendirmesi için beyin fırtınası yapalım, dedi.” (Ekip Ruh, “Gömeç İlkokulu”, s. 13).

Ninemin Hazinesi adlı eserde çatıda mahsur kalan çocukların akıllarına filmlerde izledikleri senaryolar gelmiş ve kurtulmak için bu yöntemi kullanmayı akıl etmişlerdir:

“Televizyonlarda izlediğim filmler aklıma geldi. Yangında apartmanlarda kalanları kurtarmak için branda geriyorlardı. Yukarıdaki de brandaya atlıyordu.” (Ninemin Hazinesi, s. 22).

Sen Karışma adlı eserde Yaşar, öğrenciler olduğu vakit sınıfta her zaman olan sinekleri göremeyince şöyle bir çıkarım yapmıştır:

“Bir sabah erkenden okula geldim. Ayaklarımın ucuna basarak sınıfa girdim. Ortalıkta sinek filan yoktu. Camlar da kapalıydı. Demek ki sineklerin de biz öğrenciler gibi geliş saatleri vardı. Belki onlar da servis beklerler... Sinek bu, bizim göremediğimiz bir delikten giriyor olabilirdi.” (Sen Karışma, “Sinek Avcısı”, s. 75-76).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta öğretmenleri öğrencilerine bir soru yönelterek düşüncelerini sağlamıştır:

“(...)Öğretmenleri derste kısa bir film izletmişti. Sokakta kavga eden adamlar birbirlerine silah çekince çevredekilerden biri yaralanmıştı. Öğretmen, ‘Bu olayın yakınında olan kişiler ne yapmalı?’ diye sormuştu. Herkes değişik düşünce ortaya atmıştı. Bir arkadaşları, ‘Kavga edenleri ayırmalıyız.’ deyince gülüşmüşlerdi. Silahlı kavgalarda polisi, ambulansı aramanın, korunaklı yere yatmanın en mantıklı yol olduğu kanısında birleşmişlerdi.” (Sokakta Tek Başına, s. 17).

Aynı kitabın devamında Muhsin, Haşim’e akıl yürütmeyi kullanmasını gerektirecek sorular sormaktadır:

“Sen köpek olsaydın nereye saklanırdın? diye Muhsin Haşim’e sordu. ‘Uyku tulumu çalan bir köpeğin nereye saklanacağını bilemiyorum. Sokak köpeği olsaydım duvar dibine yatardım.’ ‘Neden duvar dibi?’ diye Muhsin sordu. ‘Arkamı sağlama almak için.’ dedi Haşim. ‘Bu köpek eğitilmiş. Nereye gideceği hiç belli olmaz.’ “ (Sokakta Tek Başına, s. 38).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta tavana asılmış muzların nasıl alınacağı konusunda çözüm yolu bulunmaya çalışılmış ve geçmişte öğrenilen bazı bilgilerin kullanılabileceği akla gelmiştir:

“Mutfağa gittim, çözüm yolu bulmaya çalıştım. Beden eğitimi derslerindeki kasa minder hareketleri gözümün önüne geldi.” (Tavandaki Muzlar, s. 22).

Yine aynı kitabın ikinci bölümü olan Çikolata’da baba bir not bırakarak çocuklarının çikolataları yiyebileceklerini söyler. Ancak baba çikolataları saklamıştır ve bunun üzerine çocuklar akıl yürüterek çikolatanın nereden olabileceğini araştırmaya başlarlar:

“Çikolata bu, nereye olsa saklanır. Annem bisküvileri mutfak dolabının üst taraflarına koyuyordu. Ortalık yerde olmadığına göre, oralara koymuştur. Kolay kolay yetiştiremeyiz.” (Tavandaki Muzlar, “Çikolata”, s. 27).

Aynı eserin devamında bu kez baba paraları saklamıştır. Babanın paraları sakladığı yeri bulabilmek adına akıl yürütülmüştür:

“Para nereye saklanırdı? Para cepte olurdu. Askıdaki elbiselerin ceplerinde yok. Bizim odaya koymuştur, diye düşündük. Dolabımızdaki ceketlerin cebine baktık, yok! Geç kalıyorduk. Babamın yatak odasındaki dolabın içine bakmak en iyisiydi. Parayı, babamın yıllardır giymediği ceketlerin birinin cebinde buldum. Şaşırdım, hem kolay bir yere saklamış hem de istediğimizin beş katı fazla bırakmış.” (Tavandaki Muzlar, “Çikolata”, s. 30-31).

Tavandaki Muzlar’da Dursun’un günde 500 soru çözdüğünü duyan arkadaşları buna şaşırır ve düşünme yolu ile bunun mümkün olmayacağı sonucuna ulaşır:

“Dursun, günde beş yüz soru çözüyormuş, diyordu annem. Bir dakikada bir soru çöze beş yüz dakika yapar. Bu da en az sekiz saat demektir. Ödevleri var, dinlenmesi var, yemesi içmesi var. Tuvalet de mi gitmiyor bu çocuk.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 57).

Tavandaki Muzlar’da koyunları çan sesi ile uyanan çocuk akıl yürüterek şu sonuçlara ulaşmıştır:

“(…)Köpekler, sürüyü ürküttüklerine göre, tehlike büyüktü.(…) Kurt sürüden ayrılan koyuna saldırır. Koyun, kurdu görünce ne yana kaçacağını şaşırır. Sürüden ters yöne kaçtıysa, büyük olasılıkla yakalanmıştır. Yakalanınca da parçalanır.” (Tavandaki Muzlar, “Dedemin Düşü”, s. 69).

Tavandaki Muzlar’da eski giysinin tam olarak ne olduğunu bilmeyen çocuklar düşünme sayesinde şu çıkarımları yapmıştır:

“Bir elbisenin eski olabilmesi için, yıllarca giyilmesi gerektiğini o zaman anladık.” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 87).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde Mevlana ve Mevlevilik anlayışından söz edilmektedir ve Mevlana’nın bu görüşleri öğrenenler belli çıkarımlarda bulunmuşlardır:

“Ece, ‘Evreni Tanrı yaratmıştır. Evrende Tanrı’ dan başka varlık yoktur. Her şey Tanrı’nın farklı görünümleridir. Tanrı bizi yarattıysa biz de Tanrıdan bir parçayız.’”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 23).

Söz gelimi yine aynı eserde Mevlana ve Mevlevilik geleneği ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve Ece bazı çıkarımlarda bulunmuştur:

“Ece, ‘Mevlana 17 Aralık’ta öldüğü için her yıl Konya’da sema törenleri yapılır. Demek ki birileri bu düşüncüyü sürdürüyor.’”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 24).

Uçurtmam Uçan Daire’de Yunus Emre’nin şiirlerinden bazı kesitler verilmiş ve çalap kelimesinin Tanrı, Allah olduğu öğrenildikten sonra Ege akıl yürüterek birtakım sonuçlara ulaşmıştır:

“Ege, ‘Şimdi anladım. Tanrı nerede, diye sorarlar ya. Tanrı insanın gönlündedir. İnsanın kalbini kırarsan bu dünyada ve öteki dünyada en kötü kişi sen olacaksın.’”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 26).

Uçurtmam Uçan Daire’de çocukların yaşadığı ilçede elektrik kesintisi yaşanmış ve bunun üzerine Ege izlediği filmlerden yola çıkarak akıl yürütmüştür:

“(...)Bütün ilçede elektrikler kesildiğine göre, büyük bir soygun olabileceğini düşündü. Birkaç yerde aynı anda hırsızlık olabiliirdi.”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylı Çocuklar”, s. 29).

Aynı eserde bu sefer uzaylılar dünyaya iniş yapmıştır. Emniyet müdürü uzaylılarla konuşmak için eline megafon almış ancak onların dillerini bilmemekten yakınmaktadır. Emniyet müdürü uzaylıların iletişim kurma biçimini akıl yürüterek ortaya çıkarmaya çalışmıştır:

“(...)Belki de kendileri sinyallerle iletişim kuruyorlardı. Biz bu sinyalleri algılayamıyorduk. Eğer buraya zorunlu iniş yaptılarsa mutlaka araçlarını onarmak içindi.”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Konuşma”, s. 34).

Uçurtmam Uçan Daire’de uzaylılar dünyaya gelince hayatlarında ilk kez uzaylı gören insanlar onlarla olan konuşmalarından bazı çıkarımlarda bulunmuşlardır:

“Dünyaya geldiklerine göre insanların konuşmalarından, kendi dillerinden anlıyor olmalıydılar. Hayvanlar ileri teknolojiye sahip olamayacaklarına göre, uzaylılar hayvan değildi. Ya insan gibi ya da insandan çok daha akıllı yaratıklardı. İnsanın yaşayamayacağı bir yere ışınlamazlardı kendilerini herhalde.”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılar Sokakta”, s. 51).

Aynı kitabın devamında polisler, amirleri ile konuşup durum değerlendirmesi yaparlar. Ve onların çok güçlü olduğu sonucuna yine akıl yürüterek varırlar:

“(...)Çok güçlüler. Güçlü olduğunu nereden mi anladık? Üzerimizde ışıkları yanıp söniyordu.”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 54).

Uçurtmam Uçan Daire’de Çayan Türkçede kullanılan bir deyim üzerinden çeşitli sonuçlara ulaşmış ve akıl yürüterek uzaylılar ve uzay mobeseleri ile ilgili birtakım çıkarımlarda bulunmuştur:

“(...)İnsanların daraldıklarında kullandıkları, kulun kölen olayım, deyimi buradan geliyor. Demek ki insanlar yakaladıkları uzaylıları kendilerine kul köle ediyorlar. Geçmişten bilgi veren kişiler bunlar olmasın. Günümüzde nasıl ki mobese kameralarına bakarak gizli kapaklı birçok olayı aydınlatıyorsa uzaylılar da bizim bilmediğimiz, göremediğimiz, görsek bile okuyamadığımız uzay mobeselerine bakarak geçmişi biliyorlardır.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Patates Silahı”, s. 71).

Aynı kitabın devamında uzaylıların ne kadar akıllı oldukları, telefonlara virüs bulaştırmalarından anlaşılmaktadır:

“Çok bilinçli bir davranış. Bu durum uzaylıların ne kadar akıllı olduğunu gösteriyor. Telefona virüs bulaştırıp yollamak...” (Uçurtma Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 77).

Uçurtmam Uçan Daire’de Yusuf Girgin ve birisi arasında geçen şu konuşmalarda akıl yürütme değeri görülmektedir:

“(...)Yanında flaş bellek var mı?’ ‘Var efendim.’ ‘Al eline belleği.’ ‘Aldım.’ ‘İçindekileri görebiliyor musun?’ ‘Efendim, bilgisayara takmadan nasıl göreceğim?’ ‘Şimdi anladın mı?’ ‘Neyi efendim.’ ‘Uzay gemisini niçin göremediğimizi?’ ‘Anladım efendim.’ ‘Değişik aletlerle bakmak gerekiyor.’” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 86-87).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta Mustafa Kemal’in Atatürk olması mantıklı gerekçelere dayandırılmıştır:

“Telefondaki kişi düşündü, düşündü. Büyük kişileri büyük olayların ortaya çıkardığına inanıyordu. Ülke işgal edilmeseydi, Kurtuluş Savaşı olmayacaktı; Mustafa Kemal farklı bir kişi olacaktı. Atatürk olmayacaktı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 94).

Uçurtmam Uçan Daire’de merak duygusu üzerinden uzaylılar ile ilgili şu şekilde düşünceler öne sürülmüştür:

“İnsanlar, hayvanlar meraklı olduğuna göre uzaylıların da meraklı olabileceğini tahmin etti. İnsanın öğrenme, araştırma isteğinin en büyük nedeni merak olduğuna göre bizden daha akıllı olan uzaylılarda bu merak niçin olmasın? Teknolojileri bizden ileri olduğuna göre onlarda da merak vardı. Hem bizden çok daha fazla...” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 100).

Aynı eserde bu kez Uzaylıların sordukları sorular üzerine şöyle bir çıkarım yapılmıştır:

“Çayan durakladı. Yalancı olduğunu nereden anlamışlardı? Yoksa beynini mi okumuşlardı? Beynini okumuş olsalardı böyle sorular sormazlardı.”
(Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 101).

Tablo 5

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Akıl Yürütme Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak Geçen)	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	16, 29	-	16, 29	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	10, 38, 45	-	10, 38, 45	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	28, 41	-	28, 41	-
EkipRuhu	Roman	8, 13	-	8, 13	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	22	-	22	-
Sen Karışma	Öykü	75, 76	-	75, 76	-
SokaktaTek Başına	Roman	17, 38	-	17, 38	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	22, 27, 30, 31, 57, 69, 87	-	22, 27, 30, 31, 57, 69, 87	-
UçurtmamUçan Daire	Roman	23, 24, 26, 29, 34, 51, 54, 71, 77, 86, 87, 94, 100, 101	-	23, 24, 26, 29, 34, 51, 54, 71, 77, 86, 87, 94, 100, 101	-
Toplam		35	0		0

Alçakgönüllü Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Alçakgönüllü kimseler kendi değerini olduğundan daha aşağı gösterir, başkalarını küçük görmez, büyüklenmezler” (TDK, 2011, s. 86).

Alçakgönüllü olmak, bireyin bir başkasını memnun etme eğiliminden uzaklaşıp benliğinden uzaklaşma davranışdır diye tanımlanabilir. Bu özellik, kişiyi yaranma duygusundan alıkoyabilir, üstün ve çok başarılı olduğu vakitlerde bile duygularını makul seviyede yaşamasını sağlayıp onun dengeli bir kişilik geliştirmesine katkı sunabilir (Hökelekli, 2011, s. 112). Tevazu sahibi olmak, bireyin kendi dışındakilere karşı saygılı davrandığının, başkalarının tecrübelerinden faydalanmasıyla ve onları her daim dinlemeye istekli olmasıyla ilişkilidir denebilir. Tevazu sahibi insan yüreğini herkesle paylaşabilir, ikili ilişkilerinde şanın, şöhretin mevzu edilmediği bir dünyası olan, tüm bu durumları gönlünde bulunduruyorsa onlarla başka hiç kimseyi etkilemeye çalışamayan, gönlüyle hareket eden insanlar tevazu sahibidir yorumu yapılabilir (Demirel, 2006, s. 19).

Alçakgönüllülük, bireyin derine inebilen bir anlayışla kendini kimseden yüksekte görmeyip olabildiğince tutarlı, hiçbir şeyde aşırıya kaçmayan bir benlik algısında olabilmesidir. Şan, şöhret, unvan, güç, fiziki görünüm güzelliği ve başarı gibi yalnızca bu dünyada var olan ve sonu bulunan şeylere eğiliminin olmaması, tam tersi bunların hepsinin başta bireyin kendisi olmak üzere çevresi için de bir gelişim fırsatı ve yardım aracı olarak görmesidir şeklinde yorumlar yapılabilir (Hökelekli, 2007, s. 118).

Bir kişinin ne kadar bilgili ve görgülü olduğu başarılarından veya diplomalarından değil alçak gönüllüğünden anlaşılabilir. Bu aynı zamanda gerçek bilgeliktir denebilir. Kişi kendini ne kadar geliştirmişse o doğrultuda tevazu sahibi olabilmektedir. Öğrenmenin sınırının olmadığını bilen bu kimselerin edindikleri her yeni bilgide, daha ne kadar yolun başında olduklarını ve aslında hiçbir şey bilmediklerini fark etmeleri olasıdır. Dolayısıyla böbürlenme gibi doğru olmayan tutumlar böyle kişilerde görülmeyebilir. Kendilerini her zaman yolun başında görmeleri ve hedef noktası olarak karşılarında yine kendileri görmeleri olasıdır. Bir başkası ile değil kendileri ile yarışacaklardır. Kibirden olabildiğince uzak kalarak bilgilerini öteki insanların iyiliği için kullanmaktan geri durmayacakları düşünülebilir. Alçak gönüllü kimseler için bu şekilde yorumlar yapılabilir.

Montaigne “İnsanlar başaklara benzerler, içleri boşken başları havadadır, doldukça eğilirler.” sözünün mütevazı olmanın bildirisi niteliğinde olabilecek bir ifade olduğu düşünülebilir. Kendini ilimle, bilimle donatmış kişiler saygılı olmayı, edepli durmayı öncelikli olarak görebilirler. Bilginin paylaştıkça çoğalacağını farkında oldukları için küçümsemeden, yargılamadan ve çok içten bir şekilde herkese yüce gönüllükle yaklaşırlar yorumu yapılabilir.

Tevazu sahibi olmayan kişiler diğer insanlar tarafında kibirli, ukala ve çokbilmiş olarak adlandırılabilirler. Hangi konumda olurlarsa olsunlar bu kişilerin yine de alçak gönüllü olmalarının beklenmesi olasıdır. Yetenekleri, donanımları, başarıları, unvanları onları kibirlendirmemeli tam tersi bunları başkalarının da faydalanabilmeleri için açık hale getirmelidirler görüşleri sunulabilir.

Alçakgönüllü olmak pek çok atasözünde de kendine yer bulmuştur denebilir. O atasözlerinden bazıları şunlardır: Büyüklük taslamayan, kibirden uzak duran bireylerin kendini herkesten üstün, yüce görenlerden daha saygın bir konuma sahip olduğunu ifade eden “Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.”, birçok kişinin yararlandığı durumlardan geriye kalan şeylerden ancak alçakgönüllü kişiler yararlanırlar anlamına gelen “Harman sonu dervişlerindir.” atasözleri bu konu ile ilgilidir.

Tavandaki Muzlar isimli kitapta arkadaşları Dursun’un günde beş yüz soru çözdüğünü duymaları üzerine Dursun’un günde elli ile yüz arası soru çözdüğünü söylemelerini arkadaşları Dursun’un alçak gönüllüğüne bağlarlar:

“Doğru söylediğine inanıyoruz. Annemler inanmıyorlar. Belki de çözüyor, alçak gönüllülüğünden az çözüyorum, diyor.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 58).

Tablo 6

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Alçakgönüllü Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	58	58	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		1	1	0	0

Arkadaşlık ve Dostluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sevgi temelli ve saygı duymanın işin içinde olduğu ve iki kişinin bu duygularla birbirlerini koruyup kollamalarına, her anlamdan tam destek vermelerine arkadaşlık denir (Seyyar, 2003, s. 52). Demirel (2006, s. 77), İnsani Terimler Sözlüğünde arkadaşlığı şu şekilde tanımlamıştır: “Birbirine tam anlamda güven duyan, birlikteliklerinden memnuniyet hisseden, varlıklarından sevinç duyulan insani ilişkilere arkadaşlık denir.”

Arkadaşlık insani ilişkiler anlamında çok güçlü bir bağdır yorumu yapılabilir. Ve bu güçlü bağ, aynı şekilde güçlü bir toplum ve sosyal yapı için çok önemlidir denebilir. Arkadaşlık ilişkisi içinde biri, diğerini olumluya veya olumsuzla sevk edebilir. Bundan dolayı günümüzde genç bireylerin bunu kolaylıkla yaptığı görülebilmektedir (Şahin, 2017, s. 138).

Yaşamın her köşesinde arkadaşlığın önemini yitirmeyen bir olgu olduğu söylenebilir. Ömür içerisinde arkadaş olmadan bir yaşam düşünmek çok anlamsız olduğu için ailelerin çoğu çocuklarını çevreyi görmesi, bilmesi ve kendine uygun bir arkadaş seçmesi noktasında desteleyecek ortamı yaratmalıdır yorumları yapabilir. Kişinin yaşamının kötü etkilenmemesi adına arkadaş olarak seçilen kişinin, bireyi iyi davranışlara teşvik etmesi, kötü davranışlardan uzak tutmasına özen gösterilmelidir şeklinde fikirler üretilebilir (Sürmeli, 2015, s. 179).

Uluslararası bir boyut içeren dost kelimesi ile alakalı Montaigne, arkadaşlığı şans olarak niteleyip insan ömründe üç yılda bir rastlanacak türden bir şans olduğu kanısındadır. Fransız yazar Balzac da başımıza gelen bir felakette gerçek dostlarımızı tanıdığımızı düşünen bir düşünce yapısındadır. İrlandalı oyun yazarı Oscar Wilde ise dost bildiğimiz kişilerin yaşamış oldukları acılarda derin üzüntü duymanın, onun yanında olmanın, onların elde etmiş oldukları başarılarına en az onlar kadar sevinmenin önemine değinir. Cicero ise

insanlar içerisinde doğal bir akışla oluşan, iki taraflı sevgi ve yoğun çekimin olduğu ilişkiyi dostluk olarak nitelendirmiştir (Binyıl Şahin, 2019).

Arkadaşlık, bireylerin hayata tutunmasını sağlayan önemli unsurlardandır denebilir. Hissettiğimiz duyguları arkadaşlarımızla paylaşıyoruz ve bu arkadaşlarımız bizim canımız gibi olup bize yoldaşlık ederler görüşü yaygındır (Yadigar, 2017). Kişilerin, yaşamın getirdiği yükleri omuzlayabilmesi ve insanlarla etkileşim halinde olması ve insani özellikleri bürünebilmesi için dostlara gereksinimini vardır denebilir. Güzel anlarda hep birlikte sevinebilmek, zor zamanlarda yine hep birlikte üzülebilmek gelişmiş dünyada yaşayan kişilerin en fazla özlemini çektiği şeylerdendir düşüncesi öne sürülebilir (Ecerkale, 2019).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında dostluk ve arkadaşlık şu şekilde alt başlıklarla açıklanmıştır: “diğerkâmlık, güven duyma, sadık olma, vefalı olma ve yardımlaşma” (MEB, 2017).

Sosyal bir varlık olan insanın tek başına bir hayat sürmesinin düşünülmesinin güç olduğu söylenebilir. Bizler duygu ve düşüncelerimizi paylaşmak, hoşça vakit geçirmek, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarımızı karşılamak için kendilerimize arkadaşlar edinebiliriz. Hangi ortamda girersek girelim kendimize yeni arkadaşlar bulma eğiliminde olabiliriz. Bu arkadaşlarımızla yakın ilişkiler kurar ve kimi zaman ailelerimizle paylaşma eğiliminde olabiliriz. Dostluk ise arkadaşlığın bir gömlek üstüdür denebilir. Çevremizde çok sayıda arkadaşımız olsa da dost, bir elin parmaklarını geçmez diye bir kanı hep olmuştur. Bir aile ortamında doğan çocuklar zamanla çevrelerini genişletip arkadaş edinebilirler. Okul yaşamı ile birlikte bu ilişki daha da kuvvetlenir ve arkadaşlık sosyal hayatımızın olmazsa olmaz bir parçasını oluşturur yorumları yapılabilir.

Arkadaşlık ve dostluk sosyal hayatın vazgeçilmez unsurları sayılabildiğinden dile de yansımış ve birtakım deyimlerimize de geçmiştir denebilir. Bu deyimlerden bazıları şunlardır: Dost olmak, dost tutmak anlamında “dost edinmek”, dostlar da benzer sevinçler yaşasın anlamında “dostlar başına”, dostlarımızı üzmeyip düşmanlarımızı sevindirmemek anlamında “dosta düşmana karşı” deyimlerimiz mevcuttur. Arkadaşlığı ve dostluğu anlatan atasözlerimizin ise şunlar olduğu düşünülebilir: Bizim gerçek anlamda dostumuz olan kişiler kötü günlerimizde bizi bırakmayanlardır anlamında “Dost kara günde belli olur.”, zor zamanlarımızda Hızır gibi yardımımıza yine dostlarımızın koşacağı anlamında “Dost, dostun eyerlenmiş atıdır.”, yakınlarımızın gerçekleri, bizim kusur ve hatalarımızı arkamızdan konuşmak yerine yüzümüze söylemesi anlamında “Dost acı söyler.” kullanılmaktadır.

Arkadaşlarımın Oyunu adlı kitapta doğum günü kutlamasına gelen arkadaşlar, ona tam da arkadaşının isteyeceği şeyleri hediye etmiştir. Burada arkadaşların, bizi çok iyi tanıyan kişiler olduğu vurgulanmıştır:

“(...)Verilen armağanları tek tek açtım. Hepsi birbirinden güzeldi. Çoğunluğu şiir ve öykü kitabıydı. Neyi sevdiğimi arkadaşlarım çok iyi biliyorlardı.” (Arkadaşlarımın Oyunu, s. 20).

Babam Gıdıklıyor adlı eserde herkes Begüm ile arkadaş olmaktan memnundur:

“Bizim okulda herkes başına bir iş gelince Begüm’ü arıyordu. Telefonum olsaydı arardım. Kaçan kuşlar için yapacaksa? En azından beni rahatlatırdı.” (Babam Gıdaklıyor, “Hırsız Var”, s. 86).

Ekip Ruhu adlı romanda Suna isimli öğrenci, arkadaşlarına çalışmalarını için top hediye etmiştir. Bu davranışı ile Suna’nın arkadaşlığa önem verdiği söylenebilir:

“Çocuklar gördüklerine inanamıyorlardı. Suna top göndermişti. Bütün çocuklar bu sürprize bayıldılar. Her topun üzerinde bir oyuncunun adı yazıyordu.” (Ekip Ruhu, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 53).

Ekip Ruhu isimli romanda Çisil’in üstün futbol yeteneğinin arkadaşı Mehmet tarafından övgü dolu sözlerle desteklendiği görülmektedir. Bu da arkadaşlık ilişkisi içerisinde değerlendirilebilir:

“Kırk kere maşallah! Seni kutlarım arkadaşım. Büyük bir yeteneksin. Aynı takımda oynadığımız için kendi adıma gurur duyuyorum, dedi Mehmet.” (Ekip Ruhu, “Dördüncü Maça Hazırlık”, s. 90).

Ekip Ruhu adlı romanda maçı oynayacak kadroda olmamasına rağmen Suna’nın ve hatta Suna’nın ailesinin arkadaşlarına destek verdikleri görülür:

“(…)Suna sınıf takımında değildi, ama sınıf başarısı için çalışıyordu. On tane üç numara futbol topunu arkadaşları kolay çalışsınlar diye annesine aldirtmişti. Çisil’in izin belgesini bile Suna’nın annesi sayesinde almışlardı.” (Ekip Ruhu, “Yedinci Maç”, s. 153).

Ninemin Hazinesi adlı kitapta çocuklarının zehirlendiğinden şüphelenen babaya, eski bir arkadaşı yardım etmiştir. Arkadaşların zor zamanlarda yardıma koşması özelliğinin altı çizilmiştir:

“Babam yukarı çıkınca çocukluk arkadaşına rastlamış. Bu doktoru da arkadaşı getirmiş. ‘Bu doktor çok iyidir, bakınca anlar.’ demiş.” (Ninemin Hazinesi, s. 43).

Ninemin Hazinesi’ adlı kitabın “Babası Zengin” adlı bölümünde Çelik, arkadaşı Tunç’un dışlandığını ve kötü muameleye maruz kaldığını görünce arkadaşını koruma gereği hissetmiştir:

“Ben olmadığım zamanlar Tunç’u oyuna hiçbir çocuk almazdı. Top oynayanlar kaleci bulamazlarsa oyuna istemeye istemeye alırlardı. O gariban da kalecilikteki tüm becerilerini göstermeye çalışırdı. Girilmeyecek toplara girer, tutulmayacak topları tutmaya çalışırdı. Gol atmak isteyenlerin tekmelerini yerdı. Yediği golde hatası hiç olmasa bile birileri bağırıp çağırdı. Bu yüzden kaç arkadaşım ile kavga etmişim.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 48).

Kitapta sonradan çocukların futbol oynadığı sırada sahaya daha hiç görmedikleri bir kişi gelir ve Tunç’un kulağını çekmeye başlar. Bunları gören Çelik hemen arkadaşını korur.

Sonradan babası olduğunu öğrendiği bu adamın paraları istemesi üzerine Çelik, süt alınan parayı bile tekrar yerine koymuştur:

“Biz dönüp kalmıştık. İlk kez görüyorduk bu adamı. Tunç’un kulağı çok acıyor olmalıydı. Adamın eline yapışıp bağırdı ‘Aaaah!’ diye. Hemen koştum, adamın önünü kestim. ‘Bırak arkadaşımı! Sen kimsin?’ diye gürlledim. (...)Önlerine geçtim. ‘Durun! Arkadaşımızı bırak! Harcönce adığı tüm parayı vereceğiz sana!’ dedim. Herkesten para toplamaya başladım. Sütlerin parasını bile topladım.” (Ninemnin Hazinesi “Babası Zengin”, s. 60-62).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta bir çocuk ve köpeğin dostluğu gözler önüne serilir:

“O an iki dost birbirlerine sarıldılar. Sarmaş dolaş oldular. Köpeğin Sevinç havlamaları, Deren’in ‘Sen beni nasıl buldun? Seni çok özlemiştim Fırtına’m benim...’ “). (Sokakta Tek Başına, s. 27).

Sokakta Tek Başına’da Deren ve köpeği Fırtına arasındaki dostluk şu sözlerden anlaşılmaktadır:

“Sağ olası dostum. Sen olmasaydın ben burayı da bulamazdım. O evin balkonunun altında sabaha kadar donardım, dedi.” (Sokakta Tek Başına, s. 31).

Yine aynı eserin devamında köpek olan Fırtına, Deren’in üşümemesi için battaniye getirecek kadar onu sevmektedir:

“(...)Yoksa bana battaniye mi getirdin, deyip köpeği yeniden sarıldı. ‘Demek bunun için gitmiştin. Canım benim.’ “ (Sokakta Tek Başına, s. 38).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta arkadaşları top oynamak isteyen çocuk onların gelmeyeceklerini söylemeleri üzerine üzülür. Onlarsız yapamayacağını söyler:

“Gelmezsen, çok üzülürüm. Arkadaşlar da çok istiyor. Özellikle senin gelmeni istiyorlar. Bizi kırmazsan seviniriz, dedim. Yalvarmalarına dayanamadı, geleceğini söyledi.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 52).

Tavandaki Muzlar’da arkadaşları Dursun’u çok sevdiklerini ve onunla bir problemleri olmadığını ancak anneleri ile sorun yaşadıklarını bas bas bağırlar:

“Aslında Dursun’la bizim sorunumuz yoktu. Efendi, saygılı bir çocuk... Karıncayı bile incitmez. Sınavlarda birinci olmasına kızmıyorduk. Biz birinci olsak, biz seviniriz. Dursun’un hava attığını bile görmedik. Sorunumuz annesiyle...” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 56).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta çalışkanlığı ile bilinen Dursun’u arkadaşları soru çözme konusunda yarışmaya sokmaya ikna etmişlerdir fakat Dursun elinden geleni yaptığı halde istediği performansı sergileyememiş ve buna çok üzülmüştür. Arkadaşları da ona destek olmaya karar verirler:

“Dursun’un üzüntüsü bizi de üzmeye başladı. Onunla uğraşmamaya karar verdik. Anlamadığımız yerleri ona anlattırmaya başladık.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 60).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta Ece ve Begüm arasındaki arkadaşlık ilişkisi gözler önüne serilir. Özellikle sınava hazırlık sürecinde Begüm, Ece’den destek görür:

“Begüm çoğu zaman sınavlardaki soruları Ece’nin anlattıklarıyla yapıyordu. Ece’ye takılırdı: ‘Sen çalış, bana anlat. Sen öğrendiklerini pekiştirmiş olursun, ben de öğrenmiş olurum.’ derdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 20).

Uçurtmam Uçan Daire’de Iğdır ve Ilgaz kardeşler sokakta arkadaşları ile geçirdikleri hoş vakitten bahsederler:

“(…)Sıcak yaz gecelerinde, sokak lambalarının aydınlığında, mahallenin tüm çocuklarıyla oynadıkları oyunlar akıllarına geldi. O zaman anneleri bir türlü kendilerini eve sokamazdı. Gece yarılarına kadar sokaklar çocuk sesleriyle dolardı. Sokaklardaki oyunları hep bir kişi başlatır, onları görenlerin katılımıyla sokak çocuklarla dolardı.”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılar Sokakta”, s. 47).

Devamında da yaptıkları bazı hareketlerin arkadaşlarını oyuna davet için olduğu bilgisi kitapta geçer:

“Sağa sola koşturarak çıkardıkları sesler sokak arkadaşlarını oyuna çağırmak içindi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılar Sokakta”, s. 48).

Uçurtmam Uçan Daire’de yapılan gemiye isim verme konusunda düşünceler almış başını gitmiştir. Yaratıcı isim önerisi ile Ece, arkadaşı Begüm’den şu sözleri işitmiştir:

“Begüm, ‘Akıllı arkadaşım benim. Çok yaşa sen. Ben de göreyim yaşadığımı.’” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 109).

Aynı kitapta Çayan arkadaşlarını çok sevdiğini, onlarsız yapamayacağını Uygurus Gezenini de överek arkadaşlarını buraya gelmeye ikna edercesine şu şekilde bir konuşma yapar:

“‘Dostlarım, arkadaşlarım beni yalnız yollamayın. Uygurus Gezenini çok güzelmiş. İnsanlar bin yıl, beş bin yıl yaşıyormuş. Kimse kimsenin işine karışmıyormuş. Kavgı yokmuş. Çalışma günde yarım günmüş. Robotlar tüm işleri yapıyormuş. Lütfen gelin, ben yalnızlıktan patlarım.’” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 115).

Tablo 7

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Arkadaşlık ve Dostluk Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlığımın Oyunu	Öykü	20	20	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	86	-	86	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	53, 90, 153	90, 153	53	153
Ninemın Hazinesi	Öykü	43, 48, 60, 62	43, 48, 60, 62	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	27, 31, 38	27, 31	38	38
Tavandaki Muzlar	Öykü	52, 56, 60	52	56, 60	56
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	20, 47, 109, 115	48, 109, 115	20, 47	-
Toplam		20	13	7	3

Azim ve Kararlılık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bir konuda başarıyı elde edebilmek adına güçlü bir duruş sergilemek, amaçlara odaklanıp o amaçta karar kılmaktır (Seyyar, 2003, s. 59).

Azim ve hırsın farklı kavramlar oldukları söylenebilir. Hırs, işin içinde rekabeti ve üstünlüğü barındırırken azmin bir konuyu başarabilmek için çokça çabalamak olduğu düşünülebilir. Azim, gerekli bir beceridir denebilir. Azim olmadan kişi hedeflerini gerçekleştirme gücünü kendinde bulamayabilir. Dolayısıyla bireyleri yetiştirirken hırsı değil azmi ön plana çıkartmalı ve bu doğrultuda gençleri yetiştirmeliye özen gösterebiliriz.

Herhangi bir işin sonucunda başarı elde edilmek isteniyorsa kararlı olmak öncelikli olmalıdır fikri ortaya atılabilir. Karar verilmeden bir yola girmek, girdiğimiz yolun çıkmaz yol olduğu anlamına gelebilir çünkü kararsızlık, süreç içinde yanlış yollara sapmaya, vakit kaybına ve dolayısıyla başarısızlığa sebep olabilir. Kararlı durmak, hedefleri gerçekleştirme noktasında kendine inanmayı, güvenmeyi gerektirdiğinden önemli olduğu söylenebilir. Hayat yolunda birey azim ve kararlılıkla her şeyi başarır, istediğini elde eder denebilir.

Azim ve kararlılığı ifade eden deyimlerimizin olduklarına inanılmaktadır: Çaba harcamak anlamında “gayret göstermek”, üzerine aldığı sorumluluğu ve işi yapmak anlamında “üstesinden gelmek”, elinden geleni yapıp imkânları ölçüsünde çabalamaya “elinden geleni yapmak”, amaç ve ideallere ulaşmak için gayret etmek anlamına gelen “bir yol baş koymak” gibi deyimlerimiz bulunur. Azim ve kararlılığı anlatan birtakım atasözlerimiz de vardır denebilir: Azimli olan bireylerin başarmak adına gerekli gayreti

gösterdikleri zaman aşamayacakları engellerini olmadığını, imkânları kendilerinin yarattıklarını anlatan “Akarsu çukurunu kendi kazar.”, çabalayan, azimli kimselerin geçinebilmek adına güç işlerde bile çalışabileceğini dile getiren “Er olan ekmeğini taştan çıkarır.” atasözlerinin önemli olduğu söylenebilir.

Ekip Ruhu adlı romanda Öykü’nün kararlı oluşuna dikkat çekilmiştir denebilir:

“Öykü inatçıydı, yılmadı. Sabırla, inatçılıkla birçok sorunun çözüldüğünü duymuştum kavramıştı. Suyun en sert toprağı yardığını ve taşı aşındırdığını biliyordu. Gücenmedi, alınmadı.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maça Hazırlık”, s. 67).

Uçurtmam Uçan Daire’de yarışma için bazı kararlar alınmıştır:

“İzleyicilerin, yarışmacıların ilgisini çekmek, unutulmamak için giyecekleri giysileri de süslemeye karar vermişlerdi. Işık vurdukça parıldaayan boncuklar, işlemeli, yaldızlı tişörtler...”(Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 10).

Yine aynı eserde jüriyi etkileyebilmek için birtakım kararlar alındığı görülmektedir:

“Çocuklar, tam bir deneme olsun diye uçurtma giysilerini giydiler. Üzerlerine süsleri takıp birbirlerini kontrol ettiler.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 11).

Uçurtmam Uçan Daire’de dünyaya iniş yapan uzaylılar niçin buraya inmeye karar verdiklerini açıklarlar:

“(…)Bilgisayarlar dilinizi çok beğendiği için sizin ülkenizi seçtik. Havada uçuşan uçurtmaları görünce buraya inmeye karar verdik.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Konuşma”, s. 37).

Yine aynı kitabın devamında annesi Anlak’ın bazı kişisel özelliklerine dem vururken ne kadar kararlı olduğundan söz eder:

“(…)Aklına koyduğunu yapan bir özelliğe sahipti. Annesi bile, aslan burcunun özelliği, derdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, S. 73).

Uçurtmam Uçan Daire’de Atatürk’ün azimli ve kararlı oluşundan şu ifadelerle bahsedilir:

“(…)Büyük insan olmak zordu. Zor kararları anında vermek gerekiyordu. Olağanüstü koşullarda Tanrıların gelip seçilmiş insanlara bir takım bilgiler vermesi normaldi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 94).

Tablo 8

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Azim ve Kararlılık Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	67	-	67	67
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	10, 11, 37, 73, 94	10, 37, 94	11, 73	-
Toplam		6	3	3	1

Bağımsız ve Özgür Düşünebilme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Aklın bağımsız ve kendine özgü durumu” (TDK, 2011, s.743) düşünmedir. Yaşananlara, bireylere hep aynı şekilde veya benzer bakış açıları ile yaklaşmak yüzeysel kalmak demektir. Başka açılardan olayları değerlendirebilen insanlar, yaşadıkları problemlere az zamanda çözüm de üretebilirler. Bundan dolayı da hayatı daha keyifli yaşadıkları söylenebilir (Yadigar, 2017).

Kimseye bağlı kalmadan düşünme yetisine sahip kişiler her türlü yargıdan uzak kalarak verimli olabilmektedirler. Kalıp düşüncelerle, bağnaz yaklaşımlarla, farklı görüşlere saygı duymadan yapılan her eylem bizim düşünce dünyamızda engeller oluşturabilir, gelişimimize ket vurabilir (Gümüş, 2017). Bir ülkenin gelişmişlik seviyesini anlatan göstergelerden biri de kişilerin düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri ortamlara izin veren temel hakların bulunmasıdır denebilir. Gelişmemiş ülkelerin bu temel hak ve hürriyetlerden uzak olması muhtemeldir (Gümüş, 2017).

Düşünmenin değerli bir eylem olduğu söylenebilir. Ve düşünürken kimseye bağlı kalmadan ve olabildiğince kimseden etkilenmeden tek başımıza bu eylemi gerçekleştirmenin önemli olduğu düşünülebilir. Düşünmek özgürce yapılmalıdır çünkü kişiye özgüdür yorumunda bulunulabilir.

Bağımsızlığı ve özgürce düşünebilmeyi anlatan deyimlerimizden bazılarının şunlar lduğu söylenebilir: Canının istediğini, istediği şekilde yapmak anlamına gelen “hayatını yaşamak”, birinin yaşantısına kimsenin karışmaya hakkı olmaması anlamında kullanılan “keyfinin kâhyası olmamak” deyimleri örnek olarak gösterilebilir. Bağımsızlıkla ilgili şu atasözü dikkati çeker denebilir: “Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra.” Bu

atasözü bir yerde ne kadar özgür bir ortam olsa da bunlardan yararlanmayan kişiler için bunların hiçbir anlam ifade etmediğini anlatabilir. (Girmen, 2013).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta uzaylılarla yapılacak savaşta Ece kendi fikrini açıkça ifade etmiştir. Bu da Ece'nin bağımsız ve özgürce düşünebildiğinin göstergesi sayılabilir. Çünkü diğerlerinin fikrine karşılık Ece çok başka bir fikir ortaya atmıştır. Bu düşüncesinde kimseden etkilenmediği söylenebilir:

“Kaptanım bu yaratıkların hepsine dokunmasak da içlerinden bir örnek seçip yollasak daha iyi olur. Sonuçlarını görmeden riske girmek dünyalı yaratıklar için çok tehlikeli olabilir. Hepsini birden kaybedebiliriz.”
 ”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 55).

Uçurtmam Uçan Daire’de Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı sırasında, tek başına, kimseye bağlı kalmadan özgürce düşünebilme yeteneğine atıf yapıldığı düşünülebilir:

“(…)Düşman, düşmanını gece baskınıyla beklemediği yerden vuracaktır. Ama Mustafa Kemal düşündüğü yere de biraz asker yığmıştı. Bu askerler, diğer askerler gelene kadar savaşmışlar, düşmanın tüm orduyu arkadan vurmasını önlemişlerdi. Böylelikle hem ordu hem de ülke kurtulmuştu.”
 (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 95-96).

Tablo 9

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Bağımsız ve Özgür Düşünebilme Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	55, 95, 96	-	55, 95, 96	-
Toplam		0	0	0	0

Barış Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Barış karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan bir ortamdır” (TDK, 2011, s. 255).

Toplumsal barış dışında devletlerarası barışın da olduğu söylenebilir. Dünyanın herhangi bir yerindeki savaşma durumu insanlığın barış duygusunu olumsuz yönde etkileyebilir. Bu yüzden barış bireyler arasında da devletler arsında da yaşanılmalı bir dünya için vazgeçilmezdir yorumunda bulunulabilir (Gümüş, 2017).

Türk halkının barışı her zaman desteklediği söylenebilir. “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” sözünü desteklemeyen bir anlayışa sahip oldukları düşünülebilir. Tam tersi barış, adillik içerisinde ve hepimizi kapsayacak şekilde yer almalıdır. Bundan dolayıdır ki nerede olursak olalım savaş durduracak ve barışı ortaya çıkaracak bir düşünceyle eğitim ortamı sunmalıyız önerilerinde bulunulabilir. Türk gençliği, yaşamın her alanında barışı destekleyen büyüklerine ve onların değerlerine uygun şekilde yetiştirilmelidir denebilir (Ecerkale, 2019).

Savaş, kimsenin tercih etmeyeceği bir olgudur denebilir. Savaş hem süreci hem de ortaya çıkarttığı sonuçları itibari ile kişilere acı verebilir. Savaş yalnızca savaş meydanında göğüs göğüse çarpışanların değil onların ailelerini, yakınlarını da zor duruma düşürebilir. Bütün insanlık barış içinde yaşamayı diler denebilir. Dünya büyüktür ve her türlü insan kardeşçe bu dünyada var olabilir. Barışı esas alan fikirler yaşamak en doğru olandır denebilir (Toker Badem, 2019).

Barışın en kısa tanımıyla anlaşmak olduğu söylenebilir. Savaşmanın zıddıdır. Barış bizlere karşılıklı sevgi, saygı ve anlayışın egemen olduğu sakin bir ortam vadedebilir. Bu ortamdaki kişilerin herkesin görüşüne son derece saygılı oldukları düşünülebilir. Ötekileştirmenin görülmediği barışta ortak bir noktada buluşmak ve olabildiğince herkesin gönül rızasını almak şeklinde yorum yapmak mümkündür.

Barışı anlattığı düşünülen deyimlerden bazılarının herkesle iyi anlaşılan, geçinen kimseler için “yedi düvelle barışık” ve yaşanan dargınlıkları unutup barışı yeğlemek anlamında “barış görüş olmak” deyimleri oldukları söylenebilir. Barış ile ilgili dilimizde şu atasözlerine rastlanmaktadır denebilir: Dilin bazen arayı düzeltecek, barışı sağlayacak bir gücü olduğunu ifade eden “Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.” ve “Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.” atasözleri, kavgayı bitirmek için kötülüğe devam edilmemesini, buna son verecek davranışlara yönelmemizi salık veren “Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar.”, kötülük yapanlara karşı iyilik yapmanın insani bir davranış olduğunu öğütleyen “Sana taşla vurana, sen aşla vur.” atasözleri önemlidir (Girmen, 2013).

Arkadaşlarımın Oyunu adlı kitapta küs olan iki arkadaşın barışma çabaları göze çarpar:

“(...)Biraz da Mehmet’le aramızdaki buzları eritmek için söylüyordum. Biraz daha övecektim ama yerini bulmayan örgü yergiye dönüşürmüş.”
(Arkadaşlarımın Oyunu, s. 12).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde uzaylılar ile dünyadaki insanlar arasında yaşanan mücadelede Çayan, barışın insanlar için ne anlam ifade ettiğini şöyle belirtmiştir:

“(...)Biz de barış, karşılıklı yiyecek içecek alıp vermeyele olur, dedi.”
(Uçurtma Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 98).

Tablo 10

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Barış Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	12	-	12	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	98	98	-	-
Toplam		1	1	0	0

Bilimsellik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Bilim, genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgidir” (TDK, 2011, s. 339-340).

Yapılmış olan araştırmaların gerçeklerle ne kadar uyumlu olduğunu göstermesine kaynaklık etmesi açısından bilimsellik gereklidir denebilir. Eğitim ortamında, öğrencilerin yaşamlarına yol göstermesi bakımından küresel bir değer olduğu söylenebilir (Ecerkale, 2019).

Yaşamımıza yön verirken bilimden faydalanabiliriz şeklinde görüş dile getirilebilir. Bilimin ışığında hareket ederek olayları ve durumları değerlendirebiliriz. Ancak bu şekilde olayları doğru analiz edip gerçek sonuçlara ulaşabiliriz yorumu yapılabilir.

Bilimsellik birçok deyimimizde kendine yer bulmuştur denebilir: Bir konuda bir kişinin bilgisine, düşüncelerine ve görüşlerine başvurmak anlamında “akıl almak”, bilgilerin güncellenmesi anlamına gelen “akıl tazelemek”, bilgisine inanmak ve onun arkasında durmak manasında “bilgeliğine güvenme” deyimleri akla gelir. Bilimselliği içeren birçok atasözümüzün olduğu düşünülmektedir. Bunlar şunlardır: Bilginin tekrar edilmesi gerektiğini hatırlatan “Âlim unutmuş, kalem unutmamış.”, bilgiye ulaşmak noktasında uzman kişilerden yardım almayı öğütleyen “Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.”, yapılacak bir işi bütün yönleri ile ele almayı açıklayan “Bin ölçüp bir biçmeli.”, bir bütünün içindeki küçük bir parçayı incelemenin bütünü hakkında fikir verebileceğini anlatan “Bir ambar buğdayın örneği bir avuçtur.”, bir şeyi bir kez görmenin konuyu tam olarak anlatamayacağı ve dolayısıyla birden çok gözlem yapmak gerektiğini vurgulayan “Bir görüş, bir kör biliş.”, cehalet sahibi kimselerin doğruyu öğrenmek konusunda kişilere zorluk çıkartacağını dile getiren “Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür.”, cahil bir kimse ile dost

olunacağına bilgili kişilerin düşmanlığını yeğleyen “Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir” atasözleri oldukça mühimdir (Girmen, 2013).

Arkadaşlarımın Oyunu adlı kitapta insan doğasına ait bazı bilimsel bilgilere yer verilmiştir:

“İnsanın doğasında vardır. Düşen insan kollarını o yöne uzatır, tutunacak bir şeyler arar. Bu aradığı şeyleri gözü görmez. Duyu organları devreye girer. Özellikle dokunma duyusu. Ben de düşmemek için elimi arkaya attım.” (Arkadaşlarımın Oyunu, “Apaçık Otel”, s. 34).

Arkadaşlarımın Oyunu’nda sara hastalığı ile ilgili bilimsel bilgiler bulunmaktadır:

“(...)Sara nöbeti beyindeki sinir hücrelerindeki kontrolsüz elektrik akımıymış. Hareketler istem dışı olduğu için hastaya dokunulmaması gerekiyormuş.” (Arkadaşlarımın Oyunu, “Apaçık Otel”, s. 43).

Atmaca Dede adlı kitapta tarım dersinde okutulan bir kitaptaki bilimsel bilgi paylaşılmıştır:

“(...)Tarım kitabında ağaçların altında tenekelerin veya bidonların içinde mazot, saman, hayvan gübresi yakılınca ağaçların dondan etkilenmeyeceğini okumuş.” (Atmaca Dede, s. 18).

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta pirelerin vücudun bağışıklık sistemini bozması ile alakalı bilimsel bilgiler yer almıştır:

“(...)Bit, pire bulaşan hayvanlar, tozlu topraklarda yatarak, güneşlenerek bu yaratıklardan kurtulmuş. Evcil hayvanlar bu olanakları bulamayınca bittten, pireden kurtulamazmış. (...)İnternetten pirelerle ilgili araştırma yaptım. Kuşların, tavukların, köpeklerin barındıkları yerlerde daha çok yaşarlar. Geceleri hayvanların kanını vampir gibi emerler. Pireler, hayvanlarla ilgilenen insanlara da geçiyor. Yalnızca insan kanını emmekle kalmıyorlar. Hayvanlardaki hastalıkları insanlara bulaştırıyorlar. Deriden, mideden giren mikroplara karşı insanın bağışıklık sistemi gerekli önlemleri alıyor. Ama pireler insan kanını emdikleri için mikropları doğrudan kana karıştırıyorlar. Bağışıklık sistemi kana karışan mikroplarla savaşmakta zorlanıyor.” (Babam Gıdaklıyor, “Babam Pirelendi”, s. 40-41).

Aynı kitabın devamında öğretmenleri bağışıklık sistemini bilimsel bilgiler ışığında, öğrencilerin de anlayabileceği bir düzeyde benzetmeler üzerinden anlatmıştır:

“(...)Derste öğretmenime sordum. Bedeni bir kale olarak düşündüğümüzde düşmanın geldiğini görüyorsun, kapıları kilitleyip savunmaya geçiyorsun. Düşmanın gizliden gelme olasılığına karşı kapıları kilitlediğin gibi bekçiler devriye gezip düşmanı yaklaştırmıyor. Ağzından giren mikropları tükürükle, mide asitleri ile öldürüyoruz. Doğrudan kana karışan mikroplar zehirli mantar gibiymiş. Ne kale duvarları, ne bekçiler ne de polisler bir şey yapamıyorlarmış. Kaleye düşman gizlice girmiş, kralın kafasına silahtı

dayamış. Bekçiler durumu görünce ya kralın kellesi gidecek ya da silahları bırakıp düşmana teslim olacaksınız. Bu yüzden kanla bulaşan mikroplar çok tehlikeliymiş. Pireler ve bitler de bazı hastalıkları kanla insanlara bulaştırıyorlar.” (Babam Gıdıklıyor, “Babam Pirelendi”, s. 41-42).

Babam Gıdıklıyor’da klorlu suların bitkilere zarar verdiği bilgisi kitapta yer almıştır:

“(…)Salatayı yapıyor, sebze ve meyveleri yıkadığı suları balkondaki kocaman kazana dolduruyordu. O suyla çiçekler çok iyi yetişiyormuş. Klorlu sular çiçeklere zararlıymış. İçme sularının parklarda, bahçelerde kullanılması çok yanlışmış. Böyle giderse içme suyu bulamayacağımız. İleride içme suyu savaşları çıkacaktı.” (Babam Gıdıklıyor, “Balkondaki Bahçe”, s. 104).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor’da psikolojide duyu organlarının bir uyarıcıya yoğun derece maruz kalmasından sonra yaşanan ve “alışma” olarak nitelendirilen bilimsel olaya gönderme yapılmıştır:

“(…)Burun genelde farklı kokuları beyni iletiyormuş. Aynı koku sürekli gelirse iletmiyormuş. Buna da ‘alışmak’ diyorlarmış.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 41).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta kimyasal içerikli temizlik ürünlerinin ağaçlara ve doğaya zarar verdiği ifade edilmiştir:

Babamı sevindirmek için arabayı yıkamaya başladık. Arabadaki çöp kokusunu bir kutu şampuanla ancak çıkacağını düşünüyordum. Ama burada sabun çok az, deterjan hiç kullanılmıyormuş. (...)Sabun ve şampuan otlara, bitkilere zarar veriyormuş. Hele çamaşır suyu, dibine döküldüğü koca çınar ağacını bile kurutuyormuş.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 61).

Dedem Kükrerse adlı eserde dilbilgisi alanından bazı veriler paylaşılmıştır:

“(…)Türkçe bir ad olmadığını hemen anladım. Öğretmenimiz, ‘Çift ünsüzle başlayan sözcükler Türkçe değildir.’ demişti. Türkçe olmayan sözcükler dilimizi bozarmış.” (Dedem Kükrerse, s. 32).

Duman adlı kitapta bitkilerin sulanması için akşam serinliğinin tercih edilmesi, bilimsel gerekçelere dayandırılmıştır:

“(…)Akşamın serinliğinde tarla sulamak hem kolay olurdu hem de bitkiler için yararlıydı. Sabahleyin tarla sulanınca suyun buharlaşması fazla olurdu. Hem su çok kullanılır hem de toprak suyu fazla ememezdi. Bazen de tarlaların çukur yerinde su çok birikir, öğlen güneşinde fazla ısınan bu su bazı bitkilerin çürümesine neden olurdu. Bunun için tarla sulamaya öğlen sonu başlanırdı.” (Duman, s. 12-13).

Ninemin Hazinesi adlı eserde köydeki evlerin inşası sırasında bazı bilimsel bilgilerden yararlanıldığı kaydedilmiştir:

“Buranın evlerinin her yanı ağaçtır. Odaların kandillerin kalınlığı, yirmi santim vardır. Birbirlerine geçmeli kandiller. Demir çivi kullanılmıyormuş. Depreme dayanıklıymış. Yıkılsa bile kandil oda dağılmayıp insanı kafes gibi koruyormuş. Kandillerin uç kısımlarının görüntüsü, el parmaklarımızı birbirine dik açıyla, birinci boğum yerine kadar geçirdiğimizde, parmaklarımızın ucundaki görüntü gibiydi.” (Ninemin Hazinesi, s. 13-14).

Sen Karışma isimli kitapta Kenan Bey, keman ustası olduğundan keman yapımında hangi ağacın kullanılması gerektiğini bilir. Bu kitapta da kemanın hangi ağaçtan yapılması gerektiği bilgisi yer almıştır. Kavak ağacının hangi sektörlerde kullanıldığına değinilmiştir:

“Keman akça ağaçtan veya ladin ağacından yapılır. Kavak ağacından ya tahta olur ya da odun. Gerçi kavağın tahtası da olmaz ya. Kavak ağacı çok hafiftir. Dayanıksızdır. Odunu bile iyi yanmaz. Meşe odunu nerede, kavak odunu nerede? Sözelimi kavak odunundan kömür bile olmaz. Aklıma gelmişken söyleyeyim. Kavak ağacı kibrit ve ambalaj sanayisinde kullanılır. En kaliteli kibritler kavak ağacından olur. En hafif sunta da kavak ağacından yapılır. Her ağacın kullanıldığı bir yer vardır. Her ağaç her yerde kullanılmaz.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 38).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta halının üzerinde Suna Hanım’ı yatar halde bulan Muammer, ölmüş olabileceği ihtimalini düşünerek çok da bilimsel olmayan şu yöntemi denemiştir:

“(...)Ölmüş olabilir, bizlerin parmak izlerini üzerinde bulmasınlar, deyince durdu, eğildi baktı. Bir şey anlayamadı. ‘Uyuyor olmasın?’ dedi. ‘Bu koşullar altında uyunur mu?’ diye Mutlu söylendi. Muammer mutfağa koştu, çay bardağı alarak döndü. Kadının burnuna tuttu. Bardağın buharlandığını görünce, ‘Yaşıyor.’ diyerek ağzındaki bandı yavaşça çekerek çıkardı.” (Sokakta Tek Başına, s. 33).

Sokakta Tek Başına’da güneş vuran yerlerin daha sıcak, gölgelerin ise daha soğuk olduğu bilgisine yer verilmiştir:

“Parka gelince evine gelmiş gibi hissetti. Güneş vuran yerlerden yürüdü. Gölgeler soğuktu. Parktaki büfeden tost alanlar güneşe oturmuşlardı.” (Sokakta Tek Başına, s. 56).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta öğretmen şaka yolu ile bazı kimyasal gazlara yönelik bilgi içerikli ifadeler kullanmıştır:

“Öğretmenimiz, burnunu oynatıp yüzünü ekşiterek, her zamanki esprisini yaptı. ‘Sınıfımızdaki coiki, dört dahil cahil (CO₂, karbondioksit, CH₄, metan gazı) gazı oranı yaşam standartlarının çok üstünde. Allah korusun, biri kaza ile bir kibrit çakarsa, sınıf havaya uçar. Sizleri kaybetmek istemiyorum. Coikinin yavaş yavaş artması, bedeni fark etmeden uyuşturur, sistemi bozar. Uyuşuk öğrenci, bozuk sistem istemiyorum.’ “(Tavandaki Muzlar, “Pekmez”, s. 37).

Tavandaki Muzlar isimli kitapta Pavlov'un "Şartlı Refleksler" deneyinden söz edilmiştir:

"Öğretmenimiz, Pavlov'un köpeklerini anlatmıştı. Şartlı refleks diye. Pavlov, köpeklerine yiyecek vermeden önce zil çalıyormuş. Zil sesine alışmışlar. Zil sesini duyar duymaz, salyaları akıyormuş." (Tavandaki Muzlar, "Pekmez", s. 45).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta öğretmenlerin öğrencilere verdiği bilimsel bilgiler önemlidir:

"Öğretmenleri, 'Okunanların yüzde onunu, dinlenenlerin yüzde yirmisini, gördüklerinin yüzde otuzunu, görüp işittiklerinin yüzde ellisini, söylediklerinin yüzde yetmişini, yapıp söylediklerinin yüzde doksanını akılda tutuyormuş.' demişti." (Uçurtmam Uçan Daire, "Uçan Daire", s. 20).

Yine aynı eserde ampulün icat edilmesine yer verilmiştir:

"(...)Neyse, 1800 yılında Alessandro Volta tarafından ilk pilin yani bataryanın keşfiyle başlıyor. Yetmiş, seksen yıl sonra Edison ampülü buluyor." (Uçurtmam Uçan Daire, "Uçan Daire", s. 23).

Uçurtmam Uçan Daire'de dünyaya iniş yapan uzaylılar Anlak ile konuşmaya başlamış ve Türkçenin dilbilgisi özelliklerine vurgu yapmıştır:

"Anlak, 'Sizin dilde ekler çok fazla. Diliniz güzel ve işlevsel. Ek gelince kök bozulmuyor. Türetilen sözcüğün nereden geldiği anlaşılıyor. Kök artı yapım eki, artı çekim eki biçiminde sıralanıyor. Ekler kökün son hecesine kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık bakımından uyuyor. Ses uyumu harika...'" (Uçurtmam Uçan Daire, "Uzaylılarla Konuşma", s. 37).

Uçurtmam Uçan Daire'de Anlak bilimsel bilgilerini kullanarak hazırlamayı düşündükleri karışımı su tabancalarına doldurmak söz eder:

"'Işınlanacak yaratıkları ilaçlama işlemi tamamlandı. Hem güzel kokacaklar hem de dünya virüslerinden arınacaklar. Hücreleri ayrıştırmak için ışın yüklemeye hazır olun.'" (Uçurtmam Uçan Daire, "Uzaylılarla Savaş", s. 55).

Yine aynı eserde uzaylılar eline geçirdikleri kişinin DNA'sı incelenmek isterler:

"İğdir, 'Yüzbaşım, iletişimde bir sorun olmuş. Kızın DNA şifresini yollayamıyorum. Ne yapalım?' "(Uçurtmam Uçan Daire, "Patates Silahı", s. 65).

Uçurtmam Uçan Daire'de tıp bilimi ile ilgili birtakım verilere yer verilmiştir:

"Yılan akrep sokmalarında, zehrin bedene yayılmaması için yara genişletilir, emilirdi." (Uçurtma Uçan Daire, "Uzaylıların Bedenleri", s. 77).

Aynı kitapta kafada çıkan yaraların uyuşturulmamasının mümkün olmayacağı gibi tıp bilime ait ifadeler yer almaktadır:

“Yara kafada olduğu için uyuşturulamazdı. Yarayı genişletmekten başka çare yoktu.” (Uçurtmam Uçan Daire , “Uzaylıların Bedenleri”, s. 78).

Kitabın devamında ise kuduz hastalığına ve bu hastalığa karşı nasıl bir yol izlenmesine yönelik bilgiler verilmiş ve en nihayetinde bilimin insanları tehlikeye atmayan yönüne vurgu yapılmıştır:

“(...)Bilim milyonda bir bile olasılık varsa gerekli önlemi alırdı. Ambulanstaki sağlıkçı kuduz köpek örneğini vermişti. Bir insana köpek ısırınca, o köpek bulunup incelenene kadar kuduz iğnesi devam ederdi. Köpek yakalanır, köpeğin kuduz olmadığı anlaşıncaya iğne biterdi. Bilim, insanları tehlikeye atamazdı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 78-79).

Uçurtmam Uçan Daire’de mitoloji ile alakalı bilgiler yer almaktadır:

“Üç bin yıl önce yazılan bu mitolojide karaciğerin kendi kendine onarması var. Şu anda insan bedeninde kendini yenileyebilen tek organ karaciğerdir. Üç bin yıl önceki mitolojide bu biliniyor. Adı da ‘pro’ önceden, ‘metheus’ öğrenmekten geliyor. Prometheus da önceden bilen anlamına geliyor.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 94).

Tablo 11

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	34, 43	-	34, 43	-
Atmaca Dede	Öykü	18	-	18	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	40, 41, 42, 104	-	40, 41, 42, 104	40, 41
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	61	-	61	-
Dedem Kükrerse	Öykü	32	-	32	-
Duman	Öykü	12, 13	-	12, 13	-
Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	13, 14	-	13, 14	-
Sen Karışma	Öykü	38	-	38	-
Sokakta Tek Başına	Roman	33, 56	-	35, 36	33
Tavandaki Muzlar	Öykü	37, 45	-	37, 45	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	20, 23, 37, 55, 65, 77, 78, 79, 94	78, 79	20, 23, 37, 55, 65, 77, 94	-
Toplam		27	2	25	3

Cesur Olma ve Liderlik Değeri ile ilgili Bulgu ve Yorumlar

Cesur olmak insanlığın doğru bildiklerinin arkasında durması veya inandıklarını mertçe dile getirebilmesidir (Seyyar, 2003, s.79).

Cesaret belirli toplumsal koşullar altında ortaya çıktığından toplumsal yönü de olan bir değerdir denebilir. Çok eski zamanlarda cesur olmak, öldürmek ve direnmek ile ilişkilendiriliyordu. Sonradan bu durum değişmiş ve medeniyet dediğimiz durumun içinde cesaret şekil değiştirmiştir yorumu yapılabilir (Ülken, 1969, s.57).

Cesurluk, kişinin kendinden emin bir şekilde güçlüklerle savaşması, inançları için pes etmeden ve cesaretle çabalamasıdır diye tanımlanabilir. Cesaret gösteren kişi bunu bir başkası ile mücadele etmek için kullanmayabilir. Bu amacı olan bir duruştur denebilir. Kişiyi daha iyiye götürecek bir değer olduğundan bu cesaretin toplumsal anlamda da katkıları olması beklenebilir (Kumbasar, 2011, s.109). Cesur olmak sadece savaştığımız kişilere karşı gösterdiğimiz mücadele olmamalıdır. Bizler haksızlığa uğradığımızda da veya sevdiklerimizin zarar gördükleri durumlarda da gözümü karartabilmeliyiz ve hiçbir şey bizi durdurmamalı, öyle ki sonuçlarına katlanıp hakkı savunabilmeliyiz yorumları ileri sürülebilir (Ecerkale, 2019).

Cesaretin pek çok toplumda desteklenen ve kişilerde olması arzulanan değerlerden olduğu söylenebilir. Çünkü cesaret herkeste görülmez ancak belli durumların yaşanıp belli başarıların elde edilebilmesi için cesur kimselere ihtiyaç vardır denebilir. Cesur insanların gözlerinin kara olduğuna inanılır. Elbette cesaret ile kastedilen halk arasında “deli cesareti” olarak adlandırdığımız olgu değil yapılması gereken bir görevin yerine getirilmesi için kişinin öne atılması, özgürce hamleler yapmasıdır yorumunda bulunulabilir.

Ünlü Fransız asker ve politikacı Napoleon Bonaparte “Cesaret taklit edilemeyen tek şeydir.” der. Gerçekten de birçok durum taklit edilmeye uygundur denebilir. İnsanlar davranışları, düşünceleri kolaylıkla taklit edebilirken cesareti taklit edemeyebilirler. Çünkü cesaret insanın içinden gelir ve ortaya çıkması için kişide birtakım özelliklerin halihazırda bulunmasını gerektirir şeklinde yorum yapmak mümkündür. Birleşik Krallık eski başkanı Winston Churchill “Cesaret en önemli erdemdir, çünkü diğer erdemlerin ortaya çıkmasını sağlar.” sözünün de cesur olma erdeminin önemini gözler önüne seren düşüncelerden biri olduğu söylenebilir. Diğer değerler örneğin özgüven, girişimcilik, bağımsız ve özgür düşünebilme, doğruluk, dürüstlük ve güven gibi değerleri cesur olma değeri ile bağlatırabiliriz. Çünkü temelinde cesaret olmadan özgüven ortaya çıkamayabilir, girişimcilik sağlanamayabilir, bağımsız ve özgür düşünebilme için gerekli şartlar oluşmayabilir, doğruluk ve dürüstlük gibi her zaman olması beklenen değerler kendini gösteremeyebilir ve güven duygusunun gelişimi yeterince oluşmayabilir. Tüm bu değerler kişide var olsa bile cesaret olmadığı için bu davranışlara yansımayaabilir ve yansıya bile kalıcılığı sağlamayacağı varsayılabilir.

Cesur olmakla ilgili deyimlerimiz vardır denebilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Cesaretle yaklaşmak anlamında “aslan kesilmek”, korkmamak anlamına gelen “yüreklilik göstermek”, kendine güvenerek atılganlığını göstermek manasında “cesaretini toplamak”, bir işe başlarken hiçbir şeyden çekinmemek anlamında “gözünü karartmak”, çok cesur kimseler için kullanılan “mangal gibi yüreği olmak” deyimleri örnek olarak verilebilir. Türkçede

birçok atasözünde cesaretin önemini vurgulamıştır denebilir: “Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir.” atasözü ile cesaretli kimselerin korkaklardan üstün olduğu dile getirilmiştir. “Sen işten korkma, iş senden korksun” atasözü ile de girişilen işlerden korkulması ve hatta cesaretle iş yapılması salık verilir.

Liderlik bireyin bir topluluk içinde ön plana çıkmasıdır denebilir. Lider ruhlu kişilerin aynı zamanda özgüven sahibi kimseler olması muhtemeldir. Atılgan olabilirler. Sosyal becerilerinin de kuvvetli olduğu söylenebilir ve bir grubun içerisindekileri örgütleme becerisine sahip kişiler oldukları düşünülebilir. Liderlik özelliğinin az kişide görüldüğü varsayılmaktadır. Bu doğada da bu şekildedir denebilir. Söz gelimi ormanda birçok hayvan bulunmasına karşın aslan liderliği ile ön plana çıktığından ormanların kralı lakabı verilmiştir. Fabllarda da bu tema işlenmektedir. Örneğin bir arı kovanında yüzlerce arı, işçi arıdır. Görevlerinin çalışmak olduğu söylenebilir. Oysa kraliçe arı tektir. O, işçi arıları yönetir ve yönlendirir. Lider kişilerin de tıpkı arı kovanındaki kraliçe arılar gibi olduklarına inanılmaktadır. İnisiyatif alabilen, kendini doğru ifade eden, özgüvenli ve cesaretli kişiler lider olarak adlandırılabilirler. Lider içinde bulunduğu sosyal yapının bir nevi temsilcisi olduğundan insanlığa örnek olması beklenir. “Balık baştan kokar.” atasözünde de olduğu gibi lider, bir maratону en önde koşan kişi olduğundan geride bıraktığı takım arkadaşlarını da iyi yansıtabilmelidir yorumu yapılabilir.

Ekip Ruhu isimli romanda 4/A sınıfında kaptan seçilen Efe’nin takımı kurgularken liderlik özelliklerinin ön plana çıktığı düşünülebilir:

“Sınıftaki on iki erkek öğrenciden sekizi toplantıda... Altı kişi sahada olacağını göre, geri kalanlar yedek olacaktır. Sınıftaki tüm erkekler oyuncu demektir. İlk altıya kimlerin çıkacağını kaptan karar versin, dedi.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 15).

Ekip Ruhu adlı romanda Gömeç İlkokulunda 4/A sınıfına giden öğrenciler kendi aralarında bir lider belirler. Bu kişi Efe olmuştur:

“Ders konusunda bir şey diyemem, ama futbol konusunda iyi oynayanları tanıyorum. Bana göre okulun en iyilerinden biri Efe’dir. Kaptanlık Efe’ye yakışır.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 16).

Ekip Ruhu isimli kitapta Çisil adlı kız öğrenci futbol konusunda diğer arkadaşlarına yol göstererek liderlik özelliklerini yansıtmıştır denebilir:

“Çisil, Ata’nın bulduğu futbol notlarını okumuştı. Bunlardan yararlanarak arkadaşlarına topa vurmaya öğretti. Peşinden ikişer metre arayla dizilen arkadaşlarının arasından geçerek top sürmeyi, çalım atmayı gösterdi. Ayaklarındaki topa bakmamalarını, topun nerede olduğunu hissetmelerini istiyordu.” (Ekip Ruhu, “İlk Çalışma”, s. 23).

Ekip Ruhu’nda futbol takımının kaptanlığı Efe’ye verilmiştir. Arkadaşları Efe’ye yaptıkları tezahürat ile onun takım lideri olduğunu bir kez daha herkese duyururlar:

“Okulun bahçe kapısından girdiğinde alkış sesleri geldi. ‘En büyük kaptan bizim kaptan!’ seslerini duyunca alkışların kendisi için olduğunu anladı. Sevindi, gururlandı. Kollarını sallayarak arkadaşlarına koştu.” (Ekip Ruhu, “Yedinci Maça Hazırlık”, s. 147).

Ninemin Hazinesi adlı eserde ablası Ülgen’e çatıdan inmesi konusunda cesaret verir:

“Ülgen’e, ‘Sen dağcı olmak istiyordun, ipi oraya bir yere bağla, ipe ve merdivenlere tutunarak aşağı in. Gerçek bir dağcı olduğunu göster.’ dedim. (Ninemin Hazinesi, s. 22).

Devamında da gerekli önlemleri alan ağabey, kardeşini yüreklendirmek ister:

“Uzat ayağını, korkma, az kaldı, az kaldı, dedim. İlk basamağı basmasını sağladım. Başarınca kendine güveni geldi. Yavaş yavaş diğer ayağını uzatmaya başladı. Aynı biçimde düşmeden aşağı indi.” (Ninemin Hazinesi, s. 25).

Ninemin Hazinesi’nin “Babası Zengin” adlı bölümünde Çelik, arkadaşı Tunç’un oyunda dışlanması sebebiyle liderlik özelliklerini kullanarak oyunu kendisi kurmuş ve takımı istediği gibi oluşturmuştur:

“Ben olduğum zaman kimse ona bağırp çağıramazdı. Oyunu genelde ben kurardım. İkinci veya üçüncü sırada onu seçerdim. Kaleye geçirirdim.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 48-49).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta uzaylılarla yapılacak savaşta başarı elde edebilmek için hazırlanan su tabancaları işleminde kaptanlığı Anlak yapmaktadır. Takımın liderliğini Anlak üstleniyor gibidir. Öyle ki Anlak’a “kaptan” denmektedir. Begüm’ün Anlak’a karşı şu sözlerinden cesur olmak ve liderlik değeri görülmektedir:

“Elinde lazer tabancasıyla bekleyen begüm ‘Kaptanım ışığın yüklemeye hazırım, emirlerinizi bekliyorum.’”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 55).

Aynı eserin devamında Begüm, Anlak için lider olduğuna dair düşüncelerini sürdürür

“‘Begüm, ‘Gezegenlerin Efendisi, kaptanım Anlakar, izniniz olursa düşüncemi sunayım. (...)’Gezegenlerdeki yaratıkların en güzeli Begümüs, önerilerini bekliyorum.’ ” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 56).

Uçurtmam Uçan Daire’de hep beraber coşku ile bu kez Anlak’ın liderliğine vurgu yapıldığı söylenebilir:

“‘(...)En büyük kaptan bizim kaptan, diye tempo tutmaya başladılar. Türkiye seninle gurur duyuyor.’” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 58).

Uçurtmam Uçan Daire’de uzaylılara karşı verilen mücadelede emniyet müdürü kendine son derece güvenmekte ve cesurca hareket etmektedir:

“(...)Büyük bir alkış koptu. Yürüyüşü değişmişti. Bir kahraman gibi ileri atıldı. Kollarını sağa sola açarak halkını selamladı susmalarını işaret etti.” (Uçurtmam Uçan Daire, “*Uzaylılarla Savaş*”, s. 58).

Uçurtmam Uçan Daire’de Çayan’ın cesaretini liderliğinden aldığına inanır:

“Çayan çuvalı bırakarak geri çekildi. Savaşı önlemek için ordunun önüne çıkan, düşmana tek başına meydan okuyan komutana benziyordu.” (Uçurtmam Uçana Daire, “*Işınlanan İlk Dünyalı*”, s. 98).

Kitabın devamında askeri sistemden örnek verilerek bir liderin nasıl hareket etmesi gerektiği açıklanır:

“Ateşli silahlardan önceki dönemlerde, ordular büyük meydanlarda toplanırmış. Saldırmadan önce komutanlar barış olması için son bir girişimde bulunurlarmış. Bazen yiğitlikte kendine güvenen ordu komutanı öne çıkıp düşman ordusunun komutanına seslenirmiş: ‘Bu savaş ikimizin savaşı. Askerler boşu boşuna kırılmasın. Kavgayı kaybeden komutanın ordusu yenik sayılsın.’ dermiş. Bunu kendine çok güvenip ordusuna fazla güvenmeyen komutanlar yaparmış. Bazı komutanlar da askerine güvenir ordunun en iyi askerini ortaya sürüp karşısındakini birebir asker dövüşüne çağırırmış. Çayan da kendisini ortaya çıkmış askere benzetti. Düşmana meydan okudu. Akıyla, gücüyle, hileyle düşmanını yenecekti. Güçlü düşmanları yenmek için en iyi yol akıldı. Truva Savaşları’ndaki Truva Atı hilesi gibi...” (Uçurtmam Uçan Daire, “*Işınlanan İlk Dünyalı*”, s. 98-99).

Tablo 12

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Cesur Olma ve Liderlik Değerinin Dağılımı

EserAdı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
AtmacaDede	Öykü	-	-	-	-
BabamGıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	15, 16, 23, 147	-	15, 16, 23, 147	15, 16, 23, 147
Ninemin Hazinesi	Öykü	22, 25, 48, 49	-	22, 25, 48, 49	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
SokaktaTekBaşına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-

UçurtamamUçan aire	Roman	55, 56, -	55, 56, 58, 98, 99
		58, 98, 99	98, 99
Toplam		13 0	13 6

Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Çalışkan insanlar gayretli ve çalışmayı seven, faal kişileridir” (TDK, 2011, s. 487).

Çalışkan olmak, aktif bir hayat yaşamak için çaba sarf etmektir yorumu yapılabilir. Çalışkan insanlar üşengeç ve uyuşuk insanlardan farklı olarak gayretlidirler ve bu kişilik özelliğine sahip bireylerin yaşamlarından daha çok keyif aldıkları söylenebilir (Yadigar, 2017). Çalışmak kişiye bir şekilde ödülleri ile geleceğinden bireyin özgüveninde bir artış olması muhtemeldir. Bundan sebep birey kendini hem bedensel hem de ruhsal olarak daha iyi hissedebilirler (Urban, 2007, s. 153). Çalışmak, bir halkı medeniyet seviyesi bakımından yukarı çıkartacak faktörlerin en önemlilerinden biridir yorumu da yapılabilir (Demirel, 2006, s. 61).

Çalışmak, bireyin en başta kendi kişiliğini geliştirmesine olanak tanıyabilir ve toplum için de yararlı işler yapmasına vesile olabilir. Çalışkan kişiler, tüm güçlerini, çabalarını iyi işlere harcadıklarından ve kötülükten olabildiğince uzak kalırlar denebilir. Böylece kendi ayakları üzerinde durabilirler. Bunun için özellikle genç kuşaklara çalışmanın önemini kavratmak, onları bu konuda doğru yönlendirmek ve en tabii bizlerin çalışkan olup onlara örnek olması son derece önemlidir denebilir (Çintaş, 2009, s. 104). Çalışkanlığı benimsemiş kişilerin zamanlarının çok değerli oldukları savı ileri sürülebilir. Bu değerli zamanlarını boş işlerle heba etmek istemeyebilirler. Yaptıkları eylemlerde yarar ilkesini gözettiklerinden kendilerine ve topluma olumlu anlamda katkı sunmak isteyebilirler. Hayatlarını kendilerini idame ettirecek şekilde biçimlendirebilirler (Çalışkan, 2016, s. 139).

Ülkemizin tarih süreç içerisinde belli algı değişimleri olduğu söylenebilir. Sözelimi 1980’lerden önce kişiler kendi öz benliklerinden uzaklaşarak toplum için yaşaması yeğliyor, duygu ve düşüncelerini bastırıyor, iki kutuplu bir şekilde dünyayı gören bir kültürün içinde yaşıyorlardı yorumu yapılabilir. Fakat 1980’li yıllardan sonra her şeyin birey temelli kurulmaya başlamıştır denebilir. Kişi hayatının merkezine kendisi koymuş ve önceliği kendine vermiştir. Toplumun veya ülkenin menfaati ikinci sıraya gerilemiştir yorumunu yapmam olasıdır (Hökelekli, 2013, s. 188).

Çalışmak bir insanın kendi amaçları doğrultusunda emek sarf etmesidir şeklinde tanımlanabilir. Gerek okul gerek iş gerekse de günlük yaşam içerisinde birtakım konular için çalışmamız, çabalamamız gerekebilir. Bu hayatın gerekliliklerinden biri sayılabilir. Çalışmak ilk başta kişinin psikolojik sağlamlığı için de gereklidir denebilir. Çalışan insan kendi hayatına odaklanabilir ve başarmak için ne yapması gerektiğini bilebilir. Azim ve kararlıkla ilerlerse başaracağına inanabilir.

Çalışkanlığın aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğu düşünülebilir. Toplumlar gelecekleri için sürekli çalışmak isteyebilirler. Kendisinden sonra gelecek nesillere daha iyi bir ülke bırakmak için çalışmaları gerektiğine inanabilirler. Hayatın olağan akışı içerisinde herkesin çeşitli meslekleri ve rolleri vardır denebilir. Ve bunlar eksiksiz bir biçimde yerine getirildiği toplum refaha erebilir ve toplumsal işleyiş devam edebilir.

Çalışmak değerinin deyimlerimize de yansıdığı söylenebilir. Örneğin emek verip çaba göstermek anlamına gelen “alın yeri dökmek”, bir işin yapılması noktasında çalışmış olmak, o emeğe katkı sunmak manasına gelen “emeği geçmek” deyimleri ilk akla gelenlerdendir. Çalışmak deyimlerimiz ve atasözlerimize yansımıştır yorumunda bulunulabilir. “Ekmek olmadan yemek olmaz.” atasözü çalışmanın hayatının bir zorunluluğu olduğunu vurgular. “İşleyen demir pas tutmaz.” atasözünün de benzer anlamı kapsadığı düşünülebilir. Çalışan insanın kendini geliştirdiği oysa çalışmayanların iş yapma kapasitelerinde gerilemeler olabileceğinin uyarısı yapılmıştır. “Nerede hareket orada bereket” atasözü ile de çalışmanın bereket getirdiğine inanılmaktadır.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta Türünk, arkadaşı Begüm’ün araştırmacı kişiliği sebebiyle çalışkanlığından bahseder:

“(.)Begüm aklıma geldi. Çok kitap okuyordu. O kesin bilirdi. Bilmezse bile öğrenirdi. Bilmediği bir soruyu öğrenmezse uyuyamazmış.” (Babam Gıdaklıyor, “Depremi Habercileri”, s. 129).

Ekip Ruhu isimli kitapta öğrenciler düzenlenecek olan futbol turnuvası için canla başla çalışırlar:

“Üçüncü ve dördüncü sınıflar hemen her teneffüs kendi aralarında çalıştılar, maç yaptılar. Hatta öğle arası yemeğe gitmeyip, kantinden bir şeyler alıp top oynayanlar vardı. Okul çıkışı okulun bahçesinde aynı anda dört beş takım çalıştı. Buldukları her fırsatta kendi aralarında top oynadılar. Birbirlerini tarttılar, eksikliklerini gördüler. Rakiplerinin güçlü, zayıf yönlerini belirlediler.” (Ekip Ruhu, “İlk Çalışma”, s. 19).

Ekip Ruhu adlı romanda müdür, topları eve götüren çocuklara soru sormuş ve aldığı cevap ile öğrencilerin evde de top oynayacaklarını öğrenmiştir. Bu davranışları ile öğrencilerin çalışkanlık değerine atıf yaptıkları düşünülebilir:

“Evde değil mi top oynayacaksınız, diye bağırdı. Efe gülerek, ‘Ödevimiz çok öğretmenim... Evde de oynamamız gerekiyor.’” (Ekip Ruhu, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 55).

Ekip Ruhu’nda öğrencilerin aldıkları taktikler doğrultusunda çalışmalar yaptıkları ve canla başla mücadele ettikleri söylenebilir:

“Her çalışmada bir gün önce öğrendikleri hareketleri tekrar ediyorlardı. Bugünkü çalışma topa bakmadan bayraklar arasından hızla geçmekti. Olacak iş değildi. Bir saat bunun çalışmasını yaptılar. (...) Bu tür egzersizleri hafta sonları ve hafta içi son ders saatinden sonra okul bahçesinde sürdürdüler.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maça Hazırlık”, s. 74).

Ekip Ruhu’nda öğrencilerin hafta sonu bile sırtlarından ter akıncaya kadar çalıştıkları ifade edilmiştir:

“Yine cumartesi günü öğlen sonu okulun bahçesinde toplanmışlardı. Efe’nin yönetiminde ısınma çalışmalarından sonra, duvar pasları yapmak için dizildiler. Topu okul duvarına ayakla atıp düşürmeden, bir uçtan bir uca kadar gitmeye çalıştılar. Mehmet’le Fidel hariç diğerleri düşürmeden bir uçtan bir uca bir-iki düşürmeyle gittiler. Aynı çalışmayı önce sol ayakla, sonra bir sağ bir sol ayakla denediler. Yarım saat kadar çalıştılar ama ter sırtlarından akmıştı.” (Ekip Ruhü, “Beşinci Maça Hazırlık”, s. 107).

Sen Karışma isimli kitapta keman ustası Kenan Bey, oğlunun öğretmeni ile konuşması sırasında bu sanatı yerine getirirken çok fazla çalıştığını belirtmeden duramaz:

“(...)En iyi sesi yakalayana kadar uğraşıyorum.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 23).

Sen Karışma isimli kitabın “Kemancı” adlı bölümünde çocuğunun akademik durumunu öğrenmek adına okula ziyarete giden Kenan Bey, Özgür’ün öğretmeni ile konuşmuştur. Özgür’ün öğretmeni başarıya giden yolda çalışmanın yadsınamaz bir gerçek olduğunun altını çizer:

“Özgür, okulun en iyi öğrencisi. Çok iyi bir kulağa, belleğe sahip. İyi bir müzisyen olma olasılığı yüksek. Fakat siz de bilirsiniz, yetenek yetmez. Yeteneğin işlenmesi, geliştirilmesi gerekir. (...)Zamanının çoğunu müziği ayırması gerekir. Bu da yetmez. Bu konudaki en iyi kişilerle çalışması gerekir.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 31).

Öğretmeninin bu yorumlarına karşılık keman ustası Kenan Bey de çok çalıştığını dile getirir:

“Bir kemancı Yetiştireceğim diye gece yarısına kadar çalışıyorum.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 32).

Tavandaki Muzlar isimli kitapta keman kursuna giden çocuklara, öğretmenleri her gün eve gidince tekrar yapmalarını salık vererek çalışkanlık değerine atıfta bulunduğu söylenebilir:

“Kurstaki müzik öğretmenimiz, öğrendiklerimizi eve gidince bir kez daha çalın, demişti. Odalarımıza çekildik, çalışmaya başladık. Bir odadan keman, bir odadan mandolin sesi yükseliyordu. Öğrendiğimiz parçalarla evdekilere mini konserler veriyorduk. (Tavandaki Muzlar, s. 19).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta ilçede yapılacak olan uçurtma yarışmasında başarılı olabilmek adına çocukların büyük bir emekle çalıştıkları düşünülebilir:

“En hafif uçurtma kargıdan yapılandı. Bu yüzden erkekler ilçenin altına doğru uzanan ovaya kargı kesmeye gitmişlerdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 7).

Uçurtmam Uçan Daire’de çocuklar, uzay gemisi yapabilmek adına çok çalışırlar:

“Nasıl bir uzay gemisi yapacaklarının çizimlerini Ece yapıyordu. Aşağıdan bakınca uçan daire görünümünde olması için üste ve altta iki metre çapında çember biçiminde misina yapıp sekizer balon ve led lambalar bağladılar. Ortası şiş gibi dursun diye beş altı metre çapında kocaman bir çember daha yaptılar. Şişirilmiş balonları, sönen led lambalarını taktılar.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılar Kaçar”, s. 120).

Tablo 13

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	129	-	129	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhunu	Roman	19, 55, 74, 107	19, 74, 107	55	19
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	23, 31, 32	31, 32	23	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	19	19	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	7, 120	-	7, 120	-
Toplam		11	6	5	1

Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Kişiler hayatları sürdürürken bazı zorlukları aşmakta zorlanabilirler. Çevrelerindeki bireylerden kiminden destek alması, duyguda ve fikirde ve çıkarları doğrultusunda ortak hareket etmesidir” (TDK, 2011, s. 602). Dayanışma, toplumsal nitelikleri de olan, hak, hukuk ve sevmek gibi değerlerini de bünyesine dâhil eden başat değerlerden biridir denebilir (Doğan, 2005, s. 15).

Dayanışma aracılığıyla bir durum daha basit bir şekilde ve en iyi haliyle halledilmiş olabilir. Dayanışma iletişimi de gerekli kılabilir. Bu iletişim ile birlikte ilişkiler kuvvetlenebilir (Dökmen, 2008, s. 145). Dayanışma insanlar arasında sosyal açıdan gelişen, bağlılık ortaya çıkaran bir değerdir şeklinde tanımlanabilir (Seyyar, 2003, s. 97).

Dayanışma birlik ve beraberliği çağrıştırabilir. Bir olmaktan çıkıp biz olabildiğimiz noktada dayanışma başlar yorumu yapılabilir. Dayanışma destek olmayı gerektirir denebilir. El ele verip bir zorluğun üstesinden gelmek, omuz omuza verip bir mücadelenin içinde olmak dayanışma ile ilgili gibi düşünülebilir. Yaşamın içinde öyle anların içinde bulabiliriz ki kendimizi başka birinin desteğini almak isteyebiliriz. İmece usulü kavramı da akla doğrudan dayanışma getirir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan vatandaşların bir araya

gelerek, el birliğı ile gerekli işleri halletmeleri imece olarak adlandırılır. İmece, köy gibi yerleşim yerlerde kişiler arasında dayanışmayı gerekli kıldığından toplumsal olarak da kaynaşma, yardımlaşma aracı olabilir. O yörede yaşayan insanlar arasındaki birliğı, beraberliğı perçinleyen, iletişimi kuvvetlendiren çok boyutlu bir olgu olduğu söylenebilir. İmece, bireysellikten arınarak toplumsallaşmanın bir göstergesidir denebilir.

Dayanışma değeri şu deyimlerimizde vardır denebilir: Bir kişiye destek olup onun ilerlemesine yardım etmek için kullanılan “elinden tutmak”, hep beraber bir işi gerçekleştirmek adına anlaşmak manasında “birlik olmak”, birbirini korumak, kollamak ve güçleri birleştirmek için kullanılan “arka arkaya vermek”, işbirliğini öğütleyen “el ele vermek” deyimleri bunlara örnek gösterilebilir Birden fazla kişinin el ele vermesi ile işlerin daha kolay halledilebileceğini ifade eden “Birlikten kuvvet doğar.”, bir kişinin yapacağı işi sınırlı olduğu ancak birden fazla kişinin güçlerini birleştirerek her şeyin üstesinden gelebileceğini anlatan “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.”, birlik ve beraberlik içinde olmanın en büyük güç olduğunu dile getiren “Birlikten kuvvet doğar.” atasözleri dayanışmanın önemini ortaya çıkartan atasözlerimizden oldukları ifade edilebilir.

Arkadaşlarımın Oyunu adlı kitapta birlik ve beraberliğin, dayanışmanın önemi, doğum günü gibi etkinliklerin, kutlamaların insanları birleştirdiğı fikri ile ortaya konmuştur denebilir:

“Bu tür kutlamalar insanların kaynaşması için bir neden olmuştur. Çağırmandan geldi ya belki de iyi olacak. ‘Hoş geldin.’ diyerek tokalaştım. Elinde küçük bir kutu vardı. Doğum günümü kutlayarak bana verdi. Teşekkür ederek arkadaşlarımın armağanlarının yanına koydum.” (Arkadaşlarımın Oyunu, s. 9).

Ekip Ruhu adlı kitapta öğrenciler arasında dayanışma olduğu düşünülebilir. Çünkü futbol turnuvasına hazırlandıkları sırada derslerinden de geri kalmamak için ödev yapan öğrencilerin birbirlerine destek oldukları göze çarpar:

“(...)Ne yaptıklarını, ne yapılması gerektiğini konuştular. Yapacak iş bulamayanlar ödevlerini yaptılar. Yapamadıklarını birbirlerine sordular. Ödevlerin çoğu yapıldı. Ödevlerini doğru dürüst yapmayanlar bile eksiksiz yapmaya başladılar. Birbirlerinin ödevlerini kontrol ettiler. Ödevleri bitirenler dışarı çıkmadılar.” (Ekip Ruhu, “İlk Çalışma”, s. 21).

Ekip Ruhu adlı romanda dayanışmanın şu sözlerde geçtiğine inanılmaktadır:

“Yolumuzdaki büyük taşlar herkesin omuz atmasıyla temizlenir. Tek tük tüm kişiler altında ezilirler, deyince biraz önce soru soran anne, bir şey anlamadığını belirtti.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maça Hazırlık”, s. 73).

Ninemin Hazinesi adlı kitapta köyde yapılan imece usulü çalışmaya değinilmiştir. Kırsal yerlerde köylülerin hep birlikte, el birliğı ile bir işi üstlenmesi imece olarak adlandırılır. İmece, akla doğrudan dayanışmayı getirilebilir:

“Yıllar önce dağdan köye su getirmişler. Köyün kuzeyindeki tepeye su deposu yeri kazmışlar. Köylüler imece yöntemiyle her gün dört kişi çalışmış.” (Ninemin Hazinesi, s. 8).

Ninemin Hazinesi’nde köydekiler arasında sebze, meyve ve tohumlar arasında değiş-tokuş yöntemi kullanılarak bir dayanışma örneği oluşturulmuştur denebilir:

“(…)Bu köyde de kendi köyleri kadar olmasa da değirmen altındaki bahçelerinde birçok sebze, meyve yetiştiriyorlarmış. Yetiştirdiği tohumları komşulara dağıtıyormuş. Komşular da ona başka ürün veriyormuş.” (Ninemin Hazinesi, s. 26).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta yarışma için herkes üzerine düşen sorumluluğun farkındadır, herkes kendi yetenekleri doğrultusunda çalışmaya katkı sunar ve dayanışma içinde çalışırlar:

“Yarma ve kesme işini bıçak kullanmaya eli yatkın olan Ege yaptı. Ece, ölçüleri belirleyip işaretledi. Begüm yapıştırma, yiyecek taşıma işleriyle ilgilendi. İncilerin içine ceviz koyup sıkıştırarak isteyene verdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 10).

Tablo 14

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	9	-	9	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	21, 73	-	21, 73	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	8, 26	-	8, 26	8
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	10	-	10	10
Toplam		6	0	6	2

Doğruluk ve Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet olmaktır” (TDK, 2011, s. 692). Dürüstlük “Doğruluk” olarak, dürüst kişi ise “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan kimse” olarak tanılanmıştır (TDK, 2011, s. 739).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında dürüstlük şu şekilde tanımlanmıştır: “Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, etik davranma, güvenilir olma ve sözünde durma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Dürüst olma kavramı anlatılırken çoğunlukla doğruluk kavramının anlatıldığı görülmektedir. Oysa doğru olmanın tanımında bir davranış boyutu ele alınmaktadır denebilir. Doğru olmak, özü sözü bir insanların meydana getirdiği davranışlardır. Dürüst olmak ise bir karakter özelliğidir yorumunda bulunulabilir. Bunun için doğruluk ve dürüstlük kavramları iç içe geçmiş iki kavramdır şeklinde fikir üretilebilir (Kaçmaz, 2018).

Dürüstlük, kişinin yaptıklarının yalansız olmasıdır. Dürüstlüğün hüküm sürdüğü ortamlarda yalan dolan bulunmayabilir. Kişiler birbirlerine saygıda kusur etmeyeler (Tunagür ve Kardaş, 2017, s. 447). Dürüst davranmamak kişileri sahte ve insanları aldatan konuma sokabilir. Doğruca yapılmamış her eylem bir sonrakini doğurabilir. Şayet hedeflerimize ulaşmak noktasında yalan söylemişsek bu bizde bir alışkanlığa dönüşebilir ve tekrar kazanmak için yalan söyleyip durabiliriz. Kişi yalanını başka bir yalanla örtbas etmeye uğraşabilir. Eğer kişi yalanı çokça kullanırsa o zaman bu bir hayat felsefesi haline gelmiş denebilir (Urban, 2007, s. 116).

Dürüstlük kişileri ötekilerden ayıran niteliklerin başında gelebilir. Doğruyu söyleyen kimselerin özü sözü bir olduğu söylenebilir. Dürüst insanlar her daim doğruyu konuştuklarından toplumda da güvenilir bir intiba bırakabilirler. Bunun için de güvenilir ve herkesçe sevgi duyulan kişiler olmaları olasıdır (Yadigar, 2017).

Devlette her türlü iş belirli yasalara göre yürütülür denebilir. Şayet bu kurallar ihlal edilirse o zaman birtakım cezai işlemler devreye konabilir. İşte bunların hepsi gerek kamu kurumları gerekse de özel kurumlarda işleyişin doğruluk anlayışı içinde gerçekleştirilmeye çalışıldığını ispatlayabilir. Ülkemizde bu anlayış neticesinde insanlarımız haklarının bilincinde olarak huzur ortamı içinde doğruların peşinde gidebilirler. Doğruyu ararken de onları yanılsa maruz bırakanlara da bir ders verebilirler. Dürüst ortam, toplumun hassasiyetini de geliştirebilir. Daha gelişmiş bir toplum olma yönünde katkı sunmuş olabilirler. Örneğin vergi sistemi dürüstlüğün timsali sayılabilir. Herkes kendi maddi durumuna göre devlete vergi verir, yolsuzluk önlenir, huzursuzluk yaratacak davranışlar önlenmiş olabilir (Binyıl Şahin, 2019).

Dürüstlük özü, sözü bir olmaktır denebilir. Yalandan uzak kalarak gerçeğin olduğu gibi aktarılmasıdır yorumu yapılabilir. Bizi kandıracak bir yalanı değil, memnun etmeyecek olsa da gerçekleri duyabilmektir. Toplumu dürüstlüğü ve doğruluğu yücelttiği söylenebilir. Doğru söylemenin ve yalan konuşmamanın altını pek çok yerde çizilmiştir denebilir. Çünkü yalan bir toplumu yavaş yavaş çürütebilir. Birliğe ve beraberliği gölge düşürebilir. Yalanın hüküm sürdüğü yerlerde güven duygusu zedelenebilir. Kişiler birbirlerine inanmayabilirler ve sürekli bir şüphe içinde kalabilirler.

Dürüstlüğü anlatan deyimlerimiz yaygın olarak kullanıldığı düşünülebilir. Utanılacak, saklanılacak bir durumum olmayışını dile getiren “alın açık, yüzü ak”, kusursuzluğu ve doğru olmayı anlatan “doğru dürüst” deyimleri örnek gösterilebilir. Dürüstlüğü anlatan deyimlerin yanında bazı atasözlerimizin de bulunduğu söylenebilir. Yalan söyleyen kişilerin yalanların er ya da geç ortaya çıkacağını belirten “Yalancının mumu

yatsıya kalmaz.”, yalan söyleyenlere kimsenin güveninin olmayışını anlatan “Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.”, bir sözün doğruluğunun tutarlılığından anlaşılacağına altını çizen “Doğru söz, katarından belli olur.” bunlardan bazılarıdır.

Atmaca Dede adlı kitapta çocuklar izin almadan bir bahçeye girerler ve göz hakları olduğunu iddia ederek badem yerler. Bunu duyan aileleri ise yaptıklarının hiç de doğru bir şey olmadığını söyler:

“(...)Evlerine düzgün biçimde dönen çocuklar yaptıkları badem hırsızlığını ailelerini anlattılar. Hepsinin ailesi yaptıklarının yanlış olduğunu söyledi.” (Atmaca Dede, s. 15).

Babam Gıdaklıyor'da herkes arkadaşları Begüm'ün dürüst olmak gibi karakter özelliklerinin farkındadır:

“(...)O şaka olsun diye bile yalan söylemezdi.” (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 58).

Ekip Ruh'u'nda futbol turnuvasının yapıldığı sırada kendini yere atan bir oyuncuya karşılık bir öğrencinin, doğruluk anlayışı çerçevesinde davrandığı yorumu getirilebilir:

“(...)Çocuk ne kadar efendi idi. Rakip oyuncu bilerek kendini yere attı, ama o, arkadaşı girene kadar oyuna girmede.” (Ekip Ruh'u, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 46).

Ninemin Hazinesi adlı eserde yalan söylemenin insanın fitratına olan aykırılığı ve vücutta yarattığı değişiklikler aktarılmıştır:

“(...)Bizi görünce şaşırmamıştı. Bir şeyler saklayanların davranışlarının farklı olduğunu kardeşimden, kendimden biliyordum. Sakladığımız bir şeye birisi yaklaşırsa elimiz ayağımız titrer, sesimiz değişirdi.” (Ninemin Hazinesi, s. 18).

Sen Karışma adlı eserde keman ustası Kenan Bey, toplumda gördüğü ve eğitim ortamına da yansıyan bir yanlışlığa dikkat çekmektedir:

“İşte, toplumun bir yanlışlığı daha. Bir çocuğun sayısal dersleri iyi olursa müzik dersi de yüksek olmak zorunda mı? Müzik kulağı olmayan çocuklara yüksek not vererek hem onları kandırıyoruz hem de sanat derslerinin değerini düşürüyoruz.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 31).

Sokakta Tek Başına isimli kitapta Deren, lokantacıya para veremediği için sonrasında annesi ile birlikte sık sık bu lokantaya geleceği konusunda söz vermiştir:

“Deren kapıdan çıkarken döndü, ‘Usta kusura bakma sözüm söz. Fazlasıyla vereceğim.’ deyip koşarak çıktı.” (Sokakta Tek Başına, s. 48).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta emniyet müdür yardımcısı Yusuf Bey bazı telefon görüşmeleri yapmaktadır. Bu görüşmeler sırasında telefon açıktır ve konuşulanları Anlak da

duyabilmektedir. Bu görüşmelerin gizi kalması konusunda Yusuf Bey'in bazı ricaları olmuştur:

“(...)Bu konuşmaların bir sır olarak kalması gerektiğini, yanındaki en yetkili kişiye bile söylememesi gerektiğini açıkladı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 80).

Tablo 15

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Doğruluk ve Dürüstlük Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	15	-	15	-
Babam Gıdıklıyor	Roman	58	-	58	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	46	-	46	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	18	-	18	-
Sen Karışma	Öykü	31	-	31	-
Sokakta Tek Başına	Roman	48	-	48	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	80	-	80	-
Toplam		7	-	7	-

Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Estetik, güzellik duygusuyla ilgili olan olarak açıklanır” (TDK, 2011, s. 821).

Dünyada diğer türler içinde yalnızca insan güzelin ne olduğunu bilir, anlayabilir. Doğaya bakıldığında buradaki unsurların güzellik kavramını bilmedikleri görülür. Oysa insanlar güzeli ve güzelliği kavrayabilirler. Güzelliği yüceltme eğiliminde olmamızın nedeni de budur denebilir. Estetik duygular bir yerde bizim daha iyi bir kişi olmamızı sağlayabilir (Ecerkale, 2019).

Doğadaki güzelliklerin sanatla buluşması estetikle olmuştur denebilir. Hatta kültürler de kuruluşunda estetiğe yer vermişlerdir yorumu yapılabilir. Bir topluluğu, kalabalık olmaktan çıkarıp millet yapan belli başlı şeyler vardır. Tarih gibi. Sanatın da bir tarihi olduğundan eğitimde estetik duygulara önem veren nesiller yetiştirmek amaçlanmalıdır (Ecerkale, 2019).

Bizlerde güzel izlenimi yaratan her şey estetik kavramı içinde değerlendirilebilir. Kişiye özgü olarak beğenilerimizi ve hoşumuza giden şeyleri estetik kavramı içinde ele alabiliriz. Estetik, içinde bulunduğumuz kültürler de doğrudan ilgilidir. Bir kültürde göze hoş gelen bir durum başka bir kültürün estetik anlayışı ile bağdaşmayabilir. Bu açıdan göreceli olduğu söylenebilir. Estetik değerlerin geliştirilmesi amaçlanabilir. Herhangi nesneye

baktığında onda çok farklı duyguların ve hazların uyanması belli aşamalarda gerçekleşebilir. Sanatla ilgilenmek buna birebirdir yorumunu katmak mümkündür.

Güzellik ile ilgili bir şeyi beğenmek, beğenilmek anlamına gelen “hoşuna gitmek” deyiimi vardır. Herkesin güzel şeylere ya da güzel insanlara sevgi duyduğunu aktaran “Güzeli herkes sever.” ve hiçbir şeyin kusursuz olmayacağını, iyi ya da güzel şeylerin içinde az da olsa çirkinliklerin bulunabileceğini anlatan “Kusursuz güzel olmaz.” atasözleri de yaygın kullanılır denebilir.

Sanatla alakalı bir evladın babasının sahip olduğu sanatın bir şekilde ona da geçeceğini, bir çocuğunun babası vefat ettikten sonra da ondan öğrenmiş olduğu sanatı devam ettireceğini anlamında “Atanın sanatı oğluna mirastır.”, sanatın değerinin hiçbir zaman eskimeyeceğini aktaran “Sanat altın bileziktir.” atasözleri de vardır.

Ekip Ruhu isimli kitapta Öykü isimli öğrenci, okula şiir kitapları getirmekte ve böylece öğrencilerin estetik birtakım durumlarla haşır neşir oldukları varsayılabilir:

“(...)Sınıf Kitaplığını bulunan kitaplardan alıp okudular. Öykü, son zamanlarda değişik şiir kitapları getiriyordu. İçinde çok güzel maniler vardı. Beğendiği manileri ya ezberliyor ya da seçti defterine yazıyordu.” (Ekip Ruhu, “İlk Çalışma”, s. 21).

Sen Karışma adlı kitapta şiirin diğer metin türlerinden farkına değinilerek okuma zevkini hep canlı tuttuğu vurgulanmıştır:

“Şiir, roman gibi, öykü gibi değil. Sevdığımız şarkıyı yüz kez, bin kez dinlediğimizde bile bıkmıyorsak şiirler de öyle. Kaç kez okuduğum şiirleri yeniden okumaya başladım. Ah bir de ezberleyebilsem... Amcamın, ‘Ezbere şiir okuyanlar bulundukları ortama renk katarlar.’ sözü her şiir okuyuşumda aklıma geliyordu.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 48).

Tablo 16

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	21	-	21	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	48	-	48	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-

Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		2	0	2	0

Fedakârlık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Türk Dil Kurumu sözlüğünde fedakârlık; “Özveri.” (TS,1998, s. 767) olarak tanımlanmıştır. Önemli bir amaç doğrultusunda veya bir neden için birtakım güçlüklerle baş etmeye çalışmaktır (Şener, 1997, s. 191-192). Birey için kıymetli olan şeylerden gerekirse vazgeçmesine fedakârlık denir. Bunun için bazen zorluklara göğüs germek de gerekebilir (Yadigar, 2017).

Fedakârlık, amaçlarımız için gerekirse bizler için çok değerli olan şeylerden vazgeçebilmektir. Fedakârlıkta beklenti yoktur demek mümkündür. Bu değeri kişiliğine yansıtmış kişiler elindekileri yardıma ihtiyacı olanlara gönül rızası ile verebilirler denebilir (Seyyar, 2003, s. 129).

Fedakârlığın bireysel ve toplumsal boyutları vardır denebilir. Çünkü birliğimizi sağlayan toplumsal yapıları korumak için birtakım fedakârlıklar yapmak gerekebilir. Ülkemiz için canını feda eden askerlerimiz, yoksul kişilere el uzatan kişilerin yaptığı şey de fedakârlığa girebilir. Bunlar aynı zamanda kişilerin yüce gönüllü ve merhametli olduklarını da gösterebilir (Kaçmaz, 2018).

Sevmek kimi zaman feda etmeyi gerektirebilir. Bizler sevdiğimiz kimseler için gerektiğinde birçok zorluğu göze alarak belki de en önemli şeylerimizi bu uğurda feda edebiliriz. Alışkanlıklarımızı değiştirmekten tutun da onlar için çok değerli olan zamanımızı yine onlar için kullanabiliriz. Elbette buradaki fedakârlıktan kasıt kişinin tüm benliğini bir kenara bırakarak körü körüne kendinden vermesi değil sevdikleri için bazı zorluklara katlanmayı göze alabilmesidir yorumu yapılabilir.

Fedakârlığı içeren deyimlerimizin bulunduğu düşünülmektedir. “fedakârlık yapmak” amaçları uğruna bireyin sevdiği şeylerden vazgeçmesi, “canını vermek” hakkında vazgeçmek anlamına gelen “feragat etmek” deyimleri kullanılmaktadır. Fedakârlığı içeren atasözlerimiz vardır denebilir. Örneğin herkesin yaptığı küçük iyiliklerin, fedakârlıkların sonucunda büyük bir şey elde edilebileceğini ortaya koyan “Her sakaldan bir tel çekseler köseye sakal olur.”, bir şeyin elde etmek ve verim almak adına emek verip fedakârlıklar yapmak manasına gelen “Ekmeden biçilmez.” sözü akla gelebilir.

Ekip Ruhı isimli kitabın ilk bölümünde öğrenciler kendi aralarında herkesin başarılı olabilmek için belli başlı fedakârlıkları yapmaları gerektiğini düşünmektedirler:

“Top toplayıcıların ve birkaç topun olduğu çalışmada kaleci beş kat çalışmış olur. Her oyuncu topla beş kat fazla buluşmuş olur. Bunların saha dışındaki uyumu sahadaki başarıyı getirir. Sözelimi oyuncular çalışırken acıkacaklar, pasta börek getirmek bile takımda oynamak kadar önemlidir.” (Ekip Ruhı, “Gömeç İlkokulu”, s. 17-18).

Sen Karışma’da abisinin bisikleti olmasına rağmen sırası ile binemedikleri için yeni bir bisiklet isteyen çocuğa baba, kendi çocukluğunda yapmış olduğu fedakârlığı anlatarak aynı davranışı oğlundan da beklemektedir:

“(...)Kendisi çocukken hafta sonları yarım saat bisiklete binebilmek için bir hafta para biriktiriyormuş. Bizlerse bisiklet beğenmiyormuşuz.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 50).

Kitabın devamında lise sınavlarına hazırlanan ağabeyi için kardeş yeni bir bisiklet isteme durumundan fedakârlık yaparak vazgeçmiş ve bunun gerekçelerini açıklamıştır:

“Ağabeyim lise sınavlarına girecek. Çok çalışmasının yanında kafasının dinç, moralin yerinde olması gerekiyormuş. Sınav gerilimindeymiş. Üstüne gitmemeliymişiz.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 50).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta Deren, arkadaşı Yeşim’e Fırtına’nın onun için yaptığı fedakârlıkları anlatır:

“Beni kaçırmak isteyen adamlardan kurtardı. Bana kalacak yer buldu. Uyku tulumu bile getirdi.” (Sokakta Tek Başına, s. 91).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta uzaylıların dünyaya gelmeleri üzerine emniyet müdürü halkına bir konuşma yapar. Yaptığı konuşmada göstermiş olduğu fedakârlıkların altını çizer:

“ ’Sevgili halkım. Yıllardır sizin güvenliğiniz için gündüz çalıştım, gece uyumadım. Sizleri düşündüm. Yıllardır bu ilçede huzur içinde yaşamınızı sağladım. (...)İlçem için canım feda! Sizlere en ufak yararım dokunacaksa bırakın ışınlanmayı, canımı alsınlar. (...)Unutmayalım ki bir ordu, bir toplum kaptansız kalınca ne yapacağını şaşırır. Pusulası bozulmuş gemi gibi olur. Ne yana gideceğini bilemez. Benim ışınlanmam demek bu ilçenin yok olması demektir. Kendimi değil ilçemi düşünüyorum.’ ”(Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 58).

Tablo 17

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Fedakârlık Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	17, 18	-	17, 18	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-

Sen Karışma	Öykü	50	-	50	-
Sokakta Tek Başına	Roman	91	-	91	91
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	58	58	-	58
Toplam		5	1	4	2

Girişimcilik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Girişimciler üretim için bir işe girişen, müteşebbis olan kişilerdir” (TDK, 2011, s. 947). Girişim teşebbüs etmektir diye tanımlanabilir. Bir oluşumun başlangıç noktası girişimciliktir denebilir. Yeni olan bir oluşumlar diye de kısaca tanımlamak mümkündür. Herhangi bir yeni oluşumda ancak özgüven, cesaret ve sorumluluk bilinci ile olabilir.

Türk atasözlerinde girişimcilik vurgulu örneklerle rastlanır. Üretimin olmadığı yerde tüketimin fazlalaşmasının iyi olmayacağını belirten “Hazıra dağ dayanmaz.”, çalışmanın gerekliliğini ortaya koyan “Hareket bereketidir” bunlardan yalnızca bazılarıdır.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta Türünk’ün annesi arkadaşları ile birlikte bir çiftlik kurma girişiminde bulunmuşlardır:

“Arkadaşlar, bu görmüş olduğunuz on sekiz dönümlük yani on sekiz bin metre kare çiftliği on yıllığına kiraladık. On yıl boyunca hep birlikte doğal ürünler üreteceğiz. Hepimize hayırlı olsun.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 138).

Ve aynı kitabın devamında bu girişimcilik faaliyetinin kurulma sebebine yer verilmiştir:

“Hepimizin çok iyi bildiği gibi yediğimize, içtiğimize dikkat etmeliyiz. Günümüzde kar amaçlı üretilen birçok üründe zirai ilaçlar var. Üstelik bu ürünlerin çoğunun genetiği ile oynanmış. Çocukluğumuzda yediğimiz tatlar, lezzetler yok. İşte bizler burada kar amaçlı olmayan, kendi gereksinimimiz için ürünler yetiştireceğiz. Ispanak, pırasa, marul, soğan, patates gibi sebzeler; patlıcan, biber, domates, kavun, karpuz, çilek, üzüm gibi meyveler yetiştireceğiz.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 138-139).

Tablo 18

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Girişimcilik Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	138, 139	-	138, 139	138, 139
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-

Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-
Ninem Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		2	0	2	2

Güven Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“İnsanoğlunun en büyük ihtiyaçlarından biri olan güven; korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlama duygusudur” (TDK, 2011, s. 1012).

Ulusal güvenliğin tanımı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nda “devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletler arası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve içi tehditlere karşı korunması ve kollanması” (www.mevzuat.gov.tr) şeklinde tanımlanmıştır.

Güven duygusu kişiler arası ilişkilerden gereklidir denebilir. İnsanlar karşılıklı güven duymak isteyebilirler. Güvenin hâkim olduğu yerde kişiler her şeyleri gönül rahatlığı teslim edebilirler. İçleri son derece rahattır yorumunda bulunulabilir. Güven toplumsal anlamda da çok kritik bir yerdedir denebilir (Toker Badem, 2019).

Güven her meslek mensubu kişiler arasında olması beklenen bir özellik olarak sayılabilir. Ancak bazı meslekler vardır ki akla direkt güveni getirebilirler. Bunların içinde savunma sektöründe çalışan polis, asker ve hukuk alanında çalışan avukat veya eğitim camiasının olmazsa olmazı öğretmenler bu mesleklerin başında gelebilmektedir (Toker Badem, 2019).

Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi”nde piramidinin en altında fizyolojik ihtiyaçlar yer almaktadır. Onun da bir üstünde güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Beden, iş, kaynak, ahlak, aile, sağlık ve konut güvenliği bu basamağın konularını oluşturur. İnsanlar için güvenlik öncelikli bir ihtiyaç olduğu söylenebilir. Hatta bu olmadan sevgi ve ait olma aşamasına geçemeyiz şeklinde yorumlanabilir. John Bowlby’in “güvenli bağlanma” teorisinde anne ve babaların tutumunun çocuklar üzerinde etkili olduğu ve güvenli bağlanan bebeklere bakıldığında ebeveynlerinin çocuklarına güven aşıladıkları, çocuklarının dünyayı keşfetmek istedikleri takdirde onlara güvenli alan yarattıkları ve bu şekilde izin verdikleri görülmüştür. Güvenli bağlanan çocukların anne ve babalarının yanlarında olduklarını bildiklerinden ileriki yıllarda da güven problemi yaşamayıp rahat ve sağlıklı ilişkiler kurabildiklerinin gözlemlendiği çalışmaların olduğu söylenebilir.

Güvenin çok temel bir olgu olduğu söylenebilir. İnsanlar yaşadıkları yerlerin, bulundukları ortamların, görüştüğü kişilerin, çevrelerinin kısaca hayatlarındaki her şeyin güvenli olmasını isteyebilirler. Güvenin olmadığı yerde ve bu duyguyu hissetmedikleri kişilerin yanında durmak istenmeyebilirler. Özellikle ailemize ve arkadaşlarımıza daha fazla güvenmek isteyebiliriz. Onlara sırtımızı dayadığımızda bir sıkıntının olmayacağını bilmek

bizleri rahatlatabilir. Bunun tersi bir durumla karşılaştığımızda yaşadığımız durumları genelleştirip her şeye karşı güvensizlik hissedebiliriz.

Güveni akla getiren deyimlerimizin olduğu düşünülmektedir. Örneğin bir kişinin kendisini inandırması anlamında “güvenini kazanmak”, güven duygusu oluşturmak anlamında “güven vermek” bunlardan başlıca olanlarıdır. Güveni hatırlatan atasözlerimiz de mevcuttur denebilir. Ancak bunlar daha çok kimseye güvenmemeyi öğütleyen atasözleridir.

Arkadaşlarımızın Oyunu adlı eserde bir silahtan söz edilir. Baba, çocuklarına silahın yanlış insanların elinde ve gerekli güvenlik önlemleri alınmadığı takdirde kötü sonuçlar doğuracağını altını çizer:

“Silah boşa olsa da hiçbir zaman bir insana doğrultulmayacağını babam söyledi. Bununla ilgili bir sürü anısını anlattı. Annem, ‘Şeytan doldurmuş.’ dedi. Babam insanın dalgın ve unutkan olduğunu söyledi. Boş sanıp da arkadaşını vuran kişilerin korkunç öykülerini anlattı.” (Arkadaşlarımızın Oyunu, s. 9).

Aynı kitabın devamında silahı iyi kullandığını iddia eden Mehmet’i arkadaşları uyarmaktadır:

“Mehmet, arkadaşım. Silahla ilgili kuralları içimizde en iyi sen bilirsin. Boş bile olsa bir silahın bir insana doğrultulmayacağını çok iyi biliyorsun. Lütfen yere koy.” (Arkadaşlarımızın Oyunu, s. 16).

Hatta tiyatrodan örnek verilerek gerçek silahın kullanımının sakıncaları anlatılmıştır:

“(...)Seni sevmeyen biri gerçekte şey koyabilir. Senin dalgına gelir, yanlış fişek de alabilirsin. Bizler tiyatroda bile ya ağaç silah kullanırsın ya da elimizi tabanca gibi yaparsın.” (Arkadaşlarımızın Oyunu, s. 26).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta kişilerin almış oldukları eğitimden dolayı amca ve yengeye güven duyulduğu görülmektedir:

“(...)Amcam emekli ziraat mühendisi, yengem emekli gıda mühendisi. Çiftliği, çiftlik işlerini onlardan daha iyi kim bilebilir ki?” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 42).

Duman adlı kitapta Damla ateşin üzerinden atlamak istese de anne ve babası güvenlik gerekçesi ile buna izin vermez:

“Damla, ‘Baba, ateşin üzerinden atlayabilir miyim?’ diye sordu. Anne hemen, ‘Sakin ha! Çok tehlikeli.’ diye karşı çıktı. Damla somurtarak, ‘Herkes atlıyor ama.’ dedi. ‘Herkesin her yaptığı doğrudur diye bir kural mı var kızım? Hem atlayayım derken ateşin üstüne düşüp bir yerini yakarsan ne olacak?’ ‘Bir kez atlayayım.’ ‘Olmaz kızım. Denemek demek o işe başlamaktır.’ “ (Duman, s. 35).

Ekip Ruhu isimli kitapta Çisil adlı öğrenci yapılacak futbol turnuvasına katılamamaktadır. Ailesi izin belgesini imzalamadığı için maça çıkamayan Çisil’e öğretmeni

Ahmet Bey, destek olmak istemiş ve ailesi ile konuşmak için Çisil'in evine kadar gitmiştir. Ahmet Öğretmen, Çisil'in futbol konusundaki yeteneğine güvenmekte ve ailesini ikna etmeye çalışmaktadır:

"Okulun görevi çocukların yeteneklerini keşfetmektir. İnsan yetenekli olduğu işte daha başarılı ve mutlu olur. Çisil de futbol konusunda çok yetenekli... Erkek çocuklardan daha iyi oynuyor. Birçok aile yeteneği olmadığı halde çocuğunu zorla değişik kurslara yolluyor. Sizin kızınız hiçbir kursa gitmeden böyle güzel oynuyorsa, futbolla ilgili bir kursa gitse, belki de çok iyi bir futbolcu olacak.." (Ekip Ruhu, "Çisil'in İzin Belgesi", s. 29).

Ekip Ruhu'nda maçlara çıkmadan önce arkadaşların, oyuncuların başarıları olacaklarına dair inançları tamdır. Bu bakımından arkadaşlarına güvendikleri söylenebilir:

"(...)Maç saha dışında kazanılır sözünü de yazmışlardı. 'Bu anlayışı benimseyen 4/A'nın güzel sonuçlar alacağına inanıyoruz' sözleriyle yazı bitiyordu." (Ekip Ruhu, "İkinci Maça Hazırlık", s. 45).

Ekip Ruhu adlı romanda Ahmet Öğretmen, sınıfına güvenmekte ve her maçı alacaklarına inanmaktadır:

"(...)Maçlara gelmek konusunda, sizi asla yalnız bırakmayacağım. Benim vereceğim taktikleri uygularsanız her maçı alacaksınız. İlk maçında gelemediğim için çok üzgünüm... Özür dilerim." (Ekip Ruhu, "İkinci Maça Hazırlık", s. 49).

Ninemin Hazinesi adlı eserde çocukların yediği ekşi adlı yemeğin beş yıldır tavan arasında bekletildiğini öğrenen anne ve baba, çocuklarının sağlıkları için endişe duymuşlardır. Onların nine rahatlatır:

"Ninem, 'Önceden yedim. Tadında değişiklik yoktu. En ufak bir şey sezinlesem çocuklara yedirir miyim?' dedi." (Ninemin Hazinesi, s. 34).

Kitabın devamında annenin hemşire olması sebebiyle çocukları bir uzmana götürmek istemesi güvenlik ihtiyacı sebebiyledir:

"Kendisi hemşire olduğu için bu işlerin şakaya gelmeyeceğini çok iyi biliyordu. İlçeye gidip doktora görünmekle bir şey kaybetmezdik. Oysa olumsuz bir durum olursa çok şey kaybedebileceğimizi biliyordu." (Ninemin Hazinesi, s. 34).

Ninemin Hazinesi'nde "Babası Zengin" adlı bölümde Tunç, arkadaşı Çelik'e çok güvenmekte, annesinin verdiği paraları ona emanet etmektedir:

"Annem verdi, dedi Tunç. Artan parayı bana uzattı. Ben kaybederim sen de dursun Çelik, dedi. (...)Çelik ne olur sen de dursun, deyince istemeyerek de olsa aldım. Bir sürü kağıt paraydı." (Ninemin Hazinesi, "Babası Zengin", s. 55).

Sen Karışma adlı eserde toplumda güvenilir olduğuna inanılan mesleklerin başında gelen öğretmenlere Yaşar da son derece güvenmekte ve bu konuda annesini de ikna etmeye çalışmaktadır:

“Benim öğretmenim her şeyi bilir. En kaliteli, en ucuz kazağı söylesin. Bilemedin, ‘Çocuk nasıl beslenir? Hangi çikolatayı alayım?’ diye sor.” (Sen Karışma, “Sinek Avcısı”, s. 69).

Sen Karışma’da trafikte güvenliğini tehdit edecek şekilde araç kullanmanın zararları ortaya konmuş ve ülkemizdeki acı tablodan bahsedilmiştir:

“Trafik canavarı ülkemizin en büyük sorunu. Her gün ortalama on kişi yaşamını yitiriyor, otuz kişi sakat kalıyor, doksan kişi yaralanıyor. Maddi hasarlar ülke bütçesinin yarısını buluyor...” (Sen Karışma, “Yaz Kardeşim”, s. 80).

Sokakta Tek Başına isimli kitapta Deren yolunu kaybedince annesini aramak ister ve bir adamdan yardım talep eder. Fakat annesinden öğrendiği güvenlik kurallarını ihmal etmez:

“Bu numarayı kendisinden başka kimsenin bilmemesi gerekiyordu. Adamın telefonundan arayınca aranan numara orada kalacaktı. Kendi ararsa son aramayı silecekti. ‘Amca, annemin numarasını kimseye söyleyemem. Siz telefonunuzu bana verin, ben arayıp telefonu size vereyim.’(...) ‘Annem bu numarayı kimseye söyleme, dedi.’” (Sokakta Tek Başın, s. 28).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta okul müdürü öğrencilerinin aldığı başarıyı daha da ileri boyuta taşıyacağına inanarak onlara olan güvenini dile getirir:

“Okulumuz bugün yeni bir başarıya imza attı. Bu başarı bugün ilçede gerçekleşti ama ülkemiz çapındaki bir başarıya denk. İnanıyorum ki okulumuzun adı yakında ülke çapında duyulacak.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 7).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta öğretmenleri öğrencilerine güvenmekte ve onları yüreklendirici konuşmalar yapmaktadır:

“Öğretmenleri Hatice Hanım, ‘Siz kendinizi derse verseniz sınıfın değil okulun birincisi olursunuz,’ demişti.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 13).

Uçurtmam Uçan Daire’de müdürün başına aldığı darbeden sonra yaralanması herkesi üzmüş ancak müdürün çok dayanıklı olduğu ve bu yara ile ancak bu denli bir kişinin baş edebileceği söylenerek müdüre olan güven açıkça belirtilmiştir:

“(...)Müdür insanların en güçlüsü olduğuna göre dayanırdı. (...) Bu yaraya, bu acıya müdürden başkası da dayanamazdı. Güçlü bir bünyesi vardı. Yanındakiler bu tür sözler söyleyerek moral veriyorlardı.” (Uçurtma Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 78).

Tablo 19

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Güven Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	9, 16, 26	-	9, 16, 26	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	42	-	42	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	35	-	35	-
Ekip Ruhü	Roman	29, 45, 49	-	29, 45, 49	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	34, 55	-	34, 55	-
Sen Karışma	Öykü	69, 80	-	69, 80	-
Sokakta Tek Başına	Roman	28	-	28	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	7	-	7	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	13, 78	-	13, 78	-
Toplam		16	0	17	0

Hedef Belirleme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hedef kişinin ulaşmak istediği sonuçtur. Amaç ve gayedir diye tanımlanabilir.

Bizler çeşitli durumlarda özellikle de amaçlarımız için kendimize hedefler belirleyebiliriz. Bunları gerçekçi bir zemine oturttuğumuzda ve gereken çabayı gösterdiğimizde başaracağımıza inanabiliriz. Bu noktada hedef belirlemek bizi yöreklendirebilir. Gelecek için plan yapmamızı da gerekli kılabilir.

Atmaca Dede adlı kitapta baba, çocuğunun ders kitabından verdiği bilimsel bilginin işe yaraması üzerine kendine yeni hedefler koymuş ve bir sonraki sene için şimdiden amaçlar belirlemiştir:

“(...)Haberlerde hava raporlarını izlemiş. Yine mart ortalarında çok soğuk olmuş. Akşam karanlığında bademlerin dibine giderek tenekeleri yakmış. İki gece sürmüş. Bir daha da soğuk olmamış. O sene köyde bir tek o bademde badem olmuş. Hatta babası, ‘Bu badem soğuğa dayanıyor. Tüm bademleri bundan aşılalım.’ demiş. Yalçın, seneye tüm ağaçların altına işte böyle teneke hazırlayacaktı.” (Atmaca Dede, s.18).

Babam Gıdaklıyor’da bir çiftlik kurmak isteyenler kendilerine bazı hedefler koyarlar:

“Önce 18 dönümlük yerin çevresini tellerle çevirdik. Çevresinde boydan boya iki metrelik yürüyüş yolu bıraktık. Hem yürüyüş yolu hem de boydan boya üzüm bahçesi olacak. Asmalar yolun üstüne doğru ağdıracağız.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 140-141).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta çocuk, amcasının çiftliğinden daha büyük bir çiftliğe sahip olmayı kendine hedef olarak koyar:

“(...)Büyüyünce ben daha büyük çiftlik alacağım. Kartal gibi uçan bir atım olacak benim. Her akşam onunla bir saat dolaşacağım. Ben amcamdan daha çok kişi çalıştıracam. Çünkü hem çiftliğin büyük olacak, hem de en iyi ve en hızlı atlarla en akıllı ve en güçlü köpekleri besleyeceğim.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 43).

Ekip Ruhu adlı romanda öğrenciler Barış isimli bir kişinin onlara koydukları hedefleri gerçekleştirmeye çalışırlar:

“Oyuncular, önce topa vurmaya öğrenmeliler... Özellikle Koray, geriden, uzun pasla gelen topları göğsüyle, ayağıyla veya kafasıyla nasıl kontrol edeceğini öğrenmeli. Ardından, bunu hızla uygulamalı. Videoda anlaşılmayan yer var mı? diye arkadaşlarına sordu. Topa bakmadan top sürmeyi, özellikle ayak içleri ile pas vermeyi öğreneceklerdi.” (Ekip Ruhu, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 51-52).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta dört arkadaş yaşadıkları ilçede her sene nisan ayında düzenlenecek uçurtma yarışması için kendilerine hedef koyarlar:

“(...)En ilginç veya en güzel uçurtma alanında ilk ona girmeyi hedefliyorlardı. Diğerlerinden farklı tasarlanmış uçurtmalar kafadan on puan alıyordu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 7).

Yine aynı kitapta çocukların daha yüksek puan alabilmek adına kendilerine koymuş oldukları hedeflerinden söz edilmiştir:

“(...)Bu yılki yarışta ise kendi yaptıkları uçurtmayla katılarak kürsiye çıkmayı hedefliyorlardı. Çünkü el yapımı olması artı beş puan kazandırıyordu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 12).

Tablo 20

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Hedef Belirleme Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	18	-	18	-
BabamGıdaklıyor	Roman	140, 141	-	140, 141	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	43	-	43	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	51, 52	-	51, 52	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-

Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	7, 12	7, 12	-	-
Toplam		8	2	6	0

Hoşgörü Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Herkesi var oldukları şekilleriyle kabullenmek, onlara saygı duymaktır (Seyyar, 2003, s. 195).

Herkesin eksik kaldığı noktalar olabilir ancak kişilerin bu eksikliklerini, yanlışlarını değil onların güzelliklerini ve olumlu taraflarını görmeye çalışmasıdır denebilir. Hoşgörü sebatlı davranmayı da gerekli kıldığından insani ilişkilerde anlayışı geliştirebilir (Toker Badem, 2019).

Hoşgörü, hoş görmekten gelir. Kim olursa olsun ve bizlere ne kadar uzak düşüncede olsalar bile herkese hoşgörü ile bakmak önemli olabilir. Hoşgörünün özünde saygının yattığı düşünülebilir. Saygının özünü de sevgi oluşturur şeklinde yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla sevgi ile bakıldığında ve saygı duyulduğunda hoşgörü oluşabilmektedir.

Bir toplumda herhangi bir konu ile ilgili aynı görüşte olmak zor olabilmektedir. Kişisel farklar ve kültürel farklılıklar veya yaşanmışlıklar buna engel olabilir. Önyargının da önemli bir değişken olduğunu kabul edersek aynı şeyi hissetmemiz ve aynı şeyleri düşünmemiz imkânsıza yakın hale gelebilir. Ancak hoşgörü sayesinde bu farklılıkları bir zenginlik olarak görüp çok katmanlı bir toplum olmayı ayrıcalık olarak değerlendirebiliriz yorumu yapılabilir.

Üzerinde yaşadığımız topraklar çok farklı kavim ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır denebilir. Bu da kültürel çeşitliliği oluşturmuş ve bizlerden başka yaşam süren kişilerin varlığı ile tanışıklığımızı tarihsel zemine oturtmuştur yorumu yapılabilir. Dolayısıyla bu çok renkliliğin içinde hoşgörü kazanmanın daha kolay olabileceği çıkarımı yapılabilir. Halka yön veren kişilerin, edebiyat aracılığıyla sesini geniş kitlelere duyuran sanatçıların hoşgörü temelli söylemleri de bunda etkili olmuştur denebilir. Örneğin Mevlana, Yunus Emre gibi şairlerimizin birleştirici tutumlarının buna katkı sağladığı söylenebilir.

Dilimize yerleşmiş olan deyimlerden bazılarının hoşgörü ile inilti olduğu söylenebilir. Kusurları sorun etmemek anlamında “hoş görmek”, olayları hoşgörü ile karşılayan, kızmayan anlamında “geniş gönüllü” deyimleri örnek olarak gösterilir. Hoşgörü anımsatan atasözlerimiz de mevcuttur denebilir. “Kusuruz dost arayan dolsuz kalır.” atasözü herkesin bir kusuru olduğundan kusursuzluk arayışında olan kişilerin amaçlarına ulaşamayacaklarını, “Sana taşla vurana sen aşıla vur.” atasözü ise bize kötülük yapan kimselere karşı yine de hoşgörü ile yaklaşım onları utandırmayı anlatabilir.

Atmaca Dede adlı kitapta çocuklar babaları için dededen badem istemiş, dede ise kızarak bu işe yanaşmamıştır. Sonrasında ise dede hoşgörüye gelerek çocuklara badem vermiştir:

“Ertesi gün çocuklar kuzu otlatmaya gidiyorlardı. Bahçede Atmaca Dede’yi gördüler. Badem istediler. Dede sert bir biçimde, ‘Babalarınıza söyleyin de

kendileri gelsin istemeye.’ dedi. Çocukların boyunlarını büküp gitmesine dayanamadı. Seslendi. Uzanabildiği alt dallardan birer avuç badem toplayıp verdi çocuklara.” (Atmaca Dede, s. 15).

Atmaca Dede’de ondan saklanarak bahçeye giren çocuklara dede hoşgörü ile yaklaşır:

“Çocuklar ben geldim. Helal olsun istediğiniz kadar yiyin, dedi. (...)Çocuklar, Atmaca Dedeniz, huysuz, cimri dedeniz. Saklamanıza gerek yok. Ben sizler için yetiştirdim bu ağaçları, dedi.” (Atmaca Dede, s. 27).

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta evde tavuk besleyen babasını komşuların gazabından kurtarmak isteyen çocuğa, bazı kişiler kızınca komşulardan biri bu olaya hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğini söyler:

“Komşu bir kadın, ‘Çocuk bir yanlışlık yapmış. Çocuktur olur böyle şeyler..’ gibi konuştu.” (Babam Gıdaklıyor, “Hırsız Var”, s. 87).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı eserde fasulyeyi koparmak isterken dallarına ve yapraklarına zarar veren çocuklara dede kızmamış, hoşgörü ile yaklaşmıştır:

“Çocuklar fasulyeleri dallarıyla, yapraklarıyla koparıyordu. Arif Dede onlara hiç kızmazdı. ‘Yanlış yapa yapa doğrusunu öğrenecekler.’ derdi.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Takatuka”, s. 23).

Sen Karışma adlı kitapta bir yolcu, dolmuşu binen ancak parası olmayan bir başka yolcuya karşı hoşgörü ile yaklaşılmasını ister:

“Arkadan bu kez birkaç ses, ‘Yok demek ki idare ediverse ne olur? Çağımız esnafında insaf yok.’ diyerek herkesin duyacağı biçimde konuştular.” (Sen Karışma s. 67).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta Deren çok acıkmış ve lokantadan çorba içmiştir. Yanında parası olmadığı için lokantanın sahibine rica eder ve annesinin daha sonrasında buraya gelip parayı ödeyeceğini söyler. Lokanta sahibi Deren’in bu halini hoş görür:

“ ‘Söyleyemem. Yemin ederim paranı vereceğim hem de fazlasıyla. Annemle her zaman çorba içmeye buraya, Kekik Mutfağı’na geleceğiz...’ Lokantacı dudak büktü, başını salladı. ‘Tamam delikanlı afiyet olsun. Önemli değil, insanlık hali olur böyle durumlar.’ dedi.” (Sokakta Tek Başına, s. 48).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta torunun otuz yıllık şapkayı parçalaması üzerine üzülen babasını, kızı teselli etmiş ve bu olayda torununa yine de hoşgörü ile yaklaşmasını rica etmiştir:

“Çocuğa kızıp durma. Yine sakla. Bir anası daha oldu. Hem çocuk da şapkanın değerini öğrenmiş oldu.” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 82).

Tablo 21

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	15, 27	-	15, 27	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	87	-	87	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	23	-	23	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	67	-	67	-
Sokakta Tek Başına	Roman	48	-	48	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	82	-	82	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		7	0	7	0

İffetli Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

TDK Türkçe Sözlükte namus şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet; başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur.”

İffet, ahlakın getirdiği yükümlülöklere uyan ve doğru olarak kabul edilen bütün eylemlerdir diye tanımlanabilir (Seyyar, 2003, s. 205). Ahlak, kişilik yapısı manasındadır. İnsanların içlerinde yer alan dürtöleri, arzuları ve istekleri iyi yöne çevirmeleri ve kötölükten olabildiğince uzak durmaları insani ilişkilere de pozitif yönde katkı sağlayabilir (Karaman, 2000, s. 23).

Herkesin kendi ahlak kalıpları doğrultusunda davrandığı ve iffetlerini korumaya çalıştıkları söylenebilir. Namuslu olmak kişinin bunu hayatına da yansıtması anlamına gelebilir. Genel olarak toplumlarda annelerin, kardeşlerin ve evlenilen kişilerin namus kavramı içinde ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Bu kişileri korumak esas kabul edilebilir (Toker Badem, 2019).

Namuslu olmaktır şeklinde tanımlanabilir. Namus diğer değeriinin özünde bulunmalıdır yorumu yapılabilir çünkü iyi ahlaklı olmadan kişilerin ne dürüst ne alçak gönüllü ne de yardımsever olmaları mümkün olmayabilir. Namus kişilerde, toplumlarda ve kültürlerde başka anlamlar taşısa da genel olarak onurlu ve ahlaklı davranmayı içine alan bütöncöl bir olgudur şeklinde açıklanabilir.

Namusu anlatan deyimlerimizden “namusa sinek kondurmamak” namusu korumak anlamına, “namusunu temizlemek” ise kişinin onuruna ters düşen durumdan kurtulması anlamına gelebilir. Namus bazı atasözlerimizde geçmektedir. Arsız kimselerin utanmasının

olmadığını anlatan “Arsız neden arlanır, çul da giyse sallanır.”, utanmaz insanların hareket edilse dahi bunu pişkinliğe vuracağını aktaran “Arsızın yüzüne tükürmüşler, ‘Yağmur yağıyor.’ demiş.” atasözleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Babam Gıdaklıyor adlı eserde kimseyi kandırmamak gerektiğinin, başkasına yaptırılan bir ödevin sakıncalarından söz edilmiştir denebilir:

“Bir sürü arkadaş, ödevlerini annesine, babasına yaptırıyormuş. Ödevler yapılmış oluyordu. Tahtaya kalkıp da nasıl yaptıklarını anlatamıyorlardı. Ben nasıl yapıldığını öğrenirsem bir daha unutmazmışım.” (Babam Gıdaklıyor, “Babam Pirelendi”, s. 49).

Ninemin Hazinesi adlı eserde nineye ait olan eşyalara dokunmanın doğru olmadığı belirtilmiştir:

“(…)Hem varsa bile o nineme aittir. Bizim ona bakmamızın, el sürmemizin çok ayıp bir davranış olduğunu söyledim.” (Ninemin Hazinesi, s. 12).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta namus kavramı kimsenin malını ne olursa olsun izinsiz almamalıyız anlayışı çerçevesinde kitapta kendine yer bulmuştur:

“Çınar, yumruklarını sıkmış üzerine yürüyecekti. Kim olursa olsun, bir kişinin malı zorla alınmaz, diyerek Çınar’ı engelledim.” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 88).

Tablo 22

Cahit Kaya’nın Eserlerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı

EserAdı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımin Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
BabamGıdaklıyor	Roman	49	-	49	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	-	-	-	-
NineminHazinesi	Öykü	12	-	12	-
SenKarışma	Öykü	-	-	-	-
SokaktaTekBaşına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	88	-	88	-
UçurtamamUçanDaire	Roman	-	-	-	-
Toplam		3	0	3	-

İletişime Açıklık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

İletişim kişinin kendisi ile başkalarıyla veya bir toplulukla gerçekleştirdiği, sözlü veya yazılı olabilen bir etkileşim sürecidir. İletişimin insanlar arasında anlaşma aracı olduğu

söylenebilir. Ve insanlık var olduğu günden bu yana iletişim kurmaktadır yorumunda bulunulabilir. İlk çağda mağara duvarlarına işlenen şekil ve semboller ta o zamanlarda bile insanlığın iletişim kurmak istemesinin bir sonucudur çıkarımını yapmak olasıdır. Ateşin keşfedilmesiyle dumanla haberleşmenin iletişimde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Sonraları güvercin yoluyla haberleşme kullanılmış ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak iletişim de boyut değiştirmiştir şeklinde fikir yürütülebilir. Sırası ile mektup, telgraf, telefon, ve internet ile birlikte hayatımıza giren sosyal medya ağları kullanılır olmuştur denebilir.

İletişim çok kapsamlı bir ifade olduğundan günümüze değin çok farklı araştırmacılar başka şekillerde iletişimi tanımlamışlar ve iletişimi sınıflara ayırmışlardır. Ancak hemen hemen hepsinin üzerinde görüş birliğine vardığı nokta şu olmuştur denebilir: “İletişim insanların anlaşmasına olanak verir.” Duygu ve düşüncelerimizi ifade etmemizi sağlaması, psikolojik olarak bizleri rahatlatması ve sorunlara çözüm bulması noktasında iletişimden çokça faydalanabiliriz denebilir. Kültürün gelecek kuşakları aktarılması da iletişim sayesinde olur ve bu sebeple iletişime açık olmak da yarar vardır şeklinde yorum yapılabilir.

Konuşmak insanları diğer canlılardan ayıran belli başlı özelliklerin başında gelenlerdendir. Doğada sorunlarını konuşarak ifade etme yetisine sahip tek canlı türü insanlardır. İletişime kapalı olmak yani konuşmayı istememek, araya engel koymak, iletişimi yarıda kesmek, iletişim engellerine başvurmaktır denebilir. Oysa duygu, düşünce, istek ve beklentilerini yazılı ve sözlü anlatabilme kapasitesine sahip herkesin iletişime açık olması daha sağlıklı ve istenen bir durum olabilmektedir.

İletişimin önemine ilişkin atasözlerinden olan “Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar anlaşı anlaşı (anlaşı).” atasözü insanlar için iletişimin olmazsa olmaz olduğunu ifade edilebilir. Söylenen kötü bir sözün unutulmayacağını hatırlatan “Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.” ve bir kişinin akıllı olma derecesinin veya aklının çokluğunun konuşmasından belli olacağını ortaya koyan “Baş dille tartılır.” atasözleri önemli olduğu ifade edilebilir.

Babam Gıdaklıyor adlı eserde sorunların konuşularak, iletişim kurularak aşılabileceği belirtilir:

“İnsanoğlu uygarlaştıkça kavgadan uzaklaşır. Kavgayla sorunları çözmeye çalışanlar cahillerdir. Önceliği gücün aldığı yaşam biçimlerini hayvanlarda görürüz.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 151).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta anne, küsse bile bu küslüğü çok uzatmayarak, konuşmaya çalışarak iletişim halinde olmanın önemini bizlere hatırlatmıştır denebilir:

“(...)Annem beş on dakika küslüğü devam ettirir, sonra başlar yeniden konuşmaya.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 42).

Ekip Ruhu isimli kitapta 4/A’nın sınıf öğretmeni olan Ahmet Öğretmen, kendi sınıfına sorunlarını iletişim yöntemlerini kullanarak çözmeleri için öğütler vermektedir:

“Benim sınıfım her koşulda sorunların üstesinden gelir. Yeter ki birlik olun, birbirinizi dinleyin. Bir çözüm yolu bulursunuz. Size güveniyorum, dedi.” (Ekip Ruh, “Gömeç İlkokulu”, s. 14).

Tavandaki Muzlar isimli kitapta yardım ettikleri yaşlı adamdan önce kötü muamele gören gençler, daha sonrasında dedenin onlarla konuşmak istemediklerine şahit olurlar. Bu da yanlış anlaşılmanın önüne ancak iletişimle geçileceğinin kanıtını oluşturmuştur yorumu yapılabilir:

“(...)Öğretmenimiz yolda yürüyen yaşlılara yardım edin, demişti. Karşılığı bu mu olacaktı? Dedenin kızgınlığı bir anda geçti. Çay bahçesini gösterdi: ‘Gelin size bir çay ısmarlayayım da biraz konuşalım’ dedi.” (Tavandaki Muzlar, “Dedeye Yardım”, s. 64).

Uçurtmam Uçan Daire isimli eserde uzaylılar çocukların yaşadıkları ilçeye inince polisler devreye girerler. Polislerden biri internet varsa ilden helikopter göndermelerini isteyecek ve durumu başkente rapor etmeyi düşünecektir. Ancak aradaki iletişim sorunları nedeniyle bu düşüncesinden vazgeçer:

“(...)Olayı anlayıp dinlemeden, iletişim kurmadan ortalığı velveleye vermek yanlış olurdu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Konuşma”, s. 34).

Tablo 23

Cahit Kaya'nın Eserlerinde İletişime Açıklık Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	151	-	151	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	42	-	42	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruh	Roman	14	-	14	14
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	64	-	64	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	34	34	-	-
Toplam		5	1	4	1

Kanaatkârlık Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Elinden geleni yapıp gelen rızıklara rıza göstermektir. Kanaatkâr insan nimetleri nicelik olarak değerlendirmeyip nimetlerin hepsini değerli görür. Müsriflikten de kaçınır (Seyyar, 2003, s. 253). Var olan imkânlarının yeterli geldiğine inanıp daha çoklarında gözü olmamaktır. Kanaatkâr kişiler mutlu kişilerdir de denebilir (Yadigar, 2017).

Tok gözlülüktür. Var olan koşulları ile barışık yaşamak ve imkânları ölçüsünde bir şeyleri elde ettiğinin bilince olmaktır diye tanımlanabilir. Daha fazlasını istemeden elindekilere razı olan kişilerin kanaatkâr oldukları söylenebilir. İstemenin, nefsin sonu yoktur yorumunda bulunulabilir. Elimizde bulunan bütün maddi unsurların daha iyileri, bir gün üretilebilir ve bir kişi elde edilebilir. Daha da iyisi, kalitelisi, yenisinin olması olasıdır. Bundan dolayıdır ki aza kanaat etmekte büyük yarar vardır.

“Kanaat etmek” deymi yetinmek anlamına gelir ki bu değeri kısaca özetleyen ifadelerden biri olduğu söylenebilir. “Kanaat sahibi olmak” deymi ise elindeki ile yetinen insanlar için kullanılan bir deyimdir. “Kanaat gibi devlet olmaz.” atasözü ise ihtiyacından fazlasını istemeyenlerin mutlu olacakları mesajını veren bir atasözüdür şeklinde yorumda bulunulabilir.

Arkadaşlarımın Oyunu adlı eserde da anne maddi durumu el vermese de çocuklarına döner almak ister. Çocuklar ise annelerinin bunu alacak maddi durumu olmadığını bildiğinden bunun gerekli olmadığını söyleyip var olan durumlarına kanaat ederler:

“Anladım. Bizlere döner yedirmek istedi, parası yoktu. Gözlerim yaşardı. ‘Anne biz acıkmadık. Biraz yorulduk. Ne etinden yapıldığı belli değil... Evde yeriz.’ dedim.” (Arkadaşlarımın Oyunu, “Apaçık Otel”, s. 41).

Sen Karışma adlı kitapta ablanın, çalıştığı evde iki küçük çocuktan büyük olanın kardeşine oyuncığını vermemesi nedeniyle abiyi ikna etmesi, çocukların babalarını rahatsız etmiştir. Çünkü baba çocuklarını kanaatkâr yetiştirmeye gayret eder:

“Bu çocuklar ileride benim şirketlerin başına geçecekler. Şirketlerimi geliştirmeleri, büyütmeleri gerekiyor. Vermeye alıştırsak bırak şirket yönetmeyi, bakkal dükkânı bile işletemezler. Benim şirketleri birkaç yılda batırırlar. Çocuğumun karakterini zayıflatıyorsun. Küçük çocuğu ikna edeceğin yerde malına sahip çıkan büyük çocuğumu kandırıyorsun. Bugün çocuğumu sen kandırdın. Büyüyünce de başkaları yalan dolanla kandıracak. Bir daha böyle bir yanlışlıkta bulunursan o gün işine son veririm, dedi.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 55-56).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta bir çocuğu zor durumdan kurtaran Fırtına ile sahibi Deren’e para verilmek istenmiş ancak ikisi de elindeki imkânları yeterli bulup fazlasını istememişlerdir:

“Fırtına, ‘Alma’ der gibi baş sallıyordu. Parayı almadan, ‘İyi günler.’ dedi. Olay yerinden arkalarına bakmadan uzaklaştılar.” (Sokakta Tek Başına, s. 55).

Tablo 24

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	41	-	41	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	-	-	-	-
Ninemın Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	55, 56	-	55, 56	-
Sokakta Tek Başına	Roman	55	-	55	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		4	0	4	0

Kendini Tanıma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Kişinin kendi kendisini değerlendirdikten sonra yapmış olduğu yanlışların farkına varmasıdır (Yadigar, 2017).

Kendini tanımak demek yeteneklerinin, ilgilerinin, zayıf ve güçlü yönlerinin kişinin farkında olması demektir denebilir. İnsan önce kendi ile tanışır. Kendini keşfeder ve sonra bu keşfi ile birlikte hayatı anlamlandırabilir. Kendinin bilincinde olmak ve nasıl biri olduğu gerçeği yüzleşmek kişiye boyut kazandıracaktır. Nerede, nasıl ve hangi tepkileri verdiğini bilmesi, huy ve mizacı hakkında fikir sahibi olması, sınırlarını görmesi kişiye birçok fayda sağlayabilir. Kendini yeterince tanıyan biri geleceği ile ilgili daha gerçekçi kararlar alabilir. Başına gelen olay ve durumları daha iyi analiz ederek kişisel çıkarımlar yapabilir. Tam tersi noktadan bakacak olursak kendini yeterince tanıyamamış olan bireyler suçu bir başkasına atma eğiliminde olabilirler. Ve potansiyellerini bilmedikleri için ilerleme konusunda sorun yaşayabilirler. Olanaklarını gerektiğinde kullanamadıklarından dolayı pişmanlığa kapılabilirler.

Kişinin kendisi tanımasını en kolay yoldan ifade eden deyim “kendini bilmek” olabilir. Kendini bilen insan doğal olarak kendini de tanıyabilir.

Duman adlı kitapta Damla'nın dedesi mısır kırma işinde çok başarılı olduğunun farkındadır ve bunu söylemekten çekinmez:

“Dede ‘Mısırı kırmak da közlemek de ustalık ister.’ der. ‘Önce tarladan uygun mısırı kıracaksın. Mısırın uygunu mu olur demeyin. Mısırın rengi sapsarı olacak, sütü tırnağınla bastırıldığında yüzüne bir metreden fırlayacak, dişleri seyrek olmayacak.” (Duman, s. 24).

Sen Karışma adlı kitapta ilham geldiği an bir yere not etmesi gerektiğinin kişi farkındadır:

“Ne zaman bu tür olaylar gelse başıma, yazacak bir sürü konu aklıma geliyor. O an yazmazsam birkaç saat sonra hepsi uçar gider. Hemen küçük boy, çizgisiz defterimi çıkarıp bir şeyler karaladım.” (Sen Karışma, “Yaz Kardeşim”, s. 83).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde uçurtma yarışması için hazırlık yapılmaktadır. Begüm ince ve düzgün bir kargı kesebilmek için uğraşır. Ancak eline ilk kez kesici bir alet alıyordur. Maket bıçağını testere gibi sürtmeye çalışır. Bu sırada Ege gelir ve kargıyı önce ikiye sonra da dörde ayırır. Arkadaşını uyarmak istese de alınacağını düşündüğü için vazgeçer:

“(…)Kendisi bu işlerde arkadaşına göre ustaydı. Geçen seneki yarışlara iyi hazırlanamadığı halde ön elemeyi geçmişti. Bu yıl ilk ona girme niyetindeydi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 9).

Aynı eserde bu defa sınıfta yer alan öğrencilerin kendi bilgi ve becerilerinin farkında olmalarına vurgu yapılmıştır denebilir:

“(…)Sporda, el becerilerinde sınıfın en iyileri kendileriydi. İyi olmak için çok çalışmak, araştırma yapmak, düşünmek gerektiğini biliyorlardı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 13).

Uçurtmam Uçan Daire’de Ece arkadaşı Begüm ile ilgili olumlu özelliklerini dile getirir. Ece, Begüm’ü iyi tanımaktadır:

“Ece, ‘Her zaman söylerim Begüm arkadaşım çok iyi bir dinleyicidir, diye. Belleği de çok iyi.’ ” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 27).

Aynı eserde bu defa Anlak oyuncak araba ile oynamada ne kadar başarılı olduğunun farkındadır:

“(…)Araba kullanmadaki ustalığını arkadaşlarına göstermek istiyordu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 33).

Yine aynı eserin devamında Ece ve Anlak’ın kendilerini iyi tanıdıkları yeteneklerinin farkında olmalarından anlaşılır:

“(…)Okulda, derste Ece’nin; sokakta, oyunda, yaratıcılıkta Anlak’ın üstünlüğü tartışılmazdı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 73).

Tablo 25

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Kendini Tanıma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	24	-	24	-
Ekip Ruhü	Roman	-	-	-	-
Ninemın Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	83	-	83	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	9, 13, 27, 33, 73	-	9, 13, 27, 33, 73	9, 13
Toplam		7	0	7	0

Misafirperverlik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bir ailenin kendi fertlerinden başka o eve gelen, niyetlerinin iyi olduğuna inanılan ve belli zamanlarda bulunmak üzere gelen kişiler konuk olarak adlandırılır (Alkan, 1991, s. 1741).

Misafir ağırlamak halkımızın sosyalleşip dayanışmasını sağlaması bakımından adetlerimiz içinde önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Misafirin bazı hakları vardır ve bunlar yerine getirilmelidir (Seyyar, 2003, s. 298). Misafirperver olmak bizim kültürümüzün bir parçasıdır ve en dikkat çekici unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Kuşkusuz yardımsever olmak misafirperver olmanın ön koşulu olduğu varsayılabilir (Yadigar, 2017).

Konuksever olmaktır. Yaşadığımız eve dışarıdan gelen insanlara konuk, onları ağırlamamıza konukseverlik denir. Sosyal, kültürel ve psikolojik vb. pek çok neden bizleri misafir olup misafir ağırlamaya itebilir. Çünkü insanlar sosyal varlıklardır ve tek başlarına bir hayat sürmek yerine topluca yaşamayı tercih edebilirler. Bu sosyal yapı içinde kendi çekirdek ailelerini oluşturabilirler ve akrabaları ile birlikte geniş ailelerini kurabilirler. Yaşadıkları yerin yakınlarında oturan kişiler de komşuları olur. Hem kendi akrabaları hem de komşuları ile iletişim halindedirler ve zaman zaman birbirlerinin evlerinde vakit geçirebilirler. Konuşup dertleşebilir ve etkileşim halinde olabilirler.

Misafir baş tacı edilir demek mümkündür. Evlerimizde en güzel yemekler misafirler için hazırlanabilir. Aynı şekilde en kaliteli yemek takımı ve nevresimler değerli konuklarımız için serilebilir. Misafirin bir dediği iki edilmeye çalışır denebilir. Onun rahat etmesi ve iyi vakit geçirmesi için hizmette kusur edilmez yorumu yapılabilir.

Misafirperverlik bazı deyimlerimize yansımıştır. Gece yarısı, aniden gelen ve kalacak yeri olmayan kişiler için “tanrı misafiri”, bir yerde kalıp konuk olmak anlamında “misafir olmak” deyimleri kullanılabilir. Konuksever olmak birçok atasözümüzde rastlanan değerlerdendir denebilir. Gelen kişilerin, konuk olunan aileye bereket getirdiği inancı “Misafir kısmeti ile gelir.” ve “Misafir on kismetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır.” atasözlerinde gözlenmektedir. “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” sözü komşuların önemini anlatması açısından misafirperverliğin içinde değerlendirilebilir.

Arkadaşlarımın Oyunu adlı kitapta doğum günü kutlamasına gelen kişilere misafirperverce davranılmıştır:

“Benim doğum günümü kutladılar. Buraya kadar gelmiş kişilere pasta ikram etmesek ayıp olurdu.” (Arkadaşlarımın Oyunu, s. 26).

Atmaca Dede adlı kitapta örnek bir komşuluk ilişkisi verilmiştir. Komşuları dededen bir haber gelmeyince meraklanırlar ve onun evine giderek yiyecek bir şeyler getirirler:

“Gelenler dedeyi oturtular, üzerini değiştirdiler. Hasta olup olmadığını sordular. ‘Bir daha bahçeye bırak büyükleri çocuklar bile girmeyecek.’ diye söz verdiler. Çorba, yemek, ekmek getirdiler. Bir isteği olup olmadığını sordular.” (Atmaca Dede, s. 24).

Kitabın devamında hastalandığı düşünülen dedeyi komşuları yalnız bırakmaz:

“Dede üçüncü günü sabah erkenden kalkmıştı. Hasta diye komşuların getirdiği çorbayı içti. Kimseden yemek istemiyordu. Evden çıkmayınca herkes hasta sanıyor, acıyarak bakıyor, kap kap yemek getiriyordu.” (Atmaca Dede, s. 26).

Babam Gıdaklıyor adlı eserde mahalle kültürünün, komşuluk ilişkilerinin değeri anlatılır:

“Mahalle kültürünün henüz bitmediği, komşuların birbirini ziyaret ettiği günlerde çocuk olmak benim için büyük şans. (...)Halime teyze bizim hem kapı komşumuz hem de annemin en yakın arkadaşıydı. (...)Annem ve Halime teyze birbirlerini sık sık ziyaret eder, yemek tariflerini paylaşıyorlar, çocuklar hakkında konuşuyorlardı.” (Babam Gıdaklıyor, “Babam Pirelendi”, s.37).

Babam Gıdaklıyor’da ilk kez komşularını beş çayına çağıran Arlat Bey herkesi şaşırtmıştır:

“Babam, bir gün komşuları beş çayına çağırdı. İlk kez böyle bir şey yaptığı için komşular şaşırmıştı. Kapısını çalıp çağırdığım her komşu, ‘Yaa! Öyle mi? Allah Allah!’ diyordu.” (Babam Gıdaklıyor, “Balkondaki Bahçe”, s. 103).

Aynı eserin bir başka bölümünde konuk olarak gidilen eve elin boş gidilmeyeceği geleneğine yer verilmiştir:

“(...)Konukluğa eli boş gidilmezmiş. Kocaman bir poşetle geldi. Çay, şeker, bisküvi, çikolata bile almış. Çikolatalardan birini bana uzattı.” (Babam Gıdaklıyor, “Hırsızlarla Babamın Savaşı”, s. 107).

Ekip Ruhu adlı romanda Çisil’in evine okuldan arkadaşları misafir olmuş ve Çisil’in annesi kızları elinden geldiğince iyi ağırlamıştır yorumunda bulunulabilir:

“Annesi, ‘Kim gelmiş kızım.’ diyerek kapıya geldi. Kapıdakilere şöyle bir baktıktan sonra ‘Kızım içeri buyur etsene.’ diyerek gelenleri kendisi buyur etti. Hoşbeşten sonra çayların yanında yaprak sarmaları ve börekler geldi. Çocuklar önce yemek istemediler fakat hiçbirinin tabağında bir şey kalmadı. Annesi, ‘Siz de geleceğinizi söyleseydiniz daha çok yapardım. Beni utandırdınız.’ diyerek getirdiklerinin arkasının olmadığını belirtti.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maça Hazırlık”, s. 68-69).

Sen Karışma adlı kitabın “Marka” isimli bölümünde evde yapılan yemekten bir tabak da komşuya götürme geleneği anlatılmıştır:

“Karnım acıkmıştı. Her zamanki gibi rafları karıştırırken kapı çaldı. Delikten baktıktan sonra kapıyı açtım. Üst kattaki Selin Teyze bir tepsi içinde dumanı tüten yemek getirmişti. (...)’Dökmeden mutfığa koyabilir misin? İstersen ben koyuvereyim. Hem tabağı da geri almış olurum.’ diyerek içeri girdi.” (Sen Karışma, “Marka”, s. 59).

Sen Karışma’da Selin Teyze’nin önerisi ile apartmandaki her daire sırası ile yemek yapıp birbirlerine vereceklermiş:

“(...)Ablam apartmanda otuz altı daire var. Otuzundan birer tabak yemek gelse ev başına ayda iki tabak yemek düşer. Ay sonu bir yemek de biz yaparız tüm komşulara dağıtırız. Komşuluk bu, deyip kapıya gelenleri geri çevirmiyordu. (...)Annem bir iki kişiye sormuş. İsteyen yemek yapıp herkese birer tabak dağıtıyormuş. Selin Teyze’nin önerisiymiş.” (Sen Karışma, “Marka”, s. 61).

Tablo 26

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	26	-	26	-
Atmaca Dede	Öykü	24, 26	-	24, 26	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	37, 103, 107	107	37, 103	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	68, 69	-	68, 69	-

Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	59, 61	-	59, 61	61
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		10	1	9	1

Nazik Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranmak nezakettir” (TDK, 2011, s.1769).

Görgüye ilişkin esaslar insanların oluşturduğu toplumda eylemleri kontrol edebilir. Maddi değil soyut olan müeyyideleri bulunur. Tavrı ve davranışlarını kontrol edebilenler toplumca da kabul görebilirler. Bunlar görgü kurallarıdır ve genç kuşakların yetiştirirken büyük önem arz edebilirler (Yadigar, 2017).

Nazik kişilerin etrafında da değer verilen ve sevgi duyulan kişiler olduğu düşünülebilir. Onlar nazik kişiler oldukları için insanları kırmaktan imtina edebilirler ve bile isteye can acıtmayabilirler denebilir. Uyumlu kişilik yapıları sebebiyle insanların beğenisi kazanan nazik insanlar herkese karşı nazik ve kibardırlar. Empati yetenekleri de geliştirmiş denebilir (Ecerkale, 2019).

Kibar olmaktır. Kişilere olaylara her zaman nazikçe davranmak esas olmalıdır. Kabalığın tam tersidir diye açıklanabilir. Saygısızlık, bağırma, incitici söz kullanmak, kaba davranışlarda bulunmak nezaketle bağdaşmayabilir. Kendini yetiştirememiş, geliştirememiş kişiler medeni olmaktan uzaktırlar yorumu yapılabilir.

Görgü kuralları ya da adabımuâşeret olarak geçen kurallar hukuk kuralları içinde sosyal kurallar olarak geçerler. Toplum içine nasıl davranılması gerektiğinin çok detaylı açıklandığı bu kurallar arasında yere tükürmenin yanlış olması, ellerin pantolon cebine sokulmamasına kadar birçok kural yer almaktadır. Her hâl ve hareketin nazik olması gereklidir denebilir. Teşekkür etmek, özür dilemek, rica etmek ve daha pek çok ifadenin içinde nazik olmak yatabilmektedir. Bu kelimelerin giderek yaygınlaşması ve yaygınlaştırılması esas kabul edilmelidir yorumu yapmak mümkündür.

Ekip Ruhu adlı romanda futbol maçları oynanırken atılacak sloganların küfür veya argo içermemesine dikkat edilmesi bir kural olarak koyulmuştur:

“(...)Her sınıfın karşı tarafı incitmeden, kırmadan sözler üretmesi gerekiyordu. Küfür içermeyen, argo olmayan sözler haftaki okul gazetesinde yayınlanıyordu.” (Ekip Ruhu, “Üçüncü Maç”, s. 80).

Ekip Ruhu’nda rakip takımların birbirlerine karşı nazikçe davrandıkları görülmektedir:

“(...)Turnuvalar başladığından beri ilk kez bir taraftar grubu diğer takımın oyuncularını yuhalamıyor, ıslıklamıyor üstelik alkışlayıp başarılar diliyordu. F’ler orta çizgide tek sıra durumunda bekleyen D’lerle tek tek tokalaşıp el

ele tutuştular. Hep birlikte izleyicileri selamladılar.” (Ekip Ruhu, “Altıncı Maç”, s. 130).

Ekip Ruhu’nda son maç için okula gelen velilere, müdür çeşitli ricalarda bulunmuştur. Bu ricalar nazik olma değeri ile örtüşebilir:

“Bu çocuklar sizin çocuklarınız, bizim çocuklarımız, hepimizin çocuklarıdır. Karşınızdakini düşman olarak görmeyin. Bu bir oyundur. Amacımız yenmek ya da yenilmek değil. Amaç öğrencilerimizin yeteneklerini keşfetmek ve bu yeteneklerin gelişmesini sağlamaktır. Siz izleyicilerden tek isteğim, birbirinizi kırmayacak, tatlı, esprili kışkışlar atmanız...” (Ekip Ruhu, “Yedinci Maç”, s. 154).

Sen Karışma adlı kitapta toplu taşıma araçlarında kendimizden yaşça büyük kimselere yer vermenin bir görgü kuralı olduğu anlatılmaktadır:

“(...)Annem, babam, öğretmenim yer vermeme öğretti. Bu bir görgü kuralıymış. Zorunlu değilmiş. Güçlüler güçsüzler...” (Sen Karışma, “Dedelere Yer Ver”, s. 7).

Sen Karışma’da hostes olarak işe başlayan bir kişiden gelen konuklara karşı kibar davranması istenmiştir. Dolayısıyla bu kitapta insanlara karşı nazik davranmanın ve bazı hitapların kullanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur denebilir:

“(...)Her yolcuya, adının sonuna ‘bey, hanım’ ekleyerek, yumuşak bir ses tonuyla seslenecekmiş. Hatta küçük çocuklara bile ‘küçük bey, küçük hanım’ demesi gerekiyormuş.” (Sen Karışma, “Gülüñç Adlar”, s. 13).

Aynı kitabın bir başka bölümü olan “Kemancı”da keman ustası Kenan Bey, oğlunun öğretmeninin nazik olduğunu düşünmektedir:

“ ‘Böyle kibar, güler yüzlü öğretmenden öğrenci çekinir mi?’ diye düşündü.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 23).

Sen Karışma’da baba ve oğlunun yaptıkları müzik gösterisinden çok etkilenen çay bahçesi sahibi kibar bir davranış göstererek onlardan hesap almaz. Bu şekilde onlara teşekkür etmek ister:

“Hesabı ödemeye gidince hesapların ödendiğini söylediler. Çay bahçesi sahibi her hafta gelmelerini istedi.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 46).

Tavandaki Muzlar isimli kitapta kavga eden kişiler düşen arkadaşlarına “Özür dilerim.” gibi nazik olma ifadelerini kullanmışlardır:

“Özür dilerim arkadaşım, bir yerine bir şey mi oldu? Kusura bakma, dalmışım demez mi? (...)İnleyerek doğruldu: ‘Arkadaşım, ayağına bir şey mi oldu?, dedi. Sanki tekme yiyen benim. Üzerini silkeledik. Biz özür diledik.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 50-51).

Tablo 27

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Nazik Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	80, 130, 154	-	80, 130, 154	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	7, 13, 23, 46	-	7, 13, 23, 46	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	50, 51	-	50, 51	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		9	0	9	0

Özdenetim Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bireyler hedefleri doğrultusunda gayelerini gerçekleştirmek adına hal ve hareketlerini denetleyebilmelidir. Özdenetim zamanla edinilebilir. Özdenetim sahibi olmayan kişiler için dışardan destek gerekebilir (Binyıl Şahin, 2019).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında özdenetim “davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu alabilme ve öz güven sahibi olma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta Deniz, özdenetimine sahip değildir yorumu yapılabilir çünkü okulda verilen ödevlerinin sorumluluğunu kendisi alamadığı için babası bu görevi üstlenmiştir:

“(…)Sonra da bitirdiğinde ödevini getirmesini istedi. Her zaman çocuğun ödevlerini gözden geçirir, eksiklerini gösterirdi.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Korku”, s. 16).

Sen Karışma adlı kitapta baba, kardeşine oyuncaklarını vermediği gerekçesiyle abisinden paylaşma yapmasını bekleyen çalışanına sitem eder. Baba, yaşı fark etmeksizin çocuklarının duygu ve düşüncelerini kontrol edebilmelerini istemektedir:

“(…)Küçük ağlıyormuş. Ağlasın, gözü çıkmaz. O da kendi malına sahip çıkmayı öğrenir. Kendi bisikletine iki elle sarılır, dedi.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 56).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta duyguları denetim altına almakla özdenetim değerine vurgu yapıldığı düşünülebilir:

“(...)El arabasına taş dolduruyorum, bunları yüz metre ileriye, akşam da aldığım yere boşaltıyorum. Böylece kol ve bacaklarımı güçlendiriyorum. Duygularımı denetim altına almayı öğreniyorum.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 15).

Tablo 28

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Özdenetim Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	16	-	16	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhı	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	56	-	56	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	15	-	15	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		3	0	3	0

Özgürlük Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Özgürlük herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmadan düşünme veya davranmadır. Özgür insanlar her türlü dış etkiden bağımsız olarak kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar verir” (TDK, 2011, s. 1869). İnsan özgür bir varlıktır ve bu yönü ile diğer varlıklardan farklı olduğu düşünülebilir. Özgürlüğün yaşanan bir değer olduğu söylenebilir (Demirel, 2006, s. 167-168).

Özgürlüğün karşıt anlamı tutsaklıktır. Özgürlük bireyin kendi olmasıdır diye açıklanabilecek bir kavramdır. Kendi kararlarını yine kendisinin verebilmesidir. Bağımsızca hareket etme ve engellere takılmadan kendi iradesini kullanabilme yetisidir yorumları yapılabilir.

“Pupa yelken” ifadesi özgürlük için kullanılacak bir ifade olabilirler. Hiçbir şeye bağlı olmamayı anlatır. “Keyfinin kâhyası” ise kişilerin istedikleri gibi yaşamasını dile getirebilir. “Özgürlüğün tadını çıkarmak” ise özgürlüğün hâkim olduğu durumlardan memnun olmak, o şekilde yaşamak anlamında iken “özgürlüğe kanat çırpma” ise özgürlüğe doğru gitmek anlamına gelebilir. Atatürk’ün “Özgürlük ve bağımsızlık benim

karakterimdir.” sözünün bu topraklarda özgürlüğün en başta liderleri tarafından bir yaşam biçimi edinmesini gözler önüne sermesi bakımından önemli olduğunu gösterebilir.

Tavandaki Muzlar adlı kitapta tek başına çalışmak özgürlük kavramı ile bağdaştırılmıştır:

“Yalnız çalıştığımda kendimi özgür hissettiğim için kimseyi istemiyorum, dedim.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 14).

Tablo 29

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkiRuhu	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta TekBaşına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	14	14	-	-
UçurtamamUçanDaire	Roman	-	-	-	-
Toplam		1	1	0	0

Özgüven Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Özgüven, insanın kendine güvenme duygusudur” (TDK, 2011, s. 1870).

Bir kişide olması gereken en temel özelliklerin başında özgüvenin geldiği düşünülebilir. Özgüvenin kişinin her şeyden ve herkesten önce kendine inanması ile ilgili olduğu söylenebilir. Herhangi bir olayda özgüven sahibi kişiler hedeflerine daha kısa sürede ulaşabilirler ve hayat amaçlarını daha kolay gerçekleştirebilirler. Başarı için olmazsa olmaz bir unsur olarak görülen özgüven kişiyi diğerlerinden ayırt etmenin de önemli bir yoludur denebilir. Çünkü özgüven kişiye özgüdür. Cesaret gibi taklidi imkânsıza yakın değerlerden olduğu söylenebilir. Özgüven zamanla da kazanılması veya bir başka deyişle geliştirilmesi mümkün olan değerlerin başına geldiğine inanılmaktadır. İnsanlar kendilerine inanarak, belli zorlukların üstesinden gelerek, içlerinde var olan yetenekleri keşfederek ve kendilerini sevip değerli olduklarını anladıklarında özgüvenlerinin daha da gelişmesi olasıdır.

Özgüvenin temeli aile atılır da denebilir. Çünkü aile içinde değer gören, sözü dinlenen, fikirlerine önem verilen ve başarıları taktir edilen çocukların daha özgüvenli olmaları olasıdır. Daha sonra arkadaş ortamındaki durumlarını ve okulda kazandığı başarıların ve aldığı övgülerin kişinin özgüvenini geliştirecek hamleler olduğu söylenebilir.

Özellikle okul hayatına adım atmaları ile birlikte sınav ve karne notu ile tanışan çocukların akademik başarıları onların daha özgüvenli olmasına katkı sağlayabilmektedirler. Erikson'un psikososyal gelişim kurumda "başarıya karşı aşağılık duygusu(7-11 yaş) olarak adlandırdığı dönemde olan çocuklar için başarmanın çok önemli olduğu ifade edilebilir. Yalnızca okulda değil hayatın her yerinde başarmak isteyen çocuklar verilen görevleri tamamladıklarında çok mutlu olurlar ve bu başarımlılık duygusu onların özgüvenlerini arttırıcı etkiye sahip olabilmektedirler.

Mevlana'nın "Kendini okyanusta bir damla sanma, bir damlanın içinde kocaman bir okyanussun" diyerek insanlığa seslendiği söylenebilir ve okyanus benzetmesi ile herkesin büyük potansiyeller taşıdığını ve bundan dolayı kendilerine güvenmelerini öğütlediği yorumu yapılabilir.

Özgüvenin hayatın her alanını etkilediği varsayılmakta ve deyim ile atasözlerinde de kendine sıkça yer bulduğu söylenebilir. "Tırnağın varsa başını kaşı" atasözü kişilerin kendilerine güvenmelerini, başkalarına bel bağlamanın çok da sağlıklı olmadığı mesajını verebilir. Herkesin kendi bilgi ve becerileri ışığında iş yapmasının önemini anlatır. "Dolu kupa ses çıkarmaz." atasözü ise kendine güvenli kişilerin bunları gösteriş malzemesi yapmayacağını, kendini ispata ihtiyaç duymayacağını anlatabilmektedir.

Arkadaşlarımızın Oyunu adlı kitapta müzik konusunda kendine güvenmeyen kişinin sonrasında öğretmeninin ve arkadaşlarının da beğenisi ile kendine güvendiğini şu sözlerden anlaşılmaktadır:

"Ben bu yaz gitara merak sarmıştım. Ablam nazlanarak da olsa bir şeyler öğretmişti. Meğer kendimi geliştirmişim. Müzik dersinde korkarak çaldım. Öğretmenim çok beğendi. Arkadaşlarımızın alkışı tüm kaslarımı gevşetti." (Arkadaşlarımızın Oyunu, s. 7).

Babam Gıdaklıyor adlı eserde çiftlik kurmaya hazırlanan kişiler kendilerine ve yaptıkları işe güvenirler:

"(...)Hem bizimkisi atla deve değil ki büyük yatırımlar yapıp da zarar etmeyeceğiz. Bu başlangıç olacak. Başarırsak büyük işlerin kapısını açmış olacağız. Büyük işler küçük parçalardan oluşur." (Babam Gıdaklıyor, "Çiftlik", s. 151).

Ekip Ruhu adlı kitapta Gömeç İlkokulunda okuyan ve 4/A sınıfına giden öğrencilerin okullarında düzenlenecek olan turnuvada kendilerine güvendikleri söylenebilir:

"Günlerdir heyecanla beklenen, 'Sınıflar Arası Futbol Turnuvası' kesinleşmişti. Her sınıf kendisini şimdiden şampiyon görüyordu." (Ekip Ruhu, "Gömeç İlkokulu", s. 7).

Ekip Ruhu adlı kitapta Mehmet, kendine ve özellikle de gücüne güvenmekte ve bunu açıkça göstermekten çekinmemektedir denebilir:

“Mehmet, göğsünü ileri çıkarıp, pazıları göstererek, ‘Dışarıda korkutulacak kişileri bana gösterebilir misiniz’ deyip herkesi selamlayarak oturdu.” (Ekip Ruh, “Gömeç İlkokulu”, s. 17).

Ekip Ruh’nda ilk kez galibiyet alan A sınıfının kendilerine güvenleri gelmiştir denebilir:

“İlk kez galibiyet alan A’lar sevinçliyidiler. Kendilerine olan güvenleri artmıştı. Oynadıkları oyunla, attıkları gollerle izleyicilerin beğenisini kazanmışlardı.” (Ekip Ruh, “Beşinci Maça Hazırlık”, s. 107).

Ninemin Hazinesi adlı eserde Tunç, önceden arkadaşlarının ayrımcılık yapması sebebiyle yerle bir olan özgüvenini sonradan kazanmış ve futbolda ne kadar iyi olduğunu herkese göstermiştir:

“Tunç, ilk kez oyuna seçildi. İlk kez rakibim oluyordu. O ne çalımalar... Bizim arkadaşlar bile Tunç’un ayağından top almaktan korkuyorlardı. Bir-iki kişiyi değil dört-beş kişiyi birden çalımlıyordu.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 55).

Sen Karışma isimli eserde keman ustası Kenan Bey, yaptığı işi hakkıyla yaptığını düşündüğünden kendine son derece güvenmektedir:

“Ben kemanın her türlüünden anlarım. (...)Ben bu yörenin değil ülkenin en iyi keman yapımcısıyım.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 26-28).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta kişinin tavandaki muzları alacağı sırada düşme ihtimalini hesaba katıp yere minder sermesi kişide bir özgüven belirtisi olarak çıkmıştır:

“(...)Kendimle gurur duydum. Bir yerimize bir şey olmadı ya... Bu işi başaracağıma inandım.” (Tavandaki Muzlar, s. 23).

Uçurtmam Uçan Daire kitabında uçurtma yarışmasına katılmayı planlayan çocuklar kendilerine son derece güvenirlir:

“(...)Her adım atışlarında yarışmayı düşündüler. Kendilerini birincilik kürsüsünde gördükçe güçleri arttı. Hele alkışları duydukça yürüyüşleri hızlandı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 7-8).

Yine aynı eserde çocuklar yaptıkları uçurtmalara isim vermişlerdir. Ve herkes kendi yaptığı uçurtmanın birinci olacağına inanır:

“En yükseğe çıkan uçurtma ödülünü benim Uçan Aslan alacak, dedi Anlak. Kırlangıcın süzülüşünü görmeden karar vermesen iyi olur, dedi Ece. Begüm, ‘En Güzel Uçurtma’, Ege ise ‘En İlginç Uçurtma’ ödülünü alacaklarını söyleyip durdular.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 12).

Uçurtmam Uçan Daire’de Ahmet’in kendine güven tamdır. Hatta öyle ki elinde yeterli imkânlar olsa Hezarfen Ahmet Çelebi’den daha iyi iş çıkaracağını söyleyip durur:

“Kapıdan çıkarmadıkları için uçarak kaçmayı hayal edip durmuştu. Gerekli araç gereçleri verselerdi bir haftada Hezarfen Ahmet Çelebi’den daha güzel bir kanat yapardı. Bir bıçak, bir testere, biraz da tutkal yeterdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, *“Işınlanan İlk Dünyalı”*, s. 116).

Tablo 30

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Özgüven Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak Geçen)	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	7	-	7	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdıklıyor	Roman	151	-	151	151
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruh	Roman	7, 17, 107	107	7, 17	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	55	-	55	-
Sen Karışma	Öykü	26, 28	-	26, 28	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	23	-	23	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	7, 8, 12, 16	-	7, 8, 12, 16	-
Toplam		13	1	12	1

Paylaşımçı Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Paylaşmak insan olmanın bir gereğidir. Paylaşmak; aralarında bölüşmek, pay etmektir” (TDK, 2011, s. 1903).

Bu değer in yaşamın her safhasında kendini gösteren değerlerden olduğu düşünülebilir. Bizler her an, her şeyimizi paylaşma eğiliminde olabiliriz. Benzer yerlerde bulunduklarımızla paylaşımında bulunmak bizi birbirimize bağlayabilir (Binyıl Şahin, 2019). Paylaşımçı olan kişinin aynı zamanda yardımsever oldukları söylenebilir. Bu iki değeri özünde barındıranların pıntılık rahatsızlığından uzaktırlar. Topumla bir hareket eme yeteneğine sahip böyle kimselerin ergin bir kişiliğe ulaşmada önemli bir aşamayı geride bıraktıkları yorumu yapılabilir. Okula başlayan çocukların yanlarında getirdikleri yiyeceklerini, eşyalarını yoksul arkadaşlarıyla paylaşması onları bencil olmaktan alı koyabilir ve paylaşmanın verdiği mutluluğu hissedebilirler (Şahin, 2017, s. 82).

Türkçe karşılığı üleştirmektir. Paylaşmak yardımlaşmanın bir gereği gibi düşünülebilir. İnsanlar arasında hayatın devam etmesi için paylaşmanın gerekli olduğu ifade edilebilir. Bazen somut bazen de soyut unsurlar kişiler arasında paylaşılabilir. Bize ait şeyleri bir başkasına verebilmektir. Paylaşımın gerekli ve önemli olduğu söylenebilir. Hayatın içinde her şeye sahip olmamız mümkün değildir. Bu nedenle bizde bulunmayan bir şeyi başkasından isteyebilmeli veya bizde olan şeyleri bir başkasına verebilmeliyiz.

Paylaşmanın önemine dikkat çektiğine inanılan deyimlerimizden bazıları şunlardır: Bütün olan bir şeyi parçalarına ayırmak, paylaşmak anlamında “pay etmek”, eşit oranda bölüştürmek anlamına gelen “kardeş payı yapmak” örnek olarak verilebilir. Paylaşmayı öğütleyen atasözlerinin de oldukça dikkat çekici olduğu dile getirilebilir. Bu dünyada yapmış olduğumuz iyiliklerin öbür dünyada bir karşılığı olacağını aktaran “Ne verirsən elinle, o gider seninle.”, maddi durumu normalin altında olan kişiler için verdikleri az bir şeyin bile çok değerli olduğunu, varlıklı kişilerin ise birçok şeylerini verebileceklerini anlatan “Az veren candan, çok veren maldan.” ve elindekini paylaşmayan kişilerin zor günlerinde kimsesiz kalacağını ifade eden “Ekmeğini yalnız yiyen yükünü yalnız taşır.” atasözlerinin değerli olduğu ifade edilebilir.

Arkadaşlarımızın Oyunu adlı eserde insanlar arasında paylaşım olması gerekliliği anlatılır. Belli yerlerde çeşmelerin yapılması ve insanların bundan ücretsiz bir şekilde istifade etmesi önemsendiği söylenebilir:

“İnsanların sel gibi aktığı sokağın başına sonuna birer çeşme konulmaz mı? Herkes kana kana suyunu içsin, elini yüzünü yıkasın. Bu kalabalıkta insan bunalıyor, çatlayacak. Derelerde gürül gürül akan su burada parayla... Paralı suyla yüz yıkanır mı?” (Arkadaşlarımızın Oyunu, “Apaçık Otel”, s. 38).

Atmaca Dede adlı kitapta çocukların her birinin meyveleri paylaşması istenir. Herkese yetecek kadar meyve olduğundan dede çocukların kavra etmesine izin vermez:

“(...)Ah çocuklar, kavga etmeden yesenize, hepinize yeter bu meyveler. Ezmeyin, telef etmeyin. İstedığınız kadar yiyin. Yeter ki ağaçlara zarar vermeyin. Kırıp dökmeyin ki ağaçlar her yıl salkım salkım üzümler, sarı sarı armutlar, ayvalar, kırmızı beyaz elmalar versinler, diye söylenerek bahçeye girdi.” (Atmaca Dede, s. 26).

Aynı kitabın devamında çocukların meyveleri kardeş payı yaptıkları görülür:

“(...)Tüm çocuklar dedenin bahçesindeki meyveleri birlik olup her gün okuldan sonra toplayarak kardeş payı yaptılar.” (Atmaca Dede, s. 33).

Ninemin Hazinesi adlı eserde Çelik, arkadaşı Tunç ile dondurmasını paylaşır:

“(...)Gözleri dondurmamda, ben yaladıkça Tunç da kuruyan dudaklarını ıslatıp yalıyordu. Her zamanki gibi dayanamadım. ‘Gel bir tane de sana alayım.’ dedim. (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 47).

Ninemin Hazinesi’nde Çelik, elinde olan yiyecekleri arkadaşı Tunç ile paylaşmaktan geri durmaz:

“Topumuz patladığı zaman para toplardık; onun parasını da ben verirdim. Oyundan sonra oturup konuşacaksa bazı arkadaşlar kek, bisküvi, çikolata gibi şeyler alırlardı. Tunç’a ismarlayacak param varsa ben de alırdım. Yoksa ben de yemezdim. Paylaşılabilecek yiyecek alırsam sorun yoktu. Yarısını ona verirdim.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 49-50).

Sen Karışma adlı kitapta anne iki oğlunun bisikleti paylaşmasını istediğinden büyük oğluna ricada bulunur:

“Oğlum, bu kez alsın, bir daha vermezsin, diyerek ara bulmaya çalıştı.”
(Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 53).

Tablo 31

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Paylaşımçı Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	38	-	38	-
Atmaca Dede	Öykü	26, 33	-	26, 33	-
Babam Gıdıklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükreirse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	47, 49, 50	49, 50	47	-
Sen Karışma	Öykü	53	-	53	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		7	2	5	0

Planlı Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Plan bir işin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzendir” (TDK, 2011, s. 1932). Plan tertibe uyum göstermektir diye tanımlanabilir. Zamanı iyi kullanmak isteyen kişilerin plan yapmanın ne kadar gerekli olduklarını bildikleri düşünülebilir. Bir plan doğrultusunda hareket edildiğinde yapacağımızın uğraşın ne gibi aşamaları içerdiği veya ne kadar süreceği kestirilebilir (Gümüş, 2017). Plan en kısa tabiriyle tasarlamak demektir. Yapmayı düşündüğümüz bir iş için önceden plan oluşturmak isteyebiliriz. İşe başlamadan önce hazırlamış olduğumuz plan bize yol gösterici bir pusula gibidir denebilir. Hangi zamanda hangi işlerin yapılacağı, ne zaman bitirileceği gibi pek çok sorunun cevabını alabileceğimiz bir yol haritası olabilmektir. Plan yapmak kişiye zaman kazandırabilir. Gereksiz iş ve işlemlerden uzak tutabilir.

Hemen hemen her konu ile ilgili plan yapmak da fayda vardır denebilir. Okul hayatında ödev, sınav, proje veya çalışmalar için çalışma hayatında verilen işleri zamanında teslim edebilmek için, günlük hayatta da üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirebilmek için plan yapmaya ihtiyaç duyabiliriz. Çünkü planlı hareket ettiğimizde olası riskleri en aza indireceğimizi biliriz yorumunda bulunulabilir. Düzenli ve tertipli olmanın yolunun planlı olmaktan geçtiği düşünülebilir.

Planlı olmak kimi atasözlerimizde de geçer. Örneğin “Bugünün işini yarına bırakma.” da işlerimizi zamanında yapmak ve planlı hareket etmek vurgulanır. “Erken kalkan yol alır.” sözü de işlerimizi önceden halletmenin önemini hatırlatabiliriz.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta yeni bir çiftlik kurmak isteyen kişiler bu işi oldukça planlı, programlı bir şekilde yapmaya çalışırlar:

“Burası ortalama ikişerden dört dönümlük yer. Birinci yer yumurtalık, ikinci yer etlik tavuklar için. Her ikisi de sekizer bölüme ayrıldı. Her iki yerde de birer bölüme tavuklar hiç girmeyecekler. Buralar tavuklar için börtü böceğin, çekirgelerin doğal yaşam yerleri olacak. Buradan kaçan böcekler bizim tavukların doğal besinleri olacak. Diğer bölümlerin kapakları sırasıyla açılacak. Tavuklar bir bölümde üç gün dolaşabilecekler. (...)İlk iki bölüm betondan yapılmış kocaman kümestir. Tavuklar burada soğuk zamanlarda kalacaklarmış. Diğer yanların üstü ve bir yanı kapalı tünekli yerd. Burası yazlıkmış. Hepsinin önünde üstü kapalı yanları tellerle çevrili acil durumlarda yani çevrede tavuk hastalığı olduğunda kalabilecekleri yerlermiş. Küçük küçük bölümler ise yavrusu olacak tavuklara ayrılmıştı.” (Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 142-143).

Ekip Ruhu adlı kitabın “Gömeç İlkokulu” isimli bölümünde öğrencilerin yarışmada başarılı olabilmek adına planlı hareket etmeye çalıştıkları söylenebilir:

“Son saatten sonra, ailelerinden izin alanlar sınıfta biraz daha kaldılar. Futbol konusunda kendilerine yardım edebilecek kişiler belirlendi. Ata, ablasının bir arkadaşının futbol okulunda okuduğunu söyledi. Eğer ondan yardım alabilirse güçlü bir destek bulmuş olacaktı. Takım kurulursa çalışma yapabilecekleri uygun yerler de araştırılacaktı.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 14-15).

Ekip Ruhu’nda öğrencilerin belli bir plan dâhilinde hareket ettikleri şu ifadelerden çıkarılabilir:

“Pazartesi kurallar duyurulacak, salı günü sağlık raporu için doktora gidilecekti. Perşembe günü maçlar başlayacaktı.” (Ekip Ruhu, “Oyuncu Listesi”, s. 27).

Uçurtmam Uçan Daire adlı kitapta Anlak, Begüm ile konuşur ve ona uzaylılarla nasıl başa çıkacaklarına dair kafasında kurmuş olduğu planı aktarır:

“(...)Arkadaşlarından sakın olmalarını, kendisine güvenmelerini istedi. Ne yapacağını anlattı. Babasının öğrencilerden bir grubun, polisler için hazırladığı kurşun geçirmez elbiseleri giyecek, ateş edenlerin karşısına çıkacaktı. Uzaylı olduğu için kendisine kurşun işlemediğini söyleyerek üzerlerine yürüyecek, onlarla dalga geçecekti.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 72).

Tablo 32

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Planlı Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	142, 143	-	142, 143	142, 143
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	14, 15, 27	-	14, 15, 27	14, 15
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	72	-	72	72
Toplam		6	0	6	5

Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Sağlık; bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olmasıdır” (TDK, 2011, s. 2006).

Sağlığın çok yönlü bir kavram olduğu söylenebilir. Bireyin yaşamını devam ettirebilmesinin ana kaynağı sağlıktır denebilir. Kişi gerek bedenene gerekse de zihnen ne kadar sağlıklı olursa o kadar dengeli ve kaliteli bir yaşamı kendine çekebilir. Yeterli ve dengeli beslenmek, organik besinleri tercih etmek, spor yapmak, stresten uzak durmak, gerektiğinde sağlığı için yardım almak ve tedavi olmak sağlıklı olmaya önem vermenin içinde yer alan alt başlıklardır denebilir. Kişi dünyaya geldiği bedenine iyi bakmalı ve uzun ve sağlıklı yaşamın gerektirdiği gibi yaşamalıdır yorumu yapılabilir.

Herkesin daha uzun ve sağlıklı bir hayatın peşinde olduğu söylenebilir. Kimse hasta olmak, ilaçlara bağımlı yaşamak ve psikolojik olarak çeşitli rahatsızlıklarla uğraşmak istemez denebilir. Sağlığı kaybettikten sonra düzelmenin de güç bir süreç olduğunun farkında olmanın gerekli olduğu düşünülebilir. Bundan dolayı bilimsel bilgiler ışığında vücudumuza iyi gelen yiyecek ve içecekleri tercih etmeli, bol su tüketmeli ve olabildiğince kaygıdan uzak durmalıyız şeklinde önerilerde bulunulabilir.

Sağlıkla ilgili “sağlığı, sıhhati yerinde olmak” deyimini akla gelmektedir. Bu deyim kişinin bedenene ve zihnen sağlıklı olduğu durumlarda kullanılabilir. “Eski sağlığına kavuşmak” deyimini ise bir rahatsızlık sonrasında iyileşenler için kullanılabilen bir deyimdir. “Sağlık gibi dost, hastalık gibi düşman olmaz.” atasözü doğrudan sağlığın önemini ortaya koyabilir. “Güneş girmeyen eve doktor girer.” sözü ise güneşin sağlık açısından önemine dikkat çeker denebilir.

Babam Gıdaklıyor adlı eserde kuşların yaşamaları için demir kafesten ziyade karton kafeslerin daha sağlıklı olduğu söylenmiştir:

“Al sana bir kafes. Karton kafes, demir kafesten daha sağlıklı... Hem de yumuşacık. Sağa sola çarpsa bile kuşa bir şey olmaz, dedi.” (Babam Gıdaklıyor, s. 9).

Babam Gıdaklıyor’da doğal yumurta tüketmenin gerekliliğinden söz edilir:

“(...)Torba torba çöp atıyormuşuz. Bunları kuşlara, tavuklara verince doğal yumurta yiyecekmişiz. Yumurta diye bizleri plastik boya yediriyorlarmış. Sarısı kına gibi olsun diye tavuklara boya veriyorlarmış.” (Babam Gıdaklıyor, s. 24).

Aynı eserin devamında çiftlik yumurtasının ve tavuğunun zararlarından bahsedilmiştir:

“(...)Dinledikçe hormonlu, ilaçlı ürünlerden nefret eder oldum. Çiftlik yumurtasında, hele tavuğunda ne tür zarar ilaçlar varmış da haberimiz yokmuş.” (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 57).

Babam Gıdaklıyor’da sağlıklı beslenme ile kişinin halsizlik, yorgunluk ve uykusuzluk gibi şikâyetlerinden kurtulduğunu belirtir:

“(...)Her sabah haşlanmış bir yumurta yiyecekmişim, öğlen ve akşam da tavuk suyu çorbası içecekmişim. Kaç gündür doğru düzgün beslenmiyordum. Neredeyse hasta olacaktım. İlk gün yiyip içince kendime geldim. Halsizlik, yorgunluk, uykusuzluk geçip gitti .(...)Doğal beslenmeymiş. Yan etkisi yokmuş. Kara tavuk suyu içer içmez beni iyileştirdi ya Halime teyze, Nahit amcaya her gün tavuk suyu çorbası içiriyormuş. Etilerini ise kendi yiyormuş.” (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 59).

Kitabın devamında doğal beslenmenin zihne olan olumlu etkilerinde de bahsedilmiştir:

“(...)Yararını görünce zihnin açılsın, sınavlarda başarılı olsun diye ablama da çaktırmadan yedirdiğini gördüm. Deneme sınavlarında ilk ona giremeyen ablam, ilk üçe girmesin mi?” (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 60).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı eserde şimdiki gençlerin hareketsiz bir yaşam sürmelerinin, hazır ve sağlıksız besinlerle beslenmelerinin bir sonucu olarak obezite ile karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir:

“(...)İki kişi bile olsak sokakta, okulun bahçesinde tek kale maç yapardık. Koşar, terlerdik. Acıkır, susardık. Bunların önünde, beygirlerin torbası gibi, koca koca kâğıtların içinde patates kızartmaları. Ne zaman, nasıl bir yağda kızartıldığı belli değil. Şimdiki çocuklar şişman oluyormuş. Olurlar tabii, daha neler olacak göreceğiz.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 31).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor'da fazla tüketilen her şeyin sağlık açısından zararlı olduğuna dikkat çekilmiştir:

"Sağlık açısından zararlı diyorlardı. O kadar olacak. Fazla yediğinde şeker, yağ ve ekmek de zararlıdır hem. Her şeyin kararını insan bilecek. Sen kendine hâkim olamıyorsan teknoloji ne yapsın?" (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 33).

Kitabın devamında kemik suyu ile yapılan yiyeceklerin tatlarına doyum olmayacağı ifade edilmiştir:

"Annem de kemik suyu yapıveriyor. Kemik suyuyla çorba mis gibi kokuyor. Hele kemik suyla pişirilmiş pilav kaşıklamaya doyulmaz." (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, "Sevdim Bu Şakayı", s. 51).

Aynı kitapta doğal gübre, suni gübreye yeğlenmiştir. Bu da sağlığa önem verme değeri içinde değerlendirilebilir:

"Sizin gibi doğal tarımla uğraşan çiftçilere suni gübre getirmek hakaret olur. Kaliteli, doğal gübre getirdik. (...)Amcam, 'Yeğenim, eline sağlık. Öyle güzel bir gübre getirmişsin ki bir gün sonra çiçeklerin rengi değişir.' dedi." (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, "Sevdim Bu Şakayı", s. 58-59).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor'da yemek ayırmamanın, her yemekten az da olsa tatmanın ve yeterli beslenmenin önemi anlatılır:

"Her çocuk gibi sevdiğim yemeği yer, sevmediğimden bir iki kaşık alır, bırakırdım. Annem, az yediğimden şikayet ederdi. Arkadaşlarının çocuklarının yemek yiyişine imrendiğini söylerdi. Hele benim sevmediğim yemeği yiyen bir çocuk görürse, bir yıl her sofraya başında yemek duası gibi anlatırdı." (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, "Sevdim Bu Şakayı", s. 63).

Dedem Kükrerse isimli kitapta sağlığın giyim boyutuna da değinilmiştir. Yün giysilerin kişiyi soğuktan koruması dile getirilmiştir:

"(...)Kışın iki naylon gömleğin arasına yün doldurdum. Diktim. Kalın oldu. Giydim her gün. Dışarıda soğuk çoktu ama bana soğuk hiç yoktu. İki pantolonun arasına bastım yünü. Yün bir yere toplanmasın diye bir güzel diktim. Karın üzerinde kömürle yattım. İki elini yarım metre açarak, 'Benim yün yatak bu kadar kalın.' dedi. Karışını gösterdi. 'Yorganım bu kadar kalın. Giriyorum arasına. Fırın gibi. Dışarı buz. Kalkıyorum turp gibi.' diyerek yünü anlatmaya devam etti. (...) 'Yün insana dondurucu soğukta fırın gibi tutuyor.' dedi dedem." (Dedem Kükrerse, s. 25-27).

Dedem Kükrerse'de giysilerde kullanılan kimyasalların sağlığa zararı aktarılarak Dünya Sağlık Örgütü'nün bunu yasakladığı ifade edilmiştir:

"(...)Buradaki yünlerde doğal boya varmış. Kimyasal boyalar bedene değerek insanın derisini yıpratıyor, zamanla insanı zehirliyormuş. Bazı boyaları Dünya Sağlık Örgütü yasaklamış." (Dedem Kükrerse, s. 33).

Kitabın devamında yün giysilerin sağlığa çok daha yararlı olduğu, boya gibi kimyasalları içermediği anlatılmıştır:

“(...)Alın çocuğunuza çorap örün. Giysinler ayaklarını sıcak tutsun. Yün çok sağlıklıdır. Bunda boya yoktur.” (Dedem Kükrerse, s.40).

Duman adlı eserde doğal suyun tadının daha güzel olduğu dile getirilmiştir:

“(...)Damla kana kana içti suyu. ‘Tadı şehirdeki suya benzemiyor.’ diye düşündü. Bu suyun tadı güzeldi. Kötü kokmuyordu. Dede, bu suyu içerken, ‘Göktepe Ormanları’ndaki çamların sakız kokusunu alıyorum.’ derdi.” (Duman, s. 21).

Duman adlı kitapta Damla’nın dedesinin yapay gübreden uzak duruşu gözler önüne serilir:

“Dede mısıra yapay gübre atmazdı. Yapay gübre mısırın tadını bozuyor, derdi. İnek ve koyun gübresi kullanırdı sadece.” (Duman, s. 27).

Ekip Ruhu adlı kitapta sporun ve özellikle futbolun yararlarından söz edilmiştir:

“Futbol, çocuğu sağlıklı ve zinde yapar, deyince kızın annesi. ‘Benim kızım futbolcu mu olacak? Şeytan kulağına!’ dedi. Bunun üzerine Ahmet Öğretmen, futbolun yararlarını anlatan iki sayfalık listeyi gösterdi. ‘Bakın burada, futbolun yararlarından bahsediyor. Lütfen, inceleyin. Futbol dikkat etme, düşünceyi bir arada toplama becerilerini geliştirir. Yaratıcılığı, hayal gücünü geliştirir. İnsanı paylaşımcı, mutlu ve yardımsever yapar. Sorunlarla başa çıkmayı, hoşgörülü olmayı, kurallara uyumayı öğretir...” (Ekip Ruhu, “Çisil’in İzin Belgesi”, s. 30).

Ekip Ruhu’nda sporda kazanmanın bir yolunun da sağlıklı beslenmek ve düzenli uyumaktan geçtiğinin altı çizilmiştir denebilir:

“Herkes maçlar bitene kadar düzenli uyuyacak, düzenli beslenecek, diyerek telefonu kapattı.” (Ekip Ruhu, “Dördüncü Maça Hazırlık”, s. 91).

Ekip Ruhu’nda maçtan en az iki saat önce yemek yemenin gerekliliğinden bahsedilmiştir:

“Efe, öğle yemeğini güzelce yedi. Aç karnına çalışma olmayacağı gibi tok karnına da olmayacağını çok iyi biliyordu. Çalışmalardan en az iki saat önce bir şeyler yenmesi gerekiyordu.” (Ekip Ruhu, “Yedinci Maça Hazırlık”, s. 147).

Ninemin Hazinesi adlı kitapta Ülgen ve ablası ninelerinin el emeği ile hazırlamış olduğu ekşi adı verilen şeyi yedikten sonra bunca yıl nasıl bozulmadan bugüne kadar geldiğini merak edip içinde katkı maddesi olup olmadığını sormuşlardır. Ancak aldıkları yanıt onları da şaşırtacak cinstendir. Ürün tamamen organikdir, hiçbir katkı maddesi içermez:

“Bunun bunca yıldır nasıl bozulmadığını sordum. Demek ki içine bir şeyler kattıyorlar ki uzun süre bozulmadan kalabiliyordu. Aldığım yanıt çok ilginçti. Hiçbir şey katmıyorlarmış.” (Ninemin Hazinesi, s. 31).

Kitabın devamında ekşi adı verilen besinin her derde deva olduğu, soğuk algınlığı gibi hastalıklara iyi geldiği ve hatta hayvanlar da bile iyileştirme yönünde etkisi olduğu aktarılmıştır:

Toplanan meyveler önce bir güzel ayıklanıp kazanlarda kaynatılır. Kazanda iyice pişen meyveler, torbalara doldurup güzelce sıkılır. Çıkan sular tavalarda kaynatılır. Katı bir kıvama gelince, soğutulup toprak kaplara doldurulur. Bu yediğimiz elma ekşisi . Her derde devadır. Özellikle soğuk algınlıklarına iyi geliyormuş. Ilık suda iyice eritip bir şerbet biçiminde içilirmiş. (...)Ninem bunları ilaç niyetine saklamış. (...)Hasta hayvanlara bile bunu içiriyorlarmış ama kaç yıldır yapamıyormuş.(...)Hasta hayvanlar hiçbir şey yiyip içemediklerinde, şişelere doldurup hayvanın ağzına zorla boşaltıyorlarmış, şurup niyetine.” (Ninemin Hazinesi, s. 31-32).

Kullandığımız eşyalarda da sağlık öncelikli olmalıdır denebilir. Ninemin Hazinesi’nde mutfak araç ve gereçlerinde doğal malzemelerin kullanıldığı anlatılmıştır:

“Köyle ilgili birçok şey anlattı. Evdeki kap kacağın çoğu ağaçtan ya da topraktanmış. Tencereler, tabaklar topraktan; kaşıklar ağaçtanmış.” (Ninemin Hazinesi, s. 33).

Çocuklarının zehirlenme ihtimaline karşı çok fazla hareket etmesine anneleri izin vermediği yine aynı kitapta kendine yer bulmuştur:

“Dedemle annem aracı itmek için indi. ‘Biz de inelim.’ dedik ama annem karşı çıktı. Ne kadar hareketsiz kalırsak yediklerimiz kana o kadar geç karıştırmış.” (Ninemin Hazinesi, s. 37).

Kitabın devamında çocuklarının zehirlenmesinden endişe anneye, ninenin bir önerisi vardır:

“Çocuklarım zehirlenecek, zehirlenecek, diyen annem olduğu yerde dönüyordu. Ninem bu sözleri duyunca ‘Yoğurt getireyim, iyi gelir.’ diyerek koşarcasına ptır ptır yürüdü.” (Ninemin Hazinesi, s. 39).

Ninemin Hazinesi’nde dede, organik kelimesinin anlamını bilme de tohumların hepsi organiktir:

“ ‘Dede bunlar organik mi?’ diye sordu. ‘Yok oğlum, ne organiği? Bunlar köy tohumu. Ninenin babasından gelen tohumlar.’ dedi dedem. ‘İşte organik oluyor.’ dedi babam gülerek.” (Ninemin Hazinesi, s. 44).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta kuru zeminde oturmanın daha sağlıklı olduğu belirtilmiştir:

“ ‘Kışın taşta, yazın yaşta oturma.’ sözü aklıma geldi. Televizyonda izlediğim bir filmde duymuştum. Oradaki çocuk, çalıkların altından kuru yaprak toplayıp üzerine oturmuştu. ‘Doğal bir kilim ya da halı’ diye düşünerek birkaç kuru yaprakla ve ince kuru dal topladı. Kuru dalları alta, yaprakları üste koydu. ‘Yumuşak koltuk gibi oldu.’ diye düşündü, gülümsedi.” (Sokakta Tek Başına, s. 82).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta iyi beslenmenin beyne olan katkısından söz edilmiş, inek ve süt örneğinde olduğu gibi kişilerin düşünme becerilerinden yoksun olacakları belirtilmiştir:

“Annem okuyup öğretmen olmamı istiyor. Yemek seçtiğimde, çalışabilmem için de iyi beslenmem gerektiğini söylerdi. Basımı okşayarak: Beslenmeyen beyin, yemeyen inek gibi süt vermez, derdi.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 16).

Tavandaki Muzlar’da abur cubur olarak nitelendiren besinlerin tüketilmeyip onun yerine pekmez gibi doğal besinlerin tüketilmesinin birçok yararının üzerinde durulduğu dile getirilebilir:

“Abur cubur şeyleri çok yediğimizi, nasıl besleneceğimizi anlatıp durdu. Arka sıralardan biri, yavaş bir sesle: Üşüyenler pekmez içsin, dedi. Bunu duydu. Öğretmen yararlarını saymaya başladı. Hele köy yapımı pekmezi ballandıra ballandıra anlattı.” (Tavandaki Muzlar, “Pekmez”, s. 36).

Tavandaki Muzlar’da bu kez sıcak olan bir ortamda kaban gibi kalın giysilerle oturmanın sakıncalarından ve şayet üşüme yaşıyorsa ince fakat kat kat giymenin gerekliliğinden söz edilmiştir demek mümkündür:

“Kabanımı hemen giydim. Bu kez de derste böyle oturmanın zararını anlatmaya başladı. Utandığım için istemeyerek çıkardım, yerime oturdum. (...)Öğretmen, kabanla oturmama izin verdi. Kalın giymemi söyledi. Bir atlet yerine kollu iki fanila yıl üst üste giymeliymişim.” (Tavandaki Muzlar, “Pekmez”, s. 38).

Tavandaki Muzlar’da pekmez tüketen çocuk artık daha az üşüdüğünü söyler. Çayın fazla tüketilmesinin kansızlık yaptığı bilgisinden ötürü artık kahvaltıda pekmez içmeye karar verilmiştir:

“Öğleyin yarım çay bardağı pekmezi burnumu sıkarak içtim. Öğlen sonu, her zamankinden az üşüdüğümü fark ettim. Karar verdim, her gün, az da olsa pekmez içecektim. Kahvaltıda içilen çay vücudun demirini yok ediyormuş, dediler. Bir daha çay içmeyecektim. Kahvaltıyı da pekmez şerbetiyle yapacaktım. Önceleri zorlandım. Bir hafta geçmeden bir su bardağı pekmezi kolayca içer oldum. Eskisi gibi üşümüyordum, kışlık da giymişiyordum.” (Tavandaki Muzlar, “Pekmez”, s. 43).

Uçurtmam Uçan Daire’de yarışma için hazırlık yapan çocuklar acıkmışlardır ve Anlak onlara yiyecek ve içecek bir şeyler getirir. Anlak’ın getirdiği besinler oldukça sağlıklıdır ve Anlak sağlığını düşünerek soğuk zeminde oturmak istemez:

“Anlak; su, meyve suyu, incir, ceviz içi, bisküvi getirmişti. Bir elinde de minderler vardı. İş yaparken betona oturmak istemiyordu. Betonun güneş ısıtmış olsa da içten içe bir soğukluk gelirmiş, diye duymuştu. Annesi “Yerlere terliksiz basıyorsun.” diye kızardı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 9-10).

Tablo 33

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram) Olarak Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarının Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	9, 24, 57, 59, 60	9	24, 57, 59, 60	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	31, 33, 51, 58, 59, 63	33	31, 51, 58, 59, 63	-
Dedem Kükrerse	Öykü	25, 27, 33, 40	40	25, 27, 33	-
Duman	Öykü	21, 27	-	21, 27	-
Ekip Ruhu	Roman	30, 91, 147	-	30, 91, 147	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	31, 32, 33, 37, 39, 44	-	31, 32, 33, 37, 39, 44	31
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	82	-	82	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	16, 36, 38, 43	-	16, 36, 38, 43	43
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	9, 10	-	9, 10	9, 10
Toplam		33	3	30	4

Saygı Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Saygı değeri, “üstünlüğü gibi özellikleri dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusudur” (TDK, 2011, s. 2047). Saygı sözcüğü “bir kişiye, bir düşünceye, bir eyleme, bir başarıya yüksek değer vermektan doğan özel bir duygu” olarak tanımlanmıştır (Akarsu, 2016, s. 156).

Sosyal bir varlık olan insan şartların gerektirdiği gibi yaşarken en başta kendi hakkını savunabilmelidir. Bunu herhangi birinin hakkına müdahale etmeden yapabilmelidir. Bu şekilde de kişilerle olan etkileşimlerinde temkinli, fedakâr ve adaleti ön plana alan bir durumun içinde yer alabiliriz. Saygı duymak hayatı da daha rahat yaşamımızı ve keyifli vakit

geçirmemize yardımcı olur denebilir. Saygı en başta bireyin kendine saygı duymasıyla iniltidir. Kendine saygı duymayı başaranlar sonra çevrelerine saygı duymaya başlayabilirler. Çevrelerindeki fikirlere, görüşlere, hislere ve hayatı yaşayış şekillerine saygılı olmak gereklidir yorumu yapılabilir. Her toplum belli anlayışlar doğrultusunda kurulur denebilir. Eğer bir toplumun temel yapı taşı saygı ise o zaman bu temelin güçlü ve sarsılmaz olduğu yorumu yapılabilir. Saygı bir etkileşim gücü de içerebilir çünkü saygıyı oluşturan bütün davranış ve ifadeler bunu sağlayabilir. Etkili iletişim kurmak amacıyla sözlerimize özen göstermeliyiz (Yaman, 2012, s. 98).

Saygının sirayet ettiği birden fazla alanın olduğu düşünülebilir. Etik, politika ve temel insan hakları, iletişim ve pek tabii eğitimde saygının yeri tartışılmaz denebilir. Özellikle felsefede yer alan ahlak kuramında öncelikli olarak saygının olduğu görülecektir. Bunun son derece doğal olduğunu söylemek olağan sayılabilir çünkü saygı duymadığımız şeylere karşı ahlaklı davranmakta güçlük geçmek düşük bir ihtimal dâhilindedir denebilir.. İmmanuel Kant'ın bazı düşüncelerinde saygı yer alır. Kant'ın insana bakışı şöyledir: İnsan amaçtır. Asla araç olarak kullanılmamalıdır. İşte bu düşüncede insan çok özel bir varlık olduğundan saygı değeri söz konusudur yorumunu yapmak mümkündür (Yazıcı ve Yazıcı, 2015, s. 772).

Bir halkın beraber yaşamasının bir nedeninin de saygı olduğu varsayılabilir. Toplum içinde saygı söz konusu ise kavga ve gürültü olması düşük olasılıktır. Saygı özellikle yaşça küçük olanlara öğretilmelidir şeklinde düşünmek gereklidir. Saygılı davranmak çatışmaları yok edip hayatı güzelleştirebilir (Çintaş, 2009, s.71).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında saygı şu şekilde ele alınmıştır: “Alçak gönüllü olma, başkalarının kendine davranılmasını istediği gibi davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Saygı, saymaktan gelir. Büyüklerimizi, sevdiklerimizi, değer verdiklerimizi sayar onlara daha bir özenli davranmaya çabalayabiliriz. Saygı içten gelir ve temelini sevgi oluşturur denebilir. Kişi sevmediği şeylere karşı saygı duymakta güçlük çekebilir. Bu yüzden öncelikle sevgi temelli bağ kurduğumuz birçok şeye saygı duyma eğiliminde olabiliriz. Büyüklerimizin ellerini öpmemiz, toplu taşımada hasta, yaşlı veya gebe kişilere yer vermemiz, karşımızdaki konuşurken konuşmasının bitmesini beklememiz, insanların farklı yaşayış ve düşüncelere karşı anlayışla yaklaşmamız saygı ile ilgilidir yorumu yapılabilir.

Türkçede birtakım deyimlerde saygı değerinin baş ifadesi ile yer aldığı görülmektedir. Baş, vücudun en üst kısmı olduğundan ve bizler saygı duyduğumuz kişileri yüce bir noktada gördüğümüzden başın saygıyı çağrıştırması normal karşılanabilir. “Baş üstünde yeri olmak” iyi, güzel ve saygılı bir şekilde karşılamayı anlatır ki özellikle evimize gelen konuklara saygıyla yaklaşmamız gerektiğini dile getirir şeklinde düşünmek olasıdır. El üstünde tutup çok saygı göstermek anlamına gelen “başta taşımak” da yine saygıyı anlatan deyimlerimizden olduğu söylenebilir. “Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.” atasözü saygının alçak gönüllülük edenlere duyulacağını, kibirli kişilerin toplumdan dışlanacağını söyler. “Say beni, sayayım seni.” ise saygının karşılıklı olması gerektiğine vurgu yapar diye yorumlanabilir.

Babam Gıdaklıyor adlı eserde bizim toplumumuzda büyüklere karşı bir saygı göstergesi olan el öpme âdetine yer verilmiştir:

“Bir nineyle bir dede içerden çıktı. Babam hemen ellerini öptü. Ben de öptüm. Kız da geldi babamın elini öptü.” (Babam Gıdaklıyor, “Horozlarla Babamın Savaşı”, s. 109).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta bilgisayar kursuna giden birinin yaptığı yanlışa rağmen, öğretmene saygılı davranış ve öğretmeninin yaşı genç olmasına rağmen mesleğine istinaden saygılı davranılmıştır:

“Öğretmen hanım, gerçekten saygılıymış. ‘Olur bu tür yanlışıklar.’ diyerek beni teselli etti”. (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 29).

Aynı eserin devamında bilgisayar kursundaki öğretmen sınıfa gelince dedenin ayağa kalktığı görülür. Çünkü öğretmene saygı, öğretmenin yaşı genç de olsa esastır düşüncesi eserden çıkarılabilir:

“(...)Herkes ayağa kalkmıştı. Bize böyle öğretiler, öğretmen gelince ayağa kalkılır. Öğretmenin büyüğü, küçüğü olmaz. Bayan bizden on beş, yirmi yaş küçük olabilir, ama öğretmen öğretmendir.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 37).

Ekip Ruhu adlı romanda öğrencilerin, öğretmenlerine karşı saygılı davrandıkları şu ifadelerde görülebilir:

“Çocuklar ister istemez denileni yapıyorlardı. Ne de olsa öğretmenleriydi.” (Ekip Ruhu, “İkinci Maç”, s. 57).

Sen Karışma adlı kitapta yaşça büyük kişilere karşı saygı duymanın bir gereği olarak onlara öncelik verildiği belirtilmiştir:

“Dede buyurun oturun, diyerek çantamı aldım. Yanımdaki bayandan izin isteyerek kalktım. Bayan benim yerime geçti. Ben iki adım öte gittim.” (Sen Karışma, “Dedelere Yer Ver”, s. 10).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta büyüklere saygı göstergesi olarak kullanılan el öpme âdetine yer verilmiştir:

“Elini uzattı. Öpmek için eğildim, öptürmedi. Yıllardır görmediği çocuğunu kucaklar gibi kaldırdı, bağrına bastı.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 8).

Tavandaki Muzlar’da genç çocuk, yaşlı bir dedeye yardım etmek ister. Buna gerekçe olarak da gençlerin yaşlılara saygısı kalmadığı algısını yıkmak istemesini gösterir:

“Dedeciğim, iyi akşamlar. Elinizdeki eşyaları taşımama izin verirseniz beni mutlu edersiniz. Günümüz gençliğinin yaşlılara saygısı kalmadı diyorlar. Bu düşüncüyü çürütmeme izin verir misiniz?” (Tavandaki Muzlar, “Dedeye Yardım”, s. 63).

Tablo 34

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Saygı Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	109	-	109	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	29, 37	29	37	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhü	Roman	57	-	57	-
Ninemın Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	10	-	10	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	8, 63	63	8	63
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		7	2	5	1

Sevgi Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Sevgi, insanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi göstermeye yönelten duygudur” (TDK, 2011, s. 2081). “Sevgi, insanları birbirlerine yakınlaştıran ve içsel olarak bağlayan ruhsal bir eğilimdir” (Hökelekli, 2013, s. 252).

Farklı sevgi çeşitlerinin olduğu söylenebilir. Yaratıcıya olan, bir çocuğa duyulan sevgi gibi. Vatanımızı ve bizleri dünyaya getiren ana babalarımızı sevebiliriz. Çeşitleri olsa da sevgi bir bütünü oluşturabilir. Sevgi iç içe geçmiş bir kavramdır denebilir. Bir şeye sevgi duymadan başka şeyleri sevmenin zor olduğu düşünülebilir. Örneğin insanı sevmek bir yerde doğayı sevmeyi de gerektirebilir. Doğayı sevmeyen birinin vatanı sevmesi de düşünülemez. Sevginin başka şekilleri olmakla birlikte bu sevgiden bazılarının sıyrıldığı ve daha gözle görülür olduğu yorumu yapılabilir (Bilhan, 1991, s. 896).

İnsanların zamanla aralarında çeşitli bağlar oluşabilmektedir. Bu bağı açığa çıkartan şeyin sevgi olduğu fikri ortaya atılabilir. Bizlerin hep birlikte yaşamasını sağlayan şey de sevgidir denebilir. Tolstoy'un sevgi ile ilgili şu sözü önemlidir: “Mutluluğu kazanmanın yolu, kişinin tıpkı bir örümcek gibi her yöne doğru yapışkan bir sevgi ağı fırlatmasına ve gelen her şeyi kucaklamasına bağlıdır.” (Sharna, 2006, s. 71).

Bir çocuğun büyüüp gelişmesinde kullanılan kelimelerin son derece önemli olduğu söylenebilir. Özellikle sevgi içeren ifadeler kullanmak gerekebilir. Çocuklar için sevgi o kadar önemlidir ki onlar kitap seçiminde bile sevgi temasını işleyen eserlere yönelebilirler. Küçük yaştaki bireyler için hayatın pozitif taraflarını ön plana çıkartan bir zihin dünyası oluşturması sevgi ile meydana çıkabilir yorumu yapılabilir (Yurt Uzuner, 2013, s. 44).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında sevgi şu şekilde ele alınmıştır: “aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Bütün güzel duyguların içinde az da olsa sevgi vardır denebilir. Özünde sevgi bulunmayan bir şey insanı mutlu etmeyebilir, yaşamı çekilir kılmayabilir. Sevmeden başlanan birçok işin yarım kalmasının sebebi de budur şeklinde yorum yapmak mümkündür. İnsana ait pek çok duygu vardır ve bunların arasında ilk tattığımız duygulardan birinin sevgi olduğunu varsayabiliriz. Doğduğumuz anda annemizi severek, aradaki o sevgi bağına hissederek dünyaya geliriz denebilir. Sonra ailemizi severiz. Oyun oynadığımız arkadaşlarımızı, sırlarımızı paylaştığımız dostlarımızı, iş bölümü yaptığımız çalışma arkadaşlarımızı, yaptığımız yemekten bir tabak verdiğimiz komşularımızı sevebiliriz. Çiçekleri, böcekleri, kedisi ve köpeğiyle bütün doğayı sevip durabiliriz. Ayak bastığımız toprakları, vatan bildiğimiz yerleri de sevmeye potansiyelimiz vardır. Bütün sevdiğimiz şeylere karşı yoğun bir yakınlık duygusu hissedebiliriz.

Sevmek değer vermektir diye bir yorum ortaya atılabilir. Sevdiğimiz kişilere ve şeylere bir zarar gelsin istemeyebiliriz. Sevmek sürekli bir ihtiyaç gibidir benzetmesi yapılabilir. Sonu ve sınırı yokmuşçasına sevmek ve sevilme isteyebiliriz. Sevgiyi yakaladığımız anda devam etmesi belki de tek amacımız olabilir.

“Sevgi beslemek” ve “gönül vermek” deyimini sevmeyi, aşık olmayı kastederken “gönül bağı kurmak” ise sevilen kişiye karşı hissedilen yoğun ilgiyi ifade eder yorumunda bulunulabilir. “Gönülden bağlanmak” ise hiçbir koşul gözetmeksizin birini sevmeyi anlatan deyimlerimizden biridir ve hepsinin ortak noktasının sevgiyi dile getirmek olduğu ifade edilebilir. “Kalp kalbe karşıdır.” sözü birbirini seven iki kişinin birbirlerini hissedip aynı şeyi düşünebilmesi, “İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur.” ise seven kişilerin karşılıklı engeller çıksa da bunları sevgi ile aşıp sıkıntıları dert etmemesi anlamına gelebilir.

Atmaca Dede adlı kitapta çocukların kar sevgisi gözler önüne serilir:

“(...)Kıştan sıkılmış olan çocuklar, kızgın biçimde, ‘Bu mevsimde kar mı olurmuş?’ diye sokaklara fırladılar. Ama pırıl pırıl parlayarak gülümseyen karı görünce kendilerinden geçtiler.” (Atmaca Dede, s. 7).

Kitabın devamında çocuklar gelen bir öneri üzerine kardan adam yapıp paten kaymışlar ve bundan büyük keyif almışlardır:

“İnceden bir ses, tüm çocukların kulağına, ‘Kartopu oynayın, kardan adam adam yapın, patenleri çıkarın.’ deyip fısıldadı. Çocuklar durur mu? Kızakları, patenleri kaldırdıkları yerlerden yeniden çıkardılar. Üç gün doya doya eğlendiler.” (Atmaca Dede, s. 9).

Atmaca Dede’de doğanın kendini bahara teslim ettiği günlerde insanların çeşitli kutlamalar yaptıklarından söz etmiştir:

“Güneşi gören köydeki tüm ağaçlar binbir çiçekle, yaprakla süslandılar. Kuşlar, arılar, böcekler ve de insanlar günlerce bahar kutlamaları yaptılar.” (Atmaca Dede, s. 11).

Atmaca Dede’de dedenin havaların güzelleşmesi ile birlikte bahçesindeki ağaçların çiçek açtığını görmesi ile keyiflendiği halleri betimlenir:

“Günler geçti. Havalar ısındı. Atmaca Dede’nin ağaçları çiçek açtı. Dedenin sevinci yerine geldi. Ağaçları budadı, bahçesini sevinçle sürdü. Ağaçlar ilk kez bu kadar çok çiçek açmıştı. Üç yıl önce diktiği armut ağacı bile çiçekten görünmüyordu. Aradan bir iki hafta geçti. Meralarda kuzuları otlatan çocuklar köye dönerken, Yalçın birdenbire, ‘Çağla bademler çıkmış.’ diye bağırdı. Hepsini sevindi.” (Atmaca Dede, s. 12).

Atmaca Dede’de ağaç sevgisi o kadar fazladır ki dedenin onların canından bir parça gibi gördüğü düşünülebilir:

“Dedeyi ziyarete gelenler evden çıkarken, ‘O ağaçların her biri canımdan bir parça onların bir dalı kırılınca kolum kırılıyor sanıyorum.’ dedi.” (Atmaca Dede, s. 24).

Kitabın devamında dede uzun süre sonra ilk kez neşelenmiştir:

“(...)Köy içinde bir tur attı. Gördüklerine selam verdi, gülümsedi, şaka yaptı. Yıllardır ilk kez bahçesine neşe içinde gitti.” (Atmaca Dede, s. 26).

Atmaca Dede isimli kitabın “Maydanoz” adlı bölümünde çiçek sevgisi işlenmiştir:

“Çiçekleri çok severdim. (...) ‘Ay ne güzel açmış. Çok güzel olmuşlar.’ demeleri yaptığım işten aldığım zevki iki katına çıkarıyordu. Çiçeklerin her türlü süsünü seviyordum sevmesine de şimdi çiçek yetiştirmiyorum.” (Atmaca Dede, “Maydanoz”, s. 34).

Babam Gıdaklıyor adlı eserde babasını zor durumdan kurtaran çocuk, babasının sevgi içerikli davranışları ile karşı karşıya kalır:

“Gülümseyerek bana baktı, ‘Sen adam olacaksın. Aslanım benim be!’ diyerek boynuma sarıldı, alnımdan öptü.” (Babam Gıdaklıyor, s. 32).

Babam Gıdaklıyor’da hem babanın hem de komşunun hayvan sevgisine yer verilmiştir denebilir:

“(...)Çocukluğu kocaman köpeklerin içinde geçmiş babam, Kıvırcık’ın sevgisini kazanmıştı. Bir süre de oynamışlardı. (...)Karşı komşu, köpeğin seslerini duyunca kucağından hiç indirmedeği, aynı yatağı paylaştığı kedisi ile geldi.” (Babam Gıdaklıyor, “Babam Pirelendi”, s. 50).

Kitabın devamında kuşların çok sevildiği ifade edilmiştir:

“(...)Bir kere kuşları, ‘cik cik cik’ diye ötüşlerini, ufacık yürekleriyle kanat çırpışlarını seviyordum.” (Babam Gıdaklıyor, “Doğal Beslenme”, s. 55).

Babam Gıdaklıyor’da Suna Tugay ile Türlük Ataman sohbet ettikleri esnada, Suna bademleri çok sevdiğini ve arkadaşlarına ikram ettiğini söyler:

“Bademi neden daha çok seviyorsun? Gitti, ağacın köküne sarıldı. Kalın kabuklu ağacı öptü. (...)Çiçeği yenir, çağlasının yemesine doyum olmaz. Arkadaşlarıma nisan ayında her gün çağla badem götürürüm.” (Babam Gıdaklıyor, *“Horozlarla Babamın Savaşı”*, s. 112).

Aynı kitabın devamında kurulan çiftlik Arlat Bey’i çok mutlu etmiş ve eşine olan sevgisini herkese göstermiştir:

“Babama baktım ağız kulaklarında. Gözlerin içi gülüyordu. Annemin yanına gitti. Anneme sarıldı, yanaklarından öptü. İlk kez babamın anneme sarıldığını görüyordum.” (Babam Gıdaklıyor, *“Çiftlik”*, s. 139-140).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta hastanede yatan Mehmet, bir hemşirenin ona gülen gözlerle bakması üzerinde sevdiği kişilere bundan böyle aynı böyle bakacağını belirtir:

“(...)Gülümseyerek bakıyordu. O anda gözlerle ve yanaklarla nasıl gülüneceğini anladım. ‘Gözleri gülüyordu’ sözünü daha önceden duymuş, nasıl görüldüğünü hep merak etmişim. Ben de sevdiğim kişilere bu hemşire gibi gülecektim bundan sonra.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, *“Korku”*, s. 8).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor’da doğa sevgisi işlenmiştir. Teknolojinin gelişimi ile birlikte ağaçların kesilmemesinden duyulan mutluluk aktarılır:

“Bilgisayarlar iyice yaygınlaşınca mektup, gazete hatta kitap bile tamamen ortadan kalkacakmış. Binlerce ağaç, kağıt olmaktan kurtulacakmış. Aletin doğaya faydasına bakın hele! Ağaçlar kurtulunca orman, orman kurtulunca da doğal yaşam kurtulacak.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 34).

Dedem Kükrerse adlı eserde dede sevgisi işlenmiştir:

“Dedeme sarıldım. Tuttum kolundan. Simsıkı sarıldım.” (Dedem Kükrerse, s. 42).

Dedem Kükrerse’de okuma sevgisine değinilmiştir:

“Sınıftaki adım Kitap Kurdu’ydu. Her gün bir kitap okurdum. Kitaplardan almazdım.” (Dedem Kükrerse, *“Küçük Yazar”*, s. 45).

Hatta devamında kitap okumanın temel bir gereksinim olduğunu ifade edebilmek için ekmek benzetmesi yapılmıştır:

“Bebekler için ana sütü neyse, ruhumuz için, bilgi için, barış için, kalkınma için kitap odur! diye bangır bangır bağırdım. (...)Kitap büyüklerin ekmeğidir. Ekmeksiz bir yaşam düşünabiliyor musunuz? Ekmeği elde etmek için...” (Dedem Kükrerse, *“Küçük Yazar”*, s. 57).

Duman adlı kitapta kitaba adını veren Duman, Damla’nın köpeğidir ve pek çok yerde hem Damla’nın hem de babasının Duman’a olan sevgisi dikkati çeker:

“Damlanın Duman’a karşı çekingenliği gitmişti. Akıllı köpeğin başını okşadı, şakalar yapmaya başladı. (...)Baba ‘Hanımış benim güzelim, gel bakalım, seni gidi yaramaz seni.’ diyerek Duman’ı okşamaya başladı. Duman da sevildiğini biliyor, türlü maskaralıklar yapıyordu.” (Duman, s. 32-33).

Duman adlı eserde dede ve torun arasındaki sevgi göze çarpar:

“Babası ‘Dedeni kıskanıyorum, sen dedeni benden çok seviyorsun.’ diye şaka yollu takıldı Damla’ya. Dede, ‘Dedesini de herkesten çok seviyor torunumu.’ dedi.” (Duman, s. 37).

Sen Karışma isimli kitapta keman ustası Kenan Bey, öğretmenlere karşı sevgi dolu olduğunu ve yoğun bir hayranlık beslediğini gizlemez:

“(...)Çünkü öğretmen sözcüğünü duyunca ilkokul öğretmeni aklına geliyordu. O yüzden öğretmenlere karşı ayrı bir hayranlığı vardı.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 25).

Sen Karışma’da, oğlu Özgür’ün öğretmenleri tarafından övülmesi Kenan Bey’i çok mutlu etmiştir:

“Nisan ayı, çiçekler, serin hava... Müzik notun beş. Tüm öğretmenler seninle gurur duyuyor. Böyle bir çocuğun babası olduğum için içim içime sığmıyor. Şarkı söylemenin tam da sırası.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 43).

Sen Karışma’da baba keman çalar, oğlu şarkı söyler. Herkes onları alkışlarken baba Kenan Bey, oğluna olan sevgisini dile getirir. Onu “akçakavak, ladin” olarak nitelendirir:

“Kenan Bey, ‘Bu alkışlar bana bir oğul kazandırdı.’ diyerek oğluna sarılıp ağlamaya başladı. Gözyaşlarını silerken, ‘Öğretmenlerin az bile övmüşler. Sen gerçek bir akçakavak, gerçek bir ladinsin.’ dedi.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 46).

Aynı kitabın devamında dışarı çıkmak için izin almak konusunda arkadaşı Ayça’nın fikirlerini uygulayan çocuk, izni koparınca babasını yanaklarından öper:

“Yaşasın! diyerek zıpladım. Babamı yanaklarından öptüm.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 52).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta hayvan sevgisi şu sözler ile anlatılmaktadır:

“Deren’in kokusunu alan birkaç kedi, köpek sevgi dolu sesler çıkararak yaklaşılmaya çalıştı.” (Sokakta Tek Başına, s. 7).

Aynı kitabın devamında Deren’in hayvanlara olan sevgisi ve onlara verdiği değer her sabah “Günaydın” demesinden anlaşılmaktadır:

“Ama sonunda okşamalardan hiçbiri eksik kalmazdı. Gördüğü kediye, köpeğe her sabah, ‘Günaydın.’ deyip el sallayarak giderdi.” (Sokakta Tek Başına, s. 9).

Sokakta Tek Başına’da anne, çocuğunu koltuktan kaldırmak istediğinde bile sevgi sözcükleri kullanmaktan geri durmaz:

“Anne öpmüyorsun, yalıyorsun. Tamam, anne kalkacağım. Öpüp durma, kalkacağım.” deyip koltuğa yeniden kıvrıldı.” (Sokakta Tek Başına, s. 25).

Aynı kitabın devamında Fırtına ve Deren’in birbirlerini ne kadar sevdikleri şu sözlerden anlaşılmaktadır:

“Kırk yıldır birbirlerini görmeyen anne oğul gibi sarıldılar, koklaştılar. Sevinç çılgınlıkları attılar.” (Sokakta Tek Başına, s. 92).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta hızlı koşması ile bilenen çocuğa “Roket Çocuk” lakabı takılmış ve başarılarından dolayı oldukça yoğun bir sevgi gösterisine maruz kalmıştır:

“Önce öğretmenlerim, sonra tanıdığım tanımadığım birçok kişi kutladı. Bir kız geldi. ‘Roket çocuk kutlarım.’ dedi. Yanaklarından öptü. Hem de herkesin gözü önünde. Tüylerim diken diken oldu. Nasıl utandım, anlatamam.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 10).

Yine aynı eserde babalarının parayı saklamaları üzerinde önce kızan çocuklar, babalarının parayı kolay bir yere bırakması ve içine öncekilerinden de fazla para bırakması üzerinde babalarına kızgınlıkları geçmiştir. Sevgi sözcükleri ile babalarını hitap ederler:

“(…)Kızgınlığım bir anda geçti. Gülümseyerek içimden ‘Aslan babacığım! Seni çok seviyorum. Böyle şakaları her zaman yap’ dedim.”(Tavandaki Muzlar, “Çikolata”, s. 31).

Aynı kitabın üçüncü bölümü olan “Babamıza Yaptığımız Şaka”da çocukların babalarına sevgi gösterilerinde bulundukları görülür:

“Akşam babamın geldiğini duyar duymaz kardeşimle kapıya koştuk: ‘Hoş geldin baba.’ diyerek boynuna sarıldık. Babam olanları unutmuştu.” (Tavandaki Muzlar, “Babama Yaptığımız Şaka”, s. 35).

Tavandaki Muzlar’da birinin iyi top oynayamadığı düşündüğü arkadaşını teselli edip ona sevgi sözcükleri söylendiği görülür:

“Sen de çok iyi bir topçu yapısı var. Sarıldım, yanaklarından öpmeye başladım.” (Tavandaki Muzlar, “Beş Yüz Soru”, s. 51).

Tavandaki Muzlar’da son bölümde komiser çocukları tebrik etmiş ve alkışlayarak sevgisini göstermiştir:

“Öğretmenimiz, komiseri de çağırmış. Oyundan sonra bizi en çok alkışlayan ve ilk kutlayan kişi komiser oldu.” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 96).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde uzaylılarla iletişim kuran bir kadın, etrafına toplanan çocuklara sevgi sözcükleri söylemektedir:

“(...)Öyük gelinin ikizleri. Mahallenin sevimli yaramazları, diye mırıldandı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Patates Silahı”, s. 70).

Kitabın devamında çocukların neşeli halleri dikkat çekmektedir:

“Çocuklar dans ederek, gülererek, şakalaşarak evlerine gittiler.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Patates Silahı”, s. 70).

Uçurtmam Uçan Daire’de kahramanlardan biri olan Anlak, Egelidir. Ve Egelilerin yöresel bir oyunu olan zeybek dansını çok güzel icra eder. Anlak dans ettiği sırada onu görenler ona hayranlıklar bakarlar ve büyük bir alkış kopar. Sevginin bir başka ifadesi bu bölümde geçmektedir:

“Dağ gibi bir zeybeğin böyle güzel oynanmasını görenler hayranlıklarını gizleyemediler. (...)Bir Egelinin bu kadar güzel zeybek oynayana saygı duymaması görülmüş şey değildi. Polis memurları bile, ‘Böyle bir efeye düşman değil kızan olmak yaraşır.’ deyip silahlarını bıraktılar. (...)Anlak yüzlerce kez oynadığı Kerimoğlu Zeybek’ini hiç bu kadar içten oynamamıştı. Oynadıkça kendinden geçti, başka bir kişi oldu. Kendisi bile her dönüşte büyüdüğünü, gücüne güç kattığını fark etti. (...) Düşünlerde hiçbir oyun bu kadar ilgiyle, kendinden geçercesine izlenmemişti. Bu kadar da alkış almamıştı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylıların Bedenleri”, s. 88-89).

Uçurtmam Uçan Daire’de Truva Savaşı’ndan bahsedilen yerlerde zafer kazanan halkın sevinci gözler önüne serilir:

“Ülkelerine kabus gibi çöken düşman, Truva’yı düşüremeyeceğini anlamış, geri çekilmiştir. Bundan iyi bayram mı olur? Truvalılar utku çığlıklarıyla sabaha kadar yerler, içerler, eğlenirler.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Işınlanan İlk Dünyalı”, s. 99).

Tablo 35

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Sevgi Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	7, 9, 11, 12, 24, 26, 34	12, 34	7, 9, 11, 24, 26	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	32, 50, 55, 112, 139, 140	50, 112	32, 55, 139, 140	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	8, 34	8	34	34
Dedem Kükrerse	Öykü	42, 45, 57	-	42, 45, 57	-
Duman	Öykü	32, 33, 37	32, 33, 37	-	-
Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-

Sen Karışma	Öykü	25, 43, -	25, 43, 46, -
		46, 52	52
Sokakta Tek Başına	Roman	7, 9, 25, 7, 92	9, 25 -
		92	
Tavandaki Muzlar	Öykü	10, 31, 31	10, 35, 51, -
		35, 51, 96	96
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	70, 88, 70	88, 89, 99 88, 89
		89, 99	
Toplam		38 12	26 3

Sorumluluk Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesûliyet” (TDK, 1998, s. 2013). Yapmış olduğumuz her şeyden ve fikirlerimizden gerektiğinde sorumluluk alıp açıklama yapmayı göze almaktır (Demirel, 2006, s. 191).

Sorumlu olan kişilerde öncesi ve sonrası durumunu düşünme sıkça görülebilir. Bu tip kişiler yatıkları hâl ve hareketlerin ne gibi neticeler doğuracağını düşünebilirler. Şayet doğru olmayan şeylerin olacağını düşünüyorlarsa o zaman vazgeçebilirler. Eğer vazgeçmeyip yapmaya karar verirlerse de sonuçlarına katlanabilirler. Sorumluluğun bilincinde olanların kimseye yük olmak istemediği düşünülebilir. Kendilerini topluma kabul ettirmede sorun yaşamayabilirler. Adeta bütünleşirler denebilir. Kendilerini topluma ait hissedip bağlılık geliştirebilirler. İçinde yaşadığı kitlenin değerlerini bilir, özümser ve karakterine yansıtırlar şeklinde fikirler ileri sürülebilir (Ecerkale, 2019).

Sorumlu kimselerin eylemlerinin bilincinde ve her türlü sorumluluğu almaya razı oldukları kanısı yaygındır. Yapması gerekenin farkındadır ve gözünü budaktan sakınmaz denebilir. İşlerini zamanında halleder. Onlara verilmiş ve emanet edilmiş işleri yerine getirebilirler (Toker Badem, 2019).

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında sorumluluk şu şekilde geçmektedir: “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt başlığıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Sorumlu olmak irade sahibi olmamızın bir gereğidir denebilir. Seçim şansı verilen biz insanlar yaptığımız şeylerin sorumluluğunu da böylece almış olabiliriz. Bir işin sonunda iyi ya da kötü karşılaşacağımız her sonuca katlanmaya hazır olduğumuzu bilebilmektedir. Yaptığımız hatta yapmadığımız her şeyden sorumluyuz diye bir kanı ileri sürülebilir.

Sorunlar karşısında elinden geleni yapmak anlamına gelen “elini taşın altına koymak”, yapılan bir işteki sorumluluğu üstlenmek anlamında “sorumluluk almak” deyimlerinin bu değerlerle ilintili olduğu düşünülebilir. “Her koyun kendi bacağından asılır.” ve “Herkes ektiğini biçer.” atasözleri bireylerin yaptıkları işin sorumluluğunu yine kendilerinin alacağını öğütleyen ve sorumluluk değeri ile ilişkilendirilebilecek bir atasözlerimizden olduğu varsayılabilir.

Babam Gıdıklıyor adlı kitapta bir kuş beslemenin belli başlı sorumlulukları olduğu belirtilmiştir:

“Her gün yemini suyunu vereceksin, dediler. ‘Seve seve.’ dedim. ‘Temizliğini yapacaksın.’ dediler. ‘Kimse karışmasın.’ diye karşılık verdim.” (Babam Gıdaklıyor, s. 8).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta Deniz oldukça sorumluluk sahibidir. Bunu ödevini bitirmeden en sevdiği diziye izlememesinden anlamaktayız:

“Deniz, yemeğini hızlı hızlı yemeye başladı. Biraz sonra televizyonda çok sevdiği bir dizi başlayacaktı. Ödevini bitirip izlemek istiyordu. Ödevini bitirmeden başka iş yapmayı sevmezdi.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Korku”, s. 16).

Ekip Ruhu adlı kitapta Çisil, futbol turnuvası için herkesin üzerine düşen görevler olduğunu söyler:

“Arkadaşlar maç sahada değil, saha dışında kazanılır. Saha dışında da herkese bir görev düşer, diye ekledi.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 17).

Sen Karışma adlı kitapta keman ustası Kenan Bey, oğlu Özgür’ün sorumsuzluğundan dert yanar:

“Bu çocuk, sorumluluklarını yerine getirmiyor, diye düşündü. Orta ikiye giden çocuk bu kadar sorumsuz olursa büyünce önüne geçilmezdi.” (Sen Karışma, “Kemancı”, s. 22).

Tavandaki Muzlar isimli kitapta baba, şimdiki çocukların çok sorumsuz yetiştiğinden dem vurarak kendi çocuklarının sorumluluk sahibi birer genç olabilmeleri için onlara çeşitli oyunlar oynadığından söz eder:

“Günümüz çocukları her istediklerini ellerinin altında buluyormuş. Bu yüzden beceriksiz yetişiyorlarmış. Yeteneklerimiz gelişmiyormuş. Bir televizyon programında bir uzman böyle söylemiş. Babam da bizim daha iyi yetişmemiz için muzları tavana asmış!” (Tavandaki Muzlar, s. 26).

Tavandaki Muzlar’da anne ve babanın evdeki sorumlulukları birlikte yerine getirdikleri görülür. Temizlik işlerinde kimi zaman baba devreye girmektedir:

“Annem ‘Çocuklar ders çalışacak. Senin temizlik yeteneğini geliştirelim.’ dedi. Babam temizlik yapıyorum diye tam iki saat uğraştı.” (Tavandaki Muzlar, s. 26).

Tablo 36

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	8	-	8	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	16	-	16	16
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	17	-	17	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	22	22	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	26	-	26	26
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	-	-	-	-
Toplam		5	1	4	2

Şefkat ve Merhamet Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Merhamet ise “Bir kimsenin ya da bir canlının karşılaştığı kötü durumdan ötürü duyulan üzüntü, acımadır” (TDK, 2011, s. 1657). Şefkat, acımak demek değildir. Sevdiğimiz insanlara karşı göstermiş olduğumuz destek ve sahip çıkmadır (Demirel, 2006, s. 194).

Merhametli kişi kötülükten uzaktır denebilir. Onun yönü daimi iyilikten geçer demek de mümkündür. Zor durumda olanlara yardım etme güdüsü kişiyi iyiliğe sevk edebilir. Merhametin yalnızca insanlara karşı yapıldığı savı yanılgıdan ibaret olabilir. Merhamet geniş bir havuz içinde bütün canlılara yönelik yapılan bir değerdir diye açıklanabilir. Eğitim camiasında merhamete yönelik etkinliklerin yapılması tavsiye edilmektedir. Hasta, yaşlı ve ölmüş kimselerin bulunduğu kuruluşlar da verilecek eğitimde olmalıdır şeklinde görüşler vardır (Ecerkale, 2019).

Merhamet bir değer olmanın yanı sıra bir duygudur ve merhamette insani yön ağır basar denebilir. Gaddar kişiler kimse tarafından sevilmebilirler. Şefkat bir tek müşkül kimselere karşı gösterilmemelidir. Yaşamı algılama şekliyle yakından ilgili olan merhametten yoksun insanlar gün gelir kimsesiz kalabilirler (Çintaş, 2009, s. 119).

Anadolu kültüründe tasavvufi inancın önde gelen isimlerinden Mevlana tüm insanlığa çeşitli öğütlerde bulunmuştur. Bu öğütlerin sayısı yedi olması sebebiyle “7 Öğüt” şeklinde de bilinmektedir. Her bir öğütte bir duyguya ve inanışa yer veren Mevlana bunların arasına merhameti de katmayı unutmamıştır şeklinde yorumlanabilir. Onun “Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.” sözü buna kanıt gibi görülebilir. Tüm evrene iyiliği, yardımlaşmayı öğütlemiştir. Kuşkusuz bir kişinin kazancı bir başkasına benzeyecek diye bir durum yoktur ancak giderek artan eşitsizlik en çok da ekonomik boyutta kendini gösterdiği düşünülebilir. Böylesi bir ortam, ne yazık ki kanlı ve çatışmalı olayları beraberinde

getirmekte, hırs ve ötekileştirmeye sebebiyet verebilmektedir. Şiddetin had safhaya çıktığı günümüzde merhametin önemi bir kez daha kendini gösterir denebilir (Kıral ve Başdağ, 2017, s. 81).

Merhem yaraların iyileşmesini sağlayan şeye denir ve merhamet de birtakım sorunlara çare olduğundan merhamet kelimesinin buradan geldiği söylenebilir. Hepimiz, içimizde nefis denilen arzu ve istekleri taşıyız ancak bunlara köle olmamalı ve insan sevgisini yüreğimizde taşıyabilmeliyiz. Başka olarak gördüğümüz durumlara bile saygı ile yaklaşabilmeliyiz. Nefsimizi prangalarından kurtararak Allah'ın sonsuz merhametine sığınmalıyız şeklinde yorumlarda bulunulabilir (Dönmez, 2016, s. 97).

Merhamet vicdanlı olmakla alakalıdır denebilir. İnsan olmanın bir gereği olduğu düşünülebilir. Herhangi bir olaydan dolayı sınıktı yaşayan, acı çeken kimselere karşı derin bir üzüntü duyabiliriz. Başkaları için üzülen, onların yaşadıkları sorunların bir an önce geçmesini isteyen kişiler merhametli olarak adlandırılabilirler.

Yoğun derecede merhamet duymak, nahif duyguları yaklaşmak anlamında “karıncayı bile incitmemek”, üzülmek, acı duymak anlamında “yüreği ezilmek” ve çok iyilik yapman kişiler için kullanılan “altın yürekli olmak” deyimlerinin şefkat ve merhamet değeri içerisinde değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Atmaca Dede adlı eserde bahçesinden izinsiz istifade eden kişilere karşı başta çok kızgın olan dede yumuşayıp merhamete gelir ve tek bir ricada bulunur:

“Gelenler sıhhatler dileyip çıkarken muhtara boğuk bir sesle: ‘Herkes bahçeye girsin. Kim hangi meyveyi istiyorsa alsın. Dallarını kırmasınlar, ağaçlara zarar vermesinler, istedikleri kadar yesinler.’ dedi.” (Atmaca Dede, s. 24).

Atmaca Dede’de çocuklar rahatsızlanan dedeyi yalnız bırakmayıp yaraları iyileşene kadar bakmışlardır:

“Dede bir ay yerinden kalkmadı. Yaraları üç ayda iyileşti. Köyün tüm çocukları her gün üçer dörder kişi olarak yanına uğradılar.” (Atmaca Dede, s. 33).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta dede, çocuklara karşı son derece şefkatli davranır. Öyle ki onların geç uyandığını bildiği için rahatsız etmemek adına o da geç gelir, saatlerini onlara göre ayarlar:

“Arif Dede, çocuklar yanında olmadığı zaman sıcak bastırmadan gelir, işini bitirip köye geri dönerdi. Çocuklar geç kalkıyordu. Arif Dede de kahvaltılarını yapsınlar diye geç geliyordu. Arif Dede, çocuklar çok seviyor diye geliş gidişlerini onlara göre ayarlıyordu.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Takatuka”, s. 23-24).

Dedem Kükrerse adlı kitapta dede uyumak üzeredir. Torunu da hava sıcak olsa da uyuyan kişinin üzerine kar yağar mantığı ile dedesinin üstünü örtmeyi ihmal etmez:

“Yemekten sonra dedem, ‘Çok yoruldum, biraz kestireyim.’ dedi. Kilimin üstüne uzandı. Güneş iyiydi ama ne olur ne olmaz diye üstüne de bir pike örttük.” (Dedem Kükrerse, s. 19).

Dedem Kükrerse’de yünün önemini oğlu Mustafa anlatmaya çalışan dede, geçmiş bir anıyı hatırlatarak oğlunun merhametini gözler önüne serer:

“Emine’nin yetim kızının ayağında da var mıydı?, diye sordu dedem. ‘Yoktu. Çıplaktı ayakları.’ ‘Emine’nin yetim kızının çorabı yok diye annesine söyleyen kimdi Mustafa?’ ‘Bendim. Anneme söylemiştim. Annem de bir çift çorap vermişti.’ ” (Dedem Kükrerse, s. 21).

Duman adlı kitapta, köpeği Duman’ı ıslattığı görülen Damla’yı annesi uyarmıştır. Ancak işin aslının öyle olmadığı, Damla’nın da Duman’a merhametle davrandığı anlaşılmaktadır:

“Anne, ‘Kızım köpeği ıslatma, hayvan üşütecek.’ diye seslendi. Damla, ‘Sinekler Duman’ı ısırmasın diye ıslatıyorum.’ diye yanıtladı annesini.” (Duman, s. 39).

Ekip Ruhu adlı kitapta yere düşen öğrenciyi arkadaşları kaldırarak öğrencilerin merhametli bir tutum izledikleri yorumu yapılabilir:

“(…)Biraz önce üzerine atlayan arkadaşları elinden tutup kaldırdılar. Sarılıp öpüyorlardı. ‘Bir yerim acımadı. İyiyim, iyiyim.’ diye her sarılana söyledi.” (Ekip Ruhu, “İlk Maç”, s. 38).

Ekip Ruhu’nda maçı öğretmenler odasından izleyen bazı öğretmenlerin, zayıf takımı tutup desteklemeleri merhamet kavramı içerisinde verilmiştir:

“Zayıfı tutmak güç göstergesidir. Cesaret ister. Aynı zamanda merhamet duygusunun yücesidir, diye cevap verdi.” (Ekip Ruhu, “Beşinci Maç”, s. 116).

Sen Karışma adlı eserde yaramazlığı ile tanınan Yaşar, sineklerle oynamakta ve onun sinekleri öldürdüğünü düşünenlere sineklere oldukça merhametli davrandığını söylemektedir:

“Yakaladığım sinekleri avucumda tutuyorum. Sıkıp öldürmüyorum. Onların da bir canı var, diye dışarı salıyorum. Onlara yaşama şansı, özgürlük veriyorum.” (Sen Karışma, “Sinek Avcısı”, s. 72).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta merhametin yalnızca insanlara değil hayvanlara da karşı yapılması gerektiği şu sözlerle ortaya konmuştur yorumu yapılabilir:

“(…)Dış kapıdan içeri girebilen birkaç kedi evlerinin önünde, paspasın üstünde sabaha kadar nöbet tutardı. Burada hem üşümezler hem de evde pişenlerden ara sıra küçük birkaç parça önlerine gelirdi.” (Sokakta Tek Başına, s. 9).

Yine aynı eserde köpek bir çocuğu kurtarınca kadın oldukça şefkatle ve merhametle yaklaşarak köpeğe yiyecek alınmasını ister:

“Kadın köpeğe iyi bakmasını söyledi. Yeniden uzattığı para elinde kaldı. ‘Köpeğe yiyecek alsaydın.’ diyerek arkasına seslendi.” (Sokakta Tek Başına, s. 55).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta baba, çocuklarının yemediği ekmek kırıntılarını bir torbaya doldurur ve yayladaki köpeklere verir. Bunun da şefkat ve merhamet değeri ile ilgili olduğu düşünülebilir:

“Annem ‘Çöpleri arabaya niçin koydun, dedi. Çöp değilmiş. Bizim içini yemediğimiz ekmek parçalarıymış. Yaylada köpeklere verecekmış.” (Tavandaki Muzlar, “Ekmek Kırıntıları”, s. 72).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde Yunus Emre’nin yazmış olduğu bir dörtlüğe yer verilmiş ve bunun üzerine Ege, bu şiirin insanlara şefkatli ve merhametli davranmayı çağırtıldığını düşünmüştür:

*“Bir gönül yıktın ise,
Bu kıldığın namaz değil,
Yetmiş iki millet dahi,
Elin, yüzün yumaz değil.*

Ege, *“Vay be! İnsanlara iyi davranmanın önemini anlatıyor.”* (Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 26).

Tablo 37

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Şefkat ve Merhamet Değerinin Dağılımı

EserAdı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	24, 33	-	24, 33	33
BabamGıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	23, 24	-	23, 24	-
Dedem Kükrerse	Öykü	19, 21	-	19, 21	-
Duman	Öykü	39	-	39	-
EkipRuhu	Roman	38, 116	116	38	116
Ninemin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	72	-	72	-
SokaktaTekBaşına	Roman	9, 55	-	9, 55	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	72	-	72	-
UçurtmamUçanDaire	Roman	26	-	26	-
Toplam		14	1	13	2

Takım Ruhu Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Takım ruhu, ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelen kişilerde var olan karşılıklı bağlılık ve güven duygusudur diye tanımlanabilir. Her alanda takım ruhu olabilir ancak daha çok sporsal ve kültürel faaliyetler içinde yer alan ve sonunda kazanmanın veya kaybetmenin olduğu etkinliklerde aynı takımda yer alan üyelerde takım ruhu kendini gösterir denebilir.

Takım ruhu birlik ve beraberliği zorunluğu kılar yorumunu yapmak mümkündür. Üyeler arasında iş birliği olmazsa olmazdır denebilir. Birinin eksik kaldığı yerde diğer üye devreye girebilir. Herkes kendi bilgi ve becerisi doğrultusunda takıma katkı sunmaya çalışır diye yorumlanabilir. Kazanmanın yolunun ortak hareket etmekten geçtiğinin bilincindedirler şeklinde düşünülebilir. Çünkü ya hep birlikte kazanacaklardır ya da hep birlikte kaybedeceklerdir. Bu yüzden birbirlerine kenetlenirler ve destek olurlar denebilir.

Atmaca Dede adlı kitapta Yalçın ağaca tırmanmak ister ancak bunu tek başına yapamaz. Arkadaşları da birlik olup üçlü kule oluşturarak onun ağaca çıkmasına destek olurlar:

“Yardım ederseniz ben bir bahçeye girerim, dedi. Hepsi birden geri döndü. Dut ağacının bir dalı çitin üstünden yola doğru uzanıyordu. Kollarını birleştirip çömelerek üçlü kule oluşturdular. Yavaşça kalktılar. Yalçın dutun dalına yapıştı. Bedenini yukarı çekerek ayaklarıyla da dalı sardı. Ters dönerek dalın üstüne geçti. Bundan sonrası çok kolay oldu.” (Atmaca Dede, s. 14).

Ekip Ruhu adlı kitapta 4/A sınıfının birbirleriyle beraberlik anlayışı çerçevesinde hareket ettikleri bu açıdan da takım ruhu değerini yansıttıkları düşünülebilir:

“Arkadaşlar öğretmenimiz bize büyük bir sorumluluk yükledi. Bunun altından birlikte kalkacağız. Özellikle futboldan anlayan kişilere danışalım. Turnuvaya son katılım tarihine bir hafta var. O zamana kadar her gün son dersten sonra toplanıp konuşalım. Düşüncemi kabul edenler parmak kaldırsın, deyince birçok parmak havaya kalktı.” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 14).

Ekip Ruhu isimli kitapta takım olma bilincinin vurgulandığı söylenebilir:

“Utku’nun bu sözleri diğer erkekleri de yüreklendirdi. İster istemez hepsi takımın birer oyuncusuydu. ‘Takıma girmek yetmez, herkes çok çalışacak. Buna da söz veriyor musunuz?’” (Ekip Ruhu, “Gömeç İlkokulu”, s. 16).

Ekip Ruhu isimli kitapta tıpkı kitaba adını veren ekip ruhu 4/A öğrencilerinde vardır denebilir. Çünkü herkes takımın bir parçası gibi hareket etmeye çabalamaktadır yorumu yapılabilir:

“Bahçe boşaldığı zaman, hep birlikte dışarı çıkıyorlardı. Sanki hepsi takımın bir parçasıydı. Öğretmenlerinin sıkça kullandığı, ‘Yalnız taş duvar olmaz.’ atasözünü veya Öykü’nün internetten bulduğu ‘Bütün içinde yerinizi alın. Eksiği tamamlayın. Yerinizi alırsanız siz değerlendirirsiniz, bütün de düzenli

çalışmaya başlar. Sözgelimi, bir arabanın her parçası değerlidir.’ sözünü gülerek, şaka olsun diye birbirlerine söylediler.” (Ekip Ruhu, “İlk Çalışma”, s. 21).

Ekip Ruhu’nda takım ruhu yalnızca öğrencilerin içlerinde olması beklenen bir değer olmamış, sınıf öğretmenleri Ahmet Bey’in de takım ruhuna uygun hareket etmeleri öğrencileri tarafından istenmiştir:

“’Sınıf öğretmenimizsiniz, rica ediyoruz. Çisil’in ailesinden ne yapıp edip oynaması için izin kâğıdını alır mısınız? Kendi işinizi kendiniz halledin, diyorsanız, sınıf olarak biz size göre verdik öğretmenim. Bu bir takım oyunu... Siz de bizim bir parçamız değil misiniz?’ diye sorup kararlı biçimde öğretmenin gözlerine baktı.” (Ekip Ruhu, “Oyuncu Listesi”, s. 27).

Ekip Ruhu’nda bir takım olmanın herkesçe yerine getirildiği zaman bir anlam ifade ettiği vurgulanmıştır denebilir:

“Bu bir takım oyunudur. Herkes görevini en iyi biçimde yaparsa başarı ardından gelir, diyerek öğretmenin yanından ayrıldı.” (Ekip Ruhu, “Oyuncu Listesi”, s. 27).

Ninemin Hazinesi adlı eserde Tunç’un başını çektiği futbol takımında Tunç gol atınca herkes çok sevinmiş ve takım ruhunun gerektirdiği şekilde sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır:

“Tunç koşmayı bırakmış, topu eline almış, orta yuvarlakta bekliyordu. Herkes sarıldı, kutladı.” (Ninemin Hazinesi “Babası Zengin”, s. 58).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta çocukların yaşadığı ilçeye düşen araç, herkesi korkutmuştur ve hep birlikte uzay aracını bulmaya çalışırlar:

“Polisler ve meraklılar düşen uzay aracını bulmak için seferber oldular.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uçan Daire”, s. 18).

Tablo 38

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Takım Ruhu Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	14	-	14	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	14, 16, 21, 27	14	16, 21, 27	14, 21

Ninemnin Hazinesi	Öykü	58	-	58	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	-	-	-	-
UçurtamamUçan Daire	Roman	18	-	18	-
Toplam		7	1	6	2

Temiz Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe Sözlükte temizlik “Temiz olma durumu, arılık, saflık, nezafet” olarak tanımlanmıştır. Temiz olmak demek vücut ve ruhta kir bırakan, dini vecibelerin yerine getirilmesine izin vermeyen tüm pisliklerden kurtulmaya amaçlayan eylemler demektir (Buhurcu, 2010, s. 2).

Temizlik kirli olmama halidir diye kısaca tanımlanabilir. İnsanların her gün yapması gereken kişisel bakımlarını yapması, giysilerinin ve bulundukları yerlerin temizliğine özen göstermeleri, yiyecekleri temizle işleminin ardından tüketmeleri temiz olmakla bağlantılı görülebilir.

Kimi atasözü ve deyimlerimizde temiz olmak değeri geçmektedir denebilir. Örneğin “bal dök, yala” deyimini o yerin çok temiz olduğuna işaret edebilir. “Aslan yattığı yerden belli olur.” ise bir kişinin yattığı yerin o kişinin tertip ve düzenin nasıl olduğuna ilişkin ipucu oluşturacak nitelikte olduğunu anlatabilir.

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı eserde Deniz’in bahçeden salatalıkları kopardıktan sonra yıkayarak temizliğe önem verdiğini belli ettiği söylenebilir:

“(...)Başparmak kalınlığında su atıyordu. Salatalıkları yıkayıp yemeye başladılar. Çünkü sebzeler yetişirken kimyasal ilaç kullanılmamıştı. Ellerini yüzlerini yıkadılar, kuyunun buz gibi soğuk suyundan içtiler.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Takatuka”, s. 23).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor’da işlerini bitiren çocuklar temizliklerine özen gösterirler:

“İşimiz bittikten sonra elimizi yüzümüzü yıkamak için bahçedeki çeşmeye gittik.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 61).

Aynı kitapta çocuklar önce arabayı daha sonra da kendilerini temizlerler:

“Bir teneke kaynatılmış kür suyu getirdi. Arabayı bununla yıkadık. Pamuklu bezle de sildik. Pırıl pırıl parlamaya başladı. (...)Koku üzerime sinmiştir diye banyoya koştum. Evin giriş kapısında annem ve babamla karşılaştım. Her banyodan sonra bana, ‘Yüzün gözün açılmış.’ diyerek takılırlardı. Bu kez de ben, ‘Tanıyamadım sizi, yüzünü gözünüz açılmış, mis gibi kokuyorsunuz. Sıhhatler olsun.’ diyerek banyoya koştum.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 61-62).

Duman adlı kitapta, köpeği Duman’ı elleri ile temizleyen Damla’dan annesi bir ricada bulunur:

“Annesi ellerini iyice yıkayıp yanlarına gelmesini istedi.” (Duman, s. 42).

Ninemin Hazinesi adlı eserde nine, üstündeki kıyafetlerle yatağın üstüne oturmaktan imtina eder:

“Yerdeki yatağa sırtüstü yatarak derin bir soğuk aldım. Büyük bir iş başarmanın mutluluğu vardı içimde. Nineme de yatağın üstüne oturmasını söyledim. ‘Yatak üstüne oturulmaz!’ diye tuttursa da beni kırmadı.” (Ninemin Hazinesi, s. 25).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta Deren, sokak hayvanlarına dokunduktan sonra ellerini yıkması gerektiğinin farkındadır:

“(...)Sabahleyin hiçbirine el sürmezdi. Çünkü sokak hayvanlarına ellerini sürünce iyice yıkaması gerekiyordu.” (Sokakta Tek Başına, 9).

Sokakta Tek Başına’da Haşim çeşmeye yönelerek elini, yüzünü yıkar ve ağızına bol su ile gargara yapar:

“Ağa dur şu çeşmede elimi yüzümü bir güzel yıkayayım, diyerek çeşmeye yöneldi Haşim. Haşim yüzünü defalarca yıkadı, ağızını bol su ile dakikalarca gargara yapıp tükürdü. Ağızdaki kokunun gittiğine inanmadı. İçinden, ‘Kırklanmayınca çıkmayacak bu pis koku.’ diye düşündü.” (Sokakta Tek Başına, s. 86).

Tavandaki Muzlar isimli eserde vitrinde duran ince saplı bardaklardan birkaç tanesinin kırılması üzerinde yere saçılan cam parçalarını toplayan kişi baba olmuştur:

“Babam eliyle büyük cam parçalarını topladı, sonra elektrik süpürgesi ile küçük parçaları süpürdü.” (Tavandaki Muzlar, “Çikolata”, s. 29).

Tavandaki Muzlar kitabın üçüncü bölümü olan Babama Yaptığımız Şaka’da annenin her hafta sonu duş yaptırmalarının bir âdete dönüşmesi anlatılır:

“(...)Her hafta sonu olduğu gibi banyosunu yapmış, tıraşını olmuş, kahvaltıya oturmuş.” (Tavandaki Muzlar, “Babama Yaptığımız Şaka”, s. 33).

Aynı kitabın devamında kurt gibi acıkan çocuk hemen sofraya oturmak istediğinde annesinin şu uyarısı ile karşılaşır:

“Üzerini değiştir, elini yüzünü yıka, biz de sofrayı hazırlayalım.” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 80).

Uçurtmam Uçan Daire isimli eserde dünyayı istila eden uzaylılardan kaçan insanlar duş almak için evlerine giderler:

“(...)Kaçanlar üzerindeki giysileri değiştirip bir güzel banyo yapmak için evlerine koştular.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Savaş”, s. 57).

Yine aynı eserde Iğdır, uzaylı olduğunu söylediği bir kadının temizliğe düşkünlüğünden söz eder:

“Kadın düştüğü yerden kalkmıştı. Sabahtan akşama kadar temizlik yapan kol kasları bir erkeğinki gibi güçlüydü.” (Uçurtmam Uçan Daire, *“Patates Silahı”*, s. 66).

Aynı kitapta etrafa yayılan kötü koku sebebiyle ambülanstaki tüm temizlik malzemeleri kullanarak müdüre banyo yaptırılması olayı anlatılır:

“(...)Müdür, elbiseleri çıkarılmadan kırklanır gibi oksijenli sularla banyo yaptırıldı.” (Uçurtma Uçan Daire, *“Uzaylıların Bedenleri”*, s. 77).

Tablo 39

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Temiz Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdıklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	23, 61, 62	-	23, 61, 62	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	42	-	42	-
Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	25	-	25	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta Tek Başına	Roman	9, 86	-	9, 86	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	29, 33, 80	-	29, 33, 80	-
Uçurtmam Uçan Daire	Roman	57, 66, 77	66	57, 77	-
Toplam		13	1	12	-

Tutumlu Olma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türk Dil Kurumu sözlüğünde tutumlu; “Tutumlu davranan, idareli, muktesit” Tutumluluk ise; “Tutumlu olma durumu” (TS, 1998, s. 2260) olarak tanımlanmıştır. Bireylerin ekonomik birtakım etkinliklerinde ve yaşamları süresince var olan imkânlarını doğru ve yararlı bir şekilde kullanmalarındır. İsraftan olabildiğince uzak durmalarıdır (Seyyar, 2003, s. 211). “Savurganlık, gereğinden fazla harcama yapmaktır” (Yadigar, 2017).

Tutumluluk eldeki paranın, ürünün veya imkânın doğru şekilde kullanılması, israf edilmemesidir diye tanımlanabilir. Gereği kadar harcama yapan ve har vurup harman savurmeyen kişilerin tutumlu kişiler oldukları söylenebilir. Tutumluluk ve cimrilik arasında fark vardır denebilir. Cimri kimse paylaşmayı sevmez ve toplumda “varyemez” olarak nitelendirilebilirler. Oysa tutumlu kimseler elindekileri paylaşmaktan geri durmazlar şeklinde yorum yapılabilir. Onların israfa karşı oldukları söylenebilir. Belli bir oranda harcama yapmanın gerekliliğine inandıkları da düşünülebilir.

Tutumluluk yalnızca bireysel bir bakış açısından değerlendirilmemelidir. Çünkü tutumlu olmamak doğaya, çevreye ve topluma da zarar verebilir. Örneğin suyu gereksiz yere

kullanmak ileride su kıtlığına sebep olabilir. Ya da ihtiyaçtan fazla pişirilen yiyecekler sonrasında çöpe atılıyorsa bu da israfa sebebiyet verebilecek nitelikte olabilir. Gereğinden çok tüketim yapmak toplumdaki işleyişi aksatabilir. Bu ve bunun gibi pek çok örnek tutumlu olmamanın hem bireye hem de topluma zarar verdiğinin açık bir kanıtıdır şeklinde yorumlanabilir.

Deyimlerimiz arasında “dışinden tırnağından arttırmak” ve “hesabını bilmek” deyimlerinin anlamları bakımından tutumlu olmayı aktardıkları düşünülebilir. Tutumlu olmanın değerler içinde atasözlerinde de sıkça geçtiği dile getirilebilir. Örneğin “Ak akçe kara gün içindir.”, “Sakla samanı, gelir zamanı.” ve “İşten artmaz, dışten artar.” atasözlerinin hepsi har vurup harman savurmanın sakıncalarına dikkat çekerken zor gümleri de hesaba katarak tutumlu olmayı öğütlemiştir yorumu yapılabilir.

Arkadaşlarımızın Oyunu adlı kitapta anne tutumlu davranışlar sergilenmektedir. Çocuklarına ayakkabı alacağı zaman pazarlık yapmayı ihmal etmez:

“Annem beğendiği ayakkabıları bizlere giydirdi. Deneyip durduk. Sonunda ayağımıza, kesemize uygun ayakkabıları bulduk. Pazarcının dediği ederden biraz daha aşağı söyledi annem. Olurdu, olmazdı derken iki ayakkabıda beş lira daha kırdırdı.” (Arkadaşlarımızın Oyunu, “Apaçık Otel”, s. 39).

Atmaca Dede isimli kitapta eşinin istediği yaş maydanozu bulamayan adam kuru maydanoz getirince eşinin sinirlenmesi üzerine bunları israf edemeyeceğinden söz eder:

“Bir sürü para vermişim, sakla samanı gelir zamanı, maydanoz da saman gibi kuru, çürümez, kokmaz. Niye atayım?” (Atmaca Dede, “Maydanoz”, s. 40).

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta yemekten arta kalan veya kesme, doğrama vb. işlemlerden kalan artıklarının hayvanlar için yiyecek olabilme fikri ile tutumlu olmak değeri işlenmiştir denebilir:

“(...)Sebze, meyve artıklarını küçük küçük doğruyordum. (...) Marulların kalın yapraklarını, havuçların kökünü, mısırın koçanını yiyecek değildik. Bunlardan kuşlara bir sürü yiyecek çıkıyordu.” (Babam Gıdaklıyor, s. 14).

Babam Gıdaklıyor’da bir tavuk yetiştirmenin aynı anda birden fazla işe yaradığının altı çizilmiştir:

“(...)Tavuk öyle mi ya! Yumurtasını ye. Yumurtlamazsa kendini ye. Tüylerini yastığa koy. Gübresini bile saksıya döksen çiçek yetişir, diye kadınlarla kavga eder gibi kendi kendine konuşuyordu.” (Babam Gıdaklıyor, s. 32).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta bilgisayar öğrenmek için kursa yazılan dede, bilgisayarı bozmaktan çekinir. Çünkü gereksiz yere bir masrafa girmek istemez:

“(...)Acaba kırıldı mı, bozuldu mu, diye bilgisayara baktım. Durup dururken bir de bilgisayar borcuna girmenin âlemi yoktu. Bir kazancımız olmayacaktı zaten, bir zararımız da olmasın.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 29).

Dedem Bilgisayar Öğreniyor'da yiyeceklerinden daha büyük bir karpuz alan çocuklar, yiyemedikleri için bir kısmını çöpe atınca, annelerinin uyarıları ile karşılaşmıştır:

“Kocamandı karpuzlar. Karpuzun büyüğü tatlı oluyor. Bitiremediğimiz için yarısını çöpe attık. Annem ‘Bu kadar büyük alma, yenmiyor, çöpe atıyoruz.’ dedi.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, “Sevdim Bu Şakayı”, s. 48).

Dedem Kükrerse adlı kitapta alışveriş merkezine giden ailenin yıl sonu indirimlerini değerlendirerek tutumluluğa uygun hareket ettiği düşünülebilir:

“Mevsim sonu indirimler vardır. Alıp bir köşeye koyalım, seneye giyeriz. Kış başlarken üç katına çıkar, dedi babam.” (Dedem Kükrerse, s. 30).

Dedem Kükrerse'de yüne değer vermenin köylülere ve dolayısıyla ekonomiye olan katkısına yer verilmiştir. Naylon giysilerin pahalı satıldığı da belirtilmiştir:

“(...)Sizler yün giysiler giymezseniz çobanlar koyun yetiştirmez. Koyun yetiştirmeyince köylü olmaz. Köylü olmazsa bu insanların karnı doymaz! (...)’Naylon giysiler giymeyin! Alın bu yünleri, çorap örün, kazak örün! Gidin çobanların yanına, toplayın yünleri! Söyleyin yukarıdaki hırsız ustalara, yün kazakları pahalı satmasınlar.” (Dedem Kükrerse, s. 40).

Ninemin Hazinesi adlı eserde büyüklerinin ürettiği doğal tohumları, internet üzerinden satışa çıkaran çocuklar kazandıkları paraları çar çur etmeyip eğitimleri için kullanmaya karar verirler:

“(...)Ninemin sebze tohumlarını almak isteyenler bir yıl önceden internette sıraya girdi. Ön anlaşma yaptığımız kişilere tohumları verdik. Biriktirdiğimiz parayı da eğitimimizde kullanmak üzere bankaya yatırdık.” (Ninemin Hazinesi, s. 45).

Tavandaki Muzlar isimli kitabın “Ekmek Kırıntıları” adlı bölümünde baba, çocuklarına ekmeği ziyan etmemelerini öğütleyerek tutumlu olmalarını salık verir:

“Kardeşimle ekmeğin içini yerdik. Ekmek, içi ayıklanmış dolma biberi gibi kalırdı. Babam söylenip dururdu. ‘Yazık, bu ekmeklere... Bunları bulamayan kaç kişi var, biliyor musunuz?’, derdi.” (Tavandaki Muzlar, “Ekmek Kırıntıları”, s. 71).

Aynı kitabın devamında annenin kalan ekmek parçalarını nasıl değerlendirdiğinden söz edilir:

“(...)Dış kısımlarını bazen annem yer, bazen de bir hafta biriktirir. Sonra sütle yumuşatır, tabakta çırpılmış yumurtaya bulayarak yağda kızartırdı.” (Tavandaki Muzlar, “Ekmek Kırıntıları”, s. 72).

Tablo 40

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Tutumlu Olma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	39	-	39	-
Atmaca Dede	Öykü	40	-	40	-
BabamGıdaklıyor	Roman	14, 32	-	14, 32	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	29, 48	-	29, 48	-
Dedem Kükrerse	Öykü	30, 40	-	30, 40	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	-	-	-	-
Ninemin Hazinesi	Öykü	45	-	45	-
Sen Karışma	Öykü	-	-	-	-
Sokakta TekBaşına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	71, 72	-	71, 72	-
UçurtamamUçanDaire	Roman	-	-	-	-
Toplam		11	0	11	0

Vefa Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bir söz verildiyse onu gerçekleştirmek ve bunun olacağının teminatını vermek vefadır denebilir. Arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinde vefalı davranmak aradaki bağlılığı arttırabilir. Özellikle önceden tanıdığımız ve dostluk bağı kurduğumuz insanlarla vefa sayesinde aramızdaki sevgiyi koruyabiliriz. Kişilerin anlaşmasını sağlayarak ilişkileri düzenleyebiliriz (Seyyar, 2003, s. 436). Bize karşı gösterilen iyiliği hatırlamak ve onun üstüne çıkan bir seviyede iyilik yapmak vefa olarak tanımlanabilir. Vefa her türlü ilişkinin devam etmesinde kilit bir role sahiptir denebilir (Gümüş, 2017).

Berberliğin toplumdaki yansımasında vefa birleştirici bir unsur olabilir. Toplum olmaktan çıkıp millet olma bilincine erişmede vefanın önemi yadsınamaz denebilir. Modern dünyada iletişimde ve ilişkilerin gerilediği zamanlarda vefanın önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır yorumunda bulunulabilir. Her ülkenin vefayı genç kuşaklara öğretmek gibi ulvi bir amacı olabilir (Şahin, 2017, s. 293).

Sözünün eri kişiler toplumda vefalı olarak nitelendirilebilirler. Verilen söze sadık kalmanın herkeste bulunması istenen niteliklerden olduğu söylenebilir. Her türlü ilişkinin temelini güven oluşturur denebilir ve güveni sağlayan unsurların başında vefa gelebilir. Çünkü vefa zamanla görülebilecek bir özelliktir. Vefasını gördüğümüz kişileri zamanla da güvenilir addetmemizin nedeni bu olabilmektedir. Özellikle arkadaşlık ilişkisi içinde neye söz verilmişse onu yapmak arkadaşlığın dostluğa dönüşmesine de katkı sağlayabilecektir fikri ileri sürülebilir.

Aradaki sevgi bağını uzun yıllar korumak anlamına gelen “vefa göstermek” ve sevgi ile saygı sonucunda oluşan durumlara karşı kendimizi borçlu hissetmemizi anlatan “vefa borcu” deyimlerimiz içinde vefanın örnekleri olarak gösterilebilir. “Eski dost düşman olmaz,

yenisinden vefa gelmez.” atasözünün ise vefayı en iyi özetleyen sözlerden biri olabilir. Geçmişte gönül bağı kurduğumuz kişilerle belli sebeplerden dolayı ters düşsek bile düşmanlık yapılamayacağını ve arkadaşlıkta eskinin makbul olduğunu anlatan bu söz vefanın önemini aktarması bakımından önemli olduğu varsayılabilir.

Babam Gıdaklıyor adlı kitapta kuş olan Arga, ortalıkta görünmeyince yolları gözlenmiş, geleceğine dair umut hep diri tutulmuştur. Çünkü vefa bunu gerektirir denebilir:

“Her gün balkonda saatlerce Arga’nın yollarını gözledim. Günler gelip geçti. Ne gelen var ne giden. Balkona yem, su koyma işinden asla vazgeçmedim.” (Babam Gıdaklıyor, s. 13).

Ekip Ruhu adlı romanda, 4/A sınıfı öğretmenleri olan Ahmet Bey’e vefa duygularını dile getirirler:

“4/A okulun en özel sınıfı... Görünüşte diğer sınıflardan hiçbir farkı yok. Fark sadece, aldıkları eğitimde... Bu ayrıcalığı, bu eğitimi de değerli öğretmenimiz Ahmet Soylu’ya borçluyuz, der demez bir alkış koptu.” (Ekip Ruhu, “İkinci Maça Hazırlık”, s. 49-50).

Sen Karışma adlı kitapta hayatlarını araç kullanarak idame ettiren sürücülere duyulan vefa aktarılmıştır:

“Sizler ülkemizin gurur kaynağısınız. Sizlerin sayesinde bu ülke sorunlarını görecektir. Sizleri başımızın üstünde taşısak az gelir...” (Sen Karışma, “Yaz Kardeşim”, s. 86).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta Deren ve köpeği Fırtına arasındaki güçlü bağ ancak vefa duygusu ile özetlenebilir yorumu yapılabilir. Çünkü Fırtına ne olursa olsun Deren’i yalnız bırakmamıştır:

“(...)Göğsüne yaslandığı başım okşadı. Köpeğin kulağına, ‘Beni bırakmayacağını biliyordum. Senin gibi bir arkadaşına sahip olduğum için çok şanslıyım.’ dedi. Sarıldı, öptü.” (Sokakta Tek Başına, s. 37).

Sokakta Tek Başına isimli eserde Deren, köpeği Fırtına’nın ne kadar vefalı olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Deren sinirden kaldırımları tekmeliyor, ‘Ben korkağım, ben güçsüzüm, ben hainim.’ deyip duruyordu. ‘Fırtına beni hiç yalnız bırakmadı. O yakalanırken ben saklandım. Bir köşede tir tir titredim. Ben yakalanınca Fırtına onlara saldırıp beni kurtarmıştı. Silahlı kişilere saldırmıştı.’ diye kendi kendine konuşarak karanlık, yalnız sokaklarda yürüdü.” (Sokakta Tek Başına, s. 71).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta genç bir çocuk yaşlı bir vatandaşa yardım ederken onların bu vatan için yaptığı hizmetlere atıfta bulunarak vefa duygularını dile getirmiştir şeklinde yorumlanabilir:

“Bizim gibi genç güçlü delikanlılar dururken, sizin gibi bu ülkeye yıllarca hizmet etmiş bir kişinin, spor için yürümesi gerekir. Gördüğünüz gibi, büyükleri sayan, küçükleri seven, çalışkan, kültürlü bir kuşak yetişiyor. Bundan sonra bizleri yetiştiren sayın yaşlılar, Mozart’ın besteleriyle uyuyup bülbül sesleriyle uyanacaklar.” (Tavandaki Muzlar, “Dedeye Yardım”, s. 63).

Vefa yalnızca kişilere değil bazen de eşyalara karşı gösterilebilmektedir. Bunu otuz yıllık halkçı şapkasının zarar göstermesinden çokça üzülen dededen anlayabiliriz:

“ ‘Otuz yıllık anısı var, halkçı şapkamı parçalamışsın!’ ‘Şapkanın halkçılıkla ne ilgisi var?’ Beni dinlemiyor, söylenip duruyordu ‘Kimleri gördü! Ne eylemlere katıldı... Bu Şapka bir tarih! Bunda ne düşünceler saklı... Yeni kuşak, nereden bilsin. Geçmiş değerlere saygı kalmamış...’ ” (Tavandaki Muzlar, “Dilenci Mehmet”, s. 81).

Tablo 41

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Vefa Değerinin Dağılımı

EserAdı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
AtmacaDede	Öykü	-	-	-	-
BabamGıdaklıyor	Roman	13	-	13	13
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
DedemKükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	49, 50	-	49, 50	49, 50
NineminiHazinesi	Öykü	-	-	-	-
SenKarışma	Öykü	86	-	86	-
SokaktaTekBaşına	Roman	37, 71	-	37, 71	37
Tavandaki Muzlar	Öykü	63, 81	-	63, 81	63
UçurtmamUçanDaire	Roman	-	-	-	-
Toplam		8	0	8	5

Yardımseverlik Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Yardım, kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma; yardımseverlik ise yardım etmekten hoşlanma durumudur” (TDK, 1998, s. 23). “Kendi gücünü, imkânlarını, başka birinin iyiliği için kullanmaktır” (TDK, 2011, s. 2134). Yardımlaşma Türkçe Sözlükte “Birinin ihtiyacını öteki tarafından temin edilen kimseler veya gruplar arasındaki karşılıklı yardım” olarak ifade edilmektedir (Ülken, 1969, s. 324). İyi olmaktır. Yaşamı anlamlı kılan, insana insan gibi davranmamızı gerektiren şeydir diye tanımlanabilir (Şener, 1997, s. 146). Destek isteyenlerin imdadına yetişmek ve ne zaman gerekiyorsa iyilik yapmaktır. Yardımseverlik itibara gören bir değerdir yorumu yapılabilir (Yadigar, 2017).

Herkesin zaman zaman imtihan denilen ve aşması gereken güçlükleri olabilir. Kötü zamanlarımızda bir el arayabiliriz. Bize uzatılan bu eli tutmanın mutluluğu da paha biçilemez şeklinde yorumlanabilir. O halde bizler de bir başkasına yardım edebilir ve bu güzel değeri çocuklarımıza aşılayabiliriz (Çintaş, 2009, s. 116).

Toplumdaki bireyler arasındaki ilişkileri arttırıp güçlendiren, eksiklikleri gideren, boşlukları dolduran ve birlikteliği kuvvetlendiren bir değer olan yardımlaşma; bireyler arasındaki insani vasıfların ön plana çıkmasına yardımcı olduğu gibi, bireyler arasında saygıyı, sevgiyi ve hoşgörüyü de pekiştirerek toplumlarda huzurun olmasına ve devam etmesine destek olabilmektedir. Yardımseverlik toplumdaki bağı kuvvetlendirebilir ve saygıyı çoğaltabilir, sevgiyi büyütebilir, merhameti arttırabilir. Çünkü yardım ederek sorunları çözebilir, eksiklikleri giderebiliriz. Bu da beraberliğimizin uzun yıllar sürmesini sağlayabilir (Aktepe, 2010, s. 3).

Yardımanın hem bireysel hem de toplumsal yönü bulunan bir değer olduğu fikri ortaya atılabilir. Çünkü yardım bir başkasına yapılır. İyiliği yapan da iyiliğin yapıldığı kişi de yardımın bir parçası olduğundan etkileşimli bir süreç olduğu söylenebilir. Yardımlaşmak iyiliğin bir göstergesi kabul edilebilir. İyiliği çoğaltan ve pekiştiren yardımlaşma birliği ve beraberliği de güçlendirebilir.

2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında yardımseverlik “cömert olma, fedakâr olma, işbirliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma ve paylaşma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

Yardım etmeyi anlatan deyimlerimizin şunlar olduğu söylenebilir: yardıma koşmak, elinden tutmak, yardımda bulunmak, kol kanat germek. “İyilik yap, iyilik bul.” da iyiliğin iki taraflı bir olgu olduğu aktarılır. “Bir elin verdiği öbür el duymasın.” ise yardımın gizlilik içinde, gösterişe bulaşmadan yapılmasını öğütler. Bu atasözlerinde yardımsever olma değeri işlenmiştir denebilir.

Atmaca Dede adlı kitapta ayıların bahçeye gelmesi üzerine yaralanan dedenin yardımına koşanlar olmuştur:

“(...)Yüzü gözü yara bere içindeydi. Yerinden kalkamadığını görünce bir kişi sedye, bir kişi araba getirmeye koştu. Bir kişi de ayıların kaçtığı yöne doğru sürekli ateş ediyordu.” (Atmaca Dede, s. 32).

Babam Gıdaklıyor adlı eserde Halime teyze, bahçe konusunda komşusuna yardım eder:

“Karanfil, hercai menekşe, sardunya, mercan çiçeği getirdim. Nasıl dikileceğini kendisi de biliyor ya, bir bir tarif ettim, dedi Halime teyze.” (Babam Gıdaklıyor, “Balkondaki Bahçe”, s. 100).

Babam Gıdaklıyor’da yeni kurulacak olan çiftlikte herkesin ve özellikle Arlat Ataman’ın desteğine ihtiyaç duyduklarını söylenir:

“Bundan sonra sütümüzü, yorduğumuzu, yumurtamızı kendimiz üreteceğiz. Burada güzel ürünler üretmek için hepimizin yardımına gereksinim var.”

Özellikle de bu düşüncenin babası Arlat Ataman Bey'den yardım istiyoruz.”
(Babam Gıdaklıyor, “Çiftlik”, s. 139).

Dedem Kükürse isimli kitapta yürüyen merdivene binen dedeye torunu yardımcı olmak ister ve bunu yaparken onu gücendirmeden, bir oyunmuşçasına yapmaya çalışır:

“Dedem yürümek istedi. Ben tuttum. Düşeceğini bildiğim için elinden tutmuştum. Dedeme her zamanki gibi numaramı yaptım. ‘Dede, burası çok büyük ve kalabalık. Kaybolurum burada. Ne olur elimi bırakma.’ dedim. Böylece, dedem beni, ben dedemi kollayarak bir üst kata çıktık.” (Dedem Kükürse, s. 30).

Ninemin Hazinesi adlı eserde tavan arasında mahsur kalan ve tuvaleti geldiği için inmek isteyen kardeş Ülgen’e ablası ve ninesi yardım elini uzatmıştır:

“Ninem iki ucundan, ben iki ucundan battaniyeyi tuttuk. Zavallı nineciğim ‘battaniyeyi getireceğim.’ diye sendeleyip durdu. Ülgen’e televizyonlardaki gibi atlamasını söyledim. (...)Yatağı getirecektim. Koca yatağı kaldırmak olası değildi. Benim zorlandığımı gören ninem, ister istemez yardım etti. İki tane yatağı merdivenin başına serdik. Düşerse yataklar yaralanmasına önlerdi.” (Ninemin Hazinesi, s. 23-25).

Ninemin Hazinesi’nde “Babası Zengin” adlı bölümde Çelik, annesinin zor durumda olanlara yardım etmesi gerektiğine yönelik öğüdünü hatırlar:

“(...)Ancak zor durumda olanlara yardım etmemi söyledi. Annem, ‘Gücün yeterse, varsa ver oğlum. Onun babasının var, ama çocuğuna yararı yok. O da yoksul sayılır.’ dedi.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 51).

Kitabın devamında Çelik annesini bu öğüdü dinleyerek Tunç’a dondurma alır:

“Elimdeki dondurma boğazıma takıldı. Kendime aldığım dondurmadan ona da aldım.” (Ninemin Hazinesi, “Babası Zengin”, s. 51).

Sen Karışma adlı kitapta yolculuk yapan Mahmut Bey, eşi Maymun Hanım için Yüksel’den yardım ister:

“Karşıda bekleyen kırmızı etekli, siyah uzun saçlı bayanı görüyor musun? Yanında bir valiz, bir kutu var. O benim eşim Maymun Hanım. Hadi o kutuyu, valizi kap da gel, demiş.” (Sen Karışma, “Gülünç Adlar”, s. 18).

Sen Karışma’da her ne kadar kardeşlerinin sorunlarını kendi başlarına çözmelerini isteyen bir abla olsa da ablanın onlara yardım ettiği görülür:

“(...)Bizim işlere eskisi gibi karışmıyordu. Kaç kez söylediysem, ‘Sorularınızı aranızda çözmeye çalışın.’ derdi. Bu kez işin önemini kavradı, yardımuma koştu.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 54).

Tavandaki Muzlar adlı eserde Yaren ve arkadaşı elinde torbaları olan yaşlı bir kadına yardım etmektedirler:

“Teyzeciğim, yorulduysanız, yardım edebilir miyim? diyor Yaren. Kadının canına minnet... Hemen veriyor. Ayıp olmasın diye ben de Yaren’in elinden alıyorum. Eee erkek dediğin centilmen olmalı.” (Tavandaki Muzlar, “Dedeye Yardım”, s. 62).

Uçurtmam Uçan Daire isimli kitapta uçurtma yarışmasında derece alabilmek için çalışan çocuklar gördükleri her yerden kargı toplarlar. Ancak kargıları taşıırken zorlanırlar ve onları bu halde gören arkadaşları onlara yardım etmek ister:

“Ben yardım edeyim,” diyen Ece’nin peşinden Begüm de koştu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 8).

Aynı kitapta bu sefer en küçük uçurtmanın sahibi olan Ece arkadaşlarından yardım istemektedir:

“Yardım edin çekemiyorum.” deyince hep birlikte ipe asıldılar.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 17).

Yine aynı eserde polis gelen ihbar üzerine evlerin sessizce boşaltılmasını istemiştir. Ve komşuların yardımlaşmalarını öğütlemiştir:

“(…)Komşuların birbirine haber vermelerini, yardım etmelerini istediler.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylı Çocuklar”, s. 31).

Uçurtmam Uçan Daire’de Anlak Ece’ye yardım eder:

“Anlak, Ece’nin helikopterleri kontrol edemediğini anladı. Yanına koştu.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılarla Konuşma”, s. 41).

Uçurtmam Uçan Daire’de yapılması planlanan uzay gemisi için çocuklar birbirlerine yardım ederler:

“Çocuklar çatıdaki araç gereçleri toplayıp Anlakların dairesinin önüne bıraktılar. Anlak Begüm’ün yardımıyla araç gereçleri yerlerine yerleştirdi.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Uzaylılar Kaçar”, s. 122).

Tablo 42

Cahit Kaya’nın Eserlerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlarımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	32	-	32	-
Babam Gıdaklıyor	Roman	100, 139	139	100	139
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	-	-	-	-
Dedem Kükrerse	Öykü	30	-	30	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
Ekip Ruhu	Roman	-	-	-	-

Ninemnin Hazinesi	Öykü	23, 25, 51	23, 25	51	-
Sen Karışma	Öykü	18, 54	54	18	-
Sokakta Tek Başına	Roman	-	-	-	-
Tavandaki Muzlar	Öykü	62	62	-	-
Uçurtamam Uçan Daire	Roman	8, 17, 31, 41, 122	8, 17, 122	31, 41	-
Toplam		15	8	7	1

Zamanı İyi Kullanma Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Zamanın geri döndürülemez bir kavram olduğu fikri ortaya atılabilir. Zaman, hareketin olduğu yerde vardır denebilir. Hareketin gerçekleştiği zamana şimdiki zaman, hareketin henüz başlamadığı zamana geçmiş zaman, hareketten sonra gerçekleşen şeylere de gelecek zaman diyebiliriz.

Hepimizin sınırlı bir zamanı vardır. Ömrümüzün sonsuz olmayışı da bu sınırlı zamanı etkili kullanmaya bizi zorlayabilir. Planlama değeri ile de ilişkilendirebileceğimiz zamanı iyi kullanma değeri vaktin kıymetini bilememizle ilişkilidir yorumu yapılabilir.

Dedem Bilgisayar Öğreniyor adlı kitapta bilgisayarın zamanı etkili kullanmak konusunda kişilere olan faydalarından bahsedilmiştir:

“Artık öğrenciler ödev yapmak için kitap aramayacak, kütüphaneye gitmeyecektir. Milli kütüphane bilgisayarın içindeymiş. (...)Öğretmen hanım dinlenceden çıkarken, ‘Artık öğrenciler ödevlerini daha kolay yapacak.’ dedi. Bir tıklamayla tüm ödevler karşısına gelecektir. Ödev siteleri bile varmış.” (Dedem Bilgisayar Öğreniyor, s. 30-31).

Sen Karışma adlı kitapta arkadaşlarının gelmesini bekleyen çocuğa annesi zaman konusunda çeşitli uyarılar yapar. Beklemek yerine harekete geçmesini salık verir:

“O zaman biraz da kitap oku, dedi. ‘Akşam okuyacağım. Şimdi başlarsam yarım kalır...’ ‘Arkadaşların gelene kadar oku.’ diye buyurdu.” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 48).

Sen Karışma’da lise sınavına hazırlanmak için dershaneye yazılan çocuk, öğretmeni olmadığı gerekçeyle eve erken gelince annesinin uyarısı ile karşılaşır:

“Cumartesi, pazar dershaneye gidiyordu. Bugün dershaneden iki saat önce geldi. Öğretmen yokmuş. Okul mu burası? Otu, test çöz. Ne işin var evde?” (Sen Karışma, “Küçük Patron”, s. 50).

Sokakta Tek Başına adlı kitapta zamanı iyi değerlendirmenin önemine değinilerek sabah erken kalkmanın gerekliliği vurgulanmıştır denebilir:

“(...)Bu saate kadar uyunur mu tembel çocuk?, diyerek çalılıktan çıktı. ‘Neredeyse öğlen olacak.’ diyerek çeşmenin başına gitti.” (Sokakta Tek Başına, s. 75).

Tavandaki Muzlar adlı kitapta zamanı etkili kullanabilmek adına hızlı hareket edildiğinden söz edilmiştir:

“ ‘Sabah koşusu için kaçta kalkıyorsun?’ Sabahın beşinde ineklere yiyecek vermek için kalkıyorum. Geç kalmamak için koşuyorum. İki saat süreceğim işi bir saatte bitiriyorum.” (Tavandaki Muzlar, “Koşu”, s. 15).

Uçurtmam Uçan Daire adlı eserde çocuklar yarışma için az bir zamanları kalmıştır. Bu yüzden oyalanmak istemezler:

“Terasa çıkar çıkmaz çalışmaya başladılar. Akşam olmak üzereydi. Geç kalırlarsa yetiştiremezlerdi. (...) Çocuklar bir ay internette araştırma yapmışlardı. Bir mimar gibi kendilerine özgü modeller çizdiler. Yapacakları farklı bir uçurtma olacağı için uçmama riski vardı. Bu yüzden acele ediyorlardı.” (Uçurtmam Uçan Daire, “Büyük Patlama”, s. 9).

Tablo 43

Cahit Kaya'nın Eserlerinde Zamanı İyi Kullanma Değerinin Dağılımı

Eser Adı	Metin Türü	Sayfa Numarası	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Arkadaşlığımın Oyunu	Öykü	-	-	-	-
Atmaca Dede	Öykü	-	-	-	-
Babam Gıdıklıyor	Roman	-	-	-	-
Dedem Bilgisayar Öğreniyor	Öykü	30, 31	-	30, 31	-
Dedem Kükrerse	Öykü	-	-	-	-
Duman	Öykü	-	-	-	-
EkipRuhu	Roman	-	-	-	-
Ninemnin Hazinesi	Öykü	-	-	-	-
Sen Karışma	Öykü	48, 50	-	48, 50	-
Sokakta Tek Başına	Roman	75	-	75	75
Tavandaki Muzlar	Öykü	15	-	15	-
Uçurtmam UçanDaire	Roman	9	-	9	9
Toplam		7	0	7	2

Tablo 44

Cahit Kaya'nın Eserlerindeki Değerlerin Metin Türlerine Göre Dağılımı

Değer Adı	Öykü	Roman
Adil Olma	3	12
Aile Birliğine Önem Verme	11	15
Akıl Yürütme	17	18
Alçakgönüllü Olma	1	-
Arkadaşlık ve Dostluk	8	12
Azim ve Kararlılık	-	6

Bağımsız ve Özgür Düşünebilme	-	3
Barış	1	1
Bilimsellik	12	15
Cesur Olma ve Liderlik	4	9
Çalışkanlık	4	7
Dayanışma	3	3
Doğruluk ve Dürüstlük	3	4
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	1	1
Fedakârlık	1	4
Girişimcilik	-	2
Güven	10	6
Hedef Belirleme	2	6
Hoşgörü	5	2
İffetli Olma	2	1
İletişime Açıklık	2	3
Kanaatkârlık	3	1
Kendini Tanıma	2	5
Misafirperverlik	5	5
Nazık Olma	6	3
Özdenetim	3	-
Özgürlük	1	-
Övgüven	5	8
Paylaşımçı Olma	7	-
Planlı Olma	-	6
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	22	11
Saygı	5	2
Sevgi	24	14
Sorumluluk	3	2
Şefkat ve Merhamet	9	5
Takım Ruhu	2	5
Temiz Olma	8	5
Tutumlu Olma	9	2
Vefa	3	5
Yardımseverlik	8	7
Zamanı İyi Kullanma	5	2
Toplam	220	208

Tablo 45

Cahit Kaya'nın Eserlerindeki Değerlerin Metin Türleri Açısından Bazı Değişkenlere Göre Dağılımı

Metin Türü	Doğrudan (Kavram Olarak) Geçen	Dolaylı Olarak Geçen	Birden Fazla Değeri Yansıtan
Öykü	29	191	12
Roman	36	171	52
Toplam	65	362	.64

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu tezde Cahit Kaya'nın belli eserleri inceleme altına alınmıştır. İlgili alan tarandığında Cahit Kaya ve Cahit Kaya'nın eserlerine yönelik herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Değerler eğitiminin birçok alanda gerek tez gerekse de makale gibi yayınlarda sıkça karşımıza çıkan araştırma konularından biri olduğu düşünülebilir. Özellikle eğitim ve edebiyat alanında değerler eğitimi ile çok fazla çalışma sunulmuştur. Birçok yazarın kitaplarının değerler eğitimine uygunluk bakımından araştırıldığı söylenebilir. Ancak Cahit Kaya'nın hakkında fazla bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Her bilimsel çalışma alana katkı sunmak ister. Özellikle o alana ilişkin bir eksikliği gidermenin peşinde olur. Bu tezde de alanda daha önce çalışma yapılmamış bir isim ve eserler tercih edilmiştir denebilir.

Araştırmaya dâhil edilen kitaplar değerler eğitimi açısından incelenmiş ve yazarın eserlerinin değerler bakımından belli bir içerikte olduğu kanısına varılmıştır.

5.2. Sonuç

Tezde Cahit Kaya'nın toplamda 12 eseri incelenmiştir. Bu eserlerin her biri metin türleri dikkate alınarak değerler eğitimi açısından ele alınıp değerlendirilmiştir. Genel olarak yazarın kitaplarının değerler bakımından alana katkı sağlayacak düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.

Tezde Cahit Kaya'nın eserleri metin türleri dikkate alınarak incelenmiştir. Öykü ve roman olarak iki ayrı metin türü değerler eğitimi ışığında karşılaştırılmıştır. İncelenen eserlerde metin türü öykü olan kitapların sayfa sayısı toplamda 527'dir. Metin türü roman olan kitapların sayfa sayısı ise toplamda 557'dir. Dolayısıyla her iki metin türü karşılaştırıldığında birbirine yakın rakamlar olduğu söylenebilir. Bu da yapılan analizlerin bilimsel zeminde değerlendirilmesini kolaylaştıracaktır. Karşılaştırma açısından sayıların yakın olması gereklidir denebilir.

İncelenen eserlerde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öykülerde “Azim ve Kararlılık”, “Bağımsız ve Özgür Düşünebilme”, “Girişimcilik” ve “Planlı Olma” değerlerinin hiç işlenmediği tespit edilmiştir. Romanlarda ise “Alçakgönüllü Olma”, “Özdenetim”, “Özgürlük” ve “Paylaşımçı Olma” gibi değerlerinin işlenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öykülerde sıklıkla işlenen değerlerin başını “Sevgi” değerinin çektiği söylenebilir. Çünkü sevgi değeri kitaplarda toplamda 24 kez kendine yer bulmuştur. Romanlar da ise en sık işlenen değer “Akıl Yürütme”dir. Akıl yürütme romanlarda 18 defa işlenmiştir.

Değerler içinde bazılarının öykü kitaplarında çokça yer aldığı göze çarpmıştır. “Aile Birliğine Önem Verme”, “Akıl Yürütme”, “Bilimsellik”, “Güven”, “Sağlıklı Olmaya Önem Verme” ve “Sevgi” en çok görülen değerler olmuştur. Romanlarda ise “Adil Olma”, “Aile Birliğine Önem Verme”, “Akıl Yürütme”, “Arkadaşlık ve Dostluk”, “Bilimsellik”, “Sağlıklı Olmaya Önem Verme” ve “Sevgi” değerleri en fazla tespit edilen değerlerdendir.

Genel olarak metin türleri açısından değerlerin dengeli bir dağılım gösterdiği çıkarımı yapılabilir. Öykü ve romanlar kıyaslandığında aradaki en büyük farkın “Sağlıklı Olmaya Önem Verme” değerinde olduğu söylenebilir. Öyküde bu değer 22, romanda ise 11 kez işlenmiştir. Benzer durum “Sevgi” değeri için de söz konusudur denebilir. Sevgi değerinin öykü kitaplarında 24, romanlarda 14 defa olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Teze konu edilen kitaplar içinde bir değer doğrudan (kavram olarak) olarak geçip geçmediği analiz edilmiştir. Buna göre “Arkadaşlık ve Dostluk” değeri 4 kez kavram olarak

geçmiştir. Bu bakımdan incelenen tüm eserler içinde doğrudan (kavram) olarak geçen arkadaşlık ve dostluk değerinin Ninemin Hazinesi adlı kitapta görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Çalışmada incelenen kitaplarda yer alan ifadeler doğrudan (kavram olarak) geçen ve dolaylı olarak geçenler olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Eğer alınan cümlelerde bizzat kavramın adı geçiyorsa doğrudan sütununda belirtilmiştir. Değer, kavram olarak geçmeyip oradaki cümleler anlam olarak bir değere karşılık geliyorsa dolaylı olarak sütununda sayfa numaraları yer almıştır. Buna göre birden fazla geçen değerler içerisinde bazılarının doğrudan (kavram olarak) geçmediği, dolaylı yoldan o değeri yansıttığı ileri sürülmüştür. “Akıl Yürütme”, “Doğruluk ve Dürüstlük”, “Güven”, “Hoşgörü”, “İffetli Olma”, “Kanaatkârlık”, “Nazik Olma”, “Özdenetim”, “Özgürlük”, “Paylaşımçı Olma”, “Temiz Olma” ve “Tutumlu Olma” bunlardan bazılarıdır.

Çalışmada bazı değerlerin kendi içinde birkaç değeri kastedecek şekilde kullanıldığı fark edilmiştir. İkircikli durumların olduğu değerler uzman görüşü alınarak neticeye kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu tip çalışmalarda bu durumun olağan olduğu söylenebilir. Çünkü söz gelimi sevgi değeri birçok değer temelini oluşturabilir. Aynı şekilde hoşgörü ile şefkat ve merhametin zaman zaman birbiri yerine kullanılmaları da doğal karşılanabilir. Her hoşgöründe az da olsa şefkat ve merhamet vardır denebilir. Benzer şekilde takım ruhunun olabilmesi için dayanışma gereklidir demek olasıdır. Kanaatkârlık bir yerde tutumlu olmayı da gerektirebilir. Kendini tanımayan bireylerin özdenetim sahibi olması da düşünülemez şeklinde yorumlar yapılabilir. Ya da kişinin kendini tanıması ve yeteneklerini keşfetmesi ile özgüven kazanması da mümkündür diye görüşler dile getirilebilir. İşte bunların hepsi çalışmada kimi zaman ikircikli durum yaratsa da ilgili alan incelenmiş ve örneklerin karşılaştırılması yapılmıştır. Uzman görüşü ile desteklenerek her bir değer tek bir başlık altında ele alınması sağlanmıştır.

Tezde araştırmaya alınan kitaplarda tespit edilen değerlerdeki ifadeler geçerlik ve güvenilirliği arttırmak adına konu alan uzmanlarınca gözden geçirilmiştir. Üç kişilik konu alan uzmanı ekibi teze dâhil edilen ve tek bir değer başlığı altında ele alınan ifadeleri gözden geçirerek birden fazla değere atıf yaptığı düşünülen değerleri belirtmiştir. Bununla birlikte tablonun en sağına ayrı bir sütun eklenmiş ve birden fazla değeri içerdiği düşünülen ifadelerin sayfa sayıları tablolara eklenmiştir. Bunun sonucunda metin türleri bakımından karşılaştırma yapıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Değerler içerisinde tek bir eserde, birden fazla değeri yansıttığı düşünülen değer en çok “Adil Olmak” olmuştur. Uçurtmam Uçan Daire adlı romanda üç ayrı yerde bu değer başka değerleri de içerdiği düşünülmüştür. Genel olarak ise “Vefa” ve “Cesur Olmak ve Liderlik” değerleri toplamda 6 defa konu alan uzmanlarınca birden fazla değeri yansıttığı düşünülen değerlerin başında gelmiştir.

Araştırmada konu alan uzmanlarınca da değerlendirilen ifadelerden bazılarının yalnızca tek bir değeri kastedecek şekilde kullanıldığı konusunda görüş birliğine varılmıştır denebilir. “Akıl Yürütme”, “Alçakgönüllü Olma”, “Bağımsız ve Özgür Düşünebilme”, “Barış”, “Doğruluk ve Dürüstlük”, “Estetik Duyguların Geliştirilmesi”, “Güven”, Hedef Belirleme”, “Hoşgörü”, “İffetli Olma”, “Kanaatkâr Olma”, “Nazik Olma”, “Özdenetim”, “Özgürlük”, “Paylaşımçı Olma”, “Temiz Olma” ve “Tutumlu Olma” değerlerinin içerisinde analiz edilen ifadeler tek bir değer başlığı altında incelenmiştir.

Araştırmaya alınan kitaplarda en çok sevgi değerinin işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ninemin Hazinesi ve Ekip Ruhu adlı kitaplar dışında sevgi değeri her kitapta kendine yer bulmuştur. Hatta bir değil birden çok yerde görüldüğü tespit edilmiştir. Değerler içinde en çok sevgi değerinin çıkması olağan karşılanabilir. Çünkü sevgi çok boyutlu bir kavramdır. İnsan, aile, arkadaş, vatan, doğa vb. pek çok şey sevinebilir. Sevginin en sık görülen değer olmasının bir sebebi de sevginin diğer değerleri de içine alan bir duygu olmasından

kaynaklıyor olması yorumu yapılabilir. Cahit Kaya çocuk edebiyatına katkı sağlamış diğer isimler gibi sevgiyi en başta tutmuştur demek olasıdır. İlgili alan yazın incelendiğinde de bazı çalışmalarda benzer sonuçların elde edilmesi tesadüf olarak görülmeyebilir. Çünkü yazarın en önemli amaçlarından biri çocuklara ve gençlere sevgi aşılmasıdır çıkarımı yapılabilir. Veriler ışığında Cahit Kaya'nın bunu başardığı söylenebilir.

Sevgi değerinden sonra en çok geçen değer akıl yürütme olmuştur. Yazar kitaplarının çoğunda bu değeri yansıtmıştır demek olasıdır. Çocuk edebiyatı ürünlerinde yazarların gayelerinden biri çocukların çıkarım yaparak akıl yürütmesi olabilir. Çocuğun aklını kullanarak bazı durumlardan hareketle sonuçlara ulaşmaya çalışması önemlidir. Cahit Kaya da bu önemden hareketle akıl yürütme değerini sıkça kullanmıştır denebilir.

Sevgi ve akıl yürütmeden sonra en sık karşılaşılan değer sağlıklı olmaya önem verme olmuştur. Cahit Kaya'nın bu konuda başarılı olduğu düşünülebilir. Birçok kitabında sağlıklı beslenmeye ve doğal yaşamın gerekliliğine vurgu yapmıştır denebilir. Köy hayatının güzellemesi pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır şeklinde yorum yapılabilir. Yöresel yemeklerden ve doğal içerikli besinlerden söz eden örneklerin sayısı çoktur.

Bilimsellik ise incelenen 12 kitap içinde Ekip Ruhu adlı roman hariç en az bir kez de olsa geçen değer olmuştur. Bilimsel bilgiler Cahit Kaya'da çocukların anlayabileceği bir dil ve anlatım ile olay örgüsünün içine yedirilmiştir denebilir. Ders kitabı gibi kitabı bilgiler değil belli bir olay akışında geçen ve olayda söz sahibi olan bilimsel veriler, kitaplarda dikkati çeker şeklinde yorumda bulunulabilir. Buradan yola çıkarak Cahit Kaya'nın bilime ve bilimsel bilgiye kıymet verdiğinin anlaşıldığı söylenebilir.

En az işlenen değerler ise şöyledir: Yalnızca bir kitapta olduğu görülen değerler “Alçakgönüllülük, Girişimcilik ve Özgürlük”tür. Alçakgönüllülük sadece Tavandaki Muzlar adlı eserde geçmektedir. Girişimcilik bir tek Babam Gıdaklıyor adlı kitapta bulunur. Özgürlük değeri de Tavandaki Muzlar'da geçmiştir.

Barış, nazik olma ve planlı olma değerleri ise 12 kitabın içinde üç kitapta kendine yer bulmuştur. Dört ayrı kitapta geçen değerler ise bağımsız ve özgür düşünebilme, iffetli olma, kanaatkârlık, özdenetim ve takım ruhudur. Bunların dışında beş eserde olduğu tespit edilen değerler iletişime açıklık, paylaşımcı olma ve vefadır.

İncelenen 12 kitap içinde en fazla değeri bünyesinde barındıran kitap Uçurtmam Uçan Daire olmuştur. Bunda kitabın bir roman olması ve içerikçe yoğun olmasının etki ettiği söylenebilir. Aynı zamanda kitapta çok fazla olayın yer alması bunu sağlamıştır yorumu da yapılabilir. Uçurtmam Uçan Daire'den sonra Tavandaki Muzlar ve Ekip Ruhu adlı eserlerde de değerler sıkça yer almaktadır. Bu kitapların içinde yer alan bölümlerin her birinde değerler tespit edilmiştir.

Cahit Kaya'nın hayvanlarla ilgili unsurlara fazlaca yer verdiği göze çarpmıştır. Hemen hemen her eserinin küçük bir yerinde de olsa bir hayvan adı geçmektedir denebilir. Köpek, kuş, tavuk bunlardan bazılarıdır. Kimi zaman kitaptaki ana kahramanın en yakın arkadaşı kimi zaman köy hayatının vazgeçilmez unsuru kimi zaman da apartmandan kovdurmaya gidecek büyük olayların sebebini hayvanlar oluşturmaktadır. “Babam Gıdaklıyor” ve “Duman” doğrudan kitaba ad verecek kadar hayvanların geçtiğine ispat olarak söylenebilir. Genel olarak Cahit Kaya'nın hayvan sevgisini çocuklara aşılama çalıştığı yorumu yapılabilir.

Cahit Kaya'nın aileye önem verdiği yorumunda da bulunulabilir. Çünkü birçok kitabında bir ailenin başından geçen olayları bize aktarmıştır. Hatta kitap adları bile aile ilişkileriyle ilgilidir. “Babam Gıdaklıyor”, “Dedem Bilgisayar Öğreniyor”, “Dedem Kükrerse”, “Ninemizin Hazinesi” bunlara örnek gösterilebilir. Özellikle atalarımız olan dede ve nine vurgusu yoğun şekilde görülür. Dedeler ve nineler eserlerde ailenin olmazsa

olmazdır ve torunları tarafından çok sevilirler. Cahit Kaya modern dünya ile önemi azalan ve apartman kültürü ile evlerin küçüldüğü dönemde çekirdek aile yerine geniş aile tablosunu bizlere sunmak istemiş ve bunun mümkün olabileceğini anımsatmıştır yorumunda bulunulabilir.

Cahit Kaya Türk kültüründe derin izler barakan isimleri çocuklara öğretmeyi amaçladığı çıkarımı yapılabilir. Yunus Emre ve Mevlana hakkında bilgi içerikli cümleleri ile hem onları tanıtmış hem de fikirlerini aşılama çalışmıştır denebilir. Tarihteki değerlerin hakkını eserlerinde kullanarak verdiği söylenebilir. Aynı şekilde tarih, mitoloji ve etimoloji de Cahit Kaya'nın eserlerinde görülür. Bunları olaylar içinde harmanlayarak vermeyi tercih eden yazarın çok yönlü bilgiye sahip olduğu ve bunları kullanmaktan çekinmediği düşünülebilir.

Cahit Kaya'nın kitaplarında Türkçe hassasiyeti dikkati çeker denebilir. O, kitaplarındaki karakterlerin adını bile öz Türkçe seçecek kadar Türkçeye değer vermektedir şeklinde yorum yapılabilir. Türok, Arlat, İğdir, İlgaz, Çayan, Ülgen, Ece, Begüm, Çisil, İlgın, Utku, Öykü, Ata, Olgun, Turgay ve Çisil gibi eski Türkçede yer alan isimler buna kanıt olarak gösterilebilir. Kelimelerin Türkçe hallerini kullanmaya özen gösteren yazar bunu birçok eserinde gösterir. Bagaj yerine yüklük, mesaj yerine iletiyi kullanmak örnek olarak gösterilebilir. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olan yazarın Türkçe bilgisi ve dile özeni kitaplarına yansımıştır denebilir.

Çocuk edebiyatına uygunluk açısından değerlendirilecek olursa Cahit Kaya'nın kitaplarının genel olarak çocuk edebiyatına uygun nitelikte olduğu söylenebilir. Gerek dış yapı özellikleriyle gerekse de içerik bakımından eserler uygundur denebilir. Kitapların kapakları canlı ve dikkat çekicidir. Resimlerin de gerektiği kadar kitaplarda kullanıldığı görülmüştür. Puntolarının ise çocukların okumalarına elverişli olduğu söylenebilir. İçerik olarak seçilen konular çocuk edebiyatına göredir demek olasıdır. Çocukların algılayabileceği düzeyde konular ve olaylar seçilmiştir denebilir. Olay örgüsünün sade ve açık olduğu düşünülebilir. Kitapların hepsinde öğretici nitelikler bulunur demek olasıdır. Dil ve anlatım açık ve anlaşılırdır denebilir.

5.3. Öneri

Cahit Kaya'nın edebi geçmişi ve sanat anlayışına ilişkin içerikler sunulabilir.

Cahit Kaya ile ilgili akademik çalışmalar yapılabilir.

Bu tezde yalnızca eserlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Bunun dışında yazarın kitaplarına ilişkin söylem analizi yapılabilir.

Cahit Kaya'nın eserlerinin çocuk edebiyatı açısından uygunluğuna ilişkin iç ve dış yapı unsurlarının detaylı bir şekilde araştırıldığı çalışmalar alana katkı sağlayacaktır.

Cahit Kaya'nın öğretmen kimliğinin eserlere yansımaları araştırma konusu olabilir.

Cahit Kaya'nın kitaplarının yaş düzeylerine göre okul kütüphanelerinde bulundurulması sağlanabilir.

Cahit Kaya'nın eserlerinden belli bölümler alınarak ders içi etkinliklerde kullanılması sağlanabilir.

Tezde Cahit Kaya'nın bütün eserleri değil belli başlı eserleri incelenmiştir. Teze dâhil edilmeyen kitapları için değerler konusu çalışılabilir.

Çalışmada metin türleri olarak öykü ve roman tercih edilmiştir. Bu türler dışında yazarın tiyatro metinleri ve şiir kitabı bulunmaktadır. Bu kitaplar için akademik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Akbaş, O. (2008). *Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış*. Değerler Eğitimi Dergisi, (16), 9-27.

Aydın, M. (2011). *Değerler, işlevleri ve ahlak*. Eğitime Bakış Dergisi, s. 45.

Aydın, Z., Gürler, Ş., (2014). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık

Baydur, Erhan ve diğerleri (2007). *Değerler eğitimi-sabır, envar değerler eğitimi aile kitabı*, (4), 1-16, <http://www.envar.k.12.tr./files/degerleregitiimi1.pdf> (05.04.2011).

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık

Binyıl Şahin, N. (2019). *Sabahattin Ali'nin eserlerinde değerler eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı: Ankara

Büyükdüvenci, Sabri (1991). *Değer kavramı ve aileyi ayakta tutan değerler*, Türk Aile Ansiklopedisi içinde, 1, (320-325), Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.

Çakıcı, E. (2010). *Milli eğitim bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Çanakkale.

Çalışkan, G. (2016). *Türkçe dersi öğretim programı ve Türkçe ders kitapları: 5. sınıf Türkçe ders kitabına yönelik bir inceleme*, Ana Dili Eğitimi Dergisi 4(2),

Çintaş, D. (2009). *İbrahim Zeki Burdurlu'nun eserlerinde çocuk eğitimi ile ilgili evrensel değerler*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya

Demirel, K. (2006). *Açıklamalı insani terimler sözlüğü*. İstanbul: EpsilonYayınları.

Dökmen, Üstün (2008). *Yaşama yerleşmek*, 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ecerkale, N. (2019). *MEB yayınları Türkçe 7. ve 8.sınıf ders kitabındaki metinlerin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı: Elazığ

Erdem, A. R. (2007). "An important factor of culture of education faculties: values (A case study of the education faculty of PAU)". Eurasian Journal of Educational Research. 26, 95–108.

Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir?* (Çev. N. Çelebi). Ankara: Anı.

Girmen, P. (2013). *Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi*, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 11, No. 25,

Gümüş, S. (2017). *Değerler eğitimi bağlamında Aytül Akal'ın çocuk romanlarının analizi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda ve toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Hökelekli, H. (2013). *Değerler psikolojisi ve eğitimi ailede okulda toplumda*. İstanbul: Timaş.

Kaçmaz, G. (2018). *Cahit Zarifoğlu'nun masallarının değerler eğitimi ve söz varlığı açısından incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.

Kaya, C. (2016). *Arkadaşlarımın oyunu*. Patik Kitap

Kaya, C. (2016). *Atmaca dede*. Patik Kitap

Kaya, C. (2018). *Babam gıdıklıyor*. Patik Kitap

Kaya, C. (2017). *Dedem bilgisayar öğreniyor*. Bu Yayınevi

Kaya, C. (2016). *Dedem kükrerse*. Patik Kitap

Kaya, C. (2018). *Duman*. Bu Yayınevi,

Kaya, C. (2018). *Ekip ruhu*. Patik Kitap

Kaya, C. (2018) *Ninem hazinesi*. Patik Kitap

Kaya, C. (2020). *Sen karışma*. Patik Kitap

Kaya, C. (2022). *Sokakta tek başına*. KDY Yayınları

Kaya, C. (2018). *Tavandaki muzlar*. Bu Yayınevi

Kaya, C.(2018). *Uçurtmam uçan daire*. Patik Kitap

Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Ötüken

Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk milliyetçiliğinin meseleleri*. İstanbul: Ötüken

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları

Keskinoğlu, M. Ş. (2008). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerine yönelik uygulanan Mesnevi temelli değerler eğitimi programının ahlaki olgunluk ve saldırganlık eğilimine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Kayıt No. 226235).

Köksal, A. (2003). *Dil ile ekin*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

- Köktürk, M. (2006). *Kültür bilimi yazıları*. Ankara: Hece.
- Köylü, M. (2016). *Teoriden pratiğe değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kuçuradi, İ. (1985). *Felsefî açıdan eğitim ve Türkiye'de eğitim*. İstanbul.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Kayıt No. 300398)
- Kuşdil, M. E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwart değer kuramı*. Türk Psikoloji Dergisi. 15(45), 59-76.
- Lockwood AL. (2009). *The case for character education*. New York: Teachers College Press.
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu* (6, 7, 8. sınıflar), MEB Yayınları: Ankara.
- Ögel, B. (2016). *Türklerde devlet anlayışı*. İstanbul: Ötüken
- Özensel, E. (2003). *Sosyolojik bir olgu olarak değer*. Değerler Eğitimi Dergisi. İstanbul: EDAM. C. 1; 3 (217–239).
- Özgüven., İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PdremYayınları.
- Seyyar, A. (2003). *Ahlak terimleri* (ansiklopedik sözlük). İstanbul: Beta
- Sharma, Robin (2006), *Sen ölünce kim ağlar?*, (Çev. Tülin Penso), İstanbul: Goa Basın Yayın ve Tanıtım Hizmetleri.
- Sürmeli, A. (2015). *Peyami Safa'nın romanlarında değerler eğitimi ve Türkçe* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.
- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı: Trabzon (Tez no.475975)
- Şirin, M.R.(1994). *99 soruda çocuk edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tanju, E. H. (2010). *Çocuklarda kitap okuma alışkanlığı'na genel bir bakış*. Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, s.31
- Temizyürek, F. (2003). *Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi*. TÜBAR, 166-165.
- Toker Badem, S. (2019). *Nezihe Meriç'in hikâye ve romanlarında değerler eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.
- Tunagür, M., Kardaş, M. N. (2017). *2000 yılı sonrasında yayımlanan Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değer aktarımı*. Turkish Studies, s.447
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Kolektif.

Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi).Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Ulusoy, K., ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Urban, Hal (2007), Hayat Dersleri, (Çev. Gülten Şen), 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar.

Yadigar, E. (2017). *Necati Cumalı'nın hikâye ve romanlarında eğitim değerleri*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı: Konya

Yalçın A. ve Aytaş G. (2008), *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları

Yazıcı, A., Yazıcı, S. (2015). *Saygı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Turkish Studies, s. 772

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yurt Uzuner, S. (2013). *Sevim Ak'ın öykülerinin eğitsel değerinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Erzurum.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Serpil İLHAN		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türkçe Öğretimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	2016
Tez Başlığı	Cahit Kaya'nın Eserlerinde Değerler Eğitimi		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali TÜRKEL		
Akademik Eserler			
Türkçe Öğretmen Adaylarının Fiilde Çatı Konusuna İlişkin Kavram Tanımları ve Kavram İmgeleri (Dokuz Eylül Üniversitesi UBEST Sempozyumu, 2019).			

